

1750-1755 YILLARI ARASINDA
GALATA'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL
HAYAT (ŞERİYYE SİCİLLERİNE GÖRE)

MUHAMMET SERVET İPEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANABİLİM DALI

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1750-1755 YILLARI ARASINDA GALATA'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT
(ŞERİYYE SİCİLLERİNE GÖRE)

MUHAMMET SERVET İPEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi TUĞBA KARA

SİNOP – 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
KISALTMALAR	III
TABLolar	V
HARİTA VE ŞEKİLLER.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
GALATA'NIN GENEL DURUMU	1
I. Galata'nın Konumu.....	1
II. Galata İsmi Konusunda Görüşler	2
III. Osmanlı Hâkimiyetinden Önce Galata.....	4
IV. Galata'nın Osmanlılara Teslimi.....	7
V. Fetihten Sonra Galata	9
VI. Galata Surları, Kapıları ve Hendekleri	11
i. Surlar ve Kapılar	11
ii. Galata Hendeği.....	18

BİRİNCİ BÖLÜM

GALATA'NIN İDARİ VE SOSYAL YAPISI

1. Galata'nın İdari Yapısı ve Görevlileri	21
1.1.Galata'nın İdari Yapısı.....	21
1.2.Galata Kadısı, Görevleri ve Yardımcıları	22
1.3.Voyvoda	26
2. Galata'nın Nüfusu	27
2.1. Osmanlı'da Zimmî, Müste'men, Harbî Ayrımı	30

2.2.Gayrimüslimler	33
2.2.1. Yahudiler	33
2.2.2. Ermeniler	35
2.2.3. Rumlar	35
2.2.4. Osmanlı Tabiiyetini Kabul Eden Cenevizliler	37
2.3.Avrupalılar ve Elçiler	38
2.3.1. Elçiler ve Avrupalıların İdare ve Halk İlişkileri	40
2.3.1.1.Elçiler ile Merkezi İdare Arasındaki İlişkileri.....	40
2.3.1.2.Avrupalılar ve Halk Arasındaki İlişkiler	43
2.4.Müslümanlar	50
3. Galata'nın Mekânsal Yapısı ve Fetihden 1750'ye Kadar Olan Değişimi	51
4. Ticari Faaliyet Alanları: Çarşılar, Pazarlar ve Liman	61
4.1.Çarşı ve Esnaf Yapılanması	61
4.2.Esnaflar Arası İlişkiler	67
4.3.Liman ve İskele	80
4.4.Çarşı ve İskelede Anlaşmazlıklar	82

İKİNCİ BÖLÜM

GALATA MAHALLELERİNDE GÜNDELİK YAŞAM

1. Mahalle ve İdaresi	84
1.1.Mahallenin Tanımı.....	84
1.2.Mahallenin İdaresi: İmamlar ve Görevleri	85
2. Mahallede Huzur ve Asayişin Sağlanmasında Mahalle Halkının Rolü	92
2.1.Mahallede Asayiş Bozan Haller.....	97
2.1.1. Cinayet	99

2.1.2. Yaralama	103
2.1.3. Darp	106
2.1.4. Çeşitli Suçlar	107
3. Mahallede Huzuru Bozanlar İçin İhraç Talebinde Bulunulması	111
4. Komşular Arası İlişkiler	116
4.1.Komşuluk İlişkilerinde Mülke Bağlı Anlaşmazlıklar	116
4.2.Komşular Arası İlişkilerde Su Kuyuları Üzerinde Çıkan Anlaşmazlıklar	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GALATA'DA HALKIN ÖZEL ALANLARI: EVLER VE AİLE

1. Evlerin Fiziksel Yapısı	121
1.1. Evlerin Yollar ile Olan Bağlantıları.....	121
1.2. Evlerin Alt Katında Bulunan Kullanım Alanları	122
1.3. Odalar, Sofalar ve Diğer Kullanım Alanları.....	127
1.4. Evlerin Satışı ve Satışlarda Kullanılan Terminoloji	130
1.5. Evlerin Satılma Sebepleri ve Fiyatları.....	131
1.6. Evlerde Kullanılan Eşyalar	139
1.6.1. Sergiler ve Döşemeler	140
1.6.2. Yatak Takımları.....	142
1.6.3. Mutfakta Kullanılan Eşyalar	142
1.6.4. Evlerde Kullanılan Diğer Eşyalar	144
1.7. Giyim-Kuşam	145
2. Evlenme ve Aile Hayatı.....	150
2.1. Evli Çiftler Arasındaki Bazı Anlaşmazlıklar	156
2.2. Boşanma	160

2.2.1. Talak.....	161
2.2.2. Muhalaa/Hul'	164
2.2.3. Tefrik/Kazaî Boşanma.....	166
SONUÇ.....	167
KAYNAKÇA	172
ÖZGEÇMİŞ.....	189

25/07/2019

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "1750-1755 Yılları Arasında Galata'da Sosyal ve Kültürel Hayat (Şeriyeye Sicillerine Göre)" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezin/Raporum sadece Sinop Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezin/Raporumun ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[25/07/2019]

[Muhammet Servet İPEK]

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

Muhammet Servet İPEK tarafından hazırlanan "1750-1755 Yılları Arasında Galata'da Sosyal ve Kültürel Hayat (Şeriye Sicillerine Göre)" başlıklı bu çalışma, 25.07.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan [Prof. Rıza KARAGÖZ]
Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye [Dr. Öğr. Üyesi Hasan BARLAK]
Sinop Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi

Üye [Dr. Öğr. Üyesi Tuğba KARA]
Sinop Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi

İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

25/07/2019

[Doç. Dr. Gülçin DİLEK]
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu tez çalışmasında, Osmanlı Frengistan'ı olarak tabir edilen Galata'nın 1750-1755 yılları arasındaki sosyal ve gündelik yaşantısı üzerinde durulmuştur. Konuyu belirlerken amacımız burasının söylenildiği gibi bir *Frengistan* olup olmadığını tespit etmektir. Özellikle Avrupalıların ve fethin ardından şehri terk etmeyerek burada kalmayı tercih eden İtalyanların Müslüman halk ile olan ilişkilerini irdelemek bu tespitte bize yardım edebilirdi. Öncelikle mekânsal yapısını belirlemek için Galata'nın konumu, Bizans'ın düşüşünün ardından Galata'nın Osmanlılara teslimi, sur ve sur kapıları gibi konular incelenmiştir. Bu kapsamda kronikler ve seyahatnamelerde yer alan Galata'nın konumu ve yapıları hakkındaki bilgileri bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Ardından Osmanlı ile birlikte Galata'da mekân bakımından gerçekleşen değişime değinilmiştir. Asıl üstünde durduğumuz sosyal hayat ve gündelik yaşayış konularında esas verilerimizi Galata Şerhiye Sicilleri oluşturmuştur. Sicillere dayanarak Müslüman ve gayrimüslimler Galata'da bir ve beraber nasıl yaşadılar, bu birliktelik gündelik ve ticari hayatlarına nasıl yansdı bu konular ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Galata, sosyal hayat, gayrimüslim, zimmî, müste'men

ABSTRACT

Social and daily life of Galata which is called Ottoman's Christian district (Frengistan) in 1750-1755 is studied in this dissertation. The main aim of determining the subject is to reveal that if the Galata is a really a Christian district (Frengistan) or not. Also observing the relationships between Europeans and especially Italians who had not left after the conquering of Istanbul is another aim of the research. To reveal spatial structure of Galata, statue of Galata, surrendering of Galata, walls and entrances walls are studied. It is tried to gather informations in chronics and travelogue. Then spatial change with change in Ottoman is touched. But main resources of social and daily life of Galata in this study are court records Galata. According to the court records of Galata it was tried to define how did Muslims, Christians and people from other religions live in Galata.

Keyword: Galata, social life, nonmuslim, Christian,

KISALTMALAR

AÜ:	Ankara Üniversitesi
AÜDTCF:	Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi
B:	Band
BAAK:	Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu
bkz:	bakınız
BOA:	TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
C:	Cilt
Çev:	Çeviren
Der:	Derleyen
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİR:	Diyanet İşleri Reisliği
Ed:	Editör
GM:	Gayrimüslim
GŞS:	Galata Şeriyeye Sicilleri
Haz:	Hazırlayan
İFAV:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM:	İslam Araştırmaları Merkezi
İÜ:	İstanbul Üniversitesi
İÜEF:	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
KŞS:	Kasımpaşa Şeriyeye Sicilleri
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
Msl:	Müslüman
MÜ:	Marmara Üniversitesi
s:	sayfa
TDK:	Türk Dil Kurumu

TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TŞS:	Tophane Şerhiye Sicilleri
TTK:	Türk Tarih Kurumu
UÜ:	Uludağ Üniversitesi
Yay:	yayinevi, yayınları, yayıncılık
YKY:	Yapı Kredi Yayınları

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: 1455 tahririnde Galata Mahalleleri	52
Tablo 2: 1472 tarihli II. Mehmet Vakfiyesinde Galata Mahalleleri.....	52
Tablo 3: 1481 tarihli II. Mehmet Vakfiyesinde Galata Mahalleleri.....	53
Tablo 4: XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Galata'ya Bağlı Mahalleler (Şer'ıye Sicillerine Göre).....	55
Tablo 5: XVI. Yüzyılda Galata'ya Bağlı Mahalleler (Kerim İlker Bulunur'a göre)	55
Tablo 6: H.1163-1169 (1750-1755) Tarihleri Arasında Galata'ya Bağlı Mahalle, Nahiye ve Karyeler.....	57
Tablo 7: Kasımpaşa, Beşiktaş, Tophane ve Fındıklı'ya Bağlı Mahalleler.....	58
Tablo 8: 150 Numaralı Tophane Şer'ıye Sicili'nde yer Alan Mahalle Listesi	60
Tablo 9: Galata'da Faaliyette Olan Bazı Esnaf Grupları	79
Tablo 10: Tophane Kasabası İmamaları.....	91
Tablo 11: Sicillere göre Galata'da Ev Fiyatları.....	139
Tablo 12: Sergi ve Döşemede Kullanılan Ev Eşyaları.....	142
Tablo 13: Yatak Takımları ve Örtüler	142
Tablo 14: Mutfak Gereçleri	143
Tablo 15: Terekelerde Yer Alan Diğer Eşyalar	145
Tablo 16: Kullanılan Giyim Kuşam Malzemeleri.....	148
Tablo 17: 1750-1755 Yılları Arasında Boşanmanın Türlerine Göre Oranı	160

HARİTA VE ŞEKİLLER

Harita 1: Bizans Döneminde İstanbul'un 14 Bölgesi.....	4
Harita 2: İstanbul'un muhasarasını gösteren bir harita	7
Şekil 1: Matrakçı Nasuh'un Menazil-i Sefer-i Irakeyn Adlı Eserinden Galata Ayrıntısı.....	11
Şekil 2: Galata Kalesi ve Surları	17
Şekil 3: Fetihten önce İstanbul ve Galata.....	18
Şekil 4: Üsküdar'dan İstanbul ve Galata.....	20
Şekil 5: XV. Yüzyılda Galata'da Nüfus Grupları	51
Şekil 6: Çakşır ve şalvar.....	148
Şekil 7: Entari ve ferace	149

ÖNSÖZ

Sur içi İstanbul'dan Haliç ile ayrılan Galata Bizans döneminde İstanbul'un 14 idari bölgesinden 13. bölgesini oluşturmaktaydı. Buradaki İtalyan varlığı ise XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlar. IV. Haçlı Seferi'nin ardından Venediklilerin Galata'daki üstünlüğü Nif Anlaşması ile Cenevizlilere kaptırması, Galata'da İstanbul'un fethine kadar sürecek olan Ceneviz egemenliğini başlatmış oldu. Cenevizliler İstanbul'un fethine kadar Bizans'tan kopardıkları imtiyazlarla Galata'da yarı özerk bir yapı oluşturdular. İstanbul'un fethinin hemen ardından Galata'daki imtiyazlarının devam edeceği beklentisiyle şehri II. Mehmet'e teslim ettiler. Ancak umdukları gibi olmadı. İstanbul'un fethi ve Galata'nın teslimi Cenevizlilerin Galata'daki hâkimiyetinin sonunu getirdi. Bununla birlikte fetih Galata ile İstanbul'un idari anlamda bütünleşmesini de sağlamış oldu. Bu bağlam da kentin teslimini ve geçiş sürecini ele alan ilk çalışma Yanko İskender Hoçî'nin *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*'nda neşredilen "*Galata'nın Osmanlılara Teslimi*" isimli makalesidir. Bu makalede Cenevizlilere verilen imtiyazlardan da bahseden müellif makalesinde bir de Fatih'in Cenevizlilere verdiği ahitnamenin örneğini neşretmiştir. Baskı tarihini göz önüne aldığımızda Celal Esad Arseven'in *Eski Galata ve Binaları* isimli eseri Hoçî'nin makalesinden önce gelse de Arseven öncelikli olarak Galata'nın Bizans ve Ceneviz dönemi ve bu dönem bakiyesi olan yapılarına öncelik vermiştir. Aynı şekilde Şemseddin Sami'nin *Kamusu'l-Âlâm*'da yer alan "*Galata*" maddesi de kent hakkında genel ve kısa bilgiler içermektedir. Galata'nın Osmanlı devrindeki ilk yüz yılını Halil İnalcık "*Ottoman Galata 1453-1553*" isimli makalesinde incelemiştir. Yine aynı müellifin "*Osmanlı Frengistan'ı: Galata*" makalesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nde yer alan "*Galata-Osmanlı Dönemi*" maddesi Galata'da Osmanlı ile başlayan değişimi kaleme aldığı yazılarıdır. Semavi Eyice'nin de Galata ile ilgili *İslam Ansiklopedisi* ve *Türk Ansiklopedisi*'ndeki "*Galata*" maddeleri ve Galata'nın yapılarını incelediği muhtelif ansiklopedi ve dergilerde yayınlanan makaleleri şehrin fiziksel yapısına ışık tutmaktadır. Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nde yer alan Galata'nın gerek idari yapısı gerek mimari yapılarına yer verilen muhtelif makaleleri de burada belirtmek gerekir. İlber Ortaylı'nın *TDV İslam Ansiklopedisi*'nde yer alan "*Galata*" maddesi ve "*XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata*" isimli bildirisi Galata'daki toplumsal değişim hakkında kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Ne var ki tüm bu çalışmalar hem sınırlı bir zaman dilimini hem de belli konuları işlemektedir.

Galata'yı mekânsal, demografik, ekonomik ve idari alanda inceleyen Kerim İlker Bulunduk *Osmanlı Galatası 1453-1600* isimli doktora tezinde kentin yaklaşık bir buçuk asırlık Türk hâkimiyeti dönemini ele almıştır. Şehrin Osmanlılara teslimi, mekânsal ve demografik anlamda Türkleşmesi, idari yapı ve görevlileri, ticari hayatın canlılığı, liman ve iskeledeki ekonomik faaliyetler bu tez çalışmasının ana konularını oluşturmaktadır. Ancak buradaki eksik nokta ise ictimâî ve ailevî hayatın gündelik yaşama yansımalarının bulunmamasıdır.

Tezimizde İlber Ortaylı'nın kısaca değindiği XVIII. yüzyılın ikinci yarısının ilk beş yılını inceleme konusu olarak seçtik. Esas kaynaklarımızı oluşturan şerhiye sicilleri İslam Araştırmaları Merkezi'nden (İSAM) alınmıştır. 1750-1755 yılları arasındaki beş yıllık süreyi kapsayan defterler bir hayli fazladır. Bu yüzden bu beş yıllık süreyi ihtiva eden on bir defterden örneklem yöntemiyle istifade etmeye çalıştık. Bu yöntemle 500'ü aşkın veriyi tezimizde işledik. Okuduğumuz verilerin tasnifini ise idari yapı, sosyal hayat ve aile hayatı ana başlıkları altında yaptık. Tasnif dışı tuttuğumuz veriler ise tezimizde kısaca değindiğimiz iktisadi hayat içerisine dâhil edebileceğimiz türdendi. Başlığımızı sosyal ve kültürel hayat olarak sınırlandırmamız ekonomik hayata belli çerçevelerde yaklaşmamıza sebep oldu. Sicillerin yanı sıra seyahatnamelerden de tezimizde büyük oranda yararlandık. Özellikle seyyah-ı meşhur Evliya Çelebi'nin Galata ve bağlı kasabalar hakkında aktardığı bilgiler tezimiz için önemli verileri oluşturdu. Ermeni müellifler Hovhannesyan, Kömürciyan ve özellikle İnciyan'ın İstanbul tarihleri Galata hakkında değerli bilgiler içermektedir. Thévenot, Tournefort, Heberer, Derschwan, Schweigger, Amicis, Hammer gibi batılıların Galata üzerine gözlemlerini de tezimizde işlemeye gayret ettik. Burada hemen belirtelim ki Hammer'ın İstanbul ve Boğaziçi'ni anlattığı iki ciltlik eserinin birinci cildi Türkçe'ye kazandırılmıştır. Galata'ya değindiği ikinci cilt Almanca aslından çevrilmediği için sınırlı ölçüde istifade edebildik.

“1750-1755 Yılları Arasında Galata'da Sosyal ve Kültürel Hayat” olarak isimlendirdiğimiz tezimiz bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Bu üç bölümü şehrin genel görünümünden başlatarak özel yaşama doğru kategorize ederek inceledik. Giriş kısmında kentin topografik ve mekânsal yapısı, isminin kökeni, Bizans, Ceneviz dönemi ve Osmanlılara teslimi ele alınmıştır. Birinci bölümde kentin idari ve sosyal yapısı incelenmiştir. Kentin idari birimleri, sınırları, hâkimleri, nüfusu, nüfusu oluşturan etnik

unsurları, mahalleleri, ticari faaliyet alanları siciller, seyahatnameler, kronikler ve tetkik eserlerin yardımıyla anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde sosyal hayatın temel yapısını oluşturan mahalleler, mahallenin idaresi, mahallede toplumsal hayat, komşuluk ilişkileri mahallede huzurun ve asayişin bozulması ve asayişin temini konuları siciller ışığında incelenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise ev satışları, evlerdeki özel yaşam, aile hayatı, aile hayatındaki anlaşmazlıklar, evlenme, boşanma süreçleri ele alınmıştır. Özellikle evlerin içi, gündelik kullanılan ev eşyaları, giyim-kuşam malzemeleri terekeler vasıtasıyla işlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın fikri alt yapısının oluşmasında, metnin inşasında, metnin kontrolünde tüm tez süresi boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Kara'ya minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Süreç boyunca desteklerini yanımda hissettiğim aileme de teşekkürü borç bilirim.

Muhammet Servet İpek

GİRİŞ

GALATA’NIN GENEL DURUMU

I. Galata’nın Konumu

Galata, sur içi İstanbul’un karşısında, Haliç’in kuzey yakasında bulunur. Galata’nın çevresi takriben 4 mil (=6.437 km) tutmaktadır. Şehrin denize yakın kısmı düz, iki tarafı yokuş olmak üzere kavis şeklindedir.¹ Şemseddin Sami’nin tarifıyla Galata “*payitaht-ı Devlet-i Osmaniyye olan İstanbul şehrinin bir büyük mahallesidir. Nefs-i İstanbul’un karşısında ve şimal cihetinde vaki’ olmakla, aralarında Kâğıthane Halici bulunur... Bir tepenin eteğinde ve tepenin altındaki düz mahalde olup, şimal cihetinde Beyoğlu mahallesi bulunur...*”². Böylece güneyde Haliç ve karşısında İstanbul, kuzeyde Beyoğlu, doğusunda Tophane, batısında Kasımpaşa yer almış olur.³

Batılı bazı seyyahlar İstanbul ile Galata’nın Haliç yoluyla ayrılmasını, Buda ile Peşte’nin,⁴ Triana ile Sevilla’nın⁵ iki aynı belde olmasına rağmen su ile ayrılmasına benzetmektedirler.

XVIII. yüzyıla ait bir mecmuada Galata’nın bulunduğu mevki ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Buna göre: “*İslâmbol’un tamam orta yerinin karşısında Galata tabir ederler bir azîm (şehir) dahi vardır. Güyâ Karadeniz Boğazı’na doğru bir alçak dağ çekilmiş gitmiş, ol dağın yüzündedir... Kayıklar Üsküdar’a geçmeli olsa İslâmbol’dan Galata’ya geçer arası bir kurşun menzili yerdir.*”⁶ XIX. yüzyılda Galata’da bulunan batılı seyyahların bildirdiğine göre Haliç ve boğaz arasında uzanan

¹ P. Gugios İncicyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (Çev.: Hrand D. Andreasyan), İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956, s.82.

² Şemseddin Sami, *Kamusü’l-Âlâm* C.V, Mihran Matbaası, İstanbul, 1314, s.3283.

³ İlber Ortaylı, “Galata”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XIII, TDV Yay. İstanbul, 1996, s.303. Daha detaylı bir tarifi için bkz. Mehmet Raif, *Mir’at-ı İstanbul* C.I, Âlem Matbaası, İstanbul, 1314, s.396.

⁴ Hans Derschwan, *İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü* (Çev.: Yaşar Önen), Kültür Bakanlığı Yay., Mersin, 1992, s.121

⁵ Ruy Gonzales de Clavijo, *Anadolu, Orta Asya ve Timur* (Çev.: Ömer Rıza Doğrul), Ses Yayınları, İstanbul, 1993, s.56.

⁶ Resmî-i Kayseri, *Seyahatnâme*, Milli Kütüphane Yazmalar A.4277/2, s.148a.

bu tepede eskiden bir Bizans Mezarlığı vardı. Bu tepe üzerinde yerleşmiş bulunan Galata, açılmış bir yelpazeye, baş kule ise bu yelpazenin sapına benzemektedir.⁷

II. Galata İsmi Konusundaki Görüşler

Galata ve Pera isimlerinin kökenleri hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Cenevizliler'in "Pera" Rumlar'ın "Galata" dediği⁸ bu kent hakkında kaynaklar genellikle belli görüşler etrafında şekillenmektedir.

Pera ile ilgili olan görüş genellikle şehirdeki incir ve incir ağaçlarının bolluğuyla ilgili olanıdır. Buna göre "incirlik" anlamına gelen Sykides, şehrin ilk isimlerinden biridir. Bölgedeki incir ağaçlarının çokluğu ve güzelliğinden dolayı bu isimle anıldığı bilinmektedir.⁹ XVIII. yüzyıl başlarında Tournefort, Roma döneminde olduğu gibi Galata'da incir ağaçlarının bulunduğunu söyler.¹⁰

XVIII. yüzyıl Ermeni müellifi İncicyan Galata'dan bahsederken buraya incir bahçelerinden dolayı Syka adının verildiğini belirtmektedir. İncicyan ayrıca Galata'dan bahseden Miletli Heschiyos'un Syka, Strabon'un ve Bizanslı Stephan'ın Sykin, burada bir dönem yerleşmiş olan Latinler'in Siçe, Siçena ve Suka olarak isimlendirdiklerini yazmaktadır.¹¹ Çeşitli şekillerde söylenen bu "incirlik" kelimesi, İstanbul halkının zamanla bu bölge için *Peran en Sykides* (karşı kıyı İncirlik) demeleri ile nihayet *Pera* olarak söylenmiş ve bu şekilde kalmış olmalıdır.¹² Cenevizliler Galata'yı daha sonraları Levantenler ve Frenkler ise Beyoğlu'nu kastetmek için Peran/Pera kelimesini kullanmışlardır.¹³ Rumlarda aynı şekilde Galata için Pera yani karşı yaka ya da geçit manasında Perama isimlerini kullanmışlardır.¹⁴ İstanbul hakkında eser telif eden bazı müellifler Beyoğlu'nun Pera kelimesinin karşılığı olduğunu¹⁵ belirtse de pek kabul

⁷ Edmondo de Amicis, *İstanbul -1874-*, (Çev.: Beynun Akyavaş), TTK Yay., Ankara, 2013, s.54-57.

⁸ Clavijo, s.57

⁹ Celal Esad, *Eski Galata ve Binaları*, Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul, 1329, s.5-6; Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi-1573-*, (Çev.: Teoman Tunçdoğan), Kitap Yay., İstanbul, 2009, s.60; Dionysios Byzantions, *Boğaziçinde Bir Gezinti* (Çev.: M. Fatih Yavuz), YKY, İstanbul, 2010, s.50.

¹⁰ Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, C.II, (Çev.: Teoman Tunçdoğan; Ed.: Stephanos Yerasimos), Kitap Yay., İstanbul, 2013, s.12

¹¹ İncicyan, s.88.

¹² Semavi Eyice, "Galata", *Türk Ansiklopedisi*, C.XVII, MEB Basımevi, Ankara 1969, s.116.

¹³ Semavi Eyice, "Galata – Bizans Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* C.III, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s.348.

¹⁴ Celal Esad, s.8.

¹⁵ Mehmet Raif, s.396.

görülecek bir görüş değildir. Zira Beyoğlu ismi bir müddet burada ikamet eden ve daha sonra İtalya'ya giden Prens Alexias Taraktos Komnenos'a atfedilmektedir.¹⁶

Diğer görüşler ise genellikle Galata isminin kökeni hakkında olanlardır. Bu görüşlerden biri bölgede yaşayan bir Galatyalı ile ilgili olan görüştür. Bu kişinin evinin bu bölgede olmasından dolayı Bizans halkı buraya “*tou Galatia*” yani “*Galatyalı'nın yeri*” demiştir. Bu betimlemenin zamanla Galata şeklinde kaldığı öne sürülmektedir.¹⁷ Galatlarla ilgili başka bir görüş daha vardır. Buna göre yerli halkın Galat dediği Keltler buradan geçerken komutanları Brennos idaresinde MÖ. 278-277 yıllarında bu bölgede konaklamışlardır. Bu nedenle buraya Galata adı verilmiştir.¹⁸

Bir başka görüş, burada bulunan süthanelerden dolayı Yunanca süt anlamına gelen *gala/galaktikos*'tan gelebileceği yönündedir.¹⁹ Bu görüşe Şemseddin Sami²⁰ ve Ermeni müellif İncicyan'da²¹ eserlerinde yer vermişlerdir. Evliya Çelebi Galata'dan bahsederken çimen ve otlığı bol arazileri olduğunu söyler. Bu yüzden sağmal hayvanların çok miktarda sütü olur, elde edilen bu sütler krala takdim edilirdi. Sütünün lezzetinden ve bolluğundan dolayı Yunanca süt anlamına gelen Galata denildiği ifade edilmektedir.²² Galata ismiyle ilgili diğer görüşe göre ise limanlarda yükleme yapılan inişli kıyı arazileri için ya da İtalyanca merdiven anlamında kullanılan *calata/caladdo* kelimesinden gelebileceği yönündedir.²³ Görüldüğü üzere bazı araştırmacılar şehrin isminin Galatların burada vaktiyle meskûn olmasından dolayı buradan geldiğini ileri sürerken; kimileri ise Rumcadaki Gala (Süt) ve Galatas (Sütçü) ile ilişkilendirmiştir. Özellikle Galata isminin

¹⁶ İncicyan, s.89.

¹⁷ Eyice, “Galata”, s.116.

¹⁸ Özdemir Kaptan(Arkan), *Beyoğlu –Kısa Geçmişi, Argosu-*, İletişim Yay., İstanbul, 1993, s. 57; Fresne-Canaye, *Seyahatname*, s. 61.

¹⁹ Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi-XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yay., İstanbul, 1988, s.37; Eyice, “Galata – Bizans Dönemi”, s. 348; Ortaylı, “Galata”, s.303.

²⁰ “Galata ismi lisan-ı Rumî’de süt kârhanesi olup, evvel emirde İstanbul’a süt vermek üzere inek ve koyun besler birkaç kulübeden ibaret bir köy halinde bulunmuş olması muhtemeldir.” Ş. Sami, *Kamusü'l-Âlâm*, s.3284.

²¹ İncicyan, s.92.

²² “Evvela Konstantiniyye kal’ası bina olunduktan sonra Galata tarafları bir çemenzar-ı hoş-hava, mahsuldâr kura-yı dil-ruba olmağla bil-umum sağmallar koyunlarını ve sığırlarını bu Galata toprağında otladarak südünü sağub krala takdim ederlerdi. Bu mahsuldar yerdeki nebat ve berekât asarı olarak süd gayet leziz husule geldiğinden ismine “galata” dediler. Çünkü Yunan lisanında süde “galata” derler.” Evliya Çelebi, *Seyahatname* C.I, (Tab’: Ahmed Cevdet), İkdam Matbaası, İstanbul, 1314, s.426-427.

²³ Semavi Eyice, “Galata”, s.116; Semavi Eyice, “Galata – Bizans Dönemi”,s. 348; İlber Ortaylı, “Galata”, s.303.

kökeni ile ilgili farklı fikirler beyan edilmekle birlikte henüz ismin kökeni hakkında kabul edilir bir görüş bulunmamaktadır.²⁴

Bunlardan başka bir aralık İmparator Justinianos 528 senesinde şehrin sur ve tiyatrosunu tamir ederek buraya Justiniana ya da Justiniapolis adını vermişse de bu isim halk arasında pek rağbet görmemiştir.²⁵

Tüm bu isimlerin yanı sıra bazı araştırmacılar Arapça kal'a/kal'at kelimesinin Galata isminin kökeni olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ancak bu görüş pek kabul edilmemektedir.²⁶

III. Osmanlı Hâkimiyetinden Önce Galata

Galata'da ilk yerleşimlerin ne zaman olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak daha ilk dönemlerde Traklarla yapılan hayvan ticareti Galata çevresinde icra edilmekteydi.²⁷

Harita 1: Bizans Döneminde İstanbul'un 14 Bölgesi²⁸

²⁴ Ortaylı, "Galata", s.303.

²⁵ İnciyan, s.88; Eyice, "Galata", s.116; Semavi Eyice, "Galata – Bizans Dönemi",s. 348.

²⁶ Celal Esad, s.7.

²⁷ İlber Ortaylı, "İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış" *Amme İdaresi Dergisi* sayı:10 yıl:2, Haziran 1977, s.78.

²⁸ Petrus Gyllus, *The Antiquities of Constantinople*, London, 1729, s.284/1.

Galata, İmparator Honorius zamanında Konstantinopolis'in 14 kantonundan 13. kantonunu oluşturuyordu.²⁹ Bizans sınırları içinde kalmasına rağmen, Bizans tarihiyle sınırlandırmak Galata'nın tarihine haksızlık olur.

Galata daha çok Akdeniz dünyasının açık pazarı hükmündeydi. Daha önce ticaret için Galata'ya gelen Piza, Cenova ve Venedikli tüccarlar, zamanla birtakım imtiyazlarla şehirde kalıcı olmayı başarmıştır. Bunların yanı sıra şehirde Amalfililer, Lombardiyalılar ve Museviler olmakla birlikte her birinin ayrı mahalle ve ticarethaneleri vardı. Bizans Galata'sında oluşan bu ticari kolonilerde zamanla Ceneviz ve Venedikli tüccarın hâkimiyeti diğerlerini bastırmıştır.³⁰ Bizans nezdinde Piza *konsül*, Venedik *balyos*, Ceneviz *podesta* tarafından temsil ediliyordu. Ayrıca İtalyan tüccarın idaresi yine bu temsilcilerin elindeydi. Zamanla Piza, Amalfi ve Lombardlar'ın etkinliği zayıflamış ve yerini Ceneviz ve Venedik'e bırakmıştır.³¹

Galata daha I. Constantinus (324-337) zamanında kilise, forum, hamamlar ve tiyatro içeride kalacak şekilde surlarla çevrelenmişti. I. Justinianus 528 yılında sur ve tiyatroyu tamirini ve tadilatını yaptırmıştı. Buna istinaden I. Justinianus kendi adını şehre vererek Justinianopol olarak anılmasını istemişse de bu isim halk arasında pek rağbet görmemişti. Galata'da onun zamanında yapılan surlar karadan ve denizden gelebilecek tehlikelere karşı tahkim edilmiştir.³² İmparator II. Tiberios (578-582), şehre savunma amacıyla Haliç'in ağız kısmına kıyıdan kıyıya zincir uzatarak limanı kapatmıştır. Buraya bir de hisar inşa ettirmiştir.³³

İmparator I. Manuel Komnenos (1143-1180) zamanında Haliç kıyısına yerleşen Cenevizliler imparatorundan birtakım imtiyazlar elde ettiler.³⁴ Burada önemli bir nokta da Bizans'ın Latinler tarafından 1204 yılındaki Haçlı seferinde istilaya uğramasıdır. İstiladan yaklaşık çeyrek asır önce yani 1180 yılında Galata'nın yerli halkı şehirdeki Venedik kolonilerini tahrip etmiş ve Venediklileri şehirden uzaklaştırmıştır. Venedik bu

²⁹ İncicyan, s.88.

³⁰ Celal Esad, s.17-20; Yanko İskender Hoçi, "Galata'nın Osmanlılara Teslimi", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, cüz: 25, 1330, s.49.

³¹ Celal Esad, s.19; Eyice, "Galata", s.117.

³² Eyice, "Galata –Bizans Dönemi", s.348.

³³ Brendan Freely-John Freely, *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*, (Çev.: Yelda Türedi), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s.13.

³⁴ Eyice, "Galata –Bizans Dönemi", s.348.

sebeple 1204 Haçlı seferini İstanbul'a yöneltmiş ve şehir Latinlerce istila edilmiştir.³⁵ Şehrin Latinlerce işgali, Galata'nın hem Venediklilerin eline geçmesine hem de Cenevizlilerin elde ettikleri imtiyazları kaybetmelerine sebep oldu.

Bundan sonraki süreçte İtalyan devletleri arasındaki bu güç gösterisi 1260 yılında Nimphaion (Nif) anlaşmasının imzalanması ve Cenevizlilerin buraya tekrar yerleşmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Mihail Paleologos İstanbul'u Latinlerden geri aldığı anda Cenevizlilerin yardımını görmüştü. İmparator bu yardımın bir karşılığı olarak Galata'nın idaresini bir ahidname ile Cenevizlilere vermişti.³⁶ Görünürde asıl hâkim Bizans olmasına rağmen Cenevizliler zamanla burada söz sahibi olmuşlar, Galata'ya kendilerinin *podesta*, Bizanslıların *geniş salahiyyetli idare amiri* dediği valiler göndermişlerdir.³⁷

II. Andronikos'un ilk senelerinde, Venedik donanması Galata'daki Cenevizlilere saldırınca buradaki Cenevizliler şehrin içlerine kadar çekildiler. Bu olayın ardından Cenevizliler bu tarz saldırılardan korunabilmek amacıyla Galata'da hendekle çevrili binalar inşa ettiler. 1303 yılında Katalon destekli bir Sicilya donanmasının, Galata'ya yöneldiğini duyan Cenevizliler, Galata'yı tahkim etmek üzere hendekleri denize kadar uzattılar ve bina pencerelerini tuğla ile örerek birer mazgal hâline getirdiler. İmparator III. Andronikos zamanında İtalya'daki Cenevizliler Bizans'ın zor dönemi ve zayıflığından istifade ederek Midilli ve Sakız adalarını işgal ettiler. Bunu fırsat bilen Galata Cenevizlileri ise surlar ve kule biçimli evler bina etmeye başladılar. Ancak kısa bir süre sonra bu inşaat Andronikos tarafından durduruldu ve bu şekilde inşa edilen binalar yıktırıldı.³⁸

1349 yılına gelindiğinde şehirde tam bir Ceneviz hâkimiyeti söz konusuydu. Bu tarihte artık şehir surlarla çevriliydi ve birde baş kule(donjon) yani bugünkü Galata Kulesi inşa edilmiş durumdaydı.³⁹

İmparator İoannes Kantakuzenos zamanında aralarında barış yapıldıktan sonra Cenevizliler, şehri genişletmek bahanesi ile üst taraftaki toprakların kendilerine

³⁵ İlber Ortaylı, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler* (ss.131-138), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989, s.132.

³⁶ Hoçi, s.49; Eyice, "Galata –Bizans Dönemi", s.348.

³⁷ Dukas, *Bizans Tarihi*, (Çev.: Vlademir Mirmiroğlu), İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956, s.99.

³⁸ İncicyan, s.88.

³⁹ Semavi Eyice, "Galata", s.116.

verilmesini rica ettiler. İmparator, Cenovalıların gayesinin şehirden yüksek olan tepeyi surla tahkim etmek olduğunu anladı, fakat buna mani olamadı. Çünkü Cenovalılar, imparatorun şehirden ayrılmasından istifade ederek bu günkü Galata Kulesi ile Perşembepazarı arasında ivedilikle bir sur inşa etmişlerdi. İmparator Kantakuzenos buna mani olmadığı gibi tüm bu tahkim edilmiş yerleri Cenevizlilere bırakmak zorunda kaldı. Cenevizliler ise Galata'yı daha fazla asker ve istihkâmla tahkim ettiler.⁴⁰ Bizans'ın Türkler tarafından fethinden az bir zaman önce, 1446 yılı mayısında Cenevizlilerin kumandanı bulunan Maruffus Baldasar tarafından yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır.⁴¹

IV. Galata'nın Osmanlılara Teslimi

Galata, Bizans'tan ayrı olarak Ceneviz hâkimiyeti süresince, İtalya'nın doğu ticaretinin önemli bir kavşak noktasıydı. İtalyanlar daha ilk Osmanlı sultanları zamanında onlarla iyi geçinme yolunu tutmuş, bir çatışma çıkarmamaya özen göstermişlerdi. Özellikle Osmanlıların İstanbul kuşatması sırasında hem Bizans hem de Osmanlı tarafını gücendirmemeye gayret etmişlerdir.⁴² Ne var ki 29 Mayıs 1453'te Bizans'ın Osmanlılarca fethi, bu sırada tarafsız kalmayı taahhüt eden Galata Cenevizlilerinde bir şaşkınlığa sebep olmuştu. Zira ahali kuşatmanın daha uzun süreceğini umuyordu.

Bizans'ın düşmesiyle bu sırada podesta olan Angelo Giovanni Lomellino⁴³ şehrin ileri gelenlerini topladı. Toplantıda şehrin anahtarını Sultan Mehmet'e vermek suretiyle Galata'nın teslimi yönünde karar verildi. Böylece Bizans'tan elde ettikleri imtiyazların devam etmesini ümit ediyorlardı.⁴⁴ Galata Cenevizlileri şehri 1 Haziran 1453'te Osmanlılara teslim edince, Sultan II. Mehmet ahaliye bir ahidname ile *aman*, yani İslam

⁴⁰ İncicyan, s.89-90.

⁴¹ İncicyan, s.82.

⁴² Mahmut H. Şakiroğlu, "Fatih Sultan Mehmet'in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV/ 1983, s.211.

⁴³ Burada İskender Hoçi'nin verdiği isim "Ancelo Zaharya (Angelo Zaccaria)" olmasına rağmen, bu ismin Fatih Sultan Mehmet'e gönderilen haberci olduğu, asıl Podesta'nın Angelo G. Lomellino olduğunu Agostino Pertusi'nin eserinden anlamaktayız:

"Şehir Türk'lerin eline geçtiği sırada, Pera'daki Cenova kolonisinin podesta'sı idi. Barbaro tarafından kaleme alınan Giomale adlı eserin yan tarafında bulunan hatalı bir notta sonra uzun bir süre Angelo Zaccaria adlı birisinin podesta olduğu zannedildi. Hâlbuki Zaccaria, Barbara'ya göre podesta tarafından II. Mehmet'e gönderilen iki Cenova'lıdan birisi olup kara yoluyla Haliç'e indirilen Türk donanmasına Venedik'lilerin bir saldırı hazırlığı yaptıklarını haber vermişti." Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi C.I. Çağdaşların Tanıklığı*-(Çev.Mahmut H. Şakiroğlu), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul, 2004, s.121.

⁴⁴ Hoçi, s.50

dinine göre “*hükümdarın ahdiyle idaresi altına girenlerin mal ve can güvenliklerini sağlamak*” taahhüdü vermiştir.⁴⁵

Cenevizliler Sultan II. Mehmet tahta oturduğunda sultanla bir saldırmazlık anlaşması yaptıkları gibi Türk muhasarası sırasında imparatora engel olmamak şartıyla eskiden beri süre gelen özerkliklerini muhafaza etmeye çalışmışlardır.⁴⁶ Bununla beraber Cenevizlilerin tek düşüncesi Osmanlı ile anlaşma halinde gibi görünüp İmparator safında yer almak ve bu kurnazlık ile şehirde kalmayı amaçlamaktı.⁴⁷ Galatalılar Sultan’a görünürde dostluk gösteriyorlardı. Galatalılar muhasara altındaki şehirden çıkarak Türklerin olduğu bölgelere korkusuzca geçebiliyorlardı. Türk tarafının ihtiyacı olan levazımatı ve Türk askerlerinin ihtiyacı olan diğer her şeyi bolca tedarik edebiliyorlardı. Buna karşılık aynı Galatalılar gece Bizans saflarına geçerek bunlarla işbirliği içinde bulunuyorlardı.⁴⁸

Fetih beklenilenden hızlı bir şekilde gerçekleşince, Cenevizliler Sultan II. Mehmet’in kendi statülerini aynı şekilde devam ettireceklerini umdular. Sultan Mehmet, Cenevizlilerin muhasara sırasında Bizans’a gizlice yardım ettiğini ileri sürerek haklı olarak özerkliklerini tanımadı. Zira İmparator Konstantinos Galata Cenevizlilerini yanına çekmeye çalışıyordu. Cenevizliler zaten daha öncesinde Cenova’dan yardım istemişlerdi. Cenova bu yardım talebine 500 asker taşıyan bir gemi ile karşılık vermişti.⁴⁹

Fatih Galata gibi işlek bir pazarın elden kaybolmasını istemiyordu. Bu yüzden Galata’ya yerleşmiş olan Cenevizlilere zimmi olma hakkı tanımıştır.⁵⁰ Fatih Sultan Mehmet Galatalılara verdiği ahidname ile din ve ticaret hürriyeti vermekle beraber kendi aralarından bir *kethüda* seçmelerine izin vermiştir.⁵¹

⁴⁵ Halil İnalçık, *Osmanlılar -Fütuhat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler-*, Timaş Yay., İstanbul, 2010 s.195.

⁴⁶ Hoçi, s.49; Dukas, s.163.

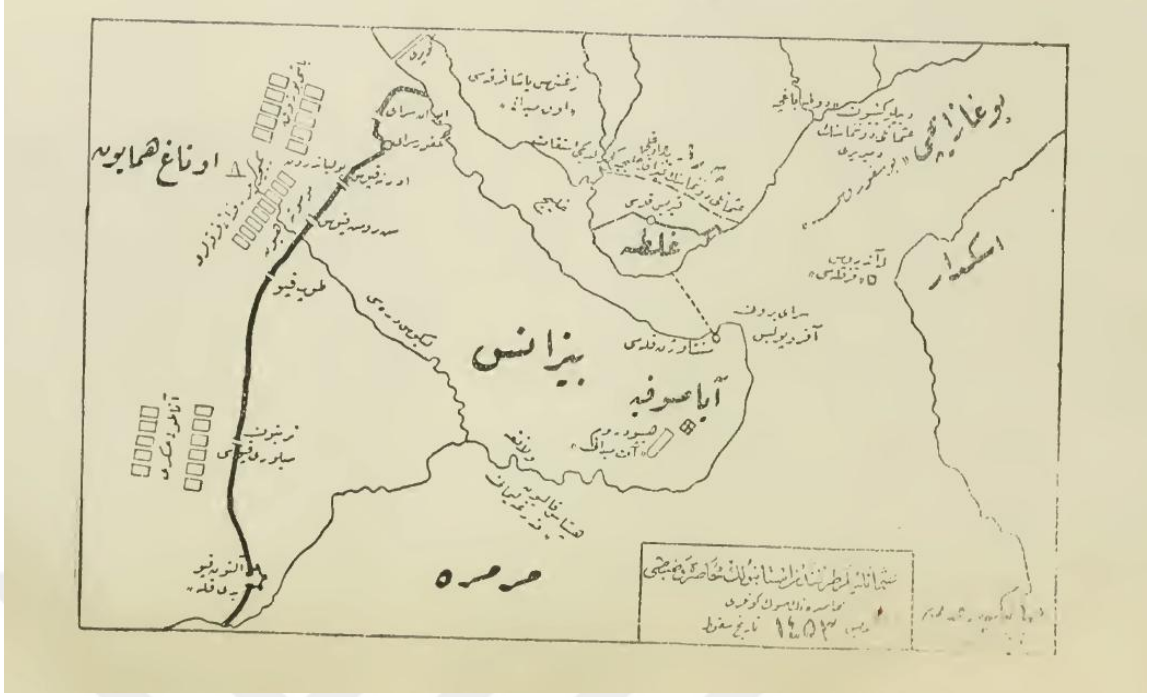
⁴⁷ Pertusi, s.167.

⁴⁸ Dukas, s.169.

⁴⁹ Dukas, s.162.

⁵⁰ Halil İnalçık, “Galata –Osmanlı Dönemi-“, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* C.III, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s.349.

⁵¹ “*Ben ulu Padişah ve ulu Şehinşah Sultan Mehmet Han bin Sultan Murad Han’ım. Yemin ederim ki yeri ve göğü yaratan Perverdigar hakkıçün ve Hazret-i Resul aleyhi’s-salatü ve’s-selamın pak-ı münevver mutahhar ruhiçün yedi Mushaf hakkıçün ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkıçünve dedem ruhiçün ve babam ruhiçün ve benim başım için ve oğlancıklarım başı için kuşandığım kılıç hakkıçün şimdiki halde Galata’nın halkı ve muradım-zadeleri ittiba-ı ulyama dostluk için elçileri Bayılan felan ve felan cevabla kale-i mezkurenin miiftahını gönderip bana kul olmağa itaat ve inkiyad göstermişler. Ben dahi kabul*

Harita 2: İstanbul'un muhasarasını gösteren bir harita⁵²

V. Fetihden Sonra Galata

1 Haziran 1453'te yani fethin hemen akabinde Galata teslim olmuş, şehrin anahtarı Cenevizliler tarafından Sultan'a verilmişti. Böylece şehrin tüm varlığı, nüfusun büyük çoğunluğu Osmanlı idaresi altına girmişti.⁵³ Fatih Sultan Mehmet şehrin

eyledim ki kendilerin ayinleri ve erkânları ne vecihle cari ola geldi ise yine ol üslub üzere adetlerin ve erkânların yerine getireler. Ben dahi askerimle varub kalelerin harab etmeyim. Buyurdum ki kendileri ve malları ve rızıklarivle mülkleri ve mahzenleri ve bağları ve değirmenleri ve gemileri ve sandalları ve bilcümle meta'ları ve avretleri ve oğlanckları ve kulları ve cariyeleri kendilerin ellerinde mukarrar ola mutaarrız olmayım ve üşendirmeyim onlar dahi rencberlik edeler gayrı memleketlerim gibi deryadan ve kurudan sefer edeler kimesne mani' ve müzahim olmaya muaf ve müsellim olalar ve ben dahi üzerlerine şer'i harac vaz' edem sal be-sal eda edeler gayrılar gibi ve ben dahi bunların üzerlerinden nazar-ı şerifim derîg buyurmayıp bunları koruyam gayrı memleketlerim gibi ve kiliseleri ellerinde ola ve okuyalar ayinlerince amma çan ve nakus çalmayalar ve kiliselerin alıp mescid etmeyeyim bunlar dahi yeni kilise yapmayalar ve Ceneviz bazarganları deryadan ve kurudan rencberlik edip geleler ve gideler gümrükleri adet üzere vereler anlara kimesne teaddi etmeye. Ve buyurdum ki yeniçeriliğe oğlan almayam ve bir kâfiri rızası olmadan Müslüman etmeyeler ve kendileri arasında her kimi ihtiyar ederler ise maslahatları için Kethüda nasb edeler ve kale-i mezkûre halkı ve bazarganları angaryadan muaf ve müsellemler olalar. Şöyle bileler alamet-i şerife itimat kılalar. Tahriren fi evahir-i cemadilula 857 be-makam-ı Konstantiniyye"; Hoçi, s.52-53.

⁵² Gustave Schiuraberger, *İstanbul'un Muhasarası ve Zabtu* (Çev.: M.Nahid), Kitabhane-i İslam ve Askeri, İstanbul, 1330, s.351.

⁵³ İnalçık, *Osmanlılar...*, s.195.

tesliminden hemen sonra Galata'ya bir subaşı ve bir kadı tayin ederek şehri doğrudan Osmanlı yönetimine bağladı.⁵⁴

Galata'da 500 akçeli bir kadı otururdu.⁵⁵ Mahkemesi Arap Camii yakınında olan Galata kadısına toplamda 300 köy, 44 kasaba ve nahiye bağlıydı. 150 akçeli naipleri bulunurdu. Boğazın Rumeli tarafındaki işlerinden Galata kadılığı mesuldü. Tophane, Beşiktaş, Fındıklı, Kasımpaşa, İstinye, Yeniköy, Marmara Adası, Kapıdağ, Erdek, Mudanya ve Bandırma gibi kaza ve kasabalar Galata mollasına bağlıydı ve birer naiple idare olunurdu.⁵⁶

Cenevizliler İmparatorlarla yapılan “*şehirde oturma ve şehri idare etmeye karşın sur yapmama*” anlaşmalarına sadık kalmamışlar ve zamanla Galata'yı yüksek surlarla çevirmişlerdi. Zamanla nüfus artıp yeni mahalleler kuruldukça, bu surlara yeni surlar eklenmiş ve Galata bu haliyle beş bölgeye ayrılan bir yapıya dönüşmüştür. Fatih güvenlik amacıyla surların bir kısmını yıktırdı. Fakat şehri koruyan asıl surlara dokunmadı.⁵⁷ Kalan surlarla birlikte şehir Galata, Kasımpaşa ve Tophane arasında üç kısma ayrılmıştır. XVIII. Yüzyılda semtleri birbirinden ayıran surların hala var olduğu bilinmektedir.⁵⁸

Cenevizlilerden bir kısmı fetih gecesini Galata'dan kaçmıştır. Ancak birçoğu kalmayı tercih ettiği gibi kaçanların çoğu geri dönmüştür. Fatih Cenevizlilerin din işlerini idare etmeleri amacıyla ileri gelenlerden 12 kişinin oluşturacağı bir meclis kurmalarına müsaade etmiştir. Bu meclis kendi seçtikleri bir *protegeros* yani *kethüdanın* idaresinde olacaktı.⁵⁹

⁵⁴ İncik, “Galata –Osmanlı Dönemi-”, s.349-350; İncik, *Osmanlılar...*, s.195.

⁵⁵ Resmi Kayseri, s.149a

⁵⁶ Evliya Çelebi, s.432; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “İstanbul ve Bilad-ı Selase Denilen Eyüp, Galata ve Üsküdar Kadılıkları”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi* C.III, 1957, s.26-27.

⁵⁷ İncik, *Osmanlılar...*, s.196.

⁵⁸ Tournefort, s. 36.

⁵⁹ İncik, “Galata –Osmanlı Dönemi-”, s.350.

Şekil 1: Matrakçı Nasuh'un Menazil-i Sefer-i Irakeyn Adlı Eserinden Galata Ayrıntısı⁶⁰

VI. Galata Surları, Kapıları ve Hendekleri

i. Surlar ve Kapıları

Konstantinos, Bizans'ı ihya ettiği sırada Galata henüz küçük bir köy görünümündeydi. Justinianos zamanında tamir ve tadil edilen surlar ile yavaş yavaş bir şehir hüviyetine kavuşmaya başlamıştı.⁶¹ IV. Haçlı Seferi'nde haçlı ordusunun 1204'te İstanbul'u işgali sırasında yerlerini Venediklilere bırakan Cenevizliler 1261'de Galata'ya tekrar yerleşebilmişlerdi. Cenevizliler bu sırada birbirine bitişik dört bölmeli büyük hisarlar inşa ettiler. Bu hisarların ucunda Türk mezarlarının bulunduğu Meyyit İskeleyi yer alır. Buradan başlayarak Galata surlarının çevresi toplamda 5 mil tutar. Galata hisarının çevresi bin 60 adım, 205 kule ve 13 bin bedendir. Duvarı 40 zira kuleler 80 ziradır. Büyük kule yani Galata Kulesi 118 ziradır. IV. Murat zamanında yapılan bir tamir ve ölçüm ile uzunluğu 18 bin mimar arşını gelmiştir.⁶² XVII. yüzyılda surların büyük bir

⁶⁰ Nasuhü's-Silahi (Matrakçı), *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn* (Haz.: Gazi Yurdaydın), TTK Yay., Ankara, 2014, s.9a.

⁶¹ Celal Esad, s.54-55

⁶² Evliya Çelebi, s.427-429.

kısmı henüz mevcuttu. Ancak bir cami yapılmak istendiğinde surlar yıkılır ve inşaat için ihtiyaç duyulan taşlar böylece tedarik edilirdi.⁶³

Sicillerde Galata “*hısn-ı ebvabı*” olarak karşılaştığımız hisar kapıları batıda Kasımpaşa tarafından başlayarak doğuya doğru sahil boyunca devam ederdi.⁶⁴ Hisarda on iki kapı bulunurdu ve bunlardan üçü kara tarafında kalanlar deniz tarafında yer almaktaydı.⁶⁵ Kaynaklarda hisar kapılarının isimleri ve sayıları farklılık göstermektedir.

Evliya Çelebi ve Hammer sur kapılarını batıda yani Kasımpaşa tarafında yer alan **Meyyit Kapısı**’ndan başlatırlar⁶⁶. Meyyit Kapısı farklı müelliflerin eserlerinde çeşitli isimlerle geçmektedir. Âşık Mehmet’te bu kapı Kasımpaşa’ya nispetle Kasımpaşa Kapısı olarak zikredilmiştir.⁶⁷ Celal Esad Meyyit Kapısı için Yeni Azap Kapısı ismini vermektedir.⁶⁸ İncelediğimiz sicillerde genellikle Meyyit Kapısı olarak geçse de *Tersane Kapısı* kaydına rastlamak mümkündür.⁶⁹ *Kasımpaşa Tersanesi’ne nazır* Meyyit Kapısı civarında XX. yüzyıl başına kadar bir kabristan vardı. 1900’lerin başında bu kabristan iptal edilmiştir.⁷⁰ Ermeni müellifler Hovhannesyan ve Kömürçüyan’da ise bu kapılara tesadüf edilmemektedir.

Eremya Çelebi **Azap Kapısı**’nı Galata surlarının ilk kapısı olarak vermektedir. Burada Sokullu Mehmet Paşa tarafından yaptırılan bir camii⁷¹ denizci ve azapların (okçu) çalıştığı bir silahhane yer almaktaydı.⁷² Güneye yani denize nazır olan Azap Kapısı’nda⁷³ bir de iskele bulunurdu. Gemiler için gerekli olan demir güller imal eden demirci dükkânları vardı. Gemiler burada kalafat edilir, gemilerin ihtiyacı olan halat, yelken ve

⁶³ Feridun Dirimtekin, “Ecnebi Seyyahlara Göre XVII. Yüzyılda İstanbul’un Medeni ve İctimai Hayatı”, *İstanbul Enstitüsü Mecmuası* C.V, Baha Matbaası, 1959, s.82.

⁶⁴ Joseph von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos –Örtlich un Geschichtlich Beschrieben B.II*, Pesth, 1822, s.76.

⁶⁵ İnciciyan, s.83.

⁶⁶ Hammer, *Constantinopolis...*, s.76; Evliya Çelebi, s.429.

⁶⁷ Mahmut Ak, *Menâzirü'l-Avâmil (Tahlil Metin)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1997, s.434.

⁶⁸ Celal Esad, s.72.

⁶⁹ GŞS 329-62a/2, 3 Zilhicce 1167 (22 Eylül 1752).

⁷⁰ Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mısırlı Halil Hamid Hamada Paşa (Mart 1909-Ocak 1910) ve Şeyhülislam Sahip Molla Efendi zamanlarında bu kabristan iptal edilmiş, taşları Saliha Hatun türbesinin baş tarafında açılan büyük bir çukura gömülmüştür. Mehmet Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi –Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Asar-ı Bakıyesi-* C.II, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 238.

⁷¹ Mehmet Ziya, s. 238.

⁷² Hammer, *Constantinopolis...*, s.77.

⁷³ Evliya Çelebi, s.429.

sair gereçler burada bulunan dükkânlardan temin edilirdi. Frenklerden öğrenilen ve kuyulardan su çıkarmak için kullanılan tulumba da burada yapılırdı.⁷⁴ XVI. yüzyılda burada bulunan Heberer burada Türklerin yoğun olarak yaşadığını ve Galata kadısının burada yaşadığını bildirmektedir.⁷⁵

Eski ismi Porta Komego⁷⁶ olan **Kürkçü Kapı**, Osmanlıca kaynaklar kullanılarak hazırlanan eserlerin bir kısmında yazılışının (کورکچی) şeklinde olması sebebiyle Kürekçi olarak okunmuştur.⁷⁷ Ermeni müellifler Hovhannesyan ve Kömürçiyân'da bu kapının ismini Kürkçü olarak vermişlerdir. Celal Esad özellikle *Kürekçi* olduğunu belirtmek için (کورہ کچی) şeklinde yazmıştır.⁷⁸ Hammer eserinde Kürekçi Kapısı'nı verirken "*Kürekdschi kapussi*" olarak vermiş ve Almanca karşılığı olan "*Thor der Ruderer*" şeklinde belirtmiştir.⁷⁹ Yine de bu iki istisnanın bir okuma hatası olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu kapı güneye ve dolayısıyla sahile bakardı.⁸⁰ Arap Camii bu kapının iç kısımlarında yer alır. Bu kapının iç kesimlerinde bulunan Perşembepazarı yanında Galata Voyvodası'nın konağı vardı. Galata Kadısı'nın mahkemesi de burada bulunurdu.⁸¹

Sahilde ve güneyde olan **Yağkapanı Kapısı**⁸² sicillerde ve Hovhannesyan'da Eski Yağkapanı⁸³, Âşık Mehmet'te ise İskele Kapısı⁸⁴ olarak geçmektedir. Galata Zindanı bu kapı içinde bulunurdu. Galata gümrüğü bir süre bu kapı içlerindedi.⁸⁵ Yağkapanının ve Galata gümrüğünün Kurşunlu Mahzen'e taşınmasından sonra bu kapının ismi Eski Yağkapanı olarak isimlendirilmiştir.⁸⁶ Balık emini ve balıkxane bu kapının bulunduğu

⁷⁴ Kömürçiyân, s.35; Sarkiz Sarraf Hovhannesyan, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi* (Çev.: Elmon Hançer), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s.38.

⁷⁵ Michael Heberer, *Osmanlı'da Bir Köle Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588* (Çev. Türkis Noyan), Kitap Yay., İstanbul, 2003, s.289.

⁷⁶ Celal Esad, s.72.

⁷⁷ Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2013, s.67.

⁷⁸ Celal Esad, s.72.

⁷⁹ Hammer, *Constantinopolis...*, s.77.

⁸⁰ Evliya Çelebi, s. 429.

⁸¹ Hovhannesyan, s.38-39.

⁸² Evliya Çelebi, s. 429.

⁸³ Hovhannesyan, s. 39.

⁸⁴ Ak, s.434.

⁸⁵ Kömürçiyân, s.35.

⁸⁶ Hovhannesyan, s. 41.

sahilde yer alırdı. Balıkçılar tuttıkları balıkları bu balıkhaneye getirirler dağıtımını buradan yapılırdı.⁸⁷

Sahilde ve güneyde bulunan⁸⁸ **Balıkpazarı Kapısı'nın** yanında çeşitli deniz mahsullerinin satıldığı dükkânlar bulunurdu. Yağkapanı Kapısı dâhilinde bulunan balıkhaneden dağıtımını yapılan balıklar burada satışa sunulurdu.⁸⁹ Galata Balıkpazarı Kapısı'nın karşısında İstanbul Balıkpazarı Kapısı bulunurdu. Hammer Haliç'in en dar kısmının bu iki kapı arasında bulunan bölüm olduğunu ve mesafenin beş dakikada kat edildiğini bildirmektedir.⁹⁰

Eski ismi Porta Chiara⁹¹ olan **Karaköy Kapısı** güneyde ve sahilde bulunan⁹² kapılardan biriydi. Balıkpazarı Kapısı ile arasındaki mesafe çok kısa olması sebebiyle Balıkpazarı'ndan karşı kıyıya yapılan seferler buradan yapılırdı.⁹³

Sahile bakan bir diğer kapıda **Kurşunlu Mahzen Kapısı**'dır. Burada bulunan Havariyun Ayazması'na istinaden Rumlar bu kapıyı Aya Nikola Kapısı olarak isimlendirmekteydi.⁹⁴ Yüksek, kurşunla kaplı ve birkaç kattan oluşan Kurşunlu Mahzen'in içinde bulunan depolarda çeşitli mallar depolanırdı.⁹⁵ Buraya depolanan süpürge, yün, koyun derisi ve başka ürünler buradaki iskelede demirli gemilere yüklenerek Avrupa'ya götürülürdü.⁹⁶

Sultan İbrahim zamanında Yağkapanı Kapısı'nda çıkan bir yangın buradaki yerleşimlerde büyük hasara sebep olunca sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın emriyle Yağkapanı ve Galata gümrüğü buraya taşındı. Bu yüzden bu kapıya Galata Gümrüğü ya da Yeni Yağkapanı Kapısı'da denilirdi.⁹⁷

⁸⁷ Hovhannesyan, s. 39.

⁸⁸ Evliya Çelebi, s. 429.

⁸⁹ Hovhannesyan, s. 39.

⁹⁰ Hammer, *Constantinopolis...*, s.77.

⁹¹ Celal Esad, s.72.

⁹² Evliya Çelebi, s. 429.

⁹³ Hammer, *Constantinopolis...*, s.77.

⁹⁴ Evliya Çelebi, s. 429.

⁹⁵ Hovhannesyan, s. 40.

⁹⁶ Kömürciyan, s.35.

⁹⁷ Kömürciyan, s.35; Hovhannesyan, s. 41.

Diğer bir kapı **Mumhane Kapısı**'ydı. Bu kapı içlerinde bulunan atölyelerde mum yağından mum üretimi yapılırdı. Buradaki iskelede çeşitli yerlere seferler yapan gemiler bulunurdu.⁹⁸ Bu kapının çok fazla işlek olmaması bir tarafa Evliya Çelebi'nin ve Âşık Mehmet'in eserlerinde ismi geçmemektedir. Ermeni müellifler Hovhannesyan ve Kömürçiyân'da yer verilmiş olsa da Kömürçiyân'ın Hovhannesyan'ın eserinde ki bilgileri birebir aktardığını belirtmek gerekir. Mumhane Kapısı'nın Hammer⁹⁹ ve Ayvansarayî'de¹⁰⁰ yer alması bu kapının XVIII. yüzyılda açıldığını düşündürmektedir.

Doğuda ve deniz kıyısında bulunan¹⁰¹ **Kireç Kapısı** içerisinde deri işleme atölyeleri yani debbağhaneler bulunurdu.¹⁰² Belki de bu kapılara istinaden Âşık Mehmet'te bu kapının ismi Debbağhane Kapısı olarak zikredilmiştir.¹⁰³ Bu debbağhaneler Yağkapanı Kapısı'ndan başlar ve bu kapıya kadar uzanır. Surun iç taraflarında meyhaneler ve Rum mahalleleri bulunurdu.¹⁰⁴

Denize kıyısı olan son kapı **Eğri Kapı**'dır. Buradan sonra surlar iç kısımlara döner.¹⁰⁵ Bu kapının dışında sahil kısmında Yahudiler, iç kısımlarda ise Rumlar ikamet ederdi. Burada Rumlar tarafından işletilen meyhaneler, Ermeni ve Rumlara ait kiliseler mevcuttu.¹⁰⁶ Bunun dışında Eğri Kapı içlerinde tüfek barutu imal eden atölyeler, iskelede ise yeni gemi yapımı için Karadeniz'den getirilen uzun ağaçlar bulunurdu.¹⁰⁷ Bu kapının Evliya Çelebi'de bulunmadığını belirtelim. Evliya Çelebi'de ve ondan iktibas eden Mehmet Ziya'nın eserinde Demir Kapısı olarak geçen kapının Eğri Kapı olması muhtemeldir. Mehmet Ziya Demir Kapısı için "*Haliç'e açılır*"¹⁰⁸ ibaresini kullanması bu ihtimali güçlendirmektedir.

Karaya bakan kapılardan olan **Tophane Kapısı**¹⁰⁹ hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ermeni müellifler Kömürçiyân ve Hovhannesyan'da bu kapılar

⁹⁸ Hovhannesyan, s. 41.

⁹⁹ Hammer, *Constantinopolis...*, s.77.

¹⁰⁰ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevami'* C.II, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1281, s.37.

¹⁰¹ Evliya Çelebi, s. 429.

¹⁰² Hovhannesyan, s. 43.

¹⁰³ Ak, s.434.

¹⁰⁴ Kömürçiyân, s.36.

¹⁰⁵ Hammer, *Constantinopolis...*, s.77.

¹⁰⁶ Hovhannesyan..., s. 41.

¹⁰⁷ Kömürçiyân, s.36.

¹⁰⁸ Mehmet Ziya, s. 238.

¹⁰⁹ Evliya Çelebi, s. 429.

hakkında bilgi bulunmazken, Âşık Mehmet¹¹⁰, Evliya Çelebi ve Ayvansarayî'de¹¹¹ ise yalnızca isimleri zikredilmiştir. Bu kapıya sicillerde de rastlanmamaktadır.

Celal Esad, XVI. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da bulunan Gyllius'un meydanda bulunan büyük toplar sebebiyle bu kapıyı Porta di Bombard olarak isimlendirmesinin bu toplar sebebiyle olduğunu söylemektedir. Yine Tophane Kapısı'nın geceleri kapandığını Celal Esad'dan öğrenmekteyiz.¹¹²

Büyük Kule ve Küçük Kule Kapıları hakkında çok fazla bilgi yoktur. Kara tarafında ve kuzeyde bulunan bu kapılar Hammer¹¹³, Evliya Çelebi¹¹⁴ ve Ayvansariyî'de¹¹⁵ Büyük Kule Kapısı ve Küçük Kule Kapısı olarak ayrı kapılar olarak zikredilmektedir. Âşık Mehmet'te ise yalnızca Kule Kapısı olarak geçmektedir.¹¹⁶ Ermeni müelliflerden yalnızca Kömürçiyân'da Kule Kapısı'nın kara tarafında ve yüksek bir burcu olduğundan bahseder.¹¹⁷ Büyük Kule Kapısı hakkında bir bilgi bulunmazken Küçük Kule Kapısı hakkında Celal Esad'da kısa bir bilgi bulunmaktadır. Galata'dan Beyoğlu'na çıkılan Küçük Kule Kapısı 1862 yılında yıkılmıştır.¹¹⁸

¹¹⁰ Ak, s.434.

¹¹¹ Ayvansarayî, s.37.

¹¹² Celal Esad, s.76-78.

¹¹³ Hammer, *Constantinopolis...*, s.78.

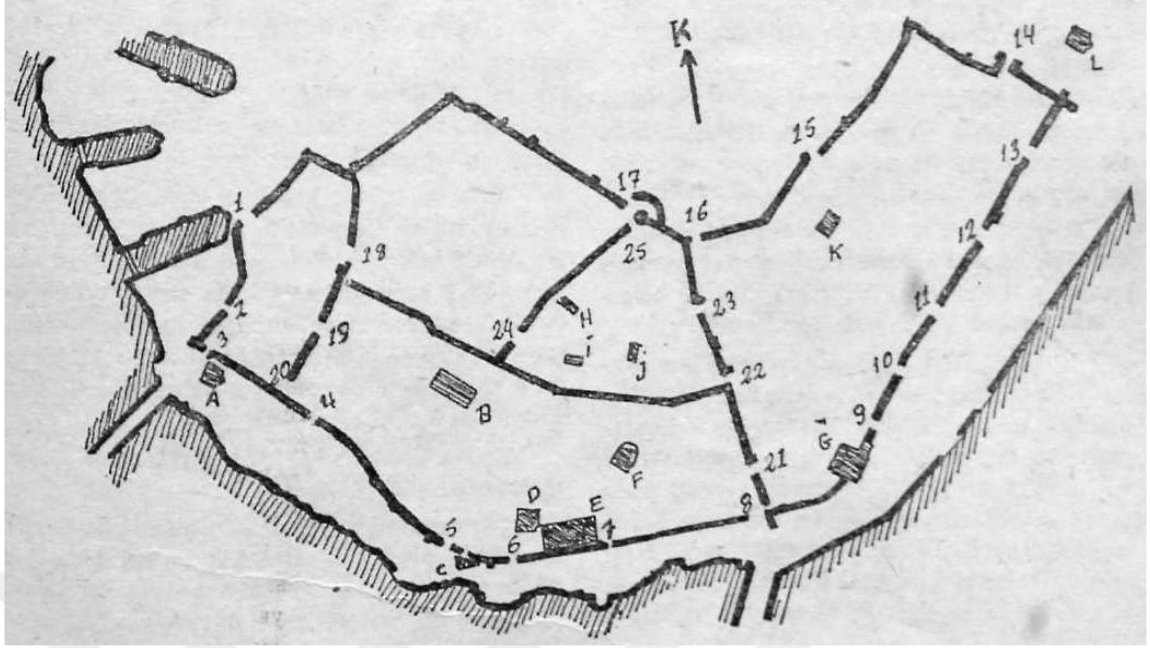
¹¹⁴ Evliya Çelebi, s. 429.

¹¹⁵ Ayvansarayî, , s.37.

¹¹⁶ Ak, s.434.

¹¹⁷ Kömürçiyân, s.36.

¹¹⁸ Celal Esad, s. 78.

Şekil 2: Galata Kalesi ve Surları¹¹⁹

Ana kapılar **İç** ya da **Bölme Kapılar** olarak bilinen kapılar bulunmaktaydı. Galata surlarının iç kısımlarında bulunan bu kapılar hakkında isimleri dışında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Evliya Çelebi¹²⁰ ve Ayvansarayî¹²¹ iç kapıların isimlerini vermektedirler. İki müellifin verdiği isimler birbiriyle örtüşmektedir. Bunun yanı sıra Hammer, Hovhannesyan ve Kömürciyan'da bu kapılar hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Bölme kapı olarak da bilinen iç kapılar altı tanedir. Bunlar; Küçük Karaköy Kapısı, Mihal Kapısı, Meydancık Kapısı, Kilise Kapısı, İç Azap Kapısı, Sadık Kapısı'dır. Celal Esad bu kapılardan İç Azap Kapısı ile Küçük Karaköy Kapısı'nın aynı olabileceğini ileri sürmektedir. Semavi Eyice ise Mihal Kapısı ile Horoz Kapı'nın, Meydancık Kapısı ile Voyvoda Kapısı'nın, Kilise Kapısı ile Yanık Kapı'nın, Sadık Kapı ile Harup Kapı'nın

¹¹⁹ "**Kapılar:** 1- Yeni Azap Kapısı, 2- Meyyit Kapısı, 3- Azap Kapısı, 4- Adı bilinmeyen bir kapı, 5- Kürekçi Kapısı, 6- Yağkapanı Kapısı, 7- Balıkpazarı Kapısı, 8- Karaköy Kapısı, 9- Kurşunlu Mahzen Kapısı, 10- Yeni Kapı, 11- Mumhane Kapısı, 12- Kireç Kapısı, 13- Eğri Kapı, 14- Tophane Kapısı, 15- Adı bilinmeyen bir kapı, 16- Küçük Kule Kapısı, 17- Büyük Kule Kapısı. **Kale içi kapıları:** 18-Harup Kapı, 19- İç Azap Kapısı, 20- Adı bilinmeyen bir kapı, 21- İç Karaköy Kapısı, 22- Meydancık/Voyvoda Kapısı, 23- Horoz Kapısı, 24-Yanık Kapı, 25-Kuledibi Kapısı. **Sur İçinde Bazı Binalar:** A- Azap kapısı Camii, B-Arap Camii, C- Yelkenci Hanı, D- Galata Bedesteni, E- Rüstempaşa Hanı, F- Galata Yeni Camii, G- Galata Hisarı-Yeraltı Camii, H- Ceneviz Sarayı, İ- Sen Piyer Kilisesi, J- Sen Jorj Kilisesi, Sen Benuva Kilisesi." Reşat Ekrem Koçu, "Galata Kalesi, Surları ve Hendeği", *İstanbul Ansiklopedisi* C.11, Koçu Yayınları, İstanbul, 1971, s.5899.

¹²⁰ Evliya Çelebi, s. 429.

¹²¹ Ayvansarayî, s.37.

aynı kapılar olduğunu belirtmekte, ayrıca Kule Dibi Kapısı ile birlikte ismi meçhul bir kapının varlığından bahsetmektedir.¹²²

Şekil 3: Fetihten önce İstanbul ve Galata¹²³

ii. Galata Hendeği

Galata Ceneviz kontrolüne geçtiğinde Bizans ile bir dostluk ve ticaret antlaşması yapıldı. Bu antlaşma ile Cenevizlilere birtakım sınırlamalar getirilse de birçok imtiyaz elde ettiler.¹²⁴ II. Andronikos zamanında Cenevizliler, muhtemel Venedik saldırılarının önüne geçmek amacıyla bir hendek oluşturmaya başladılar. Bu durum aslında Bizans ile yapılan antlaşmanın ihlali demektir. Çünkü kendilerine verilen imtiyazlarda herhangi bir

¹²² Semavi Eyice, "İstanbul (Galata)", *İslam Ansiklopedisi*, C.V/2, MEB Basımevi, İstanbul, s.1214/147.

¹²³ Gyllus, s.284/2

¹²⁴ İmparator II. Andronikos tarafından Cenevizlilere verilen bu imtiyazlar hakkında bkz: Celal Esad, s.60.

inşa faaliyetinin yapılmaması şartı yer alıyordu. Bizans'ın Venedik ile olan savaşında tarafsız kalmaları imparatorun bu konuda bir ayrıcalık tanınmasına vesile olmuştur. 1304'te II. Andronikos'un bir emirnamesi ile Bizans Cenevizlilerin açtığı hendeği resmen kabul etti.¹²⁵ Bunun üstüne 1315'te çıkan bir yangından sonra Cenevizliler bir oldubitti ile kendilerine verilen sınırları belirlenmiş mahallenin etrafına açtıkları hendekleri daha da genişlettiler. Açtıkları hendeğin önünde yüksek evler, bu evlerin arasında parça parça duvarlar inşa ettiler. Böylece duvarlar sur, evler burç haline geldi.¹²⁶ Cenevizlilerin açtıkları bu hendeklerin kimi yerleri 15 arşın (20 m.) genişliği buluyordu.¹²⁷

Fatih, şehrin fethinden ve Galata'nın tesliminden sonra Galata'yı iki kez ziyaret etmiştir. Bu ziyaretleri sırasında kalelere kolaylıkla girilebilmesi için surların bir kısmının yıkılmasını ve bazı hendeklerin doldurulmasını istemiştir.¹²⁸ Ancak Fatih'in bir kısım hendekleri doldurduğu podestanın Ceneviz hükümetine gönderdiği mektuptan anlaşılmaktadır. Ayrıca Cenevizlilerin açtığı bu hendeğin XVII. yüzyılda kara tarafındaki Meyyit kapısından Tophane kapısına kadar uzandığı bilinmektedir. Diğer tarafı mezarlık olan bu hendek içerisinde gemi gomenaları¹²⁹ ve cankurtaran palamarları¹³⁰ büklerdi.¹³¹ Galata kalesi hendeği gündüzleri yeniçerilerin kanlı bıçaklı kavgalarını yaptığı yer, geceleri serserilerin uğrak mekânı olurdu.¹³²

Eylül 1862 tarihinde sur duvarının içi ve çevresinde bulunan mukataalara bağlı binalar ve boş arsaların sayımı yapılmıştır. Bu sayımda zamanla doldurulan hendeklerden üçünün ismine rastlanmıştır. Bunlardan Lüleçiler Hendeği, Tophane kapısı ile Küçük kule kapısı arasındaydı. Bereketzade Hendekleri, Küçük kule kapısı dışından başlayıp Pera/Beyoğlu'na giden yolda yer alıyordu. Büyük kule kapısı hendekleri ise aynı isimli kapının dışında başlayıp Meyyit iskelesine kadar uzanıyordu.¹³³ Sicillerde sadece Aşağı

¹²⁵ Celal Esad, s.61-62.

¹²⁶ Reşat Ekrem Koçu, "Galata Kalesi, Surları ve Hendeği", s.5900-5901.

¹²⁷ Marie de Launay, "Notice sur les Fortifications de Galata" [Galata Surları Hakkında Notlar], *Journal de Constantinople*, 1 December 1864, no: 4538, p.1.

¹²⁸ Hoçi, s.51.

¹²⁹ "Zincir kullanımının icadından evvel gemi demirinin bağlı olduğu halat." Şemseddin Sami, *Kâmus-i Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 2006, s.971.

¹³⁰ "Gemileri karaya bağlamakta veya zincir yerine çapaya bağlamakta kullanılan kalın halat." Sami, *Kâmus Türkî*, s.346.

¹³¹ Evliya Çelebi, s.430.

¹³² Koçu, "Galata Kalesi, Surları ve Hendeği", s.5901.

¹³³ Ayhan Han, "İstanbul ve Galata Hendeklerinde Kentsel Toprak Kullanımı", *Tarih Dergisi*, Sayı 64 (2016 /2), İstanbul 2016, s.49-50.

Hendek olarak rastladığımız bir hendek vardır. Ancak bu hendek, bu üç hendekten biri midir, yoksa XVIII. yüzyılda henüz doldurulmayan başka bir hendek midir, tespit etmek şimdilik mümkün görünmemektedir.

Şekil 4: Üsküdar'dan İstanbul ve Galata¹³⁴

¹³⁴ Guillaume-Joseph Grelot, *Relation Nouvelle Dun Voyage de Constantinople*, Paris, 1680, s.74b.

BİRİNCİ BÖLÜM

GALATA'NIN İDARİ VE SOSYAL YAPISI

1. Galata'nın İdari Yapısı ve Görevlileri

1.1. Galata'nın İdari Yapısı

Galata'da bulunan seyyahların verdikleri bilgilerde ve burası üzerine yapılan çalışmalarda, genellikle Galata ve bağlı bulunan semtlerini ayrı ayrı incelemişlerdir. Yapılan ayırım genellikle Kasımpaşa, Galata, Tophane, Fındıklı, Beşiktaş şeklindeydi. Bunlar arasında asıl öne çıkanlar ise Kasımpaşa, Tophane ve Galata olmuştur. Kasımpaşa'da devletin tersanesi, Tophane'de top döküm atölyeleri bulunurdu. Kasımpaşa'da tersanenin amiri ve bahriyenin başı olarak kaptan paşanın, Tophane'de ise top dökümünden sorumlu olan topçubaşı ağanın ikametgâhları buralardaydı. Beşiktaş ve Fındıklı kasabalarının asayişini sağlamakta topçubaşı ağanın göreviydi. Örneğin Tophanede Kılıç Ali Paşa Camii yanında yaşanan olayda topçubaşı ağaya meseleyle ilgilenmesi için bir ferman gönderilmiştir. 1755 yılı ortalarında gerçekleşen olayda cemaat camiinin etrafındaki satıcıların bağrıışmalarında rahatsız olduklarını bildirmişler ve şikâyetçi olmuşlardır. Olaya müdahale etmesi için topçubaşı ağa görevlendirilmiştir.¹³⁵

Galata'nın huzur ve asayışı kaptan paşa ile onun idaresindeki kalyoncuların sorumluluğundaydı. Pera tarafı ise topçubaşı ağanın kontrolüne kalıyordu.¹³⁶ Tophane'de harp sanayiine dair ilk yapılanmalar fethin hemen ardından Fatih devrinde başlamıştır. Onun zamanında burada bir top döküm atölyesi ve topçu kışlası inşa edilmiştir.¹³⁷ Tophane'nin kazaî idaresi Galata kadısına bağlı olarak görev yapan ayak naibindeydi. Tophane'de ayak naibi ve topçubaşı dışında kıyılarından sorumlu bostancıbaşı, subaşı ve muhtesipte vardı.¹³⁸

¹³⁵ Halkın şikâyetinden anlaşıldığına göre manav esnafından birtakım kimseler camii duvarına çiviler çakarak taze meyveleri için gölgelik oluşturmuşlardır. Ancak cemaat, bunu yapanların hem camii duvarını harap etmelerinden hem de ezan ve namaz vakitlerindeki bağırırtılarından cemaatin eda-yı salatta bihuzur olduklarını belirtmişler, gerekenin yapılmasını istemişlerdir. GŞS 335-93a/3, tarihsiz.

¹³⁶ Eyice, , "İstanbul (Galata)", s.1214/147.

¹³⁷ Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "İstanbul'da Yeniden İmar Edilen Tophane", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 181/Şubat 1957, s.3.

¹³⁸ Evliya Çelebi, s.440.

Tersane ve Kasımpaşa'nın güvenliği için 35 subay 350 nefer burada devriye gezerlerdi.¹³⁹ Kaptan paşanın idari yardımcıları tersane kethüdası ve subaşıydı.¹⁴⁰ Maiyetinde ise 12 bin Arabistan askeri, 150 Enderun kaptanı, 150 Birun kaptanı, 70 'alem ve tuğ sahibi urban ağası, adalardan ve kırk sancaktan kürekçiler bulunurdu. Her gece 35 kaptan tersane bölgesinde, 35 kaptan şehrin farklı bölgelerinde 300 azapla devriye gezerlerdi. Baruthane kulesi, 70 kaptan mahzeni, kürekhane, 7 adet kurşunlu mahzen, yeni divanhane, zindan, cirit meydanı kasrı, Şahkulu kapısı, Meyyit iskelesi kapısı hepsi Kasımpaşa'daydı ve kaptan paşanın idaresi altındaydı.¹⁴¹ Galata'nın asayişinden sorumlu olan bu görevlilerin haricinde Galata kadısının naibleri, güvenlikten sorumlu zabıt, yağ kapanı emini, gümrük emini, yeniçeri subaylarından oluşan idareciler de vardır.¹⁴²

1.2. Galata Kadısı, Görevleri ve Yardımcıları

Osmanlı Devleti beylik döneminden itibaren fethettiği yerlerde adli ve idari işleri yürütmesi amacıyla bir kadı tayin ederdi.¹⁴³ Bu doğrultuda Galata'nın tesliminin hemen akabinde buraya bir kadı ve subasının atanması yerleşmiş olan bu geleneğin bir göstergesidir. XVII. yüzyıla gelindiğinde Galata'da mevleviyet payeli yani 500 akçe yevmiyeli bir kadı görevliydi.¹⁴⁴

¹³⁹ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul C.I* (Çev. M.A. Kılıçbay-Enver Özcan), TTK Yayınları, Ankara 1990, s.69.

¹⁴⁰ Evliya Çelebi, s.416.

¹⁴¹ Evliya Çelebi, s.418.

¹⁴² Evliya Çelebi, s.431.

¹⁴³ Daha detaylı bilgi için bkz. İlber Ortaylı, "Osmanlı Şehirlerinde Mahkeme", *Prof. Dr. Bülent N. Esen'e Armağan*, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1977, ss.245-264; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, ss.261-275; Tuğba Kara, *III. Ahmed Devrinde İstanbul'da Sosyal ve Kültürel Hayat*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2014, ss.56-72; İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Kronik Yay., İstanbul, 2016.

¹⁴⁴ Evliya Çelebi Galata'nın idarecilerini sıra ile şu şekilde aktarmıştır: "...Mollası Arap Camii kurbunda sakın olup üç yüz kadar karyeye hükmü geçer. Kırk dört yerde nahiye naipleri vardır. Her bir nahiye 150 akçe payeli bir kazadır. Senevi 70 kese hasılat verir. Bu şehrin ekser müştemilatı Sultan Ahmed Camii Evkafından olmakla nazırı kızlar ağası olup evkafın 200 kese hâsılı olur. Mütevellisi hâkimdir. Üçüncü hâkimi Galata Voyvodasıdır. Dördüncü hâkim bal, yağ kapanı gümrük emindir. Senevi bir miktar muayyen ile varidatı iltizam eder. Beşinci hâkim kalafatçıbaşısıdır. Altıncı hâkim muhtesiptir. Yedinci hâkim ayak naibidir. Sekizinci hâkim çöplük subaşıdır. Dokuzuncu hâkim hamr emindir ki senevi 70 bin kuruş mesruf eder. Onuncu hâkim yeniçeri ocağından beş-altı yüz nefer taifesıyla bir çorbacıdır. On birinci hâkim mumcularından bir ihtiyar mumcu olup gediği ile nevbet bekler. Bu hâkim meyhaneler üzerine memurdur. Münasebetsizliğe meydan vermez. On ikinci hâkim Karaköy kapısında İstanbul Ağası'dır ki odun cem' edip matbah-ı padişaha verir." Evliya Çelebi, s.431-432.

XVIII. yüzyılda Galata'nın içinde bulunduğu bilad-ı selase kadılıkları (Eyüp, Galata, Üsküdar), paye olarak Haremeyn ve Bilad-ı Hamse mevleviyetlerinden sonra gelmekteydi.¹⁴⁵

Şeyhülislam yılda bir kez Padişah'a bir liste sunardı. Bu listede İstanbul, Edirne, Bursa, İzmir, Mekke, Medine, Şam, Kahire, Kudüs, Halep, Selanik, Galata, Eyüp, Üsküdar kadıları ve Kazaskerlerin tayinleri istenirdi.¹⁴⁶

Medrese mezunları arasından tayin olunan kadılar, önceleri padişah önünde sınava tabi tutulurlarken, XVIII. yüzyılda kazasker huzurunda sınava tabi tutulmaya başlanmışlardır. Başarılı olan adaylar önce şeyhülislama bildirilmekteydi.¹⁴⁷ Şeyhülislamın işareti ile ferman yazılmaktaydı.¹⁴⁸ Sicillere düşülen kayıtlar ve notlar aracılığıyla kadıların atamalarını takip etmek mümkündür.¹⁴⁹ Tayini gerçekleşen kadı, görevi biten kadıya bir bilgilendirme yazısı gönderdiği anlaşılmaktadır.¹⁵⁰

Kadılar bir bölgeye en az üç ay¹⁵¹ en fazla iki yıl süre ile görevlendirilirdi.¹⁵² Görev verilmeye *sadaka etme* denirdi. Ancak bu sürenin uzatılma ihtimali de vardı.¹⁵³

Osmanlı kadısı, İslam devletlerinde görülen klasik kadı görüntüsünün aksine daha geniş yetki ve salahiyetlere sahipti. Osmanlı kadısı mu'tad yargı görevinin yanında

¹⁴⁵ Ortaylı, *Kadı*, s.29.

¹⁴⁶ G. A. Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi*, (Çev.: Oğuz Gökmen), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977, s.129; İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara, 1988, s.87.

¹⁴⁷ Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s.207.

¹⁴⁸ Süleymaniye müderrisi Mevlana Nimetullah ehl-i ilm ve fazilet sahibi olması ve bu görevi hak etmesine nispetle padişah tarafından Galata kazasına kadı olarak tayin olunmuştur. Nimetullah Efendi'nin bu göreve 1167 cemaziyülevveli guresinde (24 Şubat 1754) başlanması belirtilmektedir. Bu tarihten itibaren şehrin tasarrufu Nimetullah Efendi'de olacaktır. Halk arasında göreceği davalarda şer'i hükümleri ve sünneti gözetmesi tenbih edilmektedir. GŞS 330-1a/2, 5 Rebiülevvel 1167 (31 Aralık 1753).

¹⁴⁹ 11 Şubat 1750'de 317 numaralı defterde bulunmaktadır. Burada ise Galata Kadısı Hacızade Mehmet Salih Efendi'nin ilam sicilidir notu yer almaktadır. GŞS 317 -1a/1, 4 Rebiyülahir 1163 (11 Şubat 1750). Farklı bir not ise 18 Nisan 1752'de 321 numaralı defterde şu not bulunmaktadır: defterin kalan kısmındaki kayıt Ali Efendi Hazretleri'nin devrine aittir. GŞS 321-14b/1 3 Cemaziyelahir 1165 (18 Nisan 1752).

¹⁵⁰ 1750 yılı ocak ayı başlarında tayini gerçekleşen kadı Hacızade Mehmet Salih Efendi, görev süresi dolan kadı Ömer Efendi'ye hitaben şunları yazmıştır: "1750 yılı ocak ayı başında Galata kazası "*bu fakire ihsan olunmuştur*". Mahkemede *cenabınıza* verilen görev son bulmuştur. Buna göre hareket ediniz ve aksinden kaçınız." demektedir. GŞS 313-93b/3, Gurre-i Safer 1163 (10 Ocak 1750).

¹⁵¹ Ortaylı, *Kadı*, s.29.

¹⁵² İlber Ortaylı, "Kadı – Osmanlı Devleti'nde Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XXIV, TDV Yay., İstanbul, 2001, s. 71.

¹⁵³ Ortaylı, "Kadı", s. 71.

hâkimi olduğu bölgenin idari ve beledi işlerini de yürüttü. Bu bağlamda kadının görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1-Naib, müteveli, imam, hatip tayini,
- 2-Noterlik, vakfiye tanzimi, vasi tayini, yetim mallarının idaresi, nafaka tayini, alacak senedi, kefalat vs. senetlerin tanzimi,
- 3-Miras, evlilik akdi tanzimi
- 4-Kent arazisi üzerinde emlak alım satımı
- 5-İnfaz hâkimliği
- 6-Mülki vazifeler, vezir haslarının kontrolü, narh tespiti, lonca teftişi, kale dizdarları teftişi, iaşe, mukataa kontrolü, ordunun iaşesine yardım(sürsat), dini grup ve zaviyelerin durumlarını kontrol etme.¹⁵⁴

Kadının geniş bir görev ve alan yelpazesi bulunması nedeniyle görevlerinde birtakım yardımcılarına ihtiyacı vardı. Kadı kaza dâhilindeki nahiyelerin başına, kendi fonksiyonlarını yerine getirmesi için **naib** tayin etme yetkisine sahipti. Kadı, tayinde naibin bölgedeki ulema sınıfından olmasını göz önünde bulundururdu.¹⁵⁵ Naibler görevlerinin muhtevasına göre kaza naibi, kadı naibi, mevali naibi, bab naibi¹⁵⁶ ve ayak naibi olmak üzere kısımlara ayrılmaktaydı.¹⁵⁷ Naibler, kadının görev yerinden sürekli ayrılamaması hali nedeniyle, kadı adına davalara bakar, keşfe çıkarlardı.

Kadıya, muhakeme esnasında mahkeme kayıtlarını zapt altına almak, hüccet, senet gibi işlere bakmak amacıyla **mahkeme kâtipleri** yardımcı olurdu. Kâtiplerin ilim talebesi, yetenekli ve bu görevi hak ediyor olmalarına dikkat edilirdi. Kâtipler bir mürasele ile göreve tevdi edilirdi.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Ortaylı, *Kadı*, s.43.

¹⁵⁵ Ortaylı, *Kadı*, s.44-45.

¹⁵⁶ Galata'da da Bab Mahkemesi olduğu anlaşılmaktadır. Hükümlerde bolca rastlamak mümkün oldu. Ayrıca 321 numaralı defterin giriş sayfasına 1165 ve 1166 seneleri Galata kadısı ilamları ve Bab-ı Niyabet notu düşülmüştür. GŞS 321.

¹⁵⁷ Zekeriya Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Nobel Yayın, Ankara, 2009, s.204.

¹⁵⁸ GŞS 314-1a/5, 7 Şevval 1163 (9 Eylül 1750). Konuyla ilgili sicillerde çok fazla örnek mevcuttur. Galata bab mahkemesi naibi El-Hac Ömer Efendi'ye gönderilen müraselede *bizim* Ömer Efendi olarak belirtilen kişinin mahkemeye kâtip tayin olduğu bildirilmiştir. GŞS 314-1a/5, 3 rebiyülahir 1163 (12 Mart 1750). Yine Bab Mahkemesi Naibi Ahmed Efendi'ye gelen müraselede erbab-ı istidaddan Şeyhzade Mehmet Efendi'nin bab mahkemesine kâtip tayin olunduğu ve bu hizmette istihdam etmeleri gerektiği yazılıdır. GŞS 314-95a/3, Gurre-i rebiyülevvel 1164 (28 Ocak 1752).

Davacı ve davalılara müraselesini tebliğ etmek, şahitleri mahkemeye çağırarak gibi işlerle uğraşan **muhzırbaşı** ve **muhzırlar** adli kolluk kuvveti vazifesini ifa etmekteydi.¹⁵⁹ Muhzırbaşının sicillerde ser-bölük ya da bölükbaşı olarak geçtiği görülmektedir. 16 Eylül 1750 tarihinde daha önceden vefat eden bölükbaşı İbrahim'in yerine muhzırların talebiyle Mehmet Çelebi bölükbaşılığa tayin olunmuştur.¹⁶⁰ Tarihsiz bir müraselede bab mahkemesine Baba Hasan isminde bir kişinin muhzır tayin bildirilmiş ve bu hizmette görevlendirilmesi hususunda bir zorluk çıkarılmaması istenmiştir.¹⁶¹

Muhzırbaşı ve muhzırlar dışında asayişin temininden sorumlu olan bir diğer görevli ise asesbaşı idaresindeki **aseslerdi**. Geceleri çarşı ve pazar yerlerini beklerler, bu görev karşılığında dükkân sahiplerinden muayyen bir ücret alırlardı. Aseslerden önce bu iş kapıkulu askerinin göreviydi. XVI. yüzyıl sonundan itibaren şehir içi asayişten sorumlu olarak asesler görülmeye başlandı. Asesler ayrıca kendisini kapıkulu olarak tanıtan sahte ocaklıları da yakalamakla görevliydi.¹⁶²

Miras taksimiyle ilgilenen **kassamlar** mahkemelerde kadının önemli yardımcılarındandı.¹⁶³ Osmanlı'da miras taksimi kazasker kassamları ve mahalli kadılıklarda bulunan kassam mahkemelerinde icra edilirdi.¹⁶⁴ İstanbul'da miras/metrukât işleriyle meşgul olan ayrıca bir kassam mahkemesi bulunmaktaydı.¹⁶⁵

Galata'da da bir askerî kassam mahkemesi bulunmaktaydı. Örneğin Galata askeri kassamına, Seyyid Mustafa Efendi'nin Galata askeri kassam mahkemesinde kâtip olarak istihdam edilmesi yönünde bir yazı gönderilmiştir.¹⁶⁶ Yine başka bir davada bir alacak verecek meselesi için davacıların Galata Bab mahkemesine gitmeden önce kassam mahkemesinde davalarının görüldüğü anlaşılmaktadır.¹⁶⁷

¹⁵⁹ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi* C.I, Tekin Yayınevi, Ankara, 1979, s.404.

¹⁶⁰ GŞS 314-1a/3, 14 Şevval 1163 (16 Eylül 1750).

¹⁶¹ GŞS 335-0b/1, tarihsiz.

¹⁶² Ortaylı, *Kadı*, s.50-51.

¹⁶³ Ortaylı, *Kadı*, s.83.

¹⁶⁴ Uzunçarşılı, *...İlmiye Teşkilatı*, s.121.

¹⁶⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* C.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.209.

¹⁶⁶ GŞS 329-1a/1, Evahir-i Cemaziyelahir 1167 (Nisan sonları 1754).

¹⁶⁷ GŞS 317-45a/2, 3 Rebiyülahir 1164 (1 Mart 1751).

Bunların dışında böcekbaşı, çöplük subaşı, mimar başı, ihtisab ağası gibi çeşitli görevliler çarşı-pazar gözetimi, narh tespiti, temizlik, imar, asayiş gibi görevlerde kadıya yardımcı olurlardı.¹⁶⁸

1.3. Voyvoda

Osmanlı kaza idaresinde kadıdan sonraki ikinci adam genellikle subaşı ya da voyvodaydı. Galata'nın Cenevizliler tarafından Osmanlılara tesliminin ardından Fatih buraya bir kadı ve subaşı ataması yapmıştı. İlerleyen dönemlerde Galata'da subaşı yerine voyvoda unvanı kullanılmaya başlanmıştır. Aslı Slavca olan bu kelime Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıldan itibaren görülmektedir.¹⁶⁹ Evliya Çelebi'nin Galata hâkimlerini sayarken voyvodayı üçüncü hâkim olarak zikretmesi *voyvoda*nın bu devirde bilindiğini göstermektedir. Voyvoda dar anlamda reis, subaşı, ağa; geniş anlamda bir bölgenin ya da hasın vergilerini toplamakla vazifelendirilmiş görevli anlamına gelir. Bu anlamda Galata Voyvodası'nın görevi reislik görevini ihtiva etmekteydi. Galata'da bir voyvoda dışında bir subaşı bulunduğu hükümlerden anlaşılmaktadır.¹⁷⁰

XVIII. yüzyılda voyvodalar genellikle haslara tayin olurlardı.¹⁷¹ Bir emr-i şerif ile tayin olunan voyvoda'nın tayini sırasında yerli halktan¹⁷² ve voyvoda oğlu olmasına¹⁷³ dikkat edilirdi.

Galata'daki voyvoda devlet erkânından yüksek rütbeli herhangi birine tevdi edilen arpalık idare eden vali ile aynı durumdaydı. İki tuğlu bir paşanın haklarına sahip olmasına rağmen daha alt bir rütbede yer alırdı. Voyvoda Galata'da kadıların verdikleri adli hükümlerin uygulayıcısı¹⁷⁴ ve Galata'dan Rumeli Feneri'ne kadar olan mıntıkanın tamamının asayiş ve güvenliğinden sorumluydu.¹⁷⁵ Eremya Çelebi voyvoda'nın her sene

¹⁶⁸ Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul, 2009, s.196.

¹⁶⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* C.III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.598.

¹⁷⁰ Galata Voyvodası Ağa tarafından görevlendirilen Subaşı Mehmet Beşe'nin İstanbul'da Horhor Mahallesi'nden Nefise ile Hüsnüşah'ı Galata Bab Mahkemesi huzuruna getirdiği görülmektedir. GŞS 330-80a/6, 8 Cemaziyülevvel 1169 (9 Şubat 1756).

¹⁷¹ Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları...*, s.201.

¹⁷² Pakalın, *Tarih Deyimleri* C.III..., s.598.

¹⁷³ Mihail Maksim, "Voyvoda", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XLIII, TDV Yay., İstanbul, 2013, s.128

¹⁷⁴ Olivier, s. 139-140.

¹⁷⁵ İnciyan, s.84; Eyice, "İstanbul (Galata)", s.1214/147.

mart ayında değiştiğini söylemektedir.¹⁷⁶ 1750-1755 yılları arasını incelediğimiz sicillerde ise voyvoda olarak yalnızca İbrahim Ađa¹⁷⁷ ve Mehmet Tahir Ağa'nın¹⁷⁸ isimlerine tesadüf edilmektedir. Eremya elebi'nin verdiği bilgiden hareket edersek bu beş yıl içerisinde iki voyvoda olmasının görevlerinin *ibka* yoluyla devam ettirildiği sonucu çıkmaktadır. Ayrıca tereke defterleri vasıtasıyla Galata'da voyvodanın aynı zamanda beytlmal emini olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁹ Voyvodanın başka bir görevi kesime verilen bir yerin vergilerini toplamaktı.¹⁸⁰ Aynı zamanda Sultan Ahmet Camii vakfının mtevelliisi olan Galata voyvodasının bu sebeple, vakıf adına zimmilerden senelik olarak 1 akçe 8 para tutarında bir vergi toplardı. Beyoğlu'nda da bir voyvoda vardı ve Galata voyvodasının emri altındaydı.¹⁸¹ Bununla birlikte kayıtlardan anlaşıldığına göre voyvoda ağa bazı davaların çözümünde bir subaşı görevlendirdiği görülmektedir. Bundan voyvodaya bağlı olarak çalışan bir subaşının da var olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸² Galata voyvodasının konağı Galata'da Perşembe Pazarı yanında bulunurdu.¹⁸³ Tazminat'a kadar Osmanlı'da kamu binası bilinmediğini ve voyvodaların yerli halktan tayin edildiğini göz önünde bulundurursak bu konağın bu dönemde görev yapmakta olan voyvoda ağanın kendi şahsi konağı olması gerekmektedir.

2. Galata'nın Nüfusu

Galata Bizans döneminden itibaren kozmopolit bir yapıya sahipti. Galata'da başta Venedik, Ceneviz ve Piza olmak üzere, Amalfi, Lombardiya gibi İtalyan şehir devletleri birer ticari koloniye sahipti. Rum ve Ermeniler şehrin asıl unsurlarındandı. Bunların yanı sıra İspanya Yahudilerinin şehre yerleştirilmesinden önce burada bir Yahudi nüfus bulunmaktaydı. Tersane ve Tophane'nin Galata'da bulunması nüfusun çeşitliliğinde etkili olmuştur. Bu imalathanelerde çalışacak iş gücü ancak şehir dışından temin edilebilirdi ki bu da nitelikli işçi anlamına geliyordu. Bu yüzden Osmanlı coğrafyasının

¹⁷⁶ İncicyan, s.84.

¹⁷⁷ GŞS 314-89a/1, 29 Rebiülevvel 1164 (25 şubat 1751).

¹⁷⁸ GŞS 326-18a/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753); GŞS 335-88b/1, 18 Muharrem 1169 (24 Ekim 1755); GŞS 337-5a/4, Gurre-i Muharrem 1170 (26 Eylül 1756).

¹⁷⁹ GŞS 326-18a/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753); GŞS 329-5b/3, 18 Cemaziyülahir 1167 (12 Nisan 1754); GŞS 334-69b/2, 9 Cemaziyülevvel 1169 (10 şubat 1756); GŞS 337-5a/4, Gurre-i Muharrem 1170 (26 Eylül 1756).

¹⁸⁰ Bekir Sıtkı Baykal, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., 1981, s.107

¹⁸¹ İncicyan, s.84.

¹⁸² GŞS 321-62/4, 10 Muharrem 1166 (17 Kasım 1752)

¹⁸³ Hovhannesyan, s.39.

çeşitli bölgelerinden Gürcüler, Abazalar, Lazlar, Çingenerler Galata'nın çeşitli mahallelerine yerleşmişlerdir.¹⁸⁴

Bizans'ın fethinden sonra, tam olarak 1477'de İstanbul kadısı Muhyiddin Çelebi ve İstanbul zaimi Mahmud Çelebi'nin tuttukları muhasebe icmal defterlerinde İstanbul ve Galata'da toplam 9753 Türk, 31 Müslüman Çingene, 4893 Rum ve Ermeni ile Frenk, 1647 Yahudi hanesi mevcuttu. Sadece Galata'da 535 Müslüman (%35), 592 Rum (%39), 62 Ermeni(%4), 332 Frenk (%22) evi bulunmaktaydı.¹⁸⁵ Bu anlamda Galata'ya tam anlamıyla Türk nüfusun yerleşmesi yarım yüzyıllık bir zaman içerisinde olmuştur.¹⁸⁶ Galata'nın bu farklı kültürlerden oluşmuş kozmopolit yapısına zamanla iki farklı millet daha eklendi. Bunlardan birisi Venedik-Osmanlı mücadeleleri sırasında Fatih Sultan Mehmet'in politik ve ekonomik ortakları Floransalılar, birisi farklı zamanlarda Galata'ya gelen Endülüslü Araplardır.¹⁸⁷ Morisko denilen bu Araplar genellikle Tophane ve Azapkapı civarında iskân edildiler. Bu asırda tüm yabancılar Galata tarafında toplanmışlardır.¹⁸⁸

Galata'da dağınık şekilde yerleşmiş olmalarına rağmen gayrimüslimlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Türkler ise Yahudi ve Hıristiyan mahalleleri arasında yer alıyolardı.¹⁸⁹

Kanuni devrinde İstanbul'u anlatan ve müellifi belli olmayan bir eserde Galata nüfusunun 4 bin olduğu ve bunun bin hane kadarının Venedikli ve Floransalı olabileceği belirtilmektedir.¹⁹⁰

XVII. yüzyıl Galatası için mahallelerin ve nüfusun sayısını Evliya Çelebi'den öğrenmekteyiz. Yine de verdiği rakamlara ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır. Buna göre Galata'da 18 Müslüman, 70 Rum, 3 Frenk, 1 Yahudi, 2 Ermeni mahallesi vardı. Bu mahallelerde 200 bin gayrimüslim, 60 bin Müslüman nüfus bulunmaktaydı.¹⁹¹ XVIII.

¹⁸⁴ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul C.II* (Çev. M.A. Kılıçbay-Enver Özcan), TTK Yayınları, Ankara 1990, s.26.

¹⁸⁵ Rıfki Melül Meriç, "Birkaç Mühim Arşiv Vesikası", *İstanbul Enstitüsü Dergisi C. III, 1957*, s.34-35.

¹⁸⁶ İnalçık, *Osmanlılar...* s.196.

¹⁸⁷ İnalçık, "Galata –Osmanlı Dönemi-", s.350.

¹⁸⁸ Ortaylı, "İstanbul'un Mekânsal Yapısının...", s.89-91

¹⁸⁹ Firdevs Çetin, *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2012, s.132.

¹⁹⁰ Fuat Carim (Çev.), *Kanunî Devrinde İstanbul*, Yeni Savaş Matbaası, İstanbul, 1964, s.174.

¹⁹¹ Evliya Çelebi, s.431.

yüzyılın ikinci yarısında Galata'da tüm bunlara 17 Alman, 33 Fransız, 13 İtalyan ilave edilebilir.¹⁹²

Galata'da nüfusu bulmamızda avarız vergisi yardımcı olabilir. Bilindiği gibi Osmanlı maliyesinde vergi ve nüfusun tespiti hanenin sayımına dayalıydı. Vergi mükellefleri asıl nüfus olarak kabul edilirdi. Yani sadece aile reisi ve ailede başka kazanç sağlayan kimseler vergi mükellefi kabul edilirdi. Bu yüzden vergi mükelleflerinin tutulduğu defterlerde mükellef olmayan aile fertleri yazılmazdı. Osmanlı tahrir defterlerinde nüfus kaydedilen avarız haneleri vergilendirilebilir ya da vergilendirilmiş olan haneleri gösterirdi.¹⁹³ Avarız vergisinin Sultan Selim zamanında bir defaya mahsus toplanmış, daha sonraki dönemlerde dört beş yılda bir toplanılması adet halini almıştır.¹⁹⁴ Avarız hanesi bölgeden bölgeye ve ahalinin durumuna göre değişen vergi birliği şeklinde oluşturulmuş bir sisteme dayanıyordu. Bir avarız hanesinin içinde üç, beş, on veya on beş evli kimse bulunabilirdi.¹⁹⁵ Duruma göre değişen vaziyetlerde bir avarız hanesi dört ila elli haneden oluşabilirdi.¹⁹⁶ Bazı mahallerde ise avarız hanesi 1/2, 1/4, 1/8 gibi kesirli olarak ifade edilmiştir.¹⁹⁷ Sicillerde rastladığımız bir fermada Galata ve Galata'ya bağlı Marmara ve Kapıdağ nahiyesinde mevcut avarız hanelerinden toplanacak vergi miktarı belirtilmiştir. Fermada tersane-i amire ocaklarından Galata, Marmara ve Kapıdağ nahiyelerinin 354 ve 1/3 ve 1/4 avarız hanelerinden 1164 (1750/51) yılı için her avarız hanesine 429 akçe olmak üzere toplanılması istenmiştir.¹⁹⁸ Belirtilen avarız hanesinin tüm Galata'yı kapsayıp kapsamadığı bir yana elimizdeki belge bir avarız hane defteri olmadığı için ortaya çıkacak veri sağlıklı olmayabilir.

XIX. yüzyılda İstanbul'da bulunan ve bir süre Galata'da yaşadığını kendisi ifade eden Gerard de Nerval şehirdeki İtalyan, Fransız, İngiliz, Alman, Rus, Rum ve diğer Avrupalı milletlerden 50 bin kişinin bulunduğunu yazmaktadır.¹⁹⁹ Yine XIX. yüzyılda İstanbul'da bulunan Avrupalılardan G. Max Müller, Türk, Rum, Ermeni, Arap,

¹⁹² İnalçık, *Osmanlılar...* s.197.

¹⁹³ Halil Sahillioğlu, "Avarız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.IV, TDV Yay., İstanbul, 1991, s.108.

¹⁹⁴ Lütfi Paşa, *Asafname* (Haz.: Ahmet Uğur), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s.27.

¹⁹⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Avarız", *İslam Ansiklopedisi* C.II, MEB Basımevi, İstanbul, 1979, s.15.

¹⁹⁶ Sahillioğlu, s.108.

¹⁹⁷ Barkan, "Avarız", s.15.

¹⁹⁸ GŞS 314-94b/2, 12 Receb 1163 (17 Haziran 1750).

¹⁹⁹ Gerard de Nerval, *Doğuya Yolculuk*, (Çev. Muharrem Taşçıoğlu), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.30.

Yahudi'nin yanı sıra Galata'da Moğollar, İranlılar ve Arnavutların, nadir de olsa Çin ve Malezyalıların bulunduğunu belirtir. Ona göre Galata bu şekliyle Babil Kulesi'ni anımsatmaktadır.²⁰⁰

Resmi Kayseri'de şehrin bu kozmopolit yapısı çok yerinde bir tabirle şu sözlerle tarif edilmektedir: “*Bu Galata dediğimiz yetmiş iki millet bunda mevcuddur denilse belki hilaf olmaya.*”²⁰¹

2.1. Osmanlı'da Zimmî, Müste'men, Harbî Ayrımı

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren bir İslam devleti görünümü vermesi dolayısıyla İslam Hukuku'nu tatbik etmiş ve içtihadı da buna göre yapmıştır. Durumu göz önüne aldığımızda altı asır boyunca farklı coğrafyalarda, farklı uluslardan ve dinlerden halk kitlelerini idaresi altında bulundurması nedeniyle, buna bağlı olarak tebaasına İslam Hukukunu tatbik etmiştir. Neticede Osmanlı, İslam hukukunun belirttiği şekilde, hâkimiyeti altındaki ulusları Müslüman ve gayrimüslim olarak ikiye ayırmıştır. Müslüman olarak adlandırılan üst kimliğin içini dolduran Müslüman topluluklar, İslam olmaları münasebetiyle hukuken ve devlet nezdinde eşitler.

Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaaya uygulamış olduğu müsamahakâr politika, çağdaşı olan devletler arasında bir emsal teşkil etmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'ni bir mukayeseye tâbi tutacak olursak İspanya en iyi örnek olacaktır. 1492 yılında İspanya birliği sağlandığında Müslüman ve Yahudi ahali dinlerini değiştirip Hıristiyan olmaya zorlanmış, kabul etmeyenler çeşitli şekillerde öldürülmüştür. Bir yolunu bulup kurtulanlar ise Osmanlı'nın hoşgörüsüne sığınmışlardır. Bu sığınma durumu sadece İspanya Müslümanları ve Yahudileri için geçerli değildir. Farklı dönemlerde Macar ve Leh mülteciler Osmanlı'nın din, inanç ve kültürlere olan hoşgörüsüne bağlı olarak ülkelerindeki baskıdan kaçarak Osmanlı'ya sığınmışlardır.

²⁰⁰ Georgina Max Müller, *İstanbul'dan Mektuplar*, (Çev.: Afife Buğra), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1978, s.20.

²⁰¹ Resmi Kayseri, s.148a.

Gayrimüslim terimi İslam hukukunda, Müslümanlarla ya da İslam ülkesi ile olan ilişkilerine göre üç gruba²⁰² ayrılıyordu: Harbî, müste'men ve zimmî.²⁰³ *Harbî* Osmanlı Devleti ile henüz muahede yapmamış olan devlet tebaasına denilmekteydi.²⁰⁴ Geniş anlamıyla İslam olamayan ve düşman toprağı olarak addedilen ülkede (darü'l-harb) yaşayan ve İslam'ın koruması altında olmayan kişilerdir.²⁰⁵ *Müste'men* "aman" ile belli bir süre İslam topraklarında oturma iznine sahip olan kişilerdir. *Zimmî* ise İslam devleti idaresi altında yaşamaya razı olan kişilerdir.²⁰⁶

Bir gayrimüslim İslam topraklarında bir seneden az bulunursa *harbî*, daha uzun süre ikamet eder ya da İslam ülkesine yerleşirse *zimmî* sayılırdı. Bir ehl-i kitabın zimmî olabilmesi için İslam egemenliğini kabul etmesi gerekirdi. Ancak burada bir din değiştirme söz konusu değildi.²⁰⁷

Yabancı ülke topraklarında bulunan Müslümanlarda müste'men olarak isimlendirilirlerdi. Osmanlı toplum yapısına baktığımızda müste'men olarak kabul edebileceğimiz kişiler genellikle Osmanlı ülkesine ticaret için gelen tüccar ve bezirgânlar ile geçici ya da daimi elçilik görevi için ülkede bulunan yabancı ülke sefirleri ve tevabiidir. Buna karşın zimmîlerden kast edilen ise Osmanlı tebaası olan tüm gayri İslam toplumlardı.

Müste'menler harbî olarak kalma süreleri boyunca *cizyeden* muaf olurlardı.²⁰⁸ Osmanlı yönetiminin zimmî olanlara uyguladığı politika, gayrimüslimlerin dinlerinde serbest olmalarına yönelik ilke ile paraleldi. Nasranî ya da Yahudi fark etmeksizin ibadet

²⁰² Burada anlaşılır olması bakımından G. Bozkurt'un yaptığı ayrımı esas aldık. Bununla birlikte bazı araştırmacıların farklı sınıflandırma yoluna gittiğini de ifade etmek gerekir. *Bu ayrıma göreyse gayrimüslimler siyasi yönden ehli harp (Müslümanlara karşı savaşta olanlar), ehli ahd (Müslümanlarla anlaşma yapmış olanlar) olmak üzere ikiye ayrılır. Ehli ahd ise üçe ayrılır: zimmîler (İslam devletinin himayesini kabul edenler), muahedler (kendileriyle barış yapılmış olanlar), müste'menler (kendilerine eman verilmiş olanlar).* Cevdet Küçük, "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*, C. 4, İletişim Yayınları, 1985, s.1007.

²⁰³ Gülnihal Bozkurt, "İslam Hukukunda Zimmîlerin Hukuki Statüleri", *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/1-4, 1988, s.117.

²⁰⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* C.I, MEB Basımevi, İstanbul, 1983 s.738.

²⁰⁵ Gülnihal Bozkurt, "İslam Hukukunda ...", s. 117.

²⁰⁶ Pakalın, *Tarih Deyimleri* C.III, s.663; Gülnihal Bozkurt, "İslam Hukukunda ...", s. 117; Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, TTK Yayınları, Ankara, 1996, s.8.

²⁰⁷ Cevdet Küçük, s.1007; Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının...*, s.7-8.

²⁰⁸ Pakalın, *Tarih Deyimleri* C.II, s.631.

özgürlüklerini kısıtlamaması ve hatta birtakım imtiyazlar ile kilise ve havraların otonom bir idarî yapıda olmaları, devletin hâkimiyeti altındaki gayrimüslim tebaaya karşı hoşgörülü tutumunun bir göstergesidir.²⁰⁹ Bu aynı zamanda devletin zimmîlere karşı olan göreviydi.

Burada bizi asıl ilgilendiren gayrimüslim alt grubu zimmîlerdir. Zimmîler İslam devletinin hâkimiyetini tanıyan ehl-i kitap unsurlara denilmekteydi. Bu bağlamda yazılı olmamakla birlikte İslam hükümdarı ile İslam hâkimiyetini kabul eden gayrimüslimler arasında yapılan anlaşmaya zimmet anlaşması denilmekteydi.

Meselenin millet sistemi olarak tabir edilen kısmı daha spesifik bir hal almaktadır. Çünkü burada milletten kasıt etnisite boyutu değil dinî boyutuydu. Bu bağlamda örneğin Ermeniler hepsi Ermenice konuşmasına rağmen bağlı buldukları kiliseye nispetle 3 gruba ayrılırlardı. Yine aynı şekilde Rum Taifesi denildiğinde ise Ortodoks mezhebini benimsemiş olan Rum, Bulgar, Sırp, Makedon hatta bu inancı benimsemiş Araplar ve Arnavutlarda *Rum milleti* neferi sayılırdı. Bunun yanında aynı durum Müslüman toplumlar içinde geçerliydi. Türk, Arap, Acem, Boşnak, Arnavut, Pomak denilen Yunan ve Bulgar Müslümanları İslam milletinin birer parçasıydılar.²¹⁰ Bu bağlamda Rum milleti Ortodoks kilisesi patriğini *milletbaşı* olarak kabul ediyordu.²¹¹ Bu bağlamda gayrimüslimlerin ruhani liderlerine, tıpkı mahalle imamlarında olduğu gibi beratlar verilmiş, devlet hizmetinde olanlar vergiden muaf tutulmuşlardır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti tebaası arasında Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapmamış, en zor zamanlarında bile onları kollayıp gözetmiştir.²¹²

²⁰⁹ M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi –Mit ve Gerçek-*, Klasik, İstanbul, 2012, s.31.

²¹⁰ İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğunda Millet”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*, C. 4, İletişim Yayınları, 1985, s.997; İlber Ortaylı, *Avrupa ve Biz –Seçme Eserler I-*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.75-76.

²¹¹ Athanasia Anagnostopulu, “Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi –Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim-“, (Ed.: Pınelopi Stathis; Çev.: Foti ve Stefo Benlisoy) *19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler* (ss.1-35), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.2.

²¹² Abdullah Poş "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus'ta Müslim-Gayrimüslim İlişkileri" *U.Ü.İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C.17 sayı: 2, 2008, s.595.

2.2. Gayrimüslimler

2.2.1. Yahudiler

Üç semavi dinden birinin mensupları olan Yahudiler, Osmanlı Devleti bünyesinde Hıristiyanlıktan sonra gelmekteydiler. Hıristiyanların İsa Peygamber'in katili olarak Yahudileri görmeleri, iki dinin mensupları arasında Orta çağ boyunca devam eden bir mücadeleye sebep olmuştur. Bunun sonucunda 15. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da baskı altına alınmaya ve sindirilmeye çalışılan Yahudiler Osmanlı topraklarına sığınmaya başlamışlardır. Özellikle İstanbul, Osmanlı yönetiminin hoşgörülü politikaları neticesinde Yahudiler için sığınılacak bir mekân olmuştur.²¹³

Ancak İstanbul'da ve Galata'da Yahudilerin yerleşimleri bu tarihten daha eskiye dayanmaktadır. Daha IV. yüzyıl sonlarında İstanbul'da varlıkları bilinen Yahudiler, Galata sırtlarında Stenum, Stanyere veya Staour olarak bilinen bölgede ikamet etmekteydiler.²¹⁴ XI. yüzyılda Arap coğrafyası ve özellikle Kuzey Afrika'dan Bizans'ın başkenti İstanbul'a bir Yahudi göçü başlamış, bu göçler genellikle İtalyanların yoğun olduğu Galata/Pera bölgesine olmuştur.²¹⁵

XII. yüzyılda Yahudiler İstanbul'un karşı kıyısı Galata'da yaşamaktaydılar. Zira Manuel Komnenos zamanında Yahudilerin Galata'da yaşamaları ve burada gemi imalatı ve debbağlıktan başka bir işle meşgul olmamaları için bir emirname yayınlanmıştır. Buna rağmen Yahudiler arasında ipek dokumacılığı ve ticaret erbabı olanlarda vardı. Bu yüzyılda Galata'da 2000 Rabbanî 500 Karay Yahudisi yaşamaktaydı. Ancak Yahudiler burada yerli halk tarafından pek sevilmezdi ve sert muamele görürlerdi.²¹⁶ Karaköy civarında meskûn oldukları sanılan bu Karay Yahudilerinin bu civarda hem mabetleri hem de mezarlıkları bulunmaktaydı.²¹⁷ Karay ve Rabbanî Yahudilerinin dışında Almanya ve Doğu Avrupa kökenli Aşkenazî Yahudilerinin Galata'da varlıkları bilinmektedir. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Almanya, Avusturya, Macaristan, Polonya ve Rusya'da yaşayan bu

²¹³ Çetin, s.227.

²¹⁴ Rena Molho, "Tanzimat Öncesi ve Sonrasında İstanbul Yahudileri", (Ed.: Pinelopi Stathis; Çev.: Foti ve Stefo Benlisoy), *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler* (ss.78-85), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s.78.

²¹⁵ Ulaş Töre Sivrioğlu, "Bizans İmparatorluğunda Yahudiler (M.S.330-1453)", *History Studies* 7/2 2015, s.118

²¹⁶ Nuh Arslantaş (Çev.), *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın İslam Dünyası Gözlemleri –Tudelalı Benjamin ve Ratisbonlu Petachia-*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s.36-37.

²¹⁷ S. Şişman, "İstanbul Karayları", *İstanbul Enstitüsü Dergisi* III, 1957, s.99.

Yahudi cemaati burada kendilerine karşı yapılan şiddet ve baskılara daha fazla dayanamayarak Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. 1865 yılında Galata Aşkenazî cemaatinin Seferad cemaatinden ayrı olarak Meclis-i Umumiye delege göndermeleri burada azımsanmayacak bir yoğunlukta olduklarını gösterir.²¹⁸

Kırım'ın Osmanlıların eline geçmesinin ardından buradaki Cenevizli, Yahudi ve az miktarda Rum ve Ermeni ailede Galata'ya yerleşmişlerdir. Bu durum zaten kozmopolit bir görünüme sahip olan Galata'nın mozağini daha canlı bir hale getirmiştir.²¹⁹ Ancak bunun aksi durumlarda söz konusu olmuştur. 1453'te Bizans'ın düşmesiyle Galata'da bulunan 100 civarında Yahudi'nin Suriçi İstanbul'a nakledildiği görülmektedir.²²⁰

Yahudiler Osmanlı döneminde genellikle Eminönü civarında idiler. 17. yüzyılda tamamı artık Balat'ta oturmaya mecbur edildiler.²²¹ , Balat'taki Yahudi nüfus Galata'nın çeşitli semtlerinde bulunan Yahudi nüfustan daha fazladır.²²² Yine de Galata'da XV. yüzyılda bir aralık Bavyera Yahudilerinin daha sonra İspanyol Yahudilerinin kullandığı bir havraları olduğu bilinmektedir.²²³ Galata'da dükkân sahibi olmalarında ya da esnaflık yapmalarında herhangi bir engel bulunmayan Yahudilerin Mumhane kapısı haricinde²²⁴ Hasköy'de, Ortaköy'de ve Karaköy'de ikamet ettikleri bilinmektedir.²²⁵ 19. yüzyılda İstanbul'un çeşitli semtlerinden Galata'ya Yahudi göçü başlamıştır. Hatta bir ara İtalyan Yahudilerinin İtalya'dan gelen iş gücüyle buraya yerleştikleri bilinmektedir.²²⁶

Yahudilerin Galata'da iki havrası²²⁷ bulunmasına rağmen buradaki diğer gayrimüslim cemaatlerden fazlasıyla çekinmekteydiler.²²⁸ Ayrıca buradaki Yahudilerin

²¹⁸ Mehmet Aydın, "Farklı Din Mensuplarının Ahenk İçinde Yaşadığı Bir Şehir Olarak İstanbul", 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler I İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul 5-10 Ekim 2009 (ss.181-200), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Konya, 2012, s.188-189.

²¹⁹ Ortaylı, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata", s.132.

²²⁰ Bernard Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler* (Çev.:Bahadır Sina Şener), İmge Kitabevi, İstanbul, 1996, s.142.

²²¹ Ortaylı, "İstanbul'un Mekânsal Yapısının...", s.89.

²²² Kömürçüyan, s.19.

²²³ Semavi Eyice, "İstanbul (Galata)", s.1214/148.

²²⁴ GŞS 333-69b/5 (21 Rebiülevvel 1169/25 Aralık 1755).

²²⁵ İncüyan, s.17.

²²⁶ Ortaylı, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata", s.133.

²²⁷ Evliya Çelebi, s.432.

²²⁸ Evliya Çelebi, s.432.

Osmanlılar ve Frenkler arasındaki ilişkilerde Frenklerin gerekli izinleri almalarında aracı konumunda oldukları görülmektedir.²²⁹

2.2.2. Ermeniler

İstanbul ve Galata'da Ermenilerin ne zamandan beri var oldukları ve nüfusları bilinmemektedir.²³⁰ Henüz fetihten önce Konstantinopolis'te bulunan Ermeniler Bizans yönetimi tarafından zorla Ortodoks mezhebine geçirilmeye çalışıldı. Bu baskı ve zulme dayanamayan Ermeniler Anadolu'ya dağıldılar.²³¹ Sultan II. Mehmet Bizans'ın fethinden sonra Anadolu'nun çeşitli şehirlerine dağılan bu Ermenileri tekrar İstanbul'a getirdiği bilinmektedir.²³² Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra şehre Ermeni nüfus iskân etmesinde önemli bir etkende muhtemel bir Rum isyanının önüne geçmekti.²³³

Fatih Sultan Mehmet Anadolu'daki diğer Hıristiyan kiliselerden farklı ve bağımsız olarak bir patrikhane oluşturdu. Rumlara ait Sulu Manastır'ı Ermenilere tahsis etti ve patrikhanenin başına 1461 yılında Bursa Ermeni Patriği Ovakim'i getirdi. Osmanlı Ermenilerini tek bir patriklik altında toplayan Fatih böylece, Ermenilerin dinî ve sosyal sorunlarının çözümüne Ovakim'i memur etmişti.²³⁴ 1477 yılında İstanbul Kadısı Muhyiddin Çelebi'nin yaptığı sayımda Galata'da tek bir Yahudi hane veya dükkân ismine rastlanmazken, Ermeniler, Nasraniyan ve Efrenciyan olarak kayıt edilen Rum ve Frenklerden sonra üçüncü etnik grup olmuşlardır.²³⁵

2.2.3. Rumlar

Rumlar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri sürekli etkileşim içinde oldukları bir millet olmuştur. Osmanlı'nın fetih yönü dolayısıyla Osmanlı hâkimiyetini ilk kabul edenlerde Rumlar olmuştur. Ancak bu Rumlar için bir sorundan ziyade bir ayrıcalık

²²⁹ Robert Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul'da Gündelik Hayat* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yayınları, İstanbul, 1991, s.41.

²³⁰ Çetin, s.218.

²³¹ Kara, s.29.

²³² Alparslan Yüksek, *Galata Mahkemesine Ait 141 No'lu Şeriye Sicilinin(H.1098-1099) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2012, s.36.

²³³ İnciciyan, s.14.

²³⁴ İnciciyan, s.15; Davut Kılıç, "Dini İlişkiler Bakımından İstanbul Ermeni Patrikhanesi", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.I (Haz. Metin Hülâgü vd.), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 2007, s.563.

²³⁵ Meriç, s. 34.

sayılabilir. Çünkü Osmanlı hâkimiyetinden hem memnundular hem de Türk halkla bütünlük içinde yaşamışlardır.²³⁶

İstanbul'un fethiyle şehirden uzaklaştırılan Rumlar Bursa ve Edirne gibi kentlerde iskân edilmişlerdir. İstanbul'a daha sonra iskân edilen Rumlar ise Ege Adaları, Mora, İzmir, Trabzon gibi şehirlerden gelmişlerdir.²³⁷ Ancak İstanbul'daki bütün Rumların İstanbul'un fethinin ardından yürürlüğe konulan iskân siyaseti sonrası İstanbul'a yerleştiklerini söylemek abes ile işigal olur. Çünkü çeşitli semtlerde bulunan Rumların yerli Rum ailelerinin ardılları olması muhtemeldir. 16. yüzyıl sonlarına doğru Galata Ambar olarak isimlendirilen bölgede yoğunluktaydılar.²³⁸ Hasköy, Kasımpaşa ve Tophane'de Rumlara rastlanmaktaydı.²³⁹ Hatta buradaki Rumlar, Galata'da Ceneviz döneminden itibaren yaşamaya başlamışlardır.²⁴⁰

Burada Rumlara ait XVIII. yüzyılda 4 kilise bulunmaktaydı.²⁴¹ Galata'daki Rumlar genellikle ayakkabıcılık, fırıncılık, terzilik, dokumacılık, meyhanecilik gibi işlerle meşgul olurlardı.²⁴² Aralarında dükkân sahibi, zanaatkârlar²⁴³ ve tercümanlarda²⁴⁴ vardı. Bunların yanı sıra Haliç'te karşıdan karşıya geçmek için *perama* adı verilen kayıklarla taşıyıcılık ve büyük deniz ticaretlerinde aracılık ve rehberlik Rumların iş alanıydı.²⁴⁵ Galata'da meyhaneciliğin yanı sıra otel ve han işletmeciliği yapanlarda Rumlardı.²⁴⁶ Zanaatla uğraşan birçok Bulgar ve Hıristiyan Arnavut'ta Rum cemaati mensubu olarak kabul edilirdi.²⁴⁷

²³⁶ Çetin, s.200.

²³⁷ Mantran, *İstanbul C.I.*, s.53.

²³⁸ Heberer, s.289.

²³⁹ Mantran, *İstanbul C.I.*, s.54.

²⁴⁰ Halil İnciyan, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi C.I.* (Çev. Halil Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.329.

²⁴¹ İnciyan, s.84.

²⁴² Yüksek, s.35.

²⁴³ Heberer, s.289.

²⁴⁴ Çetin, s.204.

²⁴⁵ Mantran, *İstanbul C.I.*, s.56.

²⁴⁶ Dirimtekin, s.82.

²⁴⁷ İnciyan, s.17.

2.2.4. Osmanlı Tabiiyetini Kabul Eden Cenevizliler

Galata'nın stratejik konumu burada İtalyan şehir devletlerinin koloniler kurmasını kolaylaştırmıştır.²⁴⁸ Galata'nın İtalyan şehir devletleri Venedik, Ceneviz, Piza, Lombardiya, Amalfi ve fetihten bir müddet sonrada Floransalılara ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Burada bir koloni oluşturmaya çalışan bu şehir devletleri arasındaki güç yarışından Ceneviz galip çıkmıştı. Bizans imparatorlarından çeşitli şekillerle elde ettikleri imtiyazlarla Galata'da neredeyse bağımsız bir koloni oluşturan Cenevizliler, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle ya şehri terk etmişler ya da zimmî statüsünü kabul edip Osmanlı vatandaşı olmuşlardı. Bazı ayrıcalıklarda elde eden Galata Cenevizlileri, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun zaptı, önce Kefe ve Amasra'nın daha sonra Sakız'ın kaybedilmesi Ceneviz ticaretini olumsuz etkilemiş ve nüfusun giderek azalmasına neden olmuştur.²⁴⁹ Venedikliler ise 1260 Nif Antlaşması'ndaki etkinliklerini yitirmişlerdi. İstanbul'un Fethi ve Galata'nın tesliminden sonra şehirde kalmayı tercih eden az miktarda Venedikli ise Fatih'in Galatalılara verdiği ahitnameye dayanarak tıpkı Cenevizliler gibi birtakım imtiyazlara sahip oldular.²⁵⁰

Floransalıların Galata'ya gelmesinin fethin hemen ardından olduğunu belirtmiştik. Daha 1454'te Floransalı ticaret gemileri İstanbul limanına yanaşmıştı. Venedik ile Osmanlılar arasındaki gerilimin tırmanması tamamen Floransalıların işine yaradı. 1462 tarihinde Galata'daki hükümet binalarında görevli Venedikliler kovularak yerlerine Floransalılar yerleştirildi. Daha sonraki süreçte Floransa ile olan ticari ilişkiler Venedik ilişkilerinin yerini almayı başardı.²⁵¹

İstanbul'un fethinden önce Galata'daki Cenevizli nüfusun 3000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir.²⁵² Fethin ardından yapılan tahrirde ise *Efrençiyen* olarak kaydedilmiş Frenk nüfusun 322 hane olduğunu yukarda belirtmiştik. Ömer Lütfi Barkan'ın²⁵³ hane nüfusunu tespit etmek için kullandığı formülle Galata'da aslında

²⁴⁸ Mantran, *İstanbul C.II*, s.113.

²⁴⁹ Mantran, *İstanbul C.II*, s.121.

²⁵⁰ Yüksek, s.36.

²⁵¹ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700* (Çev.: Ülkün Tansel), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, s.209.

²⁵² Vlademir Mirmiroğlu, *Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları*, İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul, 1946, s.38

²⁵³ Ömer Lütfi Barkan, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi" *İÜEF Türkiyat Mecmuası*, X (1951-1953), s.9-12.

Cenevizli nüfusun bir hayli azaldığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü bu formülü uyguladığımızda bu sayımda Cenevizli nüfusu 1610 kişi olarak elde etmekteyiz. 16. Yüzyıl sonlarında Galata Kulesi civarında oturan²⁵⁴ Frenkler, Kanuni Sultan Süleyman devrine ait bir sayımda ise *Cemaat-i Santo Marya*, *Cemaat-i Kudema-yı Galata* ve *Cemaat-i Aleksandro Mavçe Zerko* olarak isimlendirilmiş 3 cemaatten ve 94 haneden oluşmaktaydı. Henüz yüzyıl bile geçmeden bu büyüklükte bir nüfus kaybının oluşması pek olası görünmemektedir. Çünkü bu kayıtların sadece Fatih Vakfı'na cizye ödeyen Frenklerden oluştuğu bilinmektedir.²⁵⁵ XVII. yüzyılda Galata'da üç Frenk Mahallesi²⁵⁶ ve bunlara ait beş adette kilise bulunmaktaydı.²⁵⁷ Vakfiyelerde adı geçen üç cemaatin daha sonraki dönemlerde rastlanılan üç mahalleye dönüşmüş olması muhtemeldir. Bu durumda nüfuslarında gözle görülür bir artış olduğunu söylemekte zor görünmektedir.

2.3. Avrupalılar ve Elçiler

Ermeni, Rum ve Yahudilerin yanı sıra Galata'da Hıristiyan memleketlerden gelen tüccar ve senyör sınıfından Fransız, İngiliz, Alman, Felemenk ve İtalyan bulunmaktaydı.²⁵⁸ Bilhassa 1685 ile 1720 yılları arasında 175 Fransız Galata'ya yerleşmiştir. Ayrıca faaliyet alanı İzmir olan İngilizler ile genellikle Ermenilerle çalışan Felemenklerin de bu süre süre içerisinde Galata'yı tercih ettikleri bilinmektedir.²⁵⁹ Müste'menler İslamiyet'i kabul etmedikleri müddetçe bir devlet görevinde ya da herhangi bir esnaf örgütü içerisinde yer alamazlardı. Bunun yerine Galata'da cerrahlık, hekimlik, eczacılık, saatçilik ile işgal ettikleri bilinmektedir. Elbette bunlar tüccar sınıfı dışında kalan Avrupalılardı.²⁶⁰ “İçi Mesih milleti ile dolu”²⁶¹ olan Galata'da özellikle kapitülasyonların verilmeye başlanmasıyla Avrupalı nüfusta ve temsilcileri konumundaki elçilerde bir hayli artış gözlenmiştir. Özellikle Fransız toptancı ve tüccarlar İstanbul'a aile efradı ile birlikte gelmişlerdir. İkamet etmek için tercih ettikleri bölge ise kendilerine

²⁵⁴ Heberer, s.289.

²⁵⁵ Bulunur, s.144

²⁵⁶ Evliya Çelebi, s.431.

²⁵⁷ Jean Thévenot, *1655-1656'da Türkiye* (Çev.: Nuray Yıldız), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1978, s.74.

²⁵⁸ Reşat Ekrem Koçu, “Galata”, *İstanbul Ansiklopedisi* C.11, Koçu Yayınları, İstanbul, 1971, s.5884; Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul...*, s. 18.

²⁵⁹ Mantran, *İstanbul*, C.I, s.72.

²⁶⁰ Mantran, *XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul...*, s.56.

²⁶¹ Tursun Bey, *Fatih'in Tarihi -Tarih-i Ebul Feth-*(Haz.: Ahmet Tezbaşar), Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz, s.43.

yakın hissettikleri Hristiyan Rumların yoğun olduğu Galata'ydı. Hatta bazen yerli Rum kadınlarla evlendikleri dahi olurdu.²⁶² Bu durum ilerde gayrimüslim doğulular ile diğer Hristiyan batılılar arasında da cereyan etmeye başladı. Öyle ki Türklerin Tatlısu Frengi şeklinde istihza ile andıkları Levanten adı verilen melez bir zümre ortaya çıkmıştır. Bu zümre özellikle Pera'nın gelişmesi aşamasında önemli rol oynamıştır.²⁶³

Avrupalı elçiler arasında ikametgâhını Galata'da ilk açanlar yine Fransızlar olmuştur.²⁶⁴ Bu durum aslında Bizans'ın fethinden XVII. yüzyıl sonuna kadar devam eden İtalyan ekolünün yerini Fransız üstünlüğüne bırakmasıyla sonuçlanan bir süreci başlatmıştır.²⁶⁵

Fransızların başlattığı Pera Bağları olarak bilinen Galata sirtlarına elçilik açma, buranın giderek bir Avrupa şehri görüntüsü almasını sağlamıştır.²⁶⁶ Pera bölgesindeki elçilikleri Eremya Çelebi şu sıra ile verir: Ceneviz elçiliği, az ilerde Felemenk elçiliği, Fransiskenlere ait Tera Santa manastırı, Balyos'un bulunduğu Venedik elçiliği ve hayli büyük ve gösterişli Fransız elçiliği. Galata'da sadece elçi ve *kançılary* bulunmuyordu. Birçok Avrupalı buraya maiyeti ile geliyordu.²⁶⁷

Felemenkler/Hollandalılar 1612 yılına kadar Osmanlı limanlarında genellikle İngiliz ya da Fransız bayrakları ile ticaret yapabiliyorlardı. Ancak bu tarihte bir ahitname/kapitülasyon ile Hollandalılara ticaret izni verildi. Bu ahitname ile ticaret serbestisi elde eden Hollandalıların ev ve işyerleri, bu tarihten itibaren Fransız ve İngiliz ticarethanelerinin yanında Galata'da yerini aldı.²⁶⁸ Elçilerin ikametgâh olarak Galata'yı seçmeleri, yanında bazı maliyetleri beraberinde getirmiştir. Şöyle ki Osmanlı hükümeti Pera'da yerleşmeyi tercih eden elçilere, güvenliklerini sağlamak amacıyla bir yeniçeri birliği tahsis ederdi. Yasakçı denilen bu birliğin ücreti yine elçiler tarafından karşılanırdı.²⁶⁹

²⁶² Mantran, *İstanbul*, C.II, s.156.

²⁶³ Eyice, "İstanbul(Galata)", s.1214/149.

²⁶⁴ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.I (Çev.: M.Ali Kılıçbay), Eren Yay., İstanbul, 1989, s.233.

²⁶⁵ Ortaylı, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata", s.136.

²⁶⁶ Eyice, "Galata", s. 117.

²⁶⁷ Kömürciyan, s.37; Mantran, *İstanbul*, C.I, s.75.

²⁶⁸ Halil İnalçık, "Türk-Hollanda İlişkilerinin Başlangıcı"(Haz.: Mehmet Tütüncü), *Düşünce ve Tarih*, Ağustos 2016, s.37.

²⁶⁹ Mantran, *İstanbul*, C.II, s.145-146.

Bölgenin Avrupai havası Avrupalı elçileri ve maiyetlerini buraya çekmeyi başarmış²⁷⁰ olmalı ki 1622’de 28 Frenk ailesinin yanı sıra tüccar ve elçilik çalışanları ikamet etmek için burayı tercih etmişti.²⁷¹ Daha sonraki dönemlerde Pera’da ticarethaneler ve dükkânlar açılmaya başlanmışsa da XVIII. yüzyılda bir pazardan ziyade büyük bir köyü andırırmaktaydı.²⁷² Buna rağmen İran, Almanya, Polonya ve Ragoza elçileri dışında bütün elçilerin elçilik binaları, elçilik çalışanlarının aileleri ve ikametgâhları Pera’da bulunmaktaydı.²⁷³

Avrupalıların gelişmiş bir şehir görünümü veren Galata yerine, gelişmekte olan Pera’da ikamet etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bu durumun çeşitli sebepleri vardır. Bunların başında *zimmîlerin yüksek evler yapmaktan, şehir içinde ata binmekten, pahalı elbiseler ve yakalı kaftanlar giymekten kısaca ehl-i İslam’a ihaneten kendilerini ta’zimden men*²⁷⁴ olundukları hakkındaki fetva gelir. Benzer şekilde *bir zimmî camii yakınında bir oda kiralasa cemaatin azalmasına sebep olması ihtimalinden odalardan ihraç edilmesi*²⁷⁵ hususundaki fermanla bunda etkili olmuştur. Cami çevresinde ev ya da oda kiraladıkları takdirde bunun önlenmesine yönelik bir örneği İlber Ortaylı vermektedir. Mayıs 1711 tarihli bir olayda Fransız tüccarlar Galata’da Arap Camii yakınında ev kiralamışlardır. Kira ücreti ev sahibine peşin ödenmiştir, ancak ev sahipleri kadıdan aldıkları bir kararla Fransızları mahalleden ihraç ettirmişlerdir. Bu sırada Fransız elçisi durumu düzeltmek için girişimlerde bulunmuşsa da başarılı olamamıştır.²⁷⁶ Bu örnek Müslümanların Avrupalılara karşı olan tutumunu yansıtsa da Galata’da halk, *ecnebleri* pek fazla benimseyememiştir. Çünkü burada halkta Bizans döneminden beri yabancılara karşı bir *korku* ve çekinme mevcuttu.²⁷⁷ Halkın batılıları benimseyememesinin yanında Avrupalıların bir başka sıkıntısı yerel idareciler tarafından *zimmî* muamelesi görmeleriydi. Galata’da yeniçeri muhafızları ve gümrük memurlarının Avrupalı tüccarlardan *zimmî* teba’yımiş gibi getirdikleri et ve yağdan ve diğer farklı

²⁷⁰ Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s.204

²⁷¹ Dirimtekin, s.81.

²⁷² Mantran, *İstanbul*, C.I, s.71-75.

²⁷³ Dirimtekin, s.81.

²⁷⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1972, s.94.

²⁷⁵ Ahmet Refik, *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1988, s.30.

²⁷⁶ Ortaylı, “XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata”, s.133; Ortaylı, “Galata”, s.306.

²⁷⁷ Ortaylı, “XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata”, s.131.

ürünlerden vergi almaya çalışıyorlardı.²⁷⁸ Oysa görevlilerin bu tarz yaklaşımlar sergilememeleri, haraç, vergi ya da geçiş ücreti namıyla ücret almamaları hususunda birçok kez kayıtlarda fermanlara rast gelmek mümkündür.

2.3.1. Elçiler ve Avrupalıların İdare ve Halk İlişkileri

2.3.1.1. Elçiler ile Merkezi İdare Arasındaki İlişkileri

XVIII. yüzyılın başlarında Galata'da Avrupalı nüfus 1100 kişi kadardı. Buna azat edilmiş 500, tutuklu bulunan 2000 esir eklendiğinde 3600 kişilik bir nüfusa ulaşılmaktaydı. Yüzyılın ikinci yarısında ise nüfusun bir hayli gerilemiş, 17 Alman, 33 Fransız, 13 İtalyan'dan müteşekkil küçük bir topluluk kalmıştır. Galata'da yaşayan bu Avrupalı topluluk kişisel işlerinin halledilmesi için Galata kadısına başvuruyordu.²⁷⁹ Osmanlı'da ticari ayrıcalık sahibi olan devlet tebaası mahalli kadılarda işlerini halledebiliyordu. Ancak bunun için daha önce kadıdan ticaret ve kefalet hususlarını tasdik eder bir hüccet almaları gerekiyordu. Davaların görülmesi sırasında tüccarın mensup olduğu milletin konsolosu ya da tercümanı mahkemede hazır bulunmak zorundaydı.²⁸⁰ Elçiler ya da Avrupalı tüccarların Galata mahkemesine intikal eden davalarında bir tercüman bulduklarını görmekteyiz.

Galata halkın bir kısmı zaten *ümme-i İsa ve millet-i Mesih olmakla* birlikte çoğu alkollü içeceklere meraklıydı.²⁸¹ Bu yüzden Galata'da Avrupa elçilerinin kadılık kurumuna başvurularındaki en önemli sebeplerinden biri alkollü içeceklerle ilgiliydi. Elçiler divandan gerekli izni almadıkça satın aldıkları şarabı elçilik binalarına ya da evlerine götüremezlerdi. Bunun için hassa bostancıbaşı ve yeniçeri ağasına kesin emirler verilirdi.²⁸² Sicillerde elçilerin genellikle İstanbul'dan satın aldıkları şarapları Galata'daki evlerine götürebilmek için izin istediklerini görmekteyiz. Elçiler çoğu zaman kendileri değil tayin ettikleri bir vekille mahkemede temsil edilmekteydiler. Bu vekiller ya tercümanlardı ya da müste'men tüccarlardı. Buna mukabil yönetim tarafından

²⁷⁸ Daniel Goffman, "Rönesans Devletleri ile Müzakere Etmek: Osmanlı İmparatorluğu ve Yeni Diplomasi", (Ed.: Daniel Goffman, Virginia H. Aksan) *Erken Modern Osmanlılar –İmparatorluğun Yeniden Yazımı-* (ss.87-104), Timaş Yay., İstanbul, 2011, s.95.

²⁷⁹ İncelik, *Osmanlılar...*, s.197-198.

²⁸⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidnameler ve Ticarert Muahedeleri", *Osmanlı Ansiklopedisi C.III*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s.331-332.

²⁸¹ Lâtîfî, *Evsaf-ı İstanbul* (Haz.: Nermin Suner), Baha Matbaası, İstanbul, 1977, s.58.

²⁸² Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, Kanaat kütüphanesi, İstanbul, 1931, s.126.

muhatapları ise genellikle, İstanbul'un asayişinden sorumlu olan yeniçeri ağası ve başçukadar ağa ya da hassa bostancıbaşı ağa olmaktadır. Bu görevliler daha alt memurları vekil olarak tayin edebiliyorlardı. Nemçe elçisi Baroni de'Yetkel'in vekâleten temsilcisi Corci isimli bir müste'men, yeniçeri ağası, başçukadar ağa ve hassa bostancıbaşı ağaların vekilleri ise Haseki Ali Ağa'ydı. Elçi kendisinin ve adamlarının *kefaf-ı nefsleri için yani kendilerine yetecek kadar* alkollü içeceğin senede bir defaya mahsus olmak üzere Galata'daki evlerine nakletmek istemektedir. Bu nakil sırasında elçilik çalışanlarından, Galata Voyvodası başta olmak üzere şehrin asayişinden sorumlu memurlar vergi ya da haraç namıyla bir bedel isteyemezlerdi. Çünkü Mayıs 1749 tarihli bir ferman ile hem taşıyacakları miktar belirlenmiş hem de memurların vergi namıyla para almaları önlenmiştir. Elçi Baroni kendisi için 7 bin medre²⁸³ tercüman Momares için 2 bin, toplam 9 bin medre içeceğin İstanbul ve Adalar'daki iskelelerden Galata'daki evine götürmek için ruhsat almıştır. Nakil sırasında da herhangi bir engel ile karşılaşmamıştır.²⁸⁴ Fransız Elçisi Konte des Alvares'te aynı sebeplerle mahkemeye başvurmuştur. Elçi mahkemeye vekil olarak tercüman Karlo Korneti'yi, Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı Ağa ise vekil olarak Haseki Ebubekir Ağa'yı göndermişlerdir. Fransız elçisi Konte des Alvares kendisi ve beş tercümanı ile birlikte Fransız beyzadesi Kaladre Dine ve tercümanı Biru için İstanbul ve Adalar'dan satın aldıkları toplam 15 bin 500 medre içeceği Galata'ya herhangi bir engelle karşılaşmadan götürmüşlerdir.²⁸⁵ İngiliz elçisi Cems Porter'ında aynı taleple mahkemeye başvurduğunu görmekteyiz. Cems Porter vekil olarak Corci Aspetro isimli bir müste'men, yönetim tarafından Haseki Ebubekir vekil tayin edilmiştir. İngiliz elçisi Cems Porter kendisi ve tercümanları Pazani ve Mesko için toplam 14 bin medre içeceğin naklini gerçekleştirmiş ve herhangi bir engelle karşılaşmadığını bildirmiştir.²⁸⁶

Konuyla ilgili elçiler naklini gerçekleştirdikleri içeceklerin özellikle 1160 (1747-48) tarihli fermanla güvence altına alındığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra sicillerde elçilerin satın aldıkları içkileri evlerine taşıyabilmeleri için fermanlara rastlanmıştır. Fransız elçisi Konte des Alvares'in satın aldığı 7 bin medre içkinin bir engelle

²⁸³ Her biri 2 okka (1 okka=1,2828 g) olan 4 kilinder (ölçüm için kullanılan bir tür kürek) sıvı ölçüsü. 10,256 litre eder. Walther Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri* (Çev.: Acar Sevim), MÜ Yay., İstanbul, 1990, s.66. *Kilinder* için ayrıca bkz. Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, s.63.

²⁸⁴ GŞS 314-2a/3, 6 Rebiyülahir 1163 (15 Mart 1750).

²⁸⁵ GŞS 314-35a/3, 8 Şaban 1163 (13 Temmuz 1750).

²⁸⁶ GŞS 314-35b/3, 10 Şaban 1163 (15 Temmuz 1750).

karşılaşmadan ve gümrük ya da herhangi başka bir isimle vergi namıyla para alınmadan naklini gerçekleştirebilmesi için Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı Ağa'ya bir emirname gönderilmiştir.²⁸⁷ Bu vesile ile H.1160 yılına ait fermanın yenilendiğini görmekteyiz.²⁸⁸ İngiliz elçisi Cems Porter'da İstanbul'dan satın aldığı 4 bin medre içkinin nakli için ferman talebinde bulunmuştur.²⁸⁹

Elçiler tabii oldukları devletin temsilcileri olduğu kadar elçilik görevi ile gönderildiği ülkedeki kendi ülke vatandaşlarının hamisi konumundalardı. Onların sorunlarıyla meşgul olmak ve problemlerini çözmekle yükümlüydüler. Bu yüzden kendi dindaşları ve müste'men olarak buldukları Osmanlı topraklarında dinî vecibelerini yerine getirebilmekte onların göreviydi. Bu yüzden Hıristiyanların kutsal günlerinde icra edebilecek ayinler için elçilerin merkezi idareye bildirmesi gerekiyordu. Fransız elçisi cumartesi ve pazar günlerine denk gelen günlerde Paskalya Bayramı'nı kutlamak için Galata'daki Efrenc Kilisesi'nde yapılacak ayin için bir takrir göndermiştir. Paskalya günü, cemaat ellerinde mumlarla kilisenin etrafını dönerek icra etmekteydiler.²⁹⁰ Müslüman ahalinin ve diğer Hıristiyan mezhep mensuplarının tepkisini çekmemek için bu tür günlerde idareden izin almak gerekliydi.

2.3.1.2. Avrupalılar ve Halk Arasındaki İlişkiler

Galata'da bulunan müste'menlerin yerli halkla arasında ki ilişkilerin çeşitli ve çok yönlü olduğunu görmekteyiz. Avrupalılar ile Müslüman, Ermeni, Rum ve Yahudiler arasında mülk satışları, kira sözleşmeleri gibi faaliyetler olduğu gibi birtakım

²⁸⁷ GŞS 314-96a/1, Evahir-i Şevval 1162 (Ekim 1749); GŞS 314-96b/2, Evahir-i Şevval 1162 (Ekim 1749)

²⁸⁸ "Buyurdum ki;

Hükm-ü şerifim vusul buldukda

Emr-i şerifim mucibince amel edüb dahi siz ki muma ileyhsiz elçi muma ileyhın ve adamlarının keşaf-ı nefşleriçün sene-i mezburede İstanbul'a karib iskele ve yalılardan akçasıyla iştira eylediği yedi bin medre hamrın Galata'da vaki hanesine nakline müman'at ve zabıtlardan ve ahardan min-ba'de gümrük ve bac ve avaid ve harç ve sair bahaneyle akçe metalibesiyile rencide ve remide etdirilmeyüb amma mukayyed olası ki mikdar-ı muayyenden ziyade mükerrer nakl-i muhtemel olmaya şöyle bilesiz 'ilâmat-ı şerife itimad kılâsız. Tahrir-i ati fi'l-evahir-i Şevval sene-i isneyn ve sittin ve mieh ve elf." GŞS 314-96a/2, Evahir-i Şevval 1162 (Ekim 1749); GŞS 314-97a/2, Evahir-i Şevval 1162 (Ekim 1749)

²⁸⁹ GŞS 314-96a/3, Evahir-i Zilkade 1162 (Kasım 1749).

²⁹⁰ "Françe elçisinin takriridir;

Gelecek pazar günü beyza-i surh-ı Paskalyamız müsadif olmağla mu'tad-ı kadim üzere Galata'da vaki' Efrenc Kilisamızın etrafını yedlerimizde birer şem' le devr ederek öteden berü icra-yı ayin edegeldiğimiz üzere bu defa dahi işbu gelecek cumartesi gecesi ve pazar gecesi sabaha karib sâbıkı üzere bu vecihle icra-yı ayin olunacağı malum-ı devletleri buyurulmak için huzur-ı âlîlerine arz olundu diyü Françe elçisi daileri takrir eder. Baki emr ü ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerindir." BOA, İE.HR.17.1599, 29 Zilkade 1170 (15 Ağustos 1757).

anlaşmazlıklarla gündelik hayatta karşı karşıya gelmişlerdir. Ancak burada Avrupalılar ile olan ilişkileri iki kısımda incelemek doğru olacaktır. Çünkü elçiler dışındaki Avrupalılar elçilik görevlileri (kançılırya) ve bezirgânlar yani tüccar kısmıydı. Belirtmek gerekir ki Avrupalılarla ilgili sicillere yansıyan vakaların büyük bir kısmı tüccar kısmı ile ilgilidir. Elçilik görevlilerinden yalnızca İngiliz elçilik tercümanı Corci/Corcaki'nin ölümünün ardından mirasının paylaşımı ve hisselerinin satışı ile ilgili bir vaka vardır.

Galata'da Kalafatçıbaşı Mahallesi'nde yaşarken burada vefat eden İngiliz elçilik tercümanlarından Corci'nin terekesinden Galata'da Tatavla köyünde bir evi vardır. İki katlı evin ikinci katı beş oda, birer sofa ve mutfaktan oluşurken birinci katı üç oda, iki fırın, bir sarnıç, iki su kuyusu, avlu ve meyve ağaçlı bir bahçesi bulunmaktadır.²⁹¹ Evin toplam on hissesi ve altı hissedarı vardı. Bu hissedarlar tercüman Corci'nin oğulları Cozoyo (جو زويو), Franko, Andon, Canko ve kızları Karenko ve Vitoriye'dir. Oğullardan her bir ikiye, kızlar ise birer hisse sahibidir. Franko hissesini kardeşi Cozoyo'ya 400 kuruşa satmıştır.²⁹² Franko'nun hisselerini satın alan ve dört hisseye sahip olan Cozoyo aldığı iki hisseyi Batista isimli bir başkasına 500 kuruşa satmıştır.²⁹³ Kızlardan Karenko'da bir paylık hissesini Cozoyo'nun iki hisse sattığı Batista'ya 400 kuruşa satmıştır.²⁹⁴ Bir başka mülk satışı Galata'da Kalafatçıbaşı Mahallesi'nde Ermeni Delot ile Fransız tüccarlarından Karlo arasında gerçekleşmiştir. İki kattan oluşan evin ikinci katında üç oda ve bir mutfak bulunurken ilk katında, berber ve attar dükkânları ile müşterek kullanılan su kuyusu, odunluk, tuvalet, bir ara yol ve sokak kapısı yer almaktadır. Delot kendi mülkü olan bu evi 1300 guruşa Fransız tüccar Karlo'ya satmıştır.²⁹⁵ Başka bir kayıta ise Fransız müste'men Rodes mağdur olduğunu iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Tatavla'da Rodes'in kiracı olduğu ev, mülk sahibi Osman Ağa tarafından Oyaniko'ya 1200 kuruşa satılmıştır. Oyaniko evde kiracı olan Rodes'e evi satın aldığını, başkasına kiraya vereceğini söylemiş ve kendisinin 15 gün içerisinde evden çıkmasını istemiştir. Rodes evden Osman Ağa'nın belirttiği 15 gün içinde çıkmıştır. Ancak Rodes'in evden çıkmasının üzerinden 72 gün geçmesine rağmen eve herhangi bir alıcı olmadığı gibi kiracı dahi yerleşmemiştir. Bu yüzden Rodes evin

²⁹¹ Mülk satışlarına ve bu konu ile ilgili terminolojiye III. Bölüm'de değinilecektir.

²⁹² GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Eylül 1754).

²⁹³ GŞS 330-60a/2, tarihsiz.

²⁹⁴ GŞS 330-60b/1, 4 Zilhicce 1167 (22 Eylül 1754).

²⁹⁵ GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754).

kendi hakkı olduğunu iddia etmiş ve şüf'a hakkı²⁹⁶ olduğunu ileri sürmüştür. Bu yüzden Rodes Oyaniko'dan şüf'a hakkını talep etmektedir. Ancak mahkeme Rodes'in talebini meşru görmemiş ve reddetmiştir.²⁹⁷ Galata'da İstinye nahiyesine bağlı Tarabya köyünde Nikola'nın Fransız tüccarlarından Baronci ile aralarında bir satış sözleşmesine rastlamaktayız. Buna göre Nikola, Baronci'ye Tarabya'da bulunan ilk katında bir mahzen, bir tuvalet ve bir miktar avlu; ikinci katında iki oda ve bir dehliz bulunan evini 220 kuruşa satmıştır.²⁹⁸ Buradan anlaşıldığı kadarıyla zimmîlerin müste'menlere ev satışlarında herhangi bir engel olmadığı görülmektedir. Ev sahibi Müslümanların zaten zimmî olsun müste'men olsun Hristiyanlara ev satışı yapmaları yasaklanmıştır.

Ev satışlarının yanı sıra Avrupalılar Galata'da Müslüman ya da gayrimüslimlerle çeşitli ticari ilişkiler içerisindeydi. Bu kaçınılmaz bir durumdu. Çünkü Galata doğu Akdeniz ticaretinin İstanbul'dan sonraki merkeziydi.²⁹⁹ Müste'menlerle halk arasındaki bu ticari ilişkilerin içerikleri kimi zaman alım-satım ya da kiralama, kimi zaman ticari ortaklık olarak göze çarpmaktadır. Örneğin Kurşunlu Mahzen yakınlarında Hassa Bostancıbaşı Hacı Mustafa Ağa'nın oğlu Ahmet Haseki'nin buhurdanhanesini³⁰⁰ Venedik tüccarlarından Mayir her ay 2 bin akçe ödemek şartıyla 6 ay süreyle kiralamıştır. Mayir kiranın toplam bedeli olan 12 bin akçeyi Ahmet Haseki'ye peşin olarak ödemiştir. Ancak daha sonra bilenmeyen bir sebepten ötürü kira akdi karşılıklı olarak feshedilmiş ve Mayir buhurdanhaneyi boşaltmıştır. Mayir, Ahmet Haseki'nin peşin olarak ödediği parayı kendisine geri ödeyeceğine dair söz verdiği belirtmiş ve aralarındaki dava kapanmıştır.³⁰¹

Yapılan ticaretlerde ödemelerin peşin ya da mal rehin bırakmak şartıyla birkaç parçaya bölündüğü görülmektedir. Örneğin Fransız tüccarlarından Petro Çenkarya ile

²⁹⁶ “Satılan veya ı'vaz şartı ile hibe edilen bir akarın veya o hükümde olan bir malı müşteriye veya mevhubünlehe her kaç mâl olmuş ise o miktar ile müşteriiden veya bayiinden veya mevhubünlehten cebren alıp temellük etmektir. Bu cihetle şüf'a sahibi kendi mülküne böyle şüf'a ile aldığı malı zam etmiş olur. Şüf'a meşfu' olan malı temellük manasında da müstameldir.” Daha detaylı bilgi için bkz.: Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu* C.VI, Bilmen Yay., İstanbul, tarihsiz, s.131.

²⁹⁷ GŞS 321-9b/3, 22 Rebiyülevvel 1165 (8 Şubat 1752).

²⁹⁸ GŞS 314-39b/2, tarihsiz.

²⁹⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* (Çev.:Ruşen Sezer), YKY, İstanbul,2009, s.130.

³⁰⁰ Buhurdan atölyesi. Buhurdan, tütsü yakmak için kullanılan bir kap, buhurluk. Ş.Sami, *Kamus-i Türkî*, s.282.

³⁰¹ GŞS 317-35b/4, 9 Muharrem 1163 (19 Aralık 1749).

Nikola arasında bir anlaşmazlık yaşanmıştır. İddiaya göre Petro daha önce Nikola'ya 200 adet samurî kürkü 512 kuruşa satmıştır. Nikola 512 kuruştan 286 kuruşun ödemesini yapmış, 226 kuruş kalmıştır. 200 kuruş karşılığında anlaşıklarında Petro kalan miktarı ödeyinceye kadar Nikola'nın malından rehin tuttuğu bir tulum samur palçası (?), bir tulum zerdava (bir tür sansar) palçası, bir tulum zerdava kafası kürklerini Nikola'ya iade etmiştir. Kalan 26 kuruş ise Nikola'nın kefilisi ve aynı zamanda oğlu olan Dimitri tarafından ödenmiş, böylece mesele kapanmıştır.³⁰²

XVII. yüzyıldan itibaren Avrupalılar için bir cazibe merkezi haline gelen Galata aynı zamanda uluslararası ticaretinde bir merkezi olarak gelişmişti.³⁰³ Bu sayede Galata gümrüğü oldukça işlek olmaktadır. Gümrük çalışanlarının birçoğu ise Yahudi milletine mensuptu. XVI. yüzyıldan beri İstanbul'daki ticaretin ve gümrüklerin neredeyse tamamında Yahudilerin etkin rol oynadığı bilinmektedir.³⁰⁴ Ayrıca gayrimüslim tebaa, imtiyaz sahibi olan devletlerle olan ilişkilerini ticari amaç için kullanıyordu. Elçilik bünyesinde tercümanlık yapacaklara verilen berat zamanla ticaret ile uğraşan gayrimüslim ahaliye de verilir oldu. Böylece tercümanlık beratı alıp devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmeyenler yabancı tebaa gibi bazı haklardan yararlanmaya başladılar. Bunun neticesinde elçilik ya da konsolosluk bayrağı taşıyarak deniz aşırı ticaret yaptıkları görülmektedir. Örneğin Galata gümrüğünde mubassır³⁰⁵ olan Allez isimli Yahudi Fransız bayraklı bir ticaret şirketleri olan Bartolmi, Andriye ve Peter ile ticaret yaptığı görülmektedir. Mahkemeye bizzat katılmayan ortaklardan Andriye ve Peter'in vekilleri ise Covani isimli bir müste'men ve Vasil isimli bir Yahudi'dir. Ayrıca bu tür davalarda konsolos ya da tercüman bulunması mecburi olduğu için tercüman Karlo Korneti'nin davada hazır bulunduğunu görmekteyiz. Allez beş ay önce kendi malından 1536 vukıyye³⁰⁶ Ankara ipliği, 82 vukıyye³⁰⁷ Efrenç saçını Fransa ve Felemenk ülkelerindeki ticaret şirketlerine satmak üzere Bartolmi ve ortaklarına teslim etmiştir. Bartolmi ve ortakları Ankara ipliği ve Efrenç saçını adı geçen ülkelerde toplam 23 bin

³⁰² GŞS 317-44b/2, Gurre-i Şevval 1164 (23 Ağustos 1751).

³⁰³ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.150.

³⁰⁴ Ahmet Refik, *Hicrî On İkinci Asırda*, s.116-117.

³⁰⁵ Gümrüklerde arayıcı kâtipliğiyle görevli memur. Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.1280.

³⁰⁶ Okka. 1 okka yaklaşık 1283 gr ağırlığındadır. Bu durumda 1536 vukıyye = 1970 kg yapmaktadır.

³⁰⁷ 82 vukıyye = 105 kg.

400 kuruşa satmışlardır. Allez meblağın önce 17 bin 400 kuruşunun, kalan 6 bin kuruşunun daha sonraki bir tarihte teslim edildiğini bildirmiştir.³⁰⁸

Galata limanında ticaret için Dubrovniklilere de rastlanmaktaydı. Küçük bir cumhuriyet olan Dubrovnik Osmanlı'nın Akdeniz ticaretinde önemli rol oynamıştır. Dubrovniklilerin Osmanlılar ile olan ilişkileri ilk defa birtakım imtiyazlarla başlamıştır.³⁰⁹ Osmanlıların Avrupa'ya geçmesiyle I. Murat'a bir elçi göndererek sultanın dostluğunu kazanmayı, Osmanlı ülkesinde ticaret izni almayı, Bizans'a ve Balkan halklarına karşı sultanın himayesi altına girmeyi başardılar. Buna karşın yıllık vergi vermeyi kabul ettiler (1380).³¹⁰ I. Selim devrinde sahip oldukları imtiyazlar yenilendi. Buna göre Dubrovniklilerden ticaret amacıyla gümrüklere getirdikleri eşyalardan diğer Avrupa tüccarlarından alınan %2 oranında gümrük vergisi alınmaya başlandı. Ayrıca yerli halkla olan ticaretleri sonrası alacakları için kadıya başvurabileceklerdi.³¹¹ Sicillerde Dubrovnikli bir kaptanla bir Osmanlı tebaasının ticaret sözleşmesine rastlamaktayız. Dubrovnikli kaptan Hakumi Beralmi, Tripolice ahalisinden Molla Mustafa'ya Karaköy Kapısı İskelesi'nde demirli gemisini kiralamıştır. Gemi İstanbul'dan Anabolu İskelesi'ne gidecek ve burada yüklerini boşaltacaktır. Kaptan Hakumi ile Molla Mustafa arasında yapılan sözleşmeye göre gemi 320 kuruşa kiralanmıştır. Geminin kaptan kamarası ve kışaltı tabir olunan kısmı kira süresi boyunca kaptana, kalan kısım kiracı Mustafa'ya ait olacaktır. Mustafa'nın isteği dâhilinde durulması veya mola verilmesi halinde masraf ve kumanya kendisine ait olacaktır. Anabolu İskelesi'ne vardığında kaptan Hakumi'ye 320 kuruşunu vermediği takdirde yükün yarısını indirecek ve kalan yük kira bedelini ödediğinde indirilecektir. Kaptan Hakumi'nin şartlarını kabul eden Molla Mustafa ile sözleşme yapılmıştır.³¹² Kaptan Hakumi ile Molla Mustafa arasında yapılan sözleşmenin Dubrovnik ile olan imtiyazlar çerçevesinde yapıldığı görülmektedir.

³⁰⁸ GŞS 314-28b/1, 21 Recep 1163 (28 Haziran 1750).

³⁰⁹ Fahri Dalsar, "Selim I.'in Dobrovnik Cumhuriyeti ile Yaptığı Muahede", *Tarih Vesikaları Dergisi*, C.II sayı:12, 1943, s.410.

³¹⁰ Safvet, "Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, cüz: 17, 1328, s.1062-1063.

³¹¹ "Bunların yanı sıra Dubrovnikliler'den alacağı olanlar alacakları için Dubrovnik'ten gelmiş olanları tutamayacaklar; bir Osmanlı tüccarının hakkını Dubrovnik'e kaçıran olursa orada takip edilecek ve geri alınacaktır. Osmanlı topraklarında ölen Dubrovniklilerin malları kendi memleketlerinde olan mirasçılarına verilmek üzere muhafaza edilecektir." Dalsar, s.411.

³¹² GŞS 314-15b/2, 5 Cemaziyulahir 1163 (12 Mayıs 1750).

Buna benzer bir sözleşmenin Tunuslu tüccarlar Hacı Ömer ve Hacı Mehmet ile İngiliz kaptan Andoni arasında yapıldığını görmekteyiz. Kaptan Andoni'nin gemisi Galata'da Mumhane iskelesinde demirlidir. Gemiye Tunuslu tüccarlar Ömer ve Mehmet kiralamak istemektedir. Buna göre kira bedeli 2 bin 687 kuruş değerinde 850 Tunus altını olarak belirlenmiştir. Sözleşme 120 gün geçerlidir ve geminin yük kamarası, top ve alet ambarı tüccarların tasarrufuna verilmiştir. Sözleşmede geminin İzmir, Sakız ve Moton (متون) Kalesi limanlarına uğrayacağı kararlaştırılmıştır. Eğer tüccarlar isterse İskenderiye ve Kahire'ye de gidebileceklerdir. Limanlarda alınan demir vergisi Trablus'ta Ömer ve Mehmet'e diğer limanlarda kaptanın kendisine ait olacaktır. Kira bedeli olan 850 altının yarısı Tunus'a varılınca kalan yarısı herhangi bir erteleme olmadan yüklerini indirdikten sonra yapacaklardı.³¹³

Rusların da Galata'da ticari faaliyette olduğunu görmekteyiz. Ruslar 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan önce Osmanlı topraklarında önemli ticari imtiyazlar elde etmişlerdi. 1739 Niş Antlaşması ile Ruslar Osmanlı topraklarında ticaret hakkının yanı sıra Karadeniz'de ticaret yapabileceklerdi. Bununla birlikte bir vergi muafiyeti söz konusu olmadığı gibi malları ise sadece Osmanlı gemileri ile taşınabilecekti.³¹⁴ Bu çerçevede Ruslar Galata'da ticaretlerini sürdürmekteydi. Elimizdeki örnek bir ticari faaliyetten bahsetmemekle birlikte gerçekleşmiş bir ticaretin borcunun kapatılması söz konusudur. Moskov olarak isimlendirilen Rus tüccar Aleksî Yorgi'ye miktarı kendi aralarında bilinen havyar satmıştır. Aleksî bu satıştan Yorgi'den 53 kuruş alacağı bulunduğu tercüman Andreya'nın da hazır bulunduğu mahkemede belirtmiştir. Yorgi Aleksî'ye borcu olduğunu kabul etmiş ve ödemeyi yapacağına dair taahhütte bulunmuştur.³¹⁵

Avrupalıların mahkemeyi kullanmaları sadece ticari sorunlar ya da sözleşme beyanları ile sınırlı değildi. İmtiyazlar her türlü kişisel sorunun kadı huzurunda çözülebileceği fırsatı vermekteydi. Örneğin Fransız gemi kaptanlarından Amezi Mısırlı tüccar Seyyid Hacı Ali'den şikâyetçi olmuştur. Aslında Amezi ve Seyyid Ali'nin daha

³¹³ GŞS 314-31b/2, 8 Receb 1163 (13 Haziran 1750).

³¹⁴ Serhat Kuzucu, "Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.35/S.59, 2006, s.67.

³¹⁵ GŞS 333-21b/3, 16 Ramazan 1168 (26 Haziran 1755). Fransız tüccar Semyan'ın da Yahudi Hamel'den alacağı 67 kuruş 33 para için mahkemeye başvurmuştur. GŞS 314-31b/4, (23 Kasım 1750).

önce bir işini hallettiği anlaşılmaktadır. Çünkü Seyyid Ali, kaptan Amezi'nin Karaköy iskelesinde demirli bulunan gemisine daha aylık kirayı vermek için gelmiştir. Fakat Amezi'nin iddiasına göre Seyyid Ali, kaptan kamarasından Amezi'nin 35 kuruş değerinde zincirli gümüş bir saatini çalmıştır. Bu yüzden Amezi, Seyyid Ali'den çaldığı ya da gasp ettiği saat duruyorsa saati kendisini, elinden çıkarmış ya da satmış ise saatin kıymeti olan 35 kuruşu istemektedir. Amezi iddiasını ispat edemediği için talebi meşru görülmemiş ve reddedilmiştir.³¹⁶

Bazı durumlarda Galatalı gayrimüslimlerin Avrupalılar'dan şikâyetçi oldukları görülmektedir. Mosa isimli Yahudi tüccar ile Venedik gemilerinde gemici olan Manyo birbirlerini darp etmişlerdir. Kavganın sebebi açıkça belirtilmemiştir. Ancak Mosa'nın Manyo'dan şikâyetçi olması kavganın Manyo tarafından başlatıldığını gösterebilir. Birçok hukuk sisteminde darp, adam yaralama ya da cinayet haksız fiil kapsamına girmekte ve bunun sonucu olarak faile yaptırım olarak diyet yani para cezası verilir.³¹⁷ Ancak burada iki tarafta birbirini darp ettiği için davadan *meccanen fariğ olmuşlardır* yani para ödemeksizin davadan çekilmişlerdir.³¹⁸

Sicillere yansıyan ilginç bir vaka Kasımpaşa misafir bulunan Fransız tüccarlarından Zirayfo ile Mihaliçli Mehmet arasında geçmiştir. Mehmet davadan dört sene önce (H.1164/M.1750-51) Kulaksız Ömer Reis'in gemisiyle İstanbul'dan Selanik'e giderken Akdeniz'de Kesendere Boğazı'nda iken Kaptan Cako isimli birisi Mehmet'i esir etmiştir. Tüccar Zirayfo kendisinde bulunan ilam sayesinde kurtardığı dört esir ile birlikte Mehmet'ten geri almak kaydıyla Kaptan Cako'ya Mehmet için 500 kuruş vermiştir. Mehmet Zirayfo'ya kendisini esaretten kurtardığı 500 kuruşu ödemiş ve birbirlerinde hakları kalmamıştır.³¹⁹

Nemçe ahalisinden müste'men Tutor Çeli ile zimmî Fotake arasında yaşanan olayında ilgi çekici olduğunu söylemek yanlış olmaz. Tutor Çeli Galata'da Avusturya tebaası olan bir hekimdir. Fotake gözlerinde meydana gelen duman ve aksuyu³²⁰ tedavi

³¹⁶ GŞS 317-38a/4, 21 Muharrem 1164 (20 Aralık 1750).

³¹⁷ M. Akif Aydın, "Borç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.VI, TDV Yay., İstanbul, 1992, s.287.

³¹⁸ GŞS 331-63b/2, 29 Muharrem 1168 (7 Kasım 1754).

³¹⁹ GŞS 330-112a/1, 16 Cemaziyülevvel 1168 (28 Şubat 1755).

³²⁰ "Aksu: Gözde perdelenme. Aklık meydana gelen göz. Katarakt." Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmaniyye, *Lügat-ı Tıbbiyye*, Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane Matbaası, 1290, s.107.

etmesi için Tutor Çeli'ye başvurmuştur. Tutor Çeli bu iş için Fotake'den 20 zincirli altın³²¹ talep etmiştir. Fotake Tutor Çeli ile 10 altını peşin kalanını sonra vermek üzere anlaşmıştır. Ancak Tutor'un tedavisi sonunda Fotake'nin gözlerindeki sorun geçmemiştir. Bu yüzden Fatoke Tutor'a peşin olarak verdiği 10 altını ve yaptığı masrafı talep etmektedir. Netice itibariyle aralarında 27,5 kuruş karşılığında anlaşmışlar, Tutor'da Fotake'nin hiçbir hakkı kalmamıştır.³²²

2.4. Müslümanlar

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerden Galata'da 17 Müslüman Mahallesi ve buna mukabil 60 bin Müslüman nüfus olduğunu biliyoruz. Buradaki Müslüman nüfusu Mısır, Suriye ve Endülüs'ten gelen Araplar ile fethin ardından şehre yerleşen Türkler oluşturuyordu.³²³ Ancak Arapların tamamının Endülüs'ten gelmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Çünkü bu tarihten öncede Galata'da Arap tüccarlara rastlanmaktaydı.³²⁴ 1492 yılında Endülüs'te İslam devletinin son bulmasıyla oradan göç eden Müslüman Araplar, XVI. yüzyıl boyunca gruplar halinde diğer İslam memleketlerine iltica etmeye başladılar. Buradan gelen Endülüslü Arapların Galata Cami-i Kebiri mıntikasında iskân ettirildikleri bilinmektedir. Hatta caminin isminin buraya yerleşen Araplara nispetle Arap Cami olduğu yaygın olarak kabul edilen görüştür.³²⁵

XVI. yüzyılda İstanbul'da inşaat, taş işçiliği, seramik, çanak-çömlek alanında uzmanlaşmış Arapların bir kısmı Sultan Süleyman tarafından Galata'ya yerleştirilmişlerdir.³²⁶

Bizans'ın fethi ve Galata'nın tesliminden sonra, 1455'te yapılan sayımda, Galata'da nüfusun çoğunluğunu sırayla Rumlar, Frenkler, Ermeniler ve Yahudiler oluşturuyordu. İlk 10 yıllık süreç içerisinde buraya yerleşen Türk nüfusu azap, yeniçeri, kaptan gibi askerî sınıf ve hane halklarıdır. Askerîler dışında birkaç tane tüccar, esnaf ve

³²¹ 1736-1758 yılları arasında İstanbul'daki kur değeri 3 kuruş 40 akçe olan altın lira. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, TVY Yay., İstanbul, 2012, s.192.

³²² GŞS 317-30a/4, 23 Şevval 1163 (25 Eylül 1750).

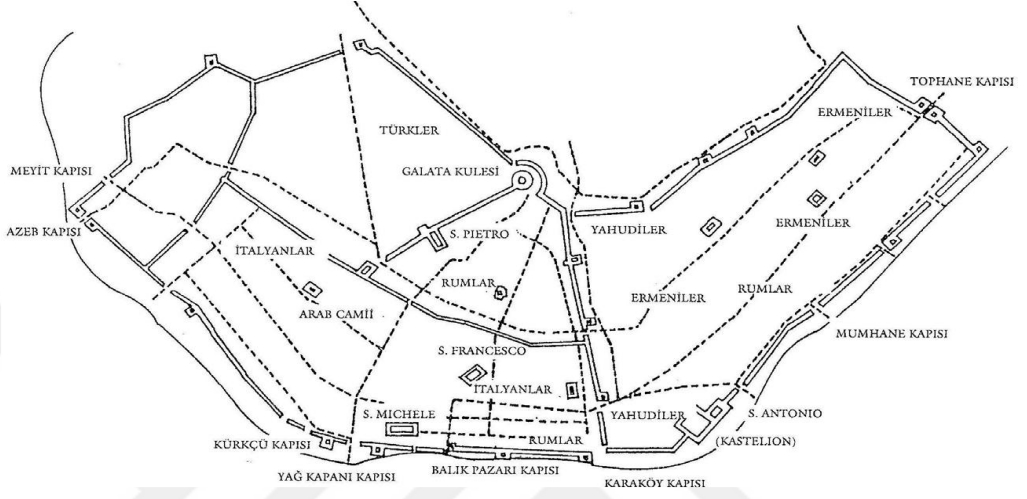
³²³ Mantran, *İstanbul*, C.I, s.72.

³²⁴ Halil İnalçık, "Tarihi Perspektif İçinde Arab-Türk İlişkileri (1280-1914)"(Çev.: Oktay Özel), *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, yıl 1988, s.207.

³²⁵ Semavi Eyice, "Arap Camii" *İstanbul Ansiklopedisi* C.II, İstanbul, 1959, s.941; Semavi Eyice, "Arap Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.III, TDV Yay., İstanbul, 1991, s.326.

³²⁶ Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul...*, s.53.

zanaat erbabı da Galata'ya yerleşen ilk Türk yerleşimcilerdendir. Bu şekilde devam eden süreçte fetihten çeyrek yüzyıl sonra, Galata'da Türkler 20 mahalle meydana getirmişlerdi.³²⁷ Robert Mantran şehirde Rum, Ermeni, Frenk, Yahudilerin çoğunlukta, Türklerin bunlara nazaran çok az olduğunu belirtse de bu ancak incelediği yüzyıllar için geçerli olabileceğini düşünmekteyiz.

Şekil 5: XV. Yüzyılda Galata'da Nüfus Grupları³²⁸

3. Galata'nın Mekânsal Yapısı ve Fetihden 1750'ye Kadar Olan Değişimi

Osmanlı, fethettiği Hristiyan beldelerde ilk fethin ve zaferin bir göstergesi olarak bölgenin en büyük kilisesini camiye çevirmişlerdir. Durum İstanbul'un fethinde de aynıdır. Fethin ardından Doğu Hristiyanlığı'nın sembolü, büyük mabet Ayasofya kilisesi camiye çevrilmiştir. Fatih İstanbul'un hem görünüm hem içerik bakımından bir İslam şehri olabilmesi için bazı binaların yapımı için emirler vermiştir.³²⁹ 1457'de bu emre binaen hasarsız, tahribatı az, kullanılabilir durumda bulunan Bizans yapıları Ayasofya vakfı başta olmak üzere çeşitli vakıflara devredildi. Böylece yeni fethedilen bu şehre iskân edilen veya edilecek olan Müslüman topluma ticari faaliyetlerini, ekonomik ihtiyaçlarını ve en önemlisi Müslüman olmanın verdiği yükümlülüklerle dini

³²⁷ İnalçık, *Osmanlılar...*, s. 196.

³²⁸ Bulunur, s.316.

³²⁹ Halil, İnalçık, "İstanbul: Bir İslam Şehri", (Çev.: İbrahim Kalın), *İslam Tetkikleri Dergisi* C.IX, 1995, s.253.

vecibelerini karşılayabilecekleri bir ortam oluşturulmaya çalışıldı.³³⁰ Galata'da ise şehrin İslamlaşması ve Türkleşmesi yarım yüzyıllık bir süre içerisinde gerçekleşmiştir.

Fatih, fethin ardından askerlerine Galata'yı yağma etmeyi yasak etti. Şehir teslim olup anahtarları Fatih'e sunulunca Fatih'te buna mukabil olarak Galatalılara ticaret, ekonomik faaliyet, din ve vicdan hürriyeti ile birlikte çeşitli konularda kolaylıklar sağladı. Şehrin muhasarası ve fethi sırasında Galata'dan ayrılanların geri dönmekte özgür olduklarını bildirdi. 1455'teki tahrirde Galata'da tespit edilen mahallelerde çoğunluk hala Ceneviz ve Rumlarda idi. Bu iki zümre aynı zamanda şehirde emlak sahibi olanlardı. Az miktarda Ermeni varken Yahudi'ye hiç rastlanmazdı.³³¹ Mahallelere bakıldığında henüz bir Müslüman ya da Türkçe isme tesadüf edilmemektedir. Bu kapsamda 1455 yılında tespit edilen mahalleler³³² şu şekilde bir tablo oluşturmaktadır:

Tablo 1: 1455 tahririnde Galata Mahalleleri:³³³

Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle
1	Anton di Garzan	9	Pero di Lankaşko	16	Yahudiyan
2	Asudar Ermenyan	10	Nikoroz Sikay	17	Yani Mavroyani
3	Ayodkimo Manderino	11	Nikoroz Bonazonda	18	Yani Vasilikov
4	Draperyo	12	Papa Yani	19	Yorgi Angencelu
5	Fabya	13	Samona	20	Zani Dabdan
6	Gargonci	14	San Neferzo	21	Zani Drapoza
7	Kosta İskinaplok	15	Vartoma Hırsto	22	Zani Pagani
8	Kosta Lupaci				

1455 sayımı Galata'nın o zamanki beşeri içeriğini göstermesi bakımından önemlidir. Halil İnalçık ve Kerim İ. Bulunur bu tahrirde ait defterden istifade ederek fetihten sonra Galata'daki yerleşimleri tespit etmişlerdir. Önemli olan nokta sayım sırasında bu mahallelere muhtemelen mahallelerin temsilcilerinin isimlerinin verildiğidir. Mahalle-i Yahudiyan ve Asudar Ermenyan'da etnik durum, San Fabyan, Papa Yani ve Vartoma Hırsto'da ise bir ibadet hane göz önünde bulundurularak bir isimlendirilme yapıldığı anlaşılmaktadır.³³⁴

³³⁰ Halil İnalçık, "İstanbul –Türk Devri-", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XXII, TDV Yay., İstanbul, 2001, s.221-222.

³³¹ Ortaylı, "Galata", s.303.

³³² Halil İnalçık, "Ottoman Galata 1453-1553" [Osmanlı Galatası 1453-1553], *Essays in Ottoman History*, Eren Yay., İstanbul, 1998, s.292-293; Bulunur, s. 114.

³³³ Bulunur, s. 114.

³³⁴ İnalçık, "Ottoman Galata...", s.292-293; Bulunur, s.113-114.

Tablo 2: 1472 tarihli II. Mehmet Vakfiyesinde Galata Mahalleleri:³³⁵

Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle
1	El-Hac Hamza	8	Mahalle-i Limon	15	Toroz/Toron
2	Şemsüddin el-müslim	9	Azebler	16	Yani Gonarova
3	Lonca	10	Kiryazi	17	Hammal Pandazi
4	Karaköy	11	Angela Bagomeno	18	Bağçe-i Marko
5	Usta Sinan	12	Manol el-Hammar	19	Rafora Garfira
6	Kalafatçıbaşı	13	Yani Gonaro	20	Zano Begano
7	Bab-ı-Limon	14	Esbihar	21	Luviz Laperde

1472 ve 1481 yıllarında II. Mehmet vakfiyelerinde Galata'nın hem mekânsal hem beşerî anlamda hızla değiştiği söylenebilir. Gerçi 1455 tarihli vakfiyede mahalle sayısı yirmi iki iken 1472 tarihli vakfiyede bu sayının yirmi bire düştüğünü görmekteyiz. 1472 tarihli vakfiyede artık bölgede Türkçe ve İslam kökenli isimlere rastlanılmaktaydı. Bu vakfiyede geçen yirmi bir mahalleden dokuzu Türkçe isimlerden oluşmaktaydı. Bununla birlikte kalan on iki gayrimüslim kökenli mahalle ismi 1455 tarihli vakfiyede geçen isimlerle uyumamaktadır.

1472 yılı sayımına nazaran 1481 yılına tarihli vakfiyede mahallelerin on yıllık bir süreç içerisinde nerdeyse üç misli arttığına şahit olmaktadır. 1481 vakfiyesinde mahallelerin sayısı elli sekize kadar yükselmiştir. Üstelik bir yandan mahalle sayısı artarken bir yandan da mahalle isimlerindeki Türkçe ve Müslüman oranı da artmış görülmektedir. 1481 yıllarına tarihlendirilen II. Mehmet vakfiyelerinde geçen Müslüman ya da Türkçe isimli mahalleler şu şekildedir:

Tablo 3: 1481 tarihli II. Mehmet Vakfiyesinde Galata Mahalleleri:³³⁶

Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle
1	Abacı Hacı İlyas	21	Urgancılar	40	San Benito
2	Ankaralı Abdi Fakih	22	Tanrıvermiş Ağa	41	Kalafatçıbaşı Deli Mihal
3	Bali Reis	23	Yekçeşm Hacı Mescidi	42	Manol Devaranco
4	Cami	24	Gömüler	43	Midillili Zozi
5	Eski Lonca	25	Ertebilmez	44	Ermeniyan
6	Hacı Hamza	26	Makramacı	45	Ermeni Pagomeno
7	Hamamcı Hacı Mübarek	27	Papazoğlu	46	Ermeni Şadi Bey
8	İskender Kethüda	28	Alaperde	47	Ermeni Fenaveç
9	Kapıcı İlyas	29	Frenk Kuyumcu Domenko	48	Ermeni Hacerger
10	Kapudan Atik İbrahim	30	Frenk Agrifo	49	Ermeni Etmekçi Anderya
11	Karaköy Pazarı	31	Frenk Kapanî Fikron	50	Nasrani Korna
12	Kemal Reis	32	Kalafatçı Reisi Kestine	51	Nasrani Kosta Koperya
13	Kule-i Cedid	33	Frenk Köse Anton	52	Nasrani Manol Verdi
14	Kürkçü Hızır	34	Frenk Anton Mensor	53	Nasrani Kalafatçı Psanle
15	Lonca	35	Frenk Agabi	54	Nasrani Berber Mihal

³³⁵ Bulunur, s. 117.³³⁶ Bulunur, s. 119.

16	Merhum Başçı Ahi	36	Frenk Paris	55	Nasrani Sepetçi Yorgi
17	Melek Hatun	37	Frenk Yekçeşm Yakob	56	Nasrani Anton Öknale
18	Nevmüslim Ases Mehmet	38	Frenk Sabuncu Batisto	57	Nasrani Vasiliko
19	Süleyman Nehhas	39	Frenk Karlo	58	Nasrani Petro Froş
20	Silahî Hamaloğlu Mahmut				

1481 tarihli vakfiyede geçen Hacı Hamza, Usta Sinan, Şemseddin, Kalafatçıbaşı, Karaköy, Azepler, Lonca gibi Müslüman veya Türkçe isimler 1472 tarihli vakfiyede de yer almaktaydı. Buna binaen en azından mahallelerin Türkleşme sürecinin çeyrek yüzyıl kadar sürdüğün söylemek mümkündür. Mahallelere Türk ve İslam unsurlarının isimleri verilmesine rağmen Galata'dan batıya doğru gidildikçe Frenk, Rum ve Ermeni isimlerinin varlıkları bir müddet daha sürmüştür. Bir yandan da Türk ahalinin yerleşimi ve yeni mahallelerin kurulması devam etmiştir.³³⁷ Aynı isimler 1481 vakfiyesinde geçmekle birlikte başka Türkçe veya Müslüman isimli mahallelerde yer almaktadır. 1481 tarihli vakfiyede yer alan mahallelerin bir diğer özelliği artık mescit veya camii etrafında oluşmaya başlamalarıdır ya da en azından bir mescit ya da cami ismiyle anılmalarıdır.³³⁸ 1455, 1472 ve 1481 yılları arasındaki farkları göz önüne aldığımızda çeyrek yüzyıl içerisinde Türklerin hızla arttığını söyleyebiliriz. Özellikle 1481 yılı sayımını incelediğimizde çarşı ve han isimlerini dâhil ettiğimizde Türkçe ismi bulunan mahalleler yirmi altıyı bulurken gayrimüslim ismi taşıyan mahallelerde bir değişiklik olmadığını söyleyebiliriz. Yirmi beş yıl içerisinde Galata'ya yerleşen Türklerin Rum, Ermeni, Frenk ve Yahudi nüfusla yaklaşık bir orana ulaşmış olduğu görülmektedir.

Fatih devri sonlarında Galata'da artık mahallelerin bir kısmının Türkçe ve Müslüman isimler aldığını görüyoruz. XVI. yüzyılda artık durum tersine dönmeye başlamış Frenk, Ermeni ya da Rum asıllı isimler azalmaya başlamıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar şer'îye sicillerinden tespit etmeye çalıştığımız mahallelerde neredeyse hiçbir gayrimüslim kökenli mahalle ismine tesadüf edilmemiştir. Hatta XV. yüzyılda var olan Türkçe ya da Müslüman mahalle isimlerinin artık başka isimlerle anıldığını söylemek yanlış olmaz. Bunun dışında, bu yüzyılda, idari taksimatın kesin olmadığı ya da pek uyulmadığı söylenebilir. Çünkü karşılaşılan kayıtlarda bazı mahalleler hem Galata'da hem Galata'ya bağlı kasabalarda

³³⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1958, s.4.

³³⁸ İnalçık, "Ottoman Galata...", s.302-305; Bulunur, s. 117-119.

gösterilmiştir. Bağlı kasabalar bile hala kimi zaman Galata haricindeki mahalleler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4: XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Galata'ya Bağlı Mahalleler (Şer'iyeye Sicillerine Göre):³³⁹

	Mahalleler	Cemaat		Mahalleler	Cemaat	
		Msl	GM		Msl	GM
1	Alaca Mescit	X	17	Müeyyedzade	X	
2	Azap İskelesi	X	18	Nureddin Paşa	X	
3	Bedreddin (Paşa)	X	19	Okçu Musa	X	
4	Bereketoğlu	X	20	Piri Paşa	X	
5	Canfeda Tekkesi	X	21	Piyale Paşa	X	
6	Cami-i Kebir	X	22	Sahhaf Muhyiddin Çelebi	X	
7	Çatma Mescit	X	23	Sarı Lütfi	X	
8	Emekyemez	X	24	Sinan Reis	X	
9	El-Hac Ama	X	25	Sultan Bayezid	X	
10	El-Hac Hüsrev	X	26	Süheyl Bey	X	
11	Hasan Çelebi	X	27	Şahkulu	X	
12	İskender Paşa	X	28	Şehsuvar	X	
13	Karaköy		X	Uncu	X	
14	Kâtip Mustafa	X	30	Yeni Hamam	X	
15	Mahalle-i Cedid	X	31	Yolcuoğlu	X	
16	Mustafa Ağa	X				

Gayrimüslim ismi taşıyan mahalleler artık cami, mescit, tekke ya da hayrat sahibi kişilerin isimleriyle almaya başlamıştır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Karaköy hariç diğer mahallelerde gayrimüslim izine rastlamak mümkün değil. İncelemesini yaptığımız 1750-1755 yılları arasında gayrimüslimlerle birlikte yaşanan mahallelerde, bir önceki asırda yalnızca Müslüman nüfusun var olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte Bulunur'un XVI. yüzyıl Galata'sında tespit ettiği mahalleler içerisinde hâlâ gayrimüslim ismi taşıyan mahalleler göze çarpmaktadır. Bulunur'un Galata'da tespit ettiği ve varlığını sürdüren gayrimüslim isimli mahalleler şu şekilde sıralanabilir:

Tablo 5: XVI. Yüzyılda Galata'ya Bağlı Mahalleler (Kerim İlker Bulunur'a göre):³⁴⁰

Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle
1	Abdüselam	8	Frenk Kenisesi	15	Lonca
2	Alagosta	9	Hızır İlyas	16	Penayo
3	Aya Dimitri	10	Hüsam Bey	17	Santa Marka
4	Aya Petro	11	Hristo	18	San Françesko
5	Aya Yorgi	12	Kalafatçıoğlu	19	San Basti
6	Bezirhane	13	Kastilyutsa	20	Sivasî
7	Ermeni	14	Lifonsa		

³³⁹ İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 5, 7, 15, 20, 32, 37, 46, 65, 90 Numaralı Siciller (H.983-1053/M.1575-1644) C. 32-40, İSAM Yay., İstanbul, 2011.

³⁴⁰ Bulunur, s. 121

İki listenin de aynı yüzyılları kapsadığını hesaba katarsak XVI. ve XVII. yüzyıllarda Galata'da toplam 51 mahalle olduğu görülmektedir. XV. yüzyıla oranla mahalle sayısında bir düşüş olduğu açıktır. Ancak bu kentin büyümediği anlamına gelmemelidir. Kasımpaşa'daki tersane ve Tophane'deki top döküm atölyelerini göz önünde bulundurursak kimi mahallelerin bu kasabaların sınırları içinde kaldığını, bu kasabalar bünyesinde yeni mahalleler oluştuğunu söyleyebiliriz.

Fethin ardından kurulan mahallelerin XVI. ve XVII. yüzyıllarda değişikliklere uğradığı anlaşılmaktadır. XV. yüzyıldaki mahallelerden XVI. yüzyılda sadece Lonca ve Karaköy'ün isimleri kalmış görünmektedir. XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıl kıyasladığımızda 1750-1755 yılları arasında tespit ettiğimiz mahallelerin neredeyse tamamının bu yüzyıllarda oluştuğunu ya da en azından var olan mahallelere bu isimler verildiğini söylemek mümkündür. Çünkü bu yüzyıllara ait sicillerden tespit ettiğimiz mahallelerin çok azı XVIII. yüzyıla çıkmamıştır. Mahallelerin ne tür bir değişikliğe uğradığını sicillere bakarak söylemek zordur. Mahallenin isminin değişmiş ya da tamamen kendisinden daha büyük bir mahalle tarafından yutulmuş olması da mümkündür. Farklı isimle aynı mahallelerden bahsedilmesi ihtimali de vardır. Örneğin XV, XVI ve XVII. yüzyıllarda sicillerde karşımıza çıkmayan Arap Camii Mahallesi XVIII. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Bu camii Galata'daki bütün camilerin en büyüğüdür. Bu yüzden Cami-i Kebir olarak da bilinmektedir. Şu durumda XV. yüzyılda Cami, XVI ve XVII. yüzyıllarda Cami-i Kebir olarak geçen mahalle Arap Camii Mahallesi olmalıdır. Ancak XVIII. yüzyılda mahalle hem Cami-i Kebir hem de Arap Camii olarak isimlendirilmiş olabilir. Ayvansarayî'de Galata'da Cami-i Kebir isimli başka camii olmaması bu ihtimali güçlendirmektedir. XVIII. yüzyıla geldiğimizde Galata'da ve Galata'ya bağlı olan Kasımpaşa, Tophane, Beşiktaş, Fındıklı ve diğer kasabalarda artık yabancı isimli mahallelere rastlamak imkânı çok azdı. İncelediğimiz defterlerde Aya Yorgi, Santa Marka, Kete Horya, Tatavla dışında yabancı bir isme tesadüf edilmemiştir. Bu mahallelerin Galata'nın varoşlarında yani sur dışı Galata'sında yer aldığını söylemek yanlış olmaz.

Tablo 6: H.1163-1169 (1750-1755) Tarihleri Arasında Galata'ya Bağlı Mahalle, Nahiye ve Karyeler:

	Mahalleler	Cemaat		Nahiye/Karye	Cemaat	
		Msl	GM		Msl	GM
1	Alaca Mescid	X		1	Arnavudköyü ³⁴¹	X
2	Arap Cami	X		2	Beyoğlu	X
3	Bedreddin Bey	X	X	3	Karaköy	X
4	Bereketzade	X		4	Kuruçeşme	X
5	Cami-i Cedid	X		5	Kapıdağ Nahiyesi ³⁴²	
6	Cami-i Kebir	X		6	Bandırma Karyesi	
7	Çatma Mescid	X		7	Erdek Karyesi	
8	Emekyemez	X		8	Paşa Limanı Karyesi	X
9	Hacı Âma	X	X	9	Marmara (Adası) Nahiyesi ³⁴³	
10	Hacı Ömer	X		10	Asmalı Karye	X
11	Hüseyin Ağa		X	11	Araplar Karyesi	X
12	Kabataş	X		12	Mir Ali Ceziresi ³⁴⁴ Nahiyesi	X
13	Kalafatçıbaşı	X		13	İstinye Nahiyesi ³⁴⁵	X
14	Kalafatyeri	X	X	14	Balatoğlu Limanı	
15	Kemankeş Kara Mustafa Paşa ³⁴⁶	X	X	15	Sakızlı Mehmet Efendi Bahçesi ³⁴⁷	X
16	Kamer Hatun	X	X	16	Bebek Karyesi	X
17	Kete Horya	X		17	Büyük Dere Karyesi	X
18	Kuloğlu	X		18	Derviş Reis Mahallesi	X
19	Mescid-i Şerif	X		19	Fenar Karyesi	X
20	Müeyyedzade	X		20	Kayalar	
21	Okçu Musa		X	21	Kefeli Karye	X
22	Santa Marka	X	X	22	Rumeli Hisarı/Boğaz Kalesi	X
23	Sarı Lütfi	X		23	Hacı Kemal Mahallesi ³⁴⁸	X
24	Sarı Mustafa	X	X	24	Sarıyar Karyesi	X
25	Sultan Bayezid		X	25	Sandıkçılar	
26	Sultan Yaren	X		26	Tarabya Karyesi	X
27	Şahkulu	X		27	Temürcü Karyesi	X
28	Şahsuvar	X	X	28	Yeniköy Karyesi	X
29	Tatavla	X	X	29	Aya Yorgi Mahallesi ³⁴⁹	X
30	Yolcuzade			30	Molla Çelebi Mahallesi ³⁵⁰	X
				31	Mahmut Çavuş Mahallesi	X

³⁴¹ Arnavudköy sicillerde bazen Beşiktaş kasabasına bazen Galata kazasına bağlı olarak zikredilmiştir.

³⁴² Bandırma ve Erdek ve Paşa Limanı kasabaları Kapıdağ Nahiyesine tabiidir.

³⁴³ Asmalı ve Araplar Karyeleri Marmara Nahiyesi'ne tabiidir.

³⁴⁴ Mir Ali Ceziresi bugün İmralı olarak bilinen adadır.

³⁴⁵ Balatoğlu Limanı, Sakızlı Mehmet Efendi Bahçesi, Bebek Karyesi, Büyük Dere Karyesi, Derviş Reis Mahallesi, Fenar Karyesi, Kayalar, Kefeli Karye, Paşa Limanı Karyesi, Rumeli Hisarı/Boğaz Kalesi, Hacı Kemal Mahallesi, Sarıyar Karyesi, Sandıkçılar, Tarabya Karyesi, Temürcü Karyesi, Yeniköy Karyesi, Aya Yorgi Mahallesi, Molla Çelebi Mahallesi, bunlar sicillerde karşımıza İstinye Nahiyesi'ne tabii olarak çıkmaktadırlar.

³⁴⁶ Bu mahalle bazen Kara Mustafa Paşa, bazen de Kemankeş Mustafa Paşa olarak kaydedilmiştir.

³⁴⁷ İstinye Nahiyesinde Balatoğlu Limanı'na tabiidir.

³⁴⁸ İstinye Nahiyesinde Rumeli Hisarı dâhilindedir.

³⁴⁹ İstinye Nahiyesi, Yeniköy karyesine tabidir.

³⁵⁰ İstinye Nahiyesi, Yeniköy karyesine tabidir.

Üç yüz köy, kırk dört nahiye ile birlikte Tophane, Kasımpaşa, Fındıklı, Beşiktaş, İstinye ve daha başka kasaba, nahiye ve köy Galata kadısının hükmü altındaydı. Galata'ya bağlı bazı köy ve nahiyeler merkezden çok fazla uzaktaydı. Örneğin Galata kadısının idaresi altında olan Kapıdağ, Mir Ali Adası, Marmara Adası Marmara Denizi'nin diğer ucundaydı. Buralar bu yüzden Galata mollasına bağlı naipiler tarafından idare ediliyordu, yerel mahkemede çözülemeyen bir sorun meydana geldiğinde çözüm için Galata mahkemesine başvuruluyordu. İncelediğimiz sicillerde Galata'ya bağlı olan ancak bir vesile ile sadece ismi geçen yerler vardır. Bu yüzden ahalisinin Müslüman mı gayrimüslim mi olduğunu tespit etmek mümkün olmamaktadır. Öte yandan incelediğimiz defterlerde karşımıza çıkan Galata'ya bağlı kasabalar³⁵¹ ve mahalleleri şu şekildedir:

Tablo 7: Kasımpaşa, Beşiktaş, Tophane ve Fındıklı'ya Bağlı Mahalleler:

		Cemaat				Cemaat	
		Msl	GM			Msl	GM
Kasımpaşa							
1	Bedreddin Bey	X	14	Kadı Mehmet Efendi		X	
2	Cami-i Kebir	X	15	Kulaksız (Ahmet)		X	
3	Çatma Mescit	X	16	Kurt Ağa		X	
4	Dedeler Karyesi	X	17	Kurt Çelebi		X	
5	El-Hac Ahmed	X	18	Kurt Kapudan		X	
6	El-Hac Ferhat	X	19	Piyale Paşa-yı Sağır		X	
7	El-Hac Hasan	X	20	Sahaf Muhyiddin		X	
8	El-Hac Hüsrev	X	21	Seferikoz		X	
9	Emin Camii	X	22	Sururî		X	
10	Gazi Mehmet Efendi	X	23	Tahta Kadı		X	
11	Gedik Abdi	X	24	Tozkoparan		X	
12	İbadullah	X	25	Yahya Kethüda		X	

³⁵¹ 26 Şubat 1750 tarihinde Tophane'de gerçekleşen bir su baskını dolayısıyla Galata'ya bağlı bulunan karyelerden kemer ve bend yapımı için bedeli mukabilinde beygir ve araba temini için Galata kadısına bir ferman gönderilmiştir. Bu fermanla yer alan kasabalarında Galata'ya bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Karyeler ve karyelerden temin edilen araba ve beygir miktarları şu şekildedir:

Bağçe Karyesi: 16 araba, 26 beygir;

Tuyuz Karyesi: 10 araba, 14 beygir;

Uskumru Karyesi: 12 araba, 21 beygir;

Yirli Karyesi: 6 araba;

Temirciler Karyesi: 9 araba;

Zekeriya Karyesi: 35 araba, 19 beygir;

Sarıyar Karyesi: 20 beygir;

Büyükdere Karyesi: 9 Beygir;

Orta Belgrad Karyesi: 7 araba;

Kömürcü Belgrad Karyesi: 20 beygir;

Burgaz Karyesi: 20 araba, 40 beygir;

Ağaçlı Karyesi: 8 araba, 8 beygir;

Çiftealan Karyesi: 3 araba. Şu durumda Temirci, Büyükdere dışında su baskını vesilesiyle kayda geçen 11 karyeye daha rastlanılmıştır.

13	İbrahim Efendi	X		26	Yel Değirmeni	X	
Beşiktaş							
1	Abbas Ağa	X	X	6	Sinan Paşa-yı Kebir	X	
2	Kuruçeşme Karyesi	X		7	Süleymaniye	X	
3	Ortaköy Karyesi		X	8	Tekerlek Mustafa Çelebi	X	
4	Rum Ali Ağa		X	9	Vişnezade	X	
5	Sinan Paşa-yı Atik	X	X	10	Yahya Efendi	X	
Tophane							
1	Ağa Camii	X		14	Kâtip Çelebi	X	
2	Bahri Çelebi	X		15	Kâtip Mustafa	X	
3	Cihangir	X		16	Karabaş Mustafa Ağa	X	
4	Çavuşbaşı	X		17	Muhyiddin Efendi	X	
5	Çeşmî Efendi	X		18	Mustafa Ağa	X	
6	Defterdar Ebulfazl	X		19	Ömer Paşa	X	X
7	El-Hac Memi	X		20	Perizat	X	
8	Etmekçibaşı	X		21	Sakabaşı	X	
9	Firuz Ağa	X		22	Seferî Kethüda	X	
10	Hoca Ali	X		23	Tahta Kadı	X	
11	Hoca Hüseyin	X		24	Tomtom	X	X
12	Hüseyin Ağa	X		25	Yeni Mahalle		X
13	İlyas Çelebi	X					
Fındıklı							
1	Avni Efendi	X		5	Molla Çelebi	X	
2	Dereiçi	X		6	Pişmanî	X	
3	İbrahim Efendi	X		7	Selime Hatun	X	
4	Kazgancibaşı	X		8	Yırtlas Hasan Efendi	X	

Galata geneline baktığımızda Kasımpaşa ve Fındıklı'da, Galata'daki etnik çeşitliliğin olmadığını söylemek mümkündür. Nispeten Beşiktaş ve Tophane'de bu çeşitlilikten söz edilebilir. Kasımpaşa'dan genellikle Müslüman haneleri toplanmıştı. Azap Kapı'dan Beyoğlu'na kadar ise gayrimüslimler ve Avrupalılar oturmaktaydı. Galata Kulesi'nde yine Müslüman aileler vardı.³⁵² Evliya Çelebi baş hisarda kefare yoktur derken, Fatih'ten kalma bir hatt-ı hümayuna binaen Müslüman ahalinin burada gayrimüslimleri istemediklerini belirtir.³⁵³ Galata'dan Tophane'ye varıncaya dek sahil şeridi tamamen İslam mahalleleri ile doluydu. Ortaköy'de Ermeni ve Musevi, Arnavudköy'de Ermeni, Kuruçeşme'de Rum mahalleleri bulunurdu. Rumeli Hisar'ında sahilde Müslümanlar, iç bölgelerde Ermeniler ikamet ederdi. Yeniköy, Tarabya ve

³⁵² Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirler Toplum Hayatı*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1995, s.156.

³⁵³ Evliya Çelebi, s.431

Büyükdere’de yine Rum ve Ermeni mahalleleri vardı. Ayrıca yabancı ülke temsilcilerine ait yalılarda bu hat üstündeydi. Sarıyar da ise Müslüman mahalleler bulunmaktaydı.³⁵⁴

Müslümanlarla gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı mahallelerin, gayrimüslimlerin müstakilen yaşadıkları mahallelerden bir nebze fazla olduğu görülüyor. Galata’da, *Hüseyin Ağa, Santa Marka, Sultan Yaren Mahalleleri, Arnavudköy, Mir Ali Adası Nahiyesi* İstinye Nahiyesi’ne bağlı *Fener Köyü, Paşa Limanı Köyü, Tarabya Köyü*, Beşiktaş kasabasında *Sinan Paşa-yı Atik Mahallesi*, Tophane kasabasında Yeni Mahalle gayrimüslimlerin müstakil olarak yaşadıkları mahalle ve köylerdir. Bu durumda Galata dâhilinde üç mahallede müstakil gayrimüslim varlığından söz edilebilir. Buna mukabil yine Galata merkez diyebileceğimiz *Bedreddin Bey, Hacı Âmâ, Kamer Hatun, Kete Horya, Sultan Bayezid, Tatavla, Yolcuzade Mahalleleri, Beyoğlu ve İstinye Nahiyesi* ve bu nahiyeye bağlı *Bebek Bahçesi, Büyük Dere Köyü, Kefeli Köyü, Rumeli Hisarı, Yeniköy* ve buraya bağlı *Aya Yorgi Mahallesi*, Beşiktaş’ta *Ortaköy* ve *Rum Ali Ağa Mahallesi*, Tophane’de *Ömer Paşa* ve *Tomtom Mahalleleri* Müslümanların ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları mekanlardır. Gayrimüslimlerin yaşadıkları mahalleleri göz önüne aldığımızda genellikle Galata harici olarak karşımıza çıkan şehrin varoşlarında yoğunlaşmış olduklarını söylemek yanlış olmaz.

Burada Tophane’ye ayrıca değinmekte fayda olabilir. Diğer bağlı bulunan kasabalarda olduğu gibi Tophane’de de bir naip bulunmaktaydı ve kendi mahkemesinde davaları görmekteydi. Bu kapsamda Tophane mahkemesine ait sicillerde bulunmaktadır. Bunlardan 150 numaralı defterde mahalleler ve mahalle imamları bir liste halinde verilmiştir. Listede yer alan mahalleler şu şekildedir:

Tablo 8: 150 Numaralı Tophane Şer’iye Sicili’nde yer Alan Mahalle Listesi:³⁵⁵

Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle
1	Cihangir Mahallesi	18	Cizyeci Mahallesi
2	Tomtom Mahallesi	19	Defterdar Ebulfazl Mahallesi
3	Etmekçibaşı Mahallesi	20	Yahya Çelebi Mahallesi
4	Sehil Bey	21	Hoca Ali Mahallesi
5	Kılıç Ali Paşa Camii	22	Hüseyin Efendi Mahallesi
6	Kâtip Mustafa Efendi Mahallesi	23	Kazgancıbaşı Mahallesi
7	Muhyiddin Efendi Mahallesi	24	Ketanî Ömer Paşa Mahallesi
8	Molla Çelebi Mahallesi	25	Karabaş Mustafa Ağa Mahallesi

³⁵⁴ Abdülaziz Bey, s.156.

³⁵⁵ TŞS 150-0a/3, 23 Zilhicce 1168 (30 Eylül 1755). Liste defter kapağının iç yüzüne yazıldığı için sayfa numarası “0” ile gösterilmiştir.

9	Firuz Ağa Mahallesi	26	İlyas Çelebi Mahallesi
10	İbrahim Efendi Mahallesi nam-ı diğer Ayaz Paşa Mahallesi	27	Müeyyetzade Mahallesi nam-ı diğer Yazıcı Mahallesi
11	Kuloğlu Mahallesi	28	Sarı Lütü Mahallesi
12	Perizat Hatun Mahallesi	29	Sefer Kethüda Mahallesi
13	Hüseyin Ağa Mahallesi	30	Avni Efendi Mahallesi
14	Selime Hatun Mahallesi	31	Bazargân El-Hac Ali Mahallesi
15	Azari? Efendi Mahallesi	32	Yırtlaz Hasan Çelebi Mahallesi
16	Hacı Receb Mahallesi	33	Şahkulu Mahallesi
17	Hacı Ali Ağa Mahallesi		

Galata Şer'iyeye Sicillerinde Tophane dâhilinde rastlamadığımız bazı mahallelere bu liste vasıtasıyla ulaşabilmek mümkündür. Bununla birlikte liste bize bir kez daha gösterdi ki Galata kazası sınırları içerisinde kasabalar arasında kesin ve net bir ayırım bulunmamaktadır. Çünkü Galata sicil kayıtlarında Galata'ya ve Fındıklı'ya bağlı olduğunu düşündüğümüz birkaç mahalle Tophane kasabası sınırları içerisinde verilmiştir.

4. Ticari Faaliyet Alanları: Çarşılar, Pazarlar ve Liman

4.1. Çarşı ve Esnaf Yapılanması

Her toplumda içtimai hayatın ihtiyaçlarına karşılık veren bir dükkânlar topluluğu vardır. Buralarda ticari mallar sergilenir, satılır ve depolanırdı. Üst kısmı kubbeli, kapalı çarşılar *bedesten*, şehirde satılmak üzere dışardan gelen malların tartıldığı, bir tür toptancı hali, depo ve ticaret borsası vazifesi gören yerlere *kapan*, mal ve ürünlerin gümrüklendiği yerlere *gümrük* adı verilirdi.³⁵⁶ Eski İstanbul, çarşıların oluşturduğu bir mahalleler mecmuasına benzetilir.³⁵⁷

Halk büyük alışverişini İstanbul'dan yapmasına rağmen Galata'da da çarşı, pazar, bedesten ve hanlar bulunurdu.³⁵⁸ Galata'da bedesten tarzı bir yapının var olduğu bilinmektedir. Bu bedesten Fatih devrine tarihlendirilmektedir.³⁵⁹ 12 kubbeli, kurşun örtülü bu bedesten Fatih bedesteni ismiyle bilinir.³⁶⁰ Bu bedesten Sultan III. Murat devrine kadar gayrimüslimler tarafından kiralanmış ve depo olarak kullanılmıştır. 1585

³⁵⁶ Joseph von Hammer, *İstanbul ve Boğaziçi* C.I, (Çev.: Senail Özkan), TTK Yay., Ankara, 2011, s.327-328.

³⁵⁷ Musahipzade Celal, *Eski İstanbul Yaşayışı*, Türkiye Yay., İstanbul, 1946, s.143.

³⁵⁸ İnciciyan, s.84.

³⁵⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)*, C.IV, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul, 1989, s.576; Semavi Eyice, "Bedesten -Galata Bedesteni-", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.V, TDV Yay., İstanbul, 1992, s.306.

³⁶⁰ Evliya Çelebi, s.432.

yılında III. Murat bir ferman ile burasının tekrar bedesten olarak faaliyet göstermesini sağlamıştır.³⁶¹ Yine de XVII. yüzyılda dükkân sahiplerinin birçoğu Frenk ya da Rum'du.³⁶² İncelediğimiz sicillerde ne Galata ne de Fatih şeklinde isimlendirilmiş bedestene rastladık, ancak Galata Arastası şeklinde karşımıza çıkan yapının Galata Bedesteni olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca farklı belgelerde XVIII. yüzyılda Galata'da bir bedesten olduğunu söyleyebiliriz ki hem bedesten,³⁶³ hem de bezzazistan olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁶⁴

Her ne kadar XVIII. yüzyılda asesler *dünyada sanat bulamayanın*³⁶⁵ yaptığı bir iş olarak tarif edilsede çarşı ve pazarlarda asayiş asesler sağlıyordu. Aseslerde bir asesbaşının idaresi altındaydılar. Asesler sicillerde genellikle bu isimle anılmaktalarsa da *bekçi* denildiği de görülmektedir.³⁶⁶

Galata esnafının³⁶⁷ çarşı, pazar ve hanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: *Ali Kapudan Hanı*³⁶⁸, *Arap Çarşısı*³⁶⁹, *Galata Arastası*³⁷⁰, *Balıkpazarı Kapısı Çarşısı*³⁷¹, *Bitpazarı Çarşısı*³⁷², *Cami-i Cedid Çarşısı*³⁷³, *Çorbacı Hanı*³⁷⁴, *Eski Yağkapanı Kapısı*

³⁶¹ Reşat Ekrem Koçu, "Bedestan, Bedesten –Galata Bedesteni–", *İstanbul Ansiklopedisi* C.V, İstanbul Ansiklopedisi Neşriyatı, İstanbul, 1961, s.2362.

³⁶² Evliya Çelebi, s.433.

³⁶³ BOA, AE.SMHD.I. 137.10140. 1, (2 Rebiyülahir 1167/27 Ocak 1754).

³⁶⁴ BOA, AE.SMHD.I. 16. 954. 1, (9 Şaban 1169/9 Mayıs 1756).

³⁶⁵ Hayati Develi (Haz.), *XVIII. Yüzyıl İstanbul'a Dair Risale-i Garibe*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998, s.25; Kara, s.72.

³⁶⁶ Galata'da bekçi Seyyid Hüseyin, Abdullah'a Sandıkçılarbaşı'nın bekçiliğini 26 kuruşa makbuz karşılığında ve gedik olmak şartıyla satmıştır. Meselenin sicile yansımaya sebebi, Abdullah'ın bekçiliği almaktan vazgeçmesi ve Hüseyin'den parasını geri istemesidir. Ancak Hüseyin bekçiliği Abdullah'a 26 kuruşa değil 16 kuruşa sattığını kabul, fazlasını inkâr etmektedir. Abdullah'ta zaten 26 kuruşa satın aldığını ispat edememiş ve parasını geri almış, böylece satış iptal olmuştur. GŞS 317-39a/3, 29 Muharrem 1164 (28 Aralık 1750).

³⁶⁷ J. von Hammer'in ismi bilinmeyen bir müelliften iktibas ettiği sünnet düğünü ile ilgili bir bölümde İstanbul esnafını sayısı ile vermektedir. Burada tüm esnaf sınıfları mesleklere göre sayılırken, Galata esnafına bu isimle yer verilmiştir. Galata esnafı ile birlikte Mısırlılar bahar-füruşan-ı Mısır, Bursalılar Bazargan-ı Bursa, Araplar Bazargan-ı Arab şeklinde isimlendirilmişlerdir. Joseph von Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi* C.VII (Çev.: Mehmet Ata), Artin Asadoryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul, 1332, s. 268-269.

³⁶⁸ GŞS 321-60a/1, 2 Muharrem 1166 (9 Kasım 1752).

³⁶⁹ GŞS 317-67a/2, 17 Zilhicce 1163 (17 Kasım 1750); 321-63b/3, 12 muharrem 1166 (19 Kasım 1752).

³⁷⁰ GŞS 321-42b/1, 10 Şevval 1165 (21 Ağustos 1752); GŞS 335-69a/1, 17 Cemaziyülahır 1169 (19 Mart 1756).

³⁷¹ GŞS 317-7b/3, 13 Şaban 1163 (18 Temmuz 1750).

³⁷² GŞS 321-9a/4, 16 Rebiyülevvel 1165 (2 Şubat 1752).

³⁷³ GŞS 314-37a/3, 16 Şaban 1163 (21 Temmuz 1750).

³⁷⁴ GŞS 321-18b/2, 18 Cemaziyülevvel 1165 (3 Nisan 1752).

*Çarşısı*³⁷⁵, *Karaköy Çarşısı*, *Karanlık Çarşı*³⁷⁶, *Kebeciler Hanı*³⁷⁷, *Kundakçılar Çarşısı*³⁷⁸, *Kürekçiler Çarşısı*, *Makaracılar Çarşısı*, *Sandık Emîni Hacı İsmail Hanı*³⁷⁹, *Sandıkçılar Çarşısı*³⁸⁰, *Voyvoda Hanı*³⁸¹ *Yeni Han*³⁸², *Zincirlihan*³⁸³. Kasımpaşa'daki çarşı ve pazarlar şunlardır; *Cumapazarı*, *Piyale Paşa Çarşısı*, *İskele Pazarı*, *Derziler Pazarı*, *Debbağlar Pazarı*, *Kulaksız Pazarı*.³⁸⁴ Tophane'de ve devamındaki Fındıklı'da 800 dükkan günlük taze meyve satan pazarcı esnafi ile meşhurdur.³⁸⁵ Bu çarşı, pazar ve ticarethanelere ek olarak İstanbul'un yağkapanı Galata'daydı. Hatta Yağkapanı Galata hisarı kapılarından birinide ismini vermiştir. Yağkapanında her vakit *eritilmiş yağ*, *don yağı*, *balmumu* ve *bal*³⁸⁶ bulunurdu. İhtiyacı olan esnaf buradan istediği ürünü kolayca temin edilebilirdi.³⁸⁷ Sicillerdeki kayıtlardan bu çarşı ve pazarlardaki dükkankların pek de büyük olmadığını söyleyebiliriz. Genellikle *bir bab* olarak tarif edilen dükkânaların üç tarafı birbirine bitişik bir tarafı yola bakar konumdaydı.³⁸⁸

Osmanlı'nın iktisadî dünyasında ticaret ve sanayi, serbest rekabet piyasası yerine karşılıklı kontrol ve yardımlaşma prensibi benimsenmişti. Bu geçmiş yüzyıllardaki İslam devletlerinde rastlanılan bir durumdu. Bu çerçevede aynı meslek grubundaki esnaf, aynı çarşı içerisinde birbirlerini kontrol ederek çalışmaktaydı.³⁸⁹

Nizamın uygulayıcısı, esnaf arasındaki anlaşmazlıkların çözümleyicisi, yine esnaf tarafından seçilen kethüda ve yiğitbaşılardır. Bunların yanı sıra şeyh, pir ya da ihtiyar ve

³⁷⁵ GŞS 321-43a/6, 11 Şevval 1165 (22 Ağustos 1752).

³⁷⁶ GŞS 314-34b/3, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

³⁷⁷ GŞS 321-3b/2, 29 Muharrem 1165 (18 Aralık 1751).

³⁷⁸ GŞS 321-60a/1, 2 Muharrem 1166 (9 Kasım 1752).

³⁷⁹ GŞS 314-37b/3, 16 Şaban 1163 (18 Temmuz 1750).

³⁸⁰ GŞS 314-68a/1, 17 Zilhicce 1163 (17 Kasım 1750).

³⁸¹ GŞS 335-94a/1, 12 Receb 1168 (24 Nisan 1755).

³⁸² GŞS 313-92a/1, 14 Ramazan 1167 (28 Ağustos 1754).

³⁸³ GŞS 314-89a/1, 29 Rebiülevvel 1164 (25 Şubat 1751); GŞS 321-42b/1, 10 Şevval 1165 (21 Ağustos 1752).

³⁸⁴ Hammer, *Constantinopolis...*, s.72.

³⁸⁵ Evliya Çelebi, s.445

³⁸⁶ "Galata'da yağ kapanından yağ, bal kapanı emini sorumludur." Evliya Çelebi, *Seyahatname* C.I, s.432.

³⁸⁷ Hammer, *İstanbul...*, s.332.

³⁸⁸ GŞS 314-37b/3, 16 Şaban 1163 (18 Temmuz 1750).

³⁸⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Esnaf Cemiyetleri", *İÜ İktisat Mecmuası*, 1985, Cilt: 41, Sayı: 1-4, s.39.

ehl-i hibre denilen temsilcilerde bulunurdu.³⁹⁰ Kethüda³⁹¹ ve yiğitbaşı, Galata kadısının da yardımcılarından olan ihtisab ağasına karşı sorumludur. İhtisab ağası narhla ilgilenir, esnafın kanunlara mugayir hareketleri olup olmadığını denetlerdi. Bu yüzden esnaf cemiyetleri üzerinde büyük nüfuza sahipti³⁹² ve beraberinde bir saygı getirdiğinde muhakkaktır. Ancak bu nüfuzun ihtisab ağasının yardımcıları tarafından kötüye kullanıldığı haller olabilirdi. Galata’da esnaf ihtisab ağasından memnun olmakla birlikte hizmetkarının mevkisini suiistimal eden halleri ve zorbalıkları, esnafı şikayetçi olmaya itmiştir.³⁹³

Kethüda, mensubu olduğu esnaf grubu tarafından seçilirdi ancak, kadının arzı ve divanın onayı gerekirdi.³⁹⁴ Buradaki seçimden kastedilen esnaf cemiyeti arasında ittifak ile *emin ve mutemed* bir ustanın ihtiyaren vazifelendirilmesidir. Bu bağlamda 1750-1755 yılları arasına birtakım esnaf cemiyetlerinin kethüda seçimleri şer’iye sicillerine yansımış bulunmaktadır. Esnafın kethüda seçiminde *vefat*, *feragat* ve *şikayet* durumlarının gerçekleşmesi rol oynamıştır. 1750 haziranı başlarında Galata kalaycı esnafı, kethüdaları Usta Mustafa’nın daha önceki bir tarihte ölmesi sebebiyle kethüda seçimine giderler. Kethüda seçimi sırasında Galata kalaycı esnafının esenn³⁹⁵ ve ihtiyarları, İstanbul kethüdası Ahmet Çelebi ve yiğitbaşları Usta Hüseyin hazır bulunmaktadırlar. Söz konusu seçim sırasında herhangi bir aday yoktur. Ancak daha önce esnafın kendi aralarında uygun gördüğü Veli ustanın kethüdaları olmasını istemeleri kadı tarafından da uygun görülmüş ve Veli usta kethüdalığa tayin edilmiştir.³⁹⁶

³⁹⁰ Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, s.104.

³⁹¹ Sicillerde genellikle bu isimle karşımıza çıksa da farklı belgelerde kethüdaya esnafbaşı ve pazarbaşı denildiği de görülmektedir. Esnafbaşı için AE.SOSM.III.00045.03226.001, 2 Safer 1170 (27 Ekim 1756); pazarbaşı için AE.SMHD.I.00023.01394.001, 28 Safer 1168 (14 Aralık 1754).

³⁹² Ziya Kazıcı, “Hisbe –Osmanlı Devleti-“, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XVIII, TDV Yay., İstanbul, 1998, s.144.

³⁹³ Galata’da ekmekçi esnafı kethüdası Mehmet Çelebi, yiğitbaşı Hacı Ömer ve esnaf ustaları ile Uncular kethüdası Mehmet Çelebi, Yiğitbaşı Mustafa Çelebi ve zımmî ustaları Galata Bab Mahkemesinde İhtisab Ağası Hacı Mustafa Ağa’nın hizmetkârı Hacı Ahmet’ten şikâyetçi olurlar. Esnaf, Muhtesip Hacı Mustafa Ağa’dan razı ve hoşnuttur. Ancak hizmetkârı Hacı Ahmet, “ihtisab ağası hizmetkârıyım” diyerek esnafa zorbalık etmekte, bir şey vermediklerinde ise kötü söz ve küfürler ederek onları rencide etmektedir. Bu sebeplere istinaden Hacı Ahmet’in hal ve tavırlarından memnun olmayan esnaf Hacı Ahmet’ten şikâyetçi olmuşlar ve görevine son verilmesini istemişlerdir. Hacı Ahmet’in ihtisab hizmetinde istihdam edilmemesi için ihtisab ağasına tenbihte bulunulmuştur. GŞS 317-40a/3, 7 Safer 1164 (5 Ocak 1751).

³⁹⁴ Reşat Ekrem Koçu, *Tarihte İstanbul Esnafı*, Doğan Kitap, İstanbul, 2003, s.17.

³⁹⁵ Esenn: Daha yaşlı, müsin. Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, s.114.

³⁹⁶ GŞS 314-32a/3, Selh-i Receb 1163 (Haziran 1750).

Bir başka kethüda seçimi 2 Eylül 1754 tarihinde leblebici esnafı içerisinde olmuştur. Leblebici esnafı kethüdası Mehmet görevinden kendi rızasıyla feragat ederek yerini yine leblebici ustaları, pir ve ihtiyarlarının ittifakıyla Hacı Osman'a bırakır. Bu seçim esnasında da yine leblebici esnafı yiğitbaşısı, usta ve pirlere yanı sıra İstanbul kethüdasıda hazır bulunmuştur. Hacı Osman kendisine tevdi edilen kethüdalık vazifesini kabul etmiştir.³⁹⁷ Son örnek ise hem 17 Haziran 1750 hem de 14 Mart 1756 tarihlerinde karşımıza çıkmaktadır. Esnafın kethüdalarından şikayetçi olarak yerine yeni bir kethüda seçmeleriyle alakalıdır. Bu seçim aslında birkaç esnaf sınıfının bir cemiyet oluşturabildiğini de bize göstermektedir. Hoşafçı, şerbetçi, kebapçı, aşçı ve *cürenci?* (جورنجی) esnafları kethüda Hüseyin'in hem kendi halinde olmadığından hem de nizam-ı kadimlerine aykırı hareketlerinden şikayetçi olmuşlardır. Ancak asıl mesele bu değildir. Kethüda Hüseyin'in esnaftan topladığı ve Sultan Ahmet Han Vakfı'na ödenmesi gereken senelik 4800 akçelik vergiyi birkaç yıl toplayıp vakfa ödemesini yapmadığı, üstelik haksız olarak 1200 akçe zam ile topladığı anlaşılmıştır. Bu sebeplere binaen esnafın şikayeti ve ittifakıyla Hüseyin'in uhdesinde bulunan kethüdalık vazifesi Ahmet'te tevcih edilmiştir.³⁹⁸ Örneklerde gayrimüslim esnaf ile müslüman esnafın müşterek esnafılık yaptıkları çarşılarda kethüda seçiminin müşterek olduğunu görmekteyiz. Fakat tamamını gayrimüslim esnafın oluşturduğu esnaf teşkilatlarında kethüdalık yerine *ustabaşılık* kullanılmaktaydı.³⁹⁹

Esnaf gruplarının *nizam-ı kadimlerini* devam ettirmek ve uygulamak için oluşturdukları bir diğer yapılanma da esnaf loncalarıydı. Galata'da kaç esnaf loncası olduğunu belirlemek oldukça zor. Ancak XVII. yüzyılda Mantran İstanbul'da, 57 grup ve 1109 lonca olduğunu söylemektedir.⁴⁰⁰ Loncalar hem kendi üretimlerini denetler hem iç rekabeti en aza indirmeye çalışırlar hem de kendi loncaları haricinde oluşabilecek aynı sektördeki yap-sat faaliyetlerine engel olmaya çalışırlardı. Bu amaç doğrultusunda *gedik* olarak isimlendirdikleri yapıyı kurmuşlardır.⁴⁰¹ Gedik usulü ilk defa 1727-28

³⁹⁷ GŞS 331-47a/4, 2 Zilhicce 1167 (2 Eylül 1754).

³⁹⁸ GŞS 314-94a/2, 12 Recep 1163 (17 Haziran 1750); 335-66a/2, 12 Cemaziyelahir 1169 (14 Mart 1756). Konuyla ilgili bir başka örnek İstanbul ve Galata'da bakkalların Pazarbaşı olan el-Hac Mehmet Ağa'nın esnafın şikâyetleri ile azledilip yerine Süleyman'ın yeni Pazarbaşı yapıldığını işaret eden bir tezkirede de yer almaktadır. AE.SMHD.I.00023.01394.001, 28 Safer 1168 (14 Aralık 1754).

³⁹⁹ Mehmet Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza İstanbul Örneği H.110-1200/M.1688-1786*, Birleşik Yay., Ankara, 2010, s.38.

⁴⁰⁰ Mantran, *İstanbul*, C.I, s.330.

⁴⁰¹ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.59.

yıllarında ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı dönemde ise kastedilen aslında *âlât-ı sana'ıye*, mesleğin araç gereçleri yani icra edilen mesleğin göstergesiydi.⁴⁰² Esnaftan birisi bir sebepten ötürü mesleği bıraktığında *ustalık hakkını* bir kalfa ya da ustaya devreder, *âlât-ı sana'ıye* yani mesleğinin araç gereçlerini de belli bir ücret mukabilinde devrettiği ya da hakkını bıraktığı kişiye satarı.⁴⁰³ Böylece o meslek bir döngü içerisinde, aynı mesleğin tezgahında ustalık haketmiş kişiler arasında el değiştirirdi. Buna istinaden lonca üyeleri istedikleri gibi dükkan açıp kapayamazlardı. Yeni bir dükkan açabilmek için çok geçerli bir sebep olması gereken bu usûlde dükkan ya da imalathanelerin sayısı kısıtlanmıştır.⁴⁰⁴ 28 Ağustos 1754 tarihinde bu konu ile ilgili bir kayda rastlamaktayız. Galata Karaköy Kapısı dahilinde Yenihan'daki dükkanlardan birinde izin alınmaksızın bakkallık yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak işletilen bakkal dükkanı emr-i şerif hilafına açılmıştır. Galata'da faal durumda 265 bakkal dükkanı vardır. Fazlasının açılması, işletilmesi ya da kûfeler ile mahalle aralarında bakkal metayı satmak yasaktır. Buna binaen Galata voyvodası tarafından gayrimüslimler tarafından işletilen dükkanlar mühürlenmiştir.⁴⁰⁵ Başka bir örnek ise nalçacı esnafı arasında yaşanmıştır. Nalçacı esnafı kethüdası, yiğitbaşısı esnafın pir, ihtiyar ve ustaları yine aynı esnaf grubundan Ahmet Beşe'nin Zincirli Han'da bir dükkanda nalçacılık yapmasında kendilerince bir sakınca görmemişlerdir. Galata Voyvodası İbrahim Ağa'nın da bu husuta Ahmet Beşe'ye izin vermesi için ricada bulunmuşlardır.⁴⁰⁶

Dükkan açabilmek ya da bir esnaf grubu içerisinde çalışabilmek için çalışacak kişinin önceden esnaf kethüdasına gayrimuayyen bir bedel⁴⁰⁷ ödedikleri anlaşılmaktadır.

⁴⁰² “Bu meslek alametleri iki kısımdı. Tezgâh, ocak gibi sabit şeyler ayan-ı kaime, daha çok ufak, taşınabilir araç ve gereçler ayan-ı menkule olarak isimlendirilirdi. Bu iki türü barındıran gediklere müstakar(=sabit, yerleşik) gedik, bunların dışında kalanlara ise hevai gedik adı verilirdi.” Süleyman Sudî, *Defter-i Muktesid* C.II, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1307, s.29; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yay., İstanbul, 2012, s.129.

⁴⁰³ Sıdkı, *Gedikler*, Tanin Matbaası, İstanbul, 1325, s. 19.

⁴⁰⁴ Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-u Belediye* C.I, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1338 (1922) s.656; Koçu, *Tarihte İstanbul Esnafı*, s. 12.

⁴⁰⁵ Gediksiz bakkal dükkânı açan işletmeciler zimmîler, işletmelerinde diğer esnafın yaptığı gibi eşyalarını kantar, terazi ve dirhem ile sattıklarını ve suiistimal etmediklerini belirtmişlerdir. İzin verildiği takdirde küfe ile yaptıkları satışı mahalle aralarında ve çarşılarında değil sadece pazarlarda yapacaklarını Pazarbaşı Molla İbrahim ve bakkalların muvacehesinde taahhüt etmektedirler. Bunun içinde mahzen ve dükkânlarında mühürlerin ve haklarındaki yasağın kaldırılmasına ilişkin bir ferman ricasında bulunmaktadırlar. GŞS 331-92a/1, 14 Ramazan 1167 (28 Ağustos 1754).

⁴⁰⁶ GŞS 314-89a/1, 29 Rebiülevvel 1164 (25 Şubat 1751).

⁴⁰⁷ İşe girmek için verilen bu bedel ya da ücret sicillerde *bit'tariki'l-rüşve* olarak geçmektedir. Burada rüşve ile ifade edilen “bir adama ameli mukabilinde verilen ücret”tir. H.Remzi, *Lugat*, C.I, s.591.

Örneğin Karaköy Hamamı'nda tellak olarak çalışabilmek için İbrahim, Hasan'a 10 kuruş ücret vermiştir. Ancak İbrahim verdiği ücreti Hasan'dan geri istemektedir. Fakat mahkeme İbrahimi davasında haksız bulmuştur.⁴⁰⁸ Diğer iki örnekte de göreceğimiz gibi verilen ücreti geri alabilmek için herhangi bir sebeple iş ile olan ilişkinin kesilmiş olması gerekmektedir. Hamzaoğlu Ahmet bir müddet Balıkpazarı iskelesinde kayıkçı olmak için iskele kethüdası Halil'e 80 kuruş ücret verir.⁴⁰⁹ Yine aynı iskelede 9 Mart 1755 tarihinde benzer bir olay yaşanmıştır. Galata'da Sarı Mustafa Mahallesi'nde Süleyman'da iskele kethüdası Halil'e iskelede kayıkçı olabilmek için 70 kuruş ücret vermiştir.⁴¹⁰ İskeleden ihraç edilen ya da mülkünü satmak suretiyle ayrılan bu kişilerin ödedikleri ücreti geri aldıklarını görüyoruz. Ancak İbrahim hamamda çalışmaya devam etmiş olmalı ki talebinde haksız bulunmuş ve dava kapanmıştır.

4.2. Esnaf Arası İlişkiler

Osmanlı'da daha önce herhangi bir suçla karışmayan toplum içerisinde dürüstlüğü ve doğruluğu ile tanınan kişiler için sicillerde “*kendi halinde*” tabiri kullanılmaktadır. Bu kişiler bir suç ithamıyla karşılaştıklarında usul gereği yakalanmazlar ya da tutuklanmazlardı. Bundan amaç iyi hali ile bilinen esnafı iftiradan korunmak ve kişilik haklarını muhafaza etmektir. Huzursuzluk kaynağı olan, daha önce suç veya suçlara karışmış, “*mimlenmiş*” kişiler ise “*kendi halinde olmayan*” şeklinde tarif edilmekteydiler. Bu tür kişilerin suçu reddetmesi ya da suç işlemediğine dair yemin talep etmesi yeterli değildi.⁴¹¹ Aynı kaidelerin toplumunun bir parçası olarak esnaf içerisinde de geçerli olduğunu görmekteyiz. Esnafın gruplarının kendi içerisinde uymak zorunda olduğu kuralları, “*nizam-ı kadimleri*” vardı. Lonca ya da çarşı içerisinde bir mesele zuhur ettiği zaman vaka önce kendi aralarında halledilmeye çalışılır, “*kendi halinde olmayan*” kişiye lonca, çarşı ya da esnaf ileri gelenleri tarafından tenbihte bulunulurdu. Şikâyetçi oldukları kişi eğer müstenbih olmuyorsa yani uyarıları dikkate almıyorsa olay mahkemeye

⁴⁰⁸ GŞS 321-16b/4, 12 Cemaziyülevvel 1165 (28 Mart 1752).

⁴⁰⁹ Kayıkçı Ahmet iskeledeki mülkünü başka birisine satınca kethüdaya verdiği 80 kuruşu geri ister. Ancak kethüda bunu inkâr eder. Meseleye aracılardan müdahale etmesiyle 41 kuruşa sulh olurlar. Kayıkçı Ahmet kalan kısmı Halil kethüdanın *zimmetinden ibra ve iskat*, iskelede bir daha kayıkçılık yapmayacağını taahhüt eder. GŞS 330-2a/3, 14 Cemaziyülevvel 1167 (9 Mart 1754).

⁴¹⁰ Burada da yine Balıkpazarı iskelesinde kayıkçı olmak için kethüda Halil'e 70 kuruş ücret veren Süleyman, iskeleden ihraç olunca kethüdaya verdiği 70 kuruşu geri istemiştir. Aralarında bir anlaşmazlık olmuş olsa da kethüda Halil Süleyman'ın verdiği parayı geri iade etmiştir. GŞS 330-103a/3, 25 cemaziyülevvel 1168 (9 Mart 1755).

⁴¹¹ Demirtaş, s.80.

taşınırdı. Esnaf çözemediği bir dava hususunda mahkemeye başvurduğunda, dava eğer bir uzlaşma ile neticelenirse kadı tarafından ceza takibine gerek görülmezdi.⁴¹² Örneğin Eski Yağkapanı Kapısı çarşısı terzileri arasında cereyan eden bir olay esnaf arasında kendi halinde olmayan Deli Preşkova ile ilgilidir. Terzi esnafının kethüdası, ihtiyarları ve ustaları, aynı çarşıda terzi ustası olan Deli Preşkova'nın çarşılarına sürekli sarhoş olarak geldiğini beyan etmektedirler. Bu nedenle Preşkova'dan ve çarşılarında esnafılık yapmasından razı değillerdir. Bu şikâyetler üzerine Preşkova adı geçen çarşıda esnafılık yapmayacağına dair taahhütte bulunmuştur.⁴¹³

Esnaftan bir kimse, bir sebeple mesleği bıraktığında ya da dükkânını devrettiğinde, işlettiği dükkânda bulunan ve o mesleği icra etmek üzere kullanılan araç gereçler devredilen ustaya satılıyordu. Bir ustanın ölümü durumunda ise gediği, oğluna, oğlu yoksa veraset yoluyla karısı ve varsa kız çocuklarına geçerdi. Mülkünü bırakabileceği bir varisi yoksa normalde olduğu gibi esnaftan usta ya da kalfa gediği satın alabilirdi.⁴¹⁴ 17 Kasım 1750 tarihli vakada farklı bir durum ve uygulama söz konusu olmuştur. Arap Çarşısı'nda firar eden ve kendisinden haber alınamayan çörekçi ustası Hasan'ın kiracı olduğu dükkândaki araç gereçler devir işlemi yapılamadan satış yoluna gidilmiştir. Satışın gerçekleşebilmesi için esnaf kethüdasından satışına izin verilen eşya için bir ilam alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Bir örnek olması bakımından atışına izin verilen ürünler ve öngörülen kıymetleri şu şekildedir:

Ürün	Adet/Kıyye	Kıymeti	Toplam Kıymeti
Hatab ⁴¹⁵ çeki ⁴¹⁶	80 (adet)	40	3200
Yonga ⁴¹⁷ küfe	9 (adet)	50	450
Revgân-ı sade	61 (kıyye)	40	1490
Soğan	3 (kıyye)	200	600
Tuz	1 (kese)	36	-
Susam	1(kıyye)	24	-
Hacı lokumu	35 (kıyye)	-	-

⁴¹² Demirtaş, s.197.

⁴¹³ GŞS 321-43a/6, 11 Şevval 1165 (22 Ağustos 1752).

⁴¹⁴ Sıdkı, s.9; Ünal, s.129.

⁴¹⁵ Odun.

⁴¹⁶ Dört kantar değerinde tartı ki odun ve taş ölçümünde kullanılır. Ş.Sami, *Kamus-i Türkî*, s. 514.

⁴¹⁷ Odun ve kerestenin kesimi sırasında oluşan ufak parçalar. Talaştan iricedir. Ş.Sami, *Kamus-i Türkî*, s. 1580.

Zikredilen ürünlerin tamamı 6400 akçeye satılmıştır. Kayıta eşyası satılan esnafın “haber alınmadığı ya da firar ettiği” bilgisi yer almaktadır. Kısaca usta Hasan gediğini aniden ve habersizce terk etmişti. Tutulan kayıttan kime satıldığı anlaşılmamaktadır. Ancak usulen aynı esnaf ustalarından birine ya da varsa kalfasına satılmış olması muhtemeldir.⁴¹⁸

Vefat eden ustanın veraseti bulunmamasına rağmen kan bağı olmasını yeterli görüp hak iddiasında bulunan kişilerde vardı. Havva Hatun, Galata Bitpazarı Çarşısı’nda otrakçı/oturakçı⁴¹⁹ olan ve vefat etmiş bulunan kardeşi Yakup’un kiracı olduğu dükkândaki eşya ve malları kendisinin aldığı, bu yüzden gediğin kendi oğluna intikal etmesi gerektiğini iddia etmiştir. Bu yüzden dükkânda kiracı bulunan otrakçı/oturakçının ihraç edilip yerine kendi oğlunun geçmesini istemektedir. Ancak mahkeme Havva’nın bu davasında haklı olmadığı için talebini reddetmiştir.⁴²⁰

Havva’nın aksine ölen ustanın varisi olup dükkânından kalan gediğini satanlarda bulunmaktadır. Sandıkçılarbaşı Çarşısı’nda *cürenci(?)* (جورنجی) ve hoşafçı dükkânı işleten Yorgi ölmüştür. Mirası eşi, iki kızı ve iki oğluna kalmıştır. Oğullarından biri kendi hissesine düşen payı diğer kardeşine satmıştır.⁴²¹ Gedik satışına dair başka bir kayıta dükkân ortaklarından bir kadın, hissesini iki kişiye satmaktadır. Zoyi, Galata’da Sultan Bayezid Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Mumhane Kapısı’nda Çizmeci Şerbethanesi olarak bilinen ticarethanede bulunan gediğini Zaferi ve Fransezko’ya satmıştır.⁴²² Kadınların usta ya da işletmeci olamamalarına rağmen bu tarz girişimlerle ekonomik hayatta yer almaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Galata’da Cami-i Cedid yakınlarında Hacı Hasan Kaptan’ın dükkânında bakkal olan Tudori’nin de gedik hissesini sattığı

⁴¹⁸ GŞS 317-67a/2, 17 Zilhicce 1163 (17 Kasım 1750).

⁴¹⁹ Eski eşya satan kimse. Çarşısına Bitpazarı, esnafına otrakçı/oturakçı denir. Ömer Asım Aksoy-Dehri Dilçin (Haz.), *Tarama Sözlüğü* C. V, TDK Yay., Ankara 2009, s.3032.

⁴²⁰ GŞS 321-9a-4, 126 Rebiülevvel 1165 (2 Şubat 1752).

⁴²¹ Yorgi’nin bıraktığı eşyalar şunlardır: 1 adet büyük kazan 8 vukiyye (*Okka. 1 okka= 1283 gr.*), 2 adet küçük kazan, 20 adet cüren şişi, 1 adet güğüm, 20 adet çanak, 1 adet biberlik, 1 adet mermer havan, 2 adet 5 vukiyye badya (*topraktan mamül, ağzı yavan, büyük kap. Ş. Sami, Kamus-i Türkî, s.260.*), 10 adet sitil (*1.büyük bakraç, 2.zincirle asılan gümüşten imal edilen buhur ya da kahve mangalı. Ş. Sami, Kamus-i Türkî, s. 709.*), 1 adet küçük bakır tepsi. Bu terekenin toplam hissesi 48 paydı. Hisseler belirtilirken sadece eşine düşen payın 6 hisse olduğu belirtilmiş, oğullarına ve kızlarına düşen hisse miktarı belirtilmemiştir. Ancak oğullarından biri 5 hissesini diğer erkek kardeşine satmıştır. GŞS 314-67b/1, 17 Zilhicce 1163 (17 Kasım 1750).

⁴²² Zoyi’nin sattığı eşyalar şunlardır: 12 adet tencere, 3 adet tava, 1 adet büyük sacayağı, 5 adet kebab şişi, 2 adet leğen ve ibrik, 250 adet iskemle, 1000 adet çanak, 100 adet ağaç sofrası, 240 adet fiç ve sair eşya ve emtiayı Zaferi ve Fransezko’ya 500 kuruşa satmıştır. GŞS 313-89a/4, 28 Rebiülevvel 1163 (7 Mart 1750).

görülmektedir. Tudori'nin işlettiği dükkânda, dükkânın karşısında bulunan hamamda ve Galata'da *İki Çardak* isimli mevkide bulunan Hacı Mehmed dükkânının gediklerinin yarı hissesi kendisine aittir. Tudori bu dükkânlarda bulunan gedik hissesini Dimo'ya 55 bin akçeye satmıştır.⁴²³

Bir başka kayıta Galata'dan ayrılan bir işletmecinin güvendiği başka bir ustaya dükkânını ve gediğini emanet olarak bıraktığı görülmektedir. Süleyman Beşe, Eski Yağkapanı Kapısı dışında bir terzi dükkânı işletmektedir. Bir iş için memleketi Trabzon'a gitmesi gerekmektedir. Trabzon'a giderken sandıkçı esnafından İsmail Beşe'ye dükkânını emanet etmiştir. Süleyman başına bir hal gelmesi, memleketinde ya da başka bir yerde ölmesi durumunda dükkânındaki eşya ve malların satılmasını istemiştir. Elde edilecek olan gelirin bir kısmının Galata'da ki ailesine verilmesini, bir kısmının da Trabzon'da bulunan yakınlarına gönderilmesini vasiyet etmiştir.⁴²⁴

Osmanlı esnaf cemiyeti içerisinde loncalar kısmen özerk bir yapıya sahipti. Kendi esnaf grubu içerisinde çekişme ve rekabete engel olmaya çalıştığı gibi, farklı esnaf gruplarına karşı kendi esnaf grubunun çıkarlarını muhafaza ve müdafaa etmeye çalışırdı. Buna nispetle hem farklı esnaf gruplarıyla hem kendi içerisinde birtakım anlaşmazlıklar meydana gelmekteydi.⁴²⁵ Aynı meslek grubundaki esnafın aralarındaki mesele genellikle var olan nizama uyulmamasıdır. Bu sebeple şikâyetçi olan taraf şikâyet ettikleri kişinin ya çarşılarından ya da meslekten ihraç edilmesini istemektedir. *Kebeci*⁴²⁶ ustalarından Yorgi ile Felizo arasında geçen tartışma mahkemeye sirayet etmiştir. Yorgi'nin iddiasına göre Felizo Yorgi'ye küfür etmiştir. Yorgi Felizo'dan şikâyetçi olur ve meseleyi mahkemeye taşır. Aynı meslekten Apostol ve Aleksander da olayın şahitleridir. Yorgi şahitleri sayesinde iddiasını ispatlamıştır. Mahkeme sırasında duruşma Felizo'nun nizama uymadığını da tespit etmiştir. Aslında Felizo esnafın ileri gelenlerine itaat etmemekte, esnaf kurallarına aykırı hareket etmektedir. Felizo çarşıdan ya da meslekten ihraç edilmemiştir, ancak uyarı cezası verilmiştir.⁴²⁷ Balıkpazarı Kapısı Çarşısı'nda buna

⁴²³ GŞS 314-79b/1, 13 Safer 1164 (11 Ocak 1751).

⁴²⁴ GŞS 314-38a/4, 17 Şaban 1163 (22 Haziran 1750).

⁴²⁵ Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", (Ed.: H. İnalcık&D. Quartert; Çev.: Ayşe Berktaş vd.) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* C.2 (ss.545-758), Eren Yay., İstanbul, 2004, s.709.

⁴²⁶ Kebe: Yünden imal edilen kaba aba. Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.1143.

⁴²⁷ GŞS 321-35b/2, 17 Şaban 1165 (30 Haziran 1752).

benzer bir olay daha yaşanmıştır. Çarşıda kahvecilik yapan Halil ve kunduracılık yapan birkaç esnaf, aynı çarşıdan berber Petro'nun hal ve tavırlarından rahatsızlık duymaktadırlar. İddiaya göre Petro her gece dükkânına sarhoş gelip, çıraklarıyla tartışmakta ve kavga etmektedir. Şikâyetçi olan esnafın daha sonra aralarında konuyu görüştükleri, Petro'nun da şart edildiği üzere bir daha sarhoş olarak dükkânına gelmeyeceğine dair taahhütte bulunmasından dolayı esnaf şikâyetlerini geri çekmiştir.⁴²⁸

Klasik esnaf yapılanmasında bir zanaatın devamı ustanın yanında yetişen çıraklar aracılığıyla sağlanıyordu. Sicillerde genellikle öğrenci, talebe anlamında *şakird* tabiri ile karşımıza çıkan çırakları da kapsayan kanunlar vardı. Örneğin esnaftan bir usta, aynı esnaftan başka bir ustanın yanında çalıştırdığı işçi ya da çırağı, ustası herhangi bir sebepten ötürü onu kovmadan yanına işçi ya da çırak olarak alamazdı. Buna rağmen kurala aykırı hareket eden ustaların olduğu anlaşılmaktadır. Feranceleci⁴²⁹ esnafının kethüdası ve ustaları, İstemat'ı bu suç ile isnad etmişlerdir. Ustalar, İstemat'ın, Yorgi ustanın yanında çıraklık eden Süteri'yi ayartarak kendi yanına alarak bilerek ve isteyerek nizam-ı kadimlerine aykırı hareket ettiğinden şikâyetçi olmuşlardır. İstemat savunmasında bir daha böyle bir şeye cesaret etmeyeceğine dair teminat vermiş, ustalarda şikâyetlerini geri çekmişlerdir.⁴³⁰ Esnaftan bir kimse başka bir ustanın çırağını ayartarak alamayacağı gibi, loncanın izni olmadan çırak ve işçi alımı da yapamazdı. Bununla ilgili örnek abacı ve terzi esnafı içerisinde yaşanmıştır. Kethüda ve yiğitbaşının da hazır bulunduğu davada aynı esnaf loncasından Süleyman usta bu kurala aykırı olarak yanına çırak almıştır. Ancak şikâyetçi olan ustalar Süleyman'ın bir daha yapmayacağını taahhüt etmesi ile şikâyetlerini geri çekmişlerdir.⁴³¹ Usta çırak ilişkisine bir örnekte çörekçi esnafından Pero ile yanına çırak olarak çalıştırdığı Üstoyan ile ilgilidir. Usta Pero Üstoyan'ı 8 ay çalışması karşılığında 50 kuruş vermek kaydıyla yanına almıştır. Ancak Üstoyan Pero'nun yanına 4 ay çalışmış ve 12,5 kuruş ücret almıştır ve Pero'dan kalan ücretini istemektedir.⁴³²

⁴²⁸ GŞS 321-7b/3, 13 Şaban 1165 (26 Haziran 1752).

⁴²⁹ Ferancele çeşitli şekillerde ve çoğunlukla küçük ya da uzun ve dar has ekmek. Feranceleci, bu ekmeği satan kişi. Ş. Sami, *Kamus-i Türki*, s.986.

⁴³⁰ GŞS 321-58a/2, 20 Zilhicce 1165 (29 Ekim 1752).

⁴³¹ GŞS 314-8a/1, 3 Cemaziyülevvel 1163 (19 Mart 1750).

⁴³² GŞS 321-1b/2, 12 Muharrem 1165 (1 Aralık 1751).

Esnafın ürettiği malın fiyatının yani narh belirlenmesinde tüm yetki İstanbul kadısına aitti.⁴³³ Narhın belirlenmesinde esnafın herhangi bir etkisi bulunmuyordu.⁴³⁴ Ancak fiyatların yükseltilmesi konusunda müracaatları olabilir, talepleri uygun bulunursa fiyat yükseltilir, aksi durumlarda ise müracaatları reddedilirdi.⁴³⁵ Konu ile ilgili bir örnek kadının belirlediği, sıradan bir narh tayinidir. Galata’da 70 dirhemi⁴³⁶ 1 akça olan ekmeğe 5 dirhem artırım yapılarak 75 dirhemi 1 akça olarak belirlenmiş ve bu fiyatla satışı yapılması istenmiştir.⁴³⁷ Diğer bir örnek ise narh tespitinden önce esnafın yaptığı satışla ilgilidir. Beyoğlu’nda kerpiç imal eden esnaf dolma kerpici hamaliyesini alıcı vermek kaydıyla 1000 tanesi 60 paraya⁴³⁸, duvar kerpici yine hamaliyesini alıcı vermek kaydıyla 1000 tanesi 120 paraya satışı yapılmaktadır.⁴³⁹

Esnaf çarşısı, pazar ya da hanlardaki ticari faaliyetlerini dükkânlarda icra etmekteydi. Bunun yanı sıra yağhane⁴⁴⁰, şerbethane⁴⁴¹, mumhane, kayıkthane, fırın⁴⁴², hamam⁴⁴³ gibi iş yerleri ihtisas alanlarına göre isimlendirilmekteydiler. Bu ticarethanelerin bir kısmı vakıf tasarrufunda bir kısmı özel mülk durumundaydı. Galata’da bu ticarethane ya da dükkânlar genellikle iki şekilde kiraya verilmekteydi. İlki icare-i sahiha/vahidedir. Bu yöntemle kira akitleri aylık veya yıllık olarak sınırlandırılmaktaydı. Diğer kiralama usulü çift kira anlamına gelen icareteyn usulüdür. Bu yöntemde dükkânın harap olması ve mülk sahibi ya da vakfın tamir ve tadiline gücü yetmemesi durumunda kiracı bina veya dükkânı

⁴³³ Kara, s.60.

⁴³⁴ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul, 2010, s.299.

⁴³⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılar’da Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yay., İstanbul, 1983, s.12.

⁴³⁶ “1 Dirhem 3.207 grama denkti. 400 dirhem 1 vukıyye/okkaya denk gelmesinden 1 dirhem, 1 okkanın 400’de biri ağırlığına sahiptir şeklinde tabir ve tanımı yapılmaktadır.” A. Timur Bilgiç, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 2012, s.116.

⁴³⁷ GŞS 314-1a/1, 27 Receb 1163 (2 Temmuz 1750).

⁴³⁸ “Kuruşun kırkta biri”, Hüseyin Remzi, *Lügat-ı Remzi C.I*, Matbaa-i Hüseyin Remzi, İstanbul, 1305 s.200; “vaktiyle 3 akçeye denk idi”, Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.343.

⁴³⁹ Bu fiyat sabitlemesi yapılan kadar Mustafa Beşe imal ettiği kerpiçi müşteriye kimi zaman eksik kimi zaman fazla sattığını, bu sebeple nizamı aykırı hareket ettiğini söylemiştir. Daha sonra Mustafa Beşe bu hususu kethüdaları Mehmet Ağa’ya bildirdiğinde, Mehmet Ağa aracılığıyla eksik satış yapanların zararının giderilmesine yardımcı olunması konusunda nizam koydurmuştur. Mustafa Beşe ve diğer ustalar bu nizamı muhalefet etmemişler, uyacaklarına dair taahhütte bulunmuşlardır. GŞS 314-34a/2 4 Şaban 1163 (9 Temmuz 1750).

⁴⁴⁰ GŞS 333-62a/5, 4 Rebiyülevvel 1169 (8 Aralık 1755).

⁴⁴¹ GŞS 317-43a/3, 22 Safer 1164 (20 Ocak 1751); GŞS 321-12b/5, 14 Rebiyülahir 1165 (1 Mart 1752).

⁴⁴² Özellikle fırınların isimleri ile anıldığı bir ferman bulunmaktadır. Kasımpaşa’da Dedeler Fırını, Kethorya’da Asma Altı Fırını, Piyale Paşa Fırını fermanında ismi geçen fırınlardır. GŞS 313-97a/1, Evasıt-ı Safer 1163 (Ocak ortaları 1750).

⁴⁴³ GŞS 321-16b/4, 12 Cemaziyülevvel 1165 (28 Mart 1752).

tamir eder ve olduğundan daha az bir kira öderdi. İcareteyn usulünde bir başka ödeme yöntemi de bir defaya mahsus dükkân sahibine icare-i muaccele denilen peşin bir ödeme yapılırdı. Bununla bina ya da dükkânın bakım ve onarım ihtiyacı varsa giderilir, aylık ya da yıllık kira icare-i müeccele adıyla düşük bir kira bedeli ödenirdi.⁴⁴⁴

Fındıklı kasabası Perizat Hatun Mahallesi'nden Ahmet Ağa ile Tophane kasabası Çavuşbaşı Mahallesi'nde bir *bab* dükkânın mutasarrıfı olan Ümmügülsüm arasındaki dava icareteyn usulüne uygun bir örnektir. Tophane kasabası Çavuşbaşı Mahallesi'nde Ahmet Ağa'nın icareteyn yöntemi ile kiracı olduğu dükkân daha önce Sarı Halil'in tasarrufunda iken ölümü ile veraseti eşi Ümmügülsüm, çocukları Osman, Hatice, Hafize, Ümmügülsüm ve Ayşe'ye geçmiştir. Ahmet Ağa, Sarı Halil hayatta iken kiracı olduğu dükkânın tamiri için geri ödemek şartıyla 82 kuruş masrafta bulunmuştur. Sarı Halil öldüğü için Ahmet Ağa dükkânın tamiri için sarf ettiği miktarı Sarı Halil'in varislerinden istemektedir.⁴⁴⁵ Burada Ahmet Ağa'nın dükkânda icareteyn ile kiracı olduğu belirtilmiştir ancak tamir ücretini istemesi kira bedelinin ya da tamir masrafının ödenmesinden sonra yapılan bir masrafa işaret ediyor olabilir.

İcareteyn yöntemi ile sadece dükkân, ticarethane ya da binaların kiraya verilmediği anlaşılmaktadır. Ortaköy'de sicillere yansıyan olayda İstanbul-nüma Çayırı ismiyle anılan bostan icareteynlidir. Bostanın sahibi olan Emetullah Hatun bostanını senelik 11 kuruş olmak üzere on yedi yıl önce bahçıvan taifesinden Mehmet Odabaşı'ya kiraya vermiştir. Mehmet Odabaşı'da 17 yıldır her sene 30 kuruş ödeme yapmıştır. Ancak Emetullah Hatun bostanın kendisine lazım olduğu için Mehmet Odabaşı'ndan bostanı talep eder. Mehmet Odabaşı ise 17 yıldır bostanın kiracısı olduğu kabul etmekte ancak bostanı gedik olarak aldığı ileri sürmüştür. Mehmet Odabaşı'nın savunması meşru bulunmamış ve kira sözleşmesini feshetmesini ve bostanı Emetullah Hatun'a terk etmesi istenilmiştir.⁴⁴⁶ Başka bir kira sözleşmesi feshi Sultan Bayezid Mahallesi'nde gerçekleşmişti. Mahalle sakinlerinden Hanzade isimli Ermeni kadının mahalle çarşısında mülkü olan bir dükkânda tesbih imamesi imal eden Seyyid Mustafa aylık 20 para kira ile kiracıdır. Ancak dükkân sahibi Hanzade dükkânın kendisine lazım olduğunu belirterek

⁴⁴⁴ Ömer Demirel, *Osmanlı Döneminde Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*, Sivas Belediyesi Kültür Yay., Sivas, 1998, s.81-83.

⁴⁴⁵ GŞS 330-107b/3, 5 Cemaziyülevvel 1168 (15 Şubat 1755).

⁴⁴⁶ GŞS 321-3b/4, Muharrem 1165 (Kasım/Aralık 1751).

kira sözleşmesini feshetmiş ve kiracı Mustafa'nın dükkândan çıkmasını istemiştir. Mustafa dükkânda kiracı olduğunu kabul etmiş ve dükkândan çıkacağını belirtmiştir.⁴⁴⁷

Dükkânların kirası ile ilgili bir başka vaka Galata Zindanı yakınında manav dükkânı işletmecisi Tudoş ile dükkânın sahibi Mehmet Çelebi arasında geçen birikmiş kira borcu meselesidir. Mehmet Çelebi müşaheret⁴⁴⁸ olmak kaydıyla dükkânını Tudoş'a Ekim 1751'den (1164 zilkade sonundan) Mart 1752'ye (1165 rebiyülahir sonuna) kadar 3 kuruşa kiraya vermiştir. Ancak anlaşılan o ki Tudoş kiranın ödemesini altı ay geciktirmiştir. Bu yüzden Mehmet Çelebi 3 kuruştan altı aylık toplamda 18 kuruş kirasını Tudoş'tan talep etmektedir. Tudoş'a Mehmet Çelebi'nin 18 kuruşunu vermesi tenbih olunması Mehmet Çelebi'nin talebinin haklı olduğunun da aynı zamanda bir göstergesidir.⁴⁴⁹

Esnaf istediği zaman istediği yerde dükkân açamaz,⁴⁵⁰ istediğine istediği kadar mal satamaz, satışa fazla ya da eksik ürün sunamazdı. Bununla birlikte esnafın ya da üreticinin boş kalmaması için her türlü kolaylık sağlanıyordu.⁴⁵¹ Yine de durumun sicillere yansımaları birtakım sıkıntılarla karşılaştıkları anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili bir örnek İstinye Nahiyesi Yeniköy'e bağlı Molla Çelebi Mahallesi'nde yaşanmıştır. Susamyağı üreticisi Andeli, Molla Çelebi Mahallesi'nde bulunan yağhanesini Mehmet Emin'in kendisinin ihraç etmek suretiyle zapt ettiğini ileri sürmüştür. Mehmet Emin ise savunmasında ise mahallenin yağ ihtiyacı olmakla birlikte Andeli'nin zikredilen yağhanede uzun zamandır üretim yapmadığını, kendisinin ve atalarının yağ üretim ustası olduğunu bildirmiştir. Ayrıca İstanbul'da Mahmut Paşa Camii civarında Yağhane Sokağı'nda daha önce iki kere yanan bir yağhanede yağcılıkta yapmıştır. Yağhaneyi üretime açmasında mahalle ve köy ahalisinin ricası etkili olmuştur. İşletmeyi aylık olarak Andeli'den kiraladığını beyan etmiştir. Mehmet Emin'i esnaf kethüdası ve yiğitbaşı ile

⁴⁴⁷ GŞS 321- 61b/3, 13 Muharrem 1166 (20 Kasım 1752).

⁴⁴⁸ "Kira ya da hizmet mukavelesini aylıkla tutmak, aylığa pazar etmek." Hüseyin Remzi, *Lügat-ı Remzi* C.II, Matbaa-i Hüseyin Remzi, İstanbul, 1305 s.545.

⁴⁴⁹ GŞS 321-18a/3, 15 cemaziyülevvel 1165 (31 Mart 1752). Birikmiş kira borcu için Hacı Mehmet'te mahkemeye başvurmuştur. Mehmet Beşe, Hacı Mehmet'in dükkânında kiracı olmakla birlikte 8 aydır kira borcunu ödemiş değildir. Mehmet Beşe'nin toplam 12 kuruş borcunu Hacı Mehmet'e ödemesi tenbih olunmuştur. GŞS 321-2b/6, 28 Muharrem 1165 (17 Aralık 1752).

⁴⁵⁰ GŞS 313-92a/1, 14 Ramazan 1167 (28 Ağustos 1754).

⁴⁵¹ M. Çağatay Uluçay, *XVII. Yüzyıl'da Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1942, s.21.

mahalle imamı ve müezzini doğrulamıştır.⁴⁵² Dükkân işletmesi ile ilgili farklı bir olay Galata Arastası'nda yaşanmıştır. Arasta'da uzun bir zamandır iki nalça dükkânını nalça esnafının ihtiyarlarından on iki kişi aralarında günde biri olmak üzere işletmektedir. Ancak iddialarına göre Usta Ahmet bir buçuk senedir bu on iki ileri gelenin kârına engel olmuş, nizamlarına zarar vermiştir. Bu sebeple Usta Ahmet'in Arasta'dan ihracını istemişlerdir. Usta Ahmet işletmesini yaptığı dükkânın Usta İbrahim'in boş olan gediği olduğunu söylemiştir. Dükkânı asıl mülk sahibi Feşçi İsmail'den, esnafın usta ve ihtiyarlarının rızası ile kiraladığını belirtmiştir. Usta Ahmet'in elindeki hüccet mukabilinde, vaziyete itiraz eden ustaların davalarında meşru olmadıkları tespit edilmiş ve Usta Ahmet'in dükkânda kalmasında sakınca görülmemiştir.⁴⁵³

Esnaf kendi arasında bir sınırlandırma olmaksızın iş ortaklığı yapabilir şirket kurabilirlerdi. Bununla esnaf sermaye biriktirerek dükkânlarına mali kaynak sağlıyorlardı. Ayrıca kurulan şirketler usta olmak isteyen kişilerin ekonomik sıkıntıları aşmada birer vasıtaydı.⁴⁵⁴ Galata'da bu tür iş ortaklıklarına rastlamak mümkündür. Bu ortaklıklar iki Müslüman ya da iki gayrimüslim girişimcinin arasında oluşturulduğu görülmektedir. Ortaklıkların sicillere yansıma sebebi ise farklılık göstermekteydi. Feshedilen ortaklıklar, ortaklardan birinin ölümü, ölen ya da feshedilen şirketteki ortaklardan birinin birine borcu mahkemeye taşınabilirdi. Tüccar Ahmet ile Hacı Ahmet arasındaki dava bunlardan biridir. Hükümden anlaşıldığına göre Tüccar Ahmet ile Hacı Ahmet kurdukları ortaklık ile gemi emtiası satmaktadırlar. Şirket feshedilmeden önce Hacı Ahmet'in 40 kuruşa sattığı yelken bezinin yarım hissesi Tüccar Ahmet'in payıdır. Ancak şirket dağıtılınca Tüccar Ahmet'in alacağı 20 kuruş Hacı Ahmet'te kalmıştır ve Tüccar Ahmet Hacı Ahmet'ten payını istemektedir.⁴⁵⁵

Başka bir örnek Avram ile Konstantin arasında kurulan ortaklıkla ilgilidir. Konstantin ve Avram şişe, bardak, ayna, gözlük gibi cam ürün satışı yapan iki ortaklardır. Ancak Konstantin ölmüştür. Konstantin'in kızı ve aynı zamanda varisi Aneştasya'nın iddiasına göre Avram'ın elinde Konstantin'e ait 10 bin 702 kuruş değerinde eşyası

⁴⁵² GŞS 333-62a/5, 4 Rebiyülevvel 1169 (8 Aralık 1755).

⁴⁵³ GŞS 321-42b/5, 10 Şevval 1165 (21 Ağustos 1752).

⁴⁵⁴ Eunjeong Yi, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Lonca Dinamikleri* (Çev.: Barış Zeren), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2018, s.111.

⁴⁵⁵ GŞS 321-15b/2, 8 Cemaziyülevvel 1165 (24 Mart 1752).

bulunmaktadır. Konstantin ölmeden önce Aneştasya'nın yanında Avram bu miktarı doğrulamıştır. Dolayısıyla Aneştasya Avram'dan babasının hissesini ve eşyasını istemektedir. Ancak Avram cevabında kendisinde Konstantin'in hakkı ve zimmetine ait bir mal olmadığını söylemiştir.⁴⁵⁶

Mal ve sermaye birikimi için kurulan ortaklıklarda müteşebbis kısıtlaması olmadığı anlaşılmaktadır. Yani, Acı Anton ve Fransız milletinden Esberanto arasında teşekkül eden alkollü içecek ticareti yapan şirketin böyle bir ortaklık olduğu anlaşılmaktadır. Ortakların şirketi feshettiği ve sorunsuz bir mal paylaşımı yaptıkları görülmektedir.⁴⁵⁷ Galata'da Azap Kapısı dâhilinde bulunan bezirhanenin (yağhane) ortakları ikiden fazladır. Öncelikle Yorgi yağhanede bulunan hissesini gediği ile birlikte 30 bin akçeye ortağı Kabril'e satmıştır.⁴⁵⁸ Yorgi'nin diğer ortağı Kiryako'da hissesini 8 bin akçeye Kabril'e satmıştır. Böylece anlaşmalı bir şekilde ortaklık feshedilmiştir.⁴⁵⁹

Esnaf arasında teşekkül eden şirketlerin sadece buldukları çarşı ve pazar hatta şehirdeki esnaflarla sınırlı olmadığını görmekteyiz. 6 Nisan 1750 tarihli bir kayıta Galata'da Kömürcü Hasan'ın mahzen olarak isimlendirilen depolarında misafir olarak bulunan Eğinli Ali Beşe ile Abhazy'a'dan Abhaza Mehmet arasında İstanbul'da bir şirket kurulmuştur. Aralarındaki meselenin sicile yansıma meselesi ise satışı yapılan malın paylaşımında ortaya çıkan anlaşmazlıktır. Abhaza Mehmet, Ali Beşe'nin dava için mahkemeye müracaat ettiği sırada Abhazy'a'dadır. Ali Beşe ile Mehmet Abhazy'a'dayken yaptıkları ticaret sonrasında dört adet Abhaza Kazağı cariye satın almışlardır. Bu cariyeleri de Abhazy'a'daki eminleri Canibek'e teslim etmişlerdir. Daha sonra Ali Beşe İstanbul'a dönmüş, Mehmet'te memleketi Abhazy'a'da kalmıştır. Ancak ayrıldıklarının hemen ardından Abhaza Mehmet, Ali Beşe'nin hissesini zapt etmiştir. Ali Beşe mahkeme başvurarak hisselerinin iade edilmesini istemiştir. Kendisinin şehir dışında olduğu bir sırada Abhaza Mehmet İstanbul'a gelirse cariyeler üzerinde olan hissesinin Mehmet'ten

⁴⁵⁶ Müddei Aneştasya iddiasını ispatlaması için 4 kez mahkeme toplanmış ve hiç birinde ispata kadir olamamıştır. GŞS 321-13b/1, 14 Rebiyülahir 1165 (1 Mart 1752).

⁴⁵⁷ Davacı Yani sabık ortakları ile hesaplarını gördüklerini ve kendi hissesine düşen şarap (hamr), rakı ('ark), alet ve 1/3'lük paydan 100 kuruşu ortakları Acı Anton ve Esberanto'dan aldığını bildirmiştir. GŞS 314-79a/3, 23 Safer 1164 (21 Ocak 1751).

⁴⁵⁸ GŞS 314-72b/2, Selh-i Zilhicce 1163 (1 Kasım 1750).

⁴⁵⁹ GŞS 314-72b/3, 3 Muharrem 1164 (2 Aralık 1750).

alınmasını talep etmektedir. Ali Beşe kendisi İstanbul'da olmazsa hakkını talep etmesi için Seyyid Mustafa Çelebi'yi vekil ve naip tayin etmiştir.⁴⁶⁰

Bazı iş alanları için mal ve sermaye ortaklığından fazlası gerekebilirdi. Sıvacı ustalarından Mehmet, Panos, Nursuz ve Ermeni Murat'ın yaptıkları ortaklıkta bir iş gücü ortaklığıdır. Bunlar daha önce bir evin sıvasını ortaklaşa yapmışlardır. Ancak Nursuz diğer üç ustanın toplam 14 kuruşunu zapt etmiştir. Bunun üzerine diğer üç usta Nursuz'da kalan haklarını almak için dava açmışlardır. Mahkemenin ardından Nursuz ile anlaşma sağlamışlar ve haklarını almışlardır.⁴⁶¹

Galata'da halkın günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapasitede pazar ve çarşı bulunmaktaydı. Yapılan alışverişler, alışveriş sonrası yapılan ödemeler, ödemelerde yapılan gecikmeler, borç-alacak ilişkileri gibi sebeplerle esnaf ve halk arasında birtakım anlaşmazlıklar meydana gelebilirdi. Bu konuda sicillerdeki örneklerin hem fazla hem de çeşitli olduğunu görmeyiz. Boğasi⁴⁶² esnafından Molla Halil ile Haçador arasında gerçekleşen alışverişin ödemesinde bir anlaşmazlık yaşanmıştır. Buna göre Haçador Halil'den 28 kuruş değerinde boğasi almıştır. Ancak Haçador Halil'e 28 kuruştan 6 kuruş ödeme yapmıştır. Halil kalan 22 kuruşunu talep etmektedir. Haçador ise cevabında 28 kuruş borcu olduğunu kabul etmekte ancak 15 kuruş ödeme yaptığını ve 17 kuruş⁴⁶³ borcu kaldığını söylemiştir. Ancak Haçador'un iddiasını ispata delili olmadığından Halil'in talep ettiği 22 kuruş üzerinden ödemeyi yapması istenmiştir.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ GŞS 314-8b/2, 28 Rebiyülahir 1163 (6 Nisan 1750).

⁴⁶¹ GŞS 321-17b/1, 10 Cemaziyülevvel 1165 (26 Mart 1752).

⁴⁶² İnce, astarlık bez. Ş. Sami, *Kamus-i Türki*, s.315.

⁴⁶³ Hesaplama ya da yazımda bir yanlışlık yapılmış olmalıdır. Haçador eğer Halil'e 28 kuruştan 15 kuruş ödeme yaptıysa kalanın 13 kuruş olması gerekirdi.

⁴⁶⁴ GŞS 321-20b/3, 29 Cemaziyülevvel 1165 (14 Nisan 1752).

Bu tarz bir borçlanma terzi esnafından Simon'un boğasi esnafından İbrahim'e olan 72 kuruş borcudur. Ancak bu iki esnaf arasındaki bir anlaşmazlıktan ziyade ödemesi yapılan borcun bildirilmesidir. Simon'un İbrahim'e olan 72 kuruştan bir miktar 25 kuruş borcu kalmıştır. GŞS 331-49b/5, 19 Zilkade 1167 (7 Eylül 1754).

Başka bir alacak verecek meselesi Galata Balıkpazarı'nda tuzlu balık ve havyar satan Tohar ile Yani arasında yapılan alışverişte ortaya çıkan anlaşmazlıktır. Tohar daha önce Yani'ye 110 kuruşluk ve 34 kuruşluk olmak üzere iki kez tuzlu balık ve havyar satmış toplam 144 kuruş borç oluşmuştur. Yani bu borçtan 52 kuruş kaldığını doğrulamış ve kalanı ödeyeceğine dair teminat vermiştir. GŞS 321-37a/3, 26 Şaban 1165 (9 Temmuz 1752).

Marangoz esnafından Mustafa da marangozluk ücretinden Hacı İbrahim'den alacağı 66 kuruşu talep etmek için mahkemeye başvurmuştur. Mustafa, İbrahim'in daha önce borcundan 53 kuruş 10 para ödeme yaptığını ve 12 kuruş 30 para kaldığını söylemiş, ancak İbrahim tamamını verdiğini iddia etmiştir. İbrahim iddiasını ispat edemeyince 12 kuruş 30 paradan borcunu ödemesi istenmiştir. GŞS 331-52a/4, Gurre-i Zilhicce 1167 (19 Eylül 1754).

Bazı esnafın müşterilerin isteğine göre sipariş çıkarabiliyorlardı. Fakat siparişlerde aksaklık ya da siparişlerin kalitesizliği gibi durumların söz konusu olduğu görülmektedir. Fıçıçı esnafından Tudori ile Yahudi Baroh arasında verilen siparişin kalitesizliğinden dolayı bir anlaşmazlık çıkmıştır. Baroh Tudori'ye şıra⁴⁶⁵ koymak için 3,5 kuruş karşılığında bir fıçı yaptırmıştır. Tudori'den aldığı bu fıçıya 45 kuruş değerindeki şırayı koyduğunda fıçı patlamış ve şıra ziyan olmuştur. Baroh Tudori'den hem fıçının yeniden yapılmasını hem de ziyan olan şırasını karşılama istemektedir. Ancak Baroh'un bu talebi meşru görülmemiş ve reddedilmiştir.⁴⁶⁶

Bazı alışverişlerdeki meblağların fazlalığı sıradan bir alışverişten çok iki tüccar arasındaki alım satıma daha yakın görünmektedir. Örneğin kuruyemişi İbrahim Çelebi ile Yahudi Mosa arasındaki alışveriş bu türdendir. İbrahim Çelebi'den 97 kantar⁴⁶⁷ 36 litre üzüm satın alan Mosa, İbrahim Çelebi'ye 330 kuruş vereceği vardır. Alışveriş mahkeme tarihinden 2 yıl önce yapılmıştır. Buna rağmen İbrahim Çelebi, Mosa'nın inkârına rağmen şahitleri aracılığıyla alacağını ispatlamış ve İbrahim Çelebi'ye borcunu ödemesi tenbih edilmiştir.⁴⁶⁸

Esnaf ve loncalar arasındaki ilişkiler sadece alışveriş ile sınırlı değildi. Günün çoğunu aynı ortamda geçiren esnafın aralarında birtakım şiddet olaylarının gerçekleşmesi kaçınılmazdı. Her ne kadar sebep belirtilmese de birtakım anlaşmazlıklar sonucu kavgalar çıktığı anlaşılabilir. Örneğin Kalyoncu tairesinden Ahmet, şerbetçi Mihâl tarafından Mihâl'in Karaköy'deki şerbethanesi önünde, ağzına yumruk atmak suretiyle darp ettiğini iddia etmiştir. Ancak iddiasını ispat edememiştir.⁴⁶⁹ Bir başka kavga Kürekçi Kapısı'nda Ali Kapudan Hanı'ndan Abdullah Beşe ile Kundakçılar⁴⁷⁰ Çarşısı esnafından Kara Musa ve Mustafa arasında olmuştur. Ancak buradaki meseleyi İslam borçlar hukuku çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Çünkü şahsa yönelik yaralama ya da öldürme gibi durumlar “*haksız fiil*” kapsamında değerlendirilmekteydi. Neredeyse bütün hukuk

Aynı tarz borçlanmaların görüldüğü diğer hükümler GŞS 321-4a/3, Selh-i Safer 1165 (17 Ocak 1752); GŞS 321-34a/5, 4 Şaban 1165 (17 Haziran 1752); GŞS 321-65a/5, 28 Muharrem 1166 (5 Aralık 1752).

⁴⁶⁵ “Yeni mayalanmış üzüm suyu”, Ali Seydi, *Resimli Kamus-i Osmanî* C.II, Matbaa ve Kütüphane-i Cihan, İstanbul, 1330, s.597.

⁴⁶⁶ GŞS 317-97b/6, 22 Muharrem 1165 (11 Aralık 1751).

⁴⁶⁷ “44 okka ağırlığında ölçü birimi”, Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.1186; H. Remzi, *Lügat* C.II, s.151.

⁴⁶⁸ GŞS 317-35a/4, 8 Muharrem 1164 (7 Aralık 1750).

⁴⁶⁹ GŞS 317-43a/3, 22 Safer 1164 (20 Ocak 1751).

⁴⁷⁰ “Tüfeklerin kundaklarını yani ağaçtan yapılan art kısımlarını yapan kişi”, Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.1126.

sistemlerinde haksız fiil en yaygın borçlanma usulüydü. Böyle bir durumda yani öldürme ya da yaralama durumunda şartlar olgunlaşmışsa kısas gerçekleşirdi. Kısas dışında diğer bir usul mağdur tarafa ya da yakınlarına diyet ödenmesiydi.⁴⁷¹ Abdullah Beşe'nin darp edilmesi vakasının diyet ile sonuçlandığına şahit olmaktayız. Abdullah Beşe, Kara Musa'nın dükkânında Mustafa ve Kara Musa tarafından darba maruz kalmıştır. Kara Musa ege demiri ile Abdullah'ın yüzünün sol kısmına Mustafa ise tüfek demiri ile Abdullah'ın sol bileğine vurmuştur. Aralarındaki mesele mahkemeye taşınmış, Musa ve Mustafa'nın Abdullah Beşe'ye 5 kuruş diyet ödemeleriyle dava kapanmıştır.⁴⁷²

Esnaf arasında sık rastlanılan bir diğer suç olayı hırsızlıktır. Hırsızlıkta suçlu belliyse genellikle çalınan ya da gasp edilen mal, sahibi tarafından alıkoyandan talep edilirdi. Kasımpaşa'da El-Hac Hüsrev Mahallesi'nden kayda geçen olayda ortada bir hırsızlık vardır. Karaköy'de bir fırından birtakım eşyalar çalınmıştır. Sanık olarak mahalle sakinlerinden olan Salih'ten şüphelenilmektedir. Salih, Galata Voyvodası tarafından ases gözetiminde mahkemeye çıkarılmıştır. Karaköy'de Çörekçi Mustafa'nın fırından iki küçük tavayı habersizce almıştır. Salih tavaları aldığını kabul etmiştir. Eşyaları aldığını kabul etmesi üzerine Salih'ten tavaları sahibine teslim etmesi istenmiştir.⁴⁷³

Sicillerde esnaf ve ticaret ile ilgili benzer örnekler gayet fazladır. Elbette incelediğimiz sınırlı sayıdaki sicillerde Galata'daki tüm esnaf dallarını tespit etmek mümkün değildir.

Tablo 9: Galata'da Faaliyette Olan Bazı Esnaf Grupları:

GALATA ESNAFI							
1	Abacı	14	Feranceleci	27	Kebeci	40	Nalçacı
2	Aşçı	15	Fıçıcı	28	Kerpiççi	41	Otrakçı
3	Bahçıvan	16	Fırıncı	29	Koltukçu	42	Rençber
4	Bakkal	17	Hamamcı	30	Kömürcü	43	Sıvacı
5	Balıkçı	18	Haffaf ⁴⁷⁴	31	Kundakçı	44	Şerbetçi
6	Berber	19	Hayyat/Terzi	32	Kunduracı	45	Şir-i revgancı*
7	Boğasıcı	20	Hoşafçı	33	Kuruyemişçi	46	Tomakçı ⁴⁷⁵
8	Camcı	21	Kahveci	34	Kuyumcu	47	Uncu
9	Cürenci	22	Kalaycı	35	Marangoz	48	Yağcı

⁴⁷¹ Aydın, "Borç", s.287.

⁴⁷² GŞS 321-60a/1, 2 Muharrem 1166 (9 Kasım 1752).

⁴⁷³ GŞS 317-15a/7, 29 Şevval 1163 (1 Ekim 1750).

⁴⁷⁴ "Çizme, mest, pabuç gibi ayakkabı yapıp satan kişi", Ali Seydi, *Resimli Kamus-i Osmanî* C.II, s.425.

* Susamyacı imalatçısı.

⁴⁷⁵ "Kalın ve ağır çizme," Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.910.

10	Çizmeci	23	Kayıklı	36	Leblebici	49	Yelkenci
11	Çörekçi	24	Kalyoncu	37	Manav	50	Yemenici ⁴⁷⁶
12	Dikici	25	Kasap	38	Meskuratçı	51	Yorgancı
13	Ekmekçi	26	Kebabçı	39	Nalçacı	52	

4.3. Liman ve İskele

Haliç'in kuzey sahili boyunca uzanan Galata sahilindeki ve içinde Tophane ile Kasımpaşa'nın yer aldığı limanlar ve iskeleler, XIII. yüzyılda Cenevizlilerin burayı ticari üs haline getirmelerinin ardından İstanbul'un deniz ticaretinin merkezi yapmıştı. Galata'da bu ticari cazibeyi kıyıda suyun geminin yanaşmasına elverecek oranda derin olması oluşturmaktaydı.⁴⁷⁷ Bu sayede liman büyük gemilerin dahi rahatlıkla yanaşarak yükleme ve boşaltma yapmasına imkân veriyordu. Limana büyük gemilerin bile rahatça yanaşması işlekliliğini artırıyordu.⁴⁷⁸ Galata'da özellikle Karaköy ve Tophane limanları Fransız, İngiliz, Venedik, Ceneviz, Felemenk bandıralı gemilerin sıkça uğradığı iskeleleri bünyesinde barındırıyordu. Bu hareketlilik sayesinde Galata kazancının büyük bir kısmını limandan sağlıyordu.⁴⁷⁹ Ticaret gemileri genellikle Galata limanında önünde dururlardı. Bunların bazıları Fındıklı ve Salıpaazarı'nda denize açılmak için rüzgâr beklerdi.⁴⁸⁰ İstanbul ile Galata arasındaki deniz yolu kara yolundan daha kısaydı. İstanbul ile Galata arası karadan dört fersah⁴⁸¹ yani yaklaşık 24 km idi. Ancak karşıdan karşıya geçmek için iskelelerde bol miktarda kayık bulunurdu ve cüz'i bir miktar karşılığında taşıma yaparlardı. Tersanenin burada bulunmasından dolayı kaptan, reis, gemici gibi deniz adamları da burada yaşardı.⁴⁸²

Galata'da sur kapılarının sekizinin sahile açıldığından Evliya Çelebi bahsetmişti. Bu kapıların çoğu aynı zamanda birer iskeleye ismini vermekteydi. Bunlar Balıkpazarı Kapısı, Karaköy Kapısı, Kürekçi Kapısı, Kireç Kapı, Mumhane Kapısı, Eski Yağkapanı Kapısı, Azap Kapısı, Meyyit Kapısı iskeleleridir. Bunlara ilave olarak Bitpazarı, Kalafatyeri, Aralık, Tophane ve Viranelik İskeleleri de Galata Limanını oluşturan iskelelerdir. Özellikle Azap Kapı'dan Kurşunlu Mahzen Kapısı'na kadar olan iskeleler en

⁴⁷⁶ Çizmeci, dikici, haffaf, tomakçı, yemenici için AE.SOSM.III.00045.03226.001, 2 Safer 1170 (27 Ekim 1756).

⁴⁷⁷ Eser Tutel "Limanlar -Osmanlı Dönemi-", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* C.V, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1994, s.216.

⁴⁷⁸ Bulunur, s. 70.

⁴⁷⁹ Mantran, *İstanbul*, C.I, s.87.

⁴⁸⁰ Olivier, s.31.

⁴⁸¹ 1 fersah yaklaşık olarak 6 km uzunluğa sahiptir. Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, s.76.

⁴⁸² Carim, s.174.

işlek olanlarıydı. Mumhane Kapısı İskelesi, Eğri Kapı İskelesi ve Kireç Kapı İskelesi daha çok üretim ağırlıklı iskeleler oldukları için diğerlerine nazaran daha az işleklige sahiptiler.⁴⁸³ Tüm bu ticari alanın elbette bir idarecisi olmalıydı. Bu yüzden limanın idaresi *liman kaptanı* denilen bir kişinin idaresindeydi. Limanın bağlı olduğu Galata Gümrüğü'nden ise *gümrük nâzırı* sorumluydu.⁴⁸⁴ Ayrıca her iskelede de bir iskele kethüdası bulunmaktaydı.⁴⁸⁵ Kasımpaşa'da ise Tersane'nin de etkisiyle daha çok askeri liman görünümündeydi.⁴⁸⁶ Kasımpaşa Tersanesi daha XVI. yüzyılda Venedik tersanesi ile birlikte en büyük tersanesiydi.⁴⁸⁷ Tersanede bahriyenin kumandanı kaptan paşa adına Tersane Emini, tersanenin idaresi, ihtiyaçları ve gemilerin teçhizine nezaret ederdi.⁴⁸⁸

Galata esnafı içerisinde görülen nizam ve kurallar iskele esnafı arasında da geçerliydi. Mesela her kayıkçı bir iskeleye bağlıydı ve bağlı olduğu iskeleye ait yük ve yolcu taşımaya mecburdular. Bu kaide iskele kethüdarları tarafından sıkı bir şekilde takip edilmekte ve denetim altında tutulmaktaydı.⁴⁸⁹ Nizama uymayan usulen uyarılır, “*müstenbih*” olmazsa yani uyarıları dikkate almazsa mesele hukuken çözülmeye çalışılırdı. Örneğin Karaköy İskelesi kayıkçılarından Ali uyarıları dikkate almayanlardandır. Ali'den hem iskele kethüdası hem kayıkçılar nizama uymadığı için şikâyetçidir. Kayıkçılar iskeledeki yük veya yolcu bir düzen ve sıra ile yapmakta ve bu taşımacılıktan belli bir ücret almaktaydılar. Ancak Ali 2 ya da 3 para almadıkça yani muayyen bedelin üstünde bir kazanç elde edemezse sıra kendisine gelse bile çıkmamaktaydı. Ayrıca ferman ile düzenlenen kürekçi bedelini vermemekte, kendisine bir görev tevdi edildiğinde gitmemekteydi. Ali'nin bu tavrı nizama aykırı bir hareketti ve üstelik iskeledeki diğer kayıkçılarla bu konu hakkında tartışmaktaydı. Ali tüm bu ihlallere rağmen uyarılmış ancak yine de uyarıları dikkate almamıştır. Ali'nin nizama aykırı hareketlerinde ısrar etmesi üzerine diğer kayıkçılar ve Karaköy İskelesi kethüdası

⁴⁸³ Bulunur, s. 73.

⁴⁸⁴ BOA, TSMA.E.533/57-1, 29 Receb 1168 (11 Mayıs 1755); GŞS 335-69a/1, 17 Cemaziyülahır 1169 (19 Mart 1756).

⁴⁸⁵ Cengiz Orhonlu, “Osmanlı Türkleri Devrinde İstanbul'da Kayıkçılık ve Kayık İşletmeciliği”, *İÜEF Tarih Dergisi*, C.16, sayı: 21, s.111.

⁴⁸⁶ Tutel, s.216.

⁴⁸⁷ Braudel, *Akdeniz C.I*, s.301.

⁴⁸⁸ Olivier, s.31.

⁴⁸⁹ Orhonlu, s.111.

mahkemeye başvurarak onun iskeleden çıkarılmasını ve kayıkcılıktan men edilmesini istemişlerdir.⁴⁹⁰

Bir iskelede kayıkcılık yapacak kişinin diğer meslek dallarında olduğu gibi kayıkcılıkta da çıraklıktan yetişmesi gerekiyordu.⁴⁹¹ Bu sebeple bir kayıkcı iş yaptığı iskelede kayığını satmak isterse satış yapacağı kişinin de o meslekten olması gerekirdi.⁴⁹² Konuyla ilgili bir satış Galata Balıkpazarı'ndan İbrahim ile İstanbul Balıkpazarı'ndan Kastamonulu Mehmet Beşe arasında olmuştur. İbrahim Galata Balıkpazarı İskelesi'nde bağlı kayığını gerekli aletleri yani gediği ile İstanbul Balıkpazarı kayıkcılarından Mehmet Beşe'ye 48 kuruşa satmıştır.⁴⁹³

Galata'da deniz taşımacılığında önemli bir vasıta da peremelerdi. Peremeler Haliç'te karşıdan karşıya geçişte kullanılırlardı. Peremelerde kayıklar gibi bir iskeleye bağlıydılar. Peremecilik yapacak kişilerin de ehil kimseler olmaları gerekiyordu. Kefil olmayanlar peremecilik yapamazlardı.⁴⁹⁴ Peremelerin de kayık ve esnaf gediklerinde olduğu gibi satış ve miras yoluyla el değiştirmeleri mümkündü. Örneğin Meyyit İskelesi'nde bulunan ve *pereme yeri* tabir edilen liman Hacı Mustafa mülkü olup Süleyman Beşe ile Mustafa Beşe tarafından işletilmektedir. Hacı Mustafa'nın ölümüyle pereme yerindeki hissesi kızları Âmine ve Ümmügülsüm'e intikal etmiştir. Pereme yeri Ümmügülsüm ve Âmine tarafından işletmecisi bulunan Mustafa Beşe'ye 400 kuruşa satılmıştır.⁴⁹⁵ Aynı pereme yerinin ölen Hacı Mustafa'dan başka bir ortağının daha olduğunu görmekteyiz. Kasımpaşa'da Çatma Mescid Mahallesi'nden Mustafa Beşe pereme yerindeki hakkını diğer işletmeci Süleyman Beşe'ye 400 kuruşa satmıştır.⁴⁹⁶

4.4. Çarşı ve İskelede Anlaşmazlıklar

Esnaf arasındaki darp vakalarının sebepleri hükümlerde çok fazla belirtilmese de ya darp edilen bi-gayri hak yani haksız yere darp edilmekte ya da hakarete maruz kalmaktadır. Örneğin Sandıkçılar Çarşısı'nda kaymakçı esnafından İbrahim Ermeni

⁴⁹⁰ GŞS 321-18b/1, 16 Cemaziyülevvel 1165 (1 Nisan 1752).

⁴⁹¹ Orhonlu, s.111.

⁴⁹² GŞS 330-2a/3, 14 Cemaziyülevvel 1167 (9 Mart 1754); GŞS 330-103a/3, 25 Cemaziyülevvel 1168 (9 Mart 1755).

⁴⁹³ GŞS 335-28b/2, 3 Zilhicce 1168 (10 Eylül 1755).

⁴⁹⁴ Orhonlu, s.111.

⁴⁹⁵ GŞS 314-9b/1, 4 Cemaziyülevvel 1163 (11 Nisan 1750).

⁴⁹⁶ GŞS 314-9b/3, 5 Cemaziyülevvel 1163 (12 Nisan 1750).

Haçok tarafından darp edilmiştir. İbrahim'in belirttiğine göre Hoçak İbrahim'in hem din ve imanına küfür etmiş hem de İbrahim'i yumrukla darp etmiştir.⁴⁹⁷ Burada da elbette şahitlerin tanıklığı suçun ispatı için önemli bir etkidir. İbrahim çarşı esnafının şahitliği ile Haçok'un suçunu ispat etmiştir. Bazı durumlarda şahit olmadan, mağdurun vücudunda bulunan darp izleri suçun ispatı için yeterli olabilirdi. Mesela Karaköy Çarşısı'nda kasap olan Kerenso Abidin tarafından darp edilmiştir. Bu darp sonucunda sol gözü şiş ve kara bere olduğundan şer'an gereğinin yapılmasını istemiştir. Abidin'in suçu sabit görülmüş ve tevkif olunmuştur.⁴⁹⁸

İskele esnafi arasında birtakım tatsız olaylar yaşanırdı. Örneğin Azap Kapısı haricindeki Meyyit İskelesi'ndeki kayıkhanede Dimo isimli Rum, kayıkçı Mustafa Beşe'nin kendisini taş ile darp ettiğini iddia etmiş ancak olayın şahidi olmadığından Dimo'nun davası meşru görülmemiştir.⁴⁹⁹ Bazı darp vakalarında şiddet gören taraf bir miktar bedel karşılığında davadan ve şikâyetinden vazgeçebilirdi. Kayıkçı Mustafa ile Seyyid Ömer arasında olduğu gibi. Ömer Balat İskelesi'nden Galata Kürekçi Kapısı İskelesi'ne giderken deniz üzerinde iken Mustafa'nın sağ yanına kayıkçı küreği ile vurmuş üstelik anasına ve karısına sövmüştür. Mahkemede 1 kuruş bedel karşılığında Mustafa davadan vazgeçmiştir.⁵⁰⁰

Meyyit İskelesi'nde demirli bulunan gemini ortakları bulunan Süleyman Reis ve Salih Çelebi arasında cereyan eden satışta da anlaşmazlık görülmektedir. Geminin yarı hissesi Süleyman Reis'in yarı hissesi Salih Çelebi'nin mülküdür. Süleyman Reis Salih Çelebi'den daha önce gemideki hissesini 325 kuruşa satın aldığını belirtmektedir. Süleyman Reis Salih Çelebi paranın tamamını değil bir kısmını verdiğini, Salih Çelebi'den 287,5 kuruş alacağı olduğunu iddia etmekte ve hakkını talep etmektedir. Ancak Salih Çelebi Süleyman Reis'in iddia ettiği gibi hissesini satmadığı gibi herhangi bir borcu dahi bulunmadığını belirtmiştir. Süleyman Reis iddiasını ispatlayamamış ve bir daha aynı dava ile mahkemeye başvurmaması istenmiştir.⁵⁰¹

⁴⁹⁷ GŞS 321-20a/1, 27 Cemaziyülevvel 1165 (12 Nisan 1752).

⁴⁹⁸ GŞS 331-1b/6, 4 Receb 1167 (27 Nisan 1754).

⁴⁹⁹ GŞS 321-35a/3, 16 Şaban 1165 (29 Haziran 1752).

⁵⁰⁰ GŞS 331-49a/2, 17 Zilkade 1167 (5 Eylül 1754).

⁵⁰¹ GŞS 321-13a/5, 16 Rebiyülahir 1165 (3 Mart 1752).

İKİNCİ BÖLÜM

GALATA MAHALLELERİNDE GÜNDELİK YAŞAM

1. Mahalle ve İdaresi

1.1. Mahallenin Tanımı

Mahalle “bir yere inmek, konmak” anlamına gelen Arapça hall (حلل) kökünden türetilmiştir.⁵⁰² Kentin fiziksel yapısı bakımından ele alındığında ise şehir veya kasabanın kısımlarını oluşturan hane, menzil ve konakların bulunduğu yer anlamlarına gelmektedir.⁵⁰³ Bir şehirdeki en küçük idari birim olarak ifade edilen mahalle, şehrin fiziki ve ictimai mekân oluşumunda başta gelen unsurlarındandır. Mahalleler toplum yaşamı hususunda da işlevsel ve sosyal bir bütünlük göstermektedir. Bu anlamda mahalle şeriat çerçevesinde mahalledeki aile ve aileler arasındaki ilişkileri hem fiziksel hem sosyal anlamda düzenleyen bir yapıya sahiptir.⁵⁰⁴

İslam hukukunda Müslümanlar ile gayrimüslimlerin bir arada oturmasını engelleyen herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı. Hem Kur’an’da hem Hz. Muhammed’in uygulamalarında bu tür bir ayrıma rastlanılmamaktadır.⁵⁰⁵ İlk devirlerde Osmanlı mahallelerinde klasik anlamda İslam şehirlerini oluşturan mahalleler gibi dini temel üzerinden bir ayrılık mevcuttu.⁵⁰⁶ Ancak bu devam eden ya da sık rastlanılan bir durum değildi. Gayrimüslimler ile Müslümanların ayrı ayrı ikamet ettikleri mahalleler olmakla birlikte bu genelleme yapmak için yeterli değildir. Bu anlamda XVIII. yüzyılda Osmanlı mahallelerinde gözle görülür bir toplumsal ayrışma yoktu.⁵⁰⁷ Dinî kimlik mahalleli için elbette önemli bir etmendi. Fakat bu aynı mahalleyi paylaşmayacakları, aynı çarşı ya da pazarda iş tutamayacakları anlamına gelmiyordu. Kayıtlarda Osmanlı mahallesinde Müslüman, Rum, Ermeni Yahudi gibi unsurların aynı mahallede hayatlarını

⁵⁰² Ali M. Yel-M. Sabri Küçükaşçı, “Mahalle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.XXIV*, TDV Yay., İstanbul, 2003, s.323.

⁵⁰³ Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.1304; H. Remzi, *Lügat C.II*, s.431.

⁵⁰⁴ Doğan Kuban, “Mahalleler –Osmanlı Dönemi-“, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi C.V*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1994, s.242; Kara, s.73.

⁵⁰⁵ Kenanoğlu, s.317.

⁵⁰⁶ İsmail Kıvrım, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, 8 (1), s.232; Kara, *III. Ahmed Devrinde...*, s.73.

⁵⁰⁷ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yay., İstanbul, 2001, s.21-22.

devam ettirdiklerine dair birçok örnekle karşılaşmak mümkündür.⁵⁰⁸ Bu büyük veya küçük, nüfusu karışık olan mahalle, kasaba ve şehir gibi yerleşimlerde her dinden cemaatin uyduğu, istisnasına az rastlanılan bir durumdur.⁵⁰⁹

Sınırları çoğu zaman keyfi olarak çizilen Osmanlı Mahallesi, sıradan Osmanlı vatandaşının hayatını şekillendiren bir çevredir. Burada doğumlar kutlanır, ilk eğitim verilir, evlilikler yapılır, cenazeler kaldırılırdı. Aile reislerinin otoritelerini etkili bir şekilde kullanması ve bunun desteklenmesi mahallenin arka planına aykırıydı. Mahallelerde ahlaki denetim şeriat çerçevesinde yapılırdı. Bunun kontrolünü bekçiler sağlardı. Bekçiler herhangi bir ahlaksızlığa engel olmak için mahalle aralarında gezerdi. Mahalle kuralları, edep sınırlarını aşmamak kaydıyla esnekti. Ancak karşı cinsin birbiriyle olan ilişkilerinde her zaman katı bir sınır vardı.⁵¹⁰ Kısaca bir ve beraber yaşanan bu ortamda toplumun her kesiminden insan bir aradaydı ve hepsi birbirine karşı sorumluydu. Yani mahalle zor zamanda da iyi zamanda da insanların yanı başında olan, onları kontrol eden bir mekanizmaydı. Bu bakımdan değerlendirildiğinde mahalle, şehri oluşturan bir idari yapı olduğu kadar içinde yaşayanların kültürel ve toplumsal hayatlarını da düzen altında tutan ve denetleyen bir yapıdır.⁵¹¹

1.2. Mahallenin İdaresi: İmamlar ve Görevleri

Genellikle bir cami veya mescit etrafında oluşmaya başlayan mahalleler çoğu zaman bu yapının ismiyle anılırdı. Bu yüzden camiler ve mescitler mahallenin nüvesini oluştururlardı. Belgelerde mahallelinin *cemaat* olarak ifade edilmesi özellikle akşam ve yatsı namazlarını birlikte ve devamlı surette kılmalarından ileri gelmekteydi. Cemaatin camiye devam etmesi mahallede komşuların nazarında bir tanınmışlık ve güvenilirlik ölçütü olduğu için camiye genellikle gidilmeye çalışılırdı. Bunlara bağlı olarak mahalle ve cemaatin içinden biri olan *imamlar* mahallenin idarecisi durumundaydılar.⁵¹² XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar yani muhtarlık müessesesi kurulana kadar mahallede imamların idaresi devam etmiştir. İmamların bu dönemde bilgi bakımından pek

⁵⁰⁸ Kara, s.73.

⁵⁰⁹ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.28.

⁵¹⁰ Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset-Makaleler 3*, (Der.: M. Türköne-T.Önder), İletişim Yay., İstanbul, 1991, s.72-73.

⁵¹¹ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.23-24.

⁵¹² Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları* C.IV, İstanbul, 1984, s.73.

donanımlı oldukları söylenemez. İçlerinde okuryazarlık bilmeyenler olabildiği gibi temel dini bilgiler dışında farklı bir bilgiye sahip olmayanlarda bulunmaktaydı.⁵¹³ Öyle ki Kur'an-ı Kerim'i dahi düzgün bir kıraatle okuyamayacak kadar bilgisiz olan ve bu göreve devam eden imamlar vardı. İmamda dâhil diğer cami görevlilerinin de eğitim ve ahlak bakımından bazı zafiyetleri olduğu anlaşılmaktadır.⁵¹⁴

İmamlar camilere padişah berat ile tayin edilirdi. Bununla birlikte imamlar camide yalnızca namaz kıldırarak ile vazifelidir. Çünkü camilerde imamlardan ayrı olarak hutbe işleri ile ilgilenen hatipler de vardı. Hatiplerde padişah beratı ile tayin edilirdi. İstinye Hümayunabad'da bulunan Sultan Ahmet Camii'ne hatip tayini ile ilgili bir belgede bunu görmekteyiz. Günlük 20 akçe ile vazifeli Mehmet, kendi rızasıyla hatiplik görevini Mehmet Halife isimli başka birisine bırakmıştır.⁵¹⁵ Bunun dışında imamlar kadının mahalle düzeyinde temsilcisi konumundaydı. Bu görev gayrimüslim mahallelerde kocabaşı veya papazlara aitti.⁵¹⁶

İmamların tayinleri beratla yapılırdı ancak görevden ayrılma durumları çeşitlilik göstermektedir. Vefat ve kendi istekleriyle görevden ayrıldıkları gibi imamlık vazifelerini yerine getirmedeki gevşeklikleri, cemaatin hoşnutsuzluğu ve hatta bazen gayriahlaki durumlar imamların görevden ayrılma sebepleri arasında yer almaktadır.⁵¹⁷ Kasımpaşa'da Yeldeğirmeni Mahallesi imamı es-Seyyid Mustafa Efendi'nin mahalle halkının hoşnutsuzluğu ve şikâyetleri ile görevden alındığı görülmektedir. Mustafa Efendi, oğlu Seyyid Ahmet'e vekâleten imamlık görevinde bulunmaktadır. Fakat Mustafa Efendi mahallenin ihtiyaç ve idaresi ile ilgilenmemekte, cemaatin sorunlarına çözüm bulmamaktadır. Dolayısıyla cemaat Mustafa Efendi'nin imamlık vazifesini hakkıyla yerine getiremediğini düşünmektedirler. Bu yüzden mahallenin ileri gelenlerinin şikâyet ve ihbarıyla Mustafa Efendi vekâleten baktığı imamlık vazifesinden alınmıştır. Mahalle işlerine karışmaması hususunda da kendisine uyarılarda bulunulmuştur. Mustafa

⁵¹³ Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Pınar Yay., İstanbul, 2018, s.31.

⁵¹⁴ Konu ile ilgili Risale-i Garibe'nin müellifi din ve camii görevlilerini şu satırlar ile eleştirmektedir: "Makamat bilmeyip türlü türlü nağme edeyim diyen **hatip** efendiler. Hafız olmayıp ve tecvit ile hazret-i Kur'an'ı kıraat edemeyip **imamet** eden efendiler. Camii ve mescit **huddamları** olup silip süpürüp vakti ile hizmetin eda etmeyenler. Camii ve mescit şerifin zeyt yağı ile hizmetin ekil eden **kayyımlar** ve **devr-honlar**. Nadan olup selatin camilerde **müezzîn** olan nefesi tutulasılar ve noktacı **cüz-honlar**. Cuma günü **devr-hon** olup mahfilde bulunmayanlar..." Develi, s. 20.

⁵¹⁵ BOA, AE.SMHD.I.91.6209.2, 29 Muharrem 1166 (26 Aralık 1752).

⁵¹⁶ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.22; Kara, s.75.

⁵¹⁷ Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar*, s.45.

Efendi'nin yerine ise cemaatin oybirliğiyle mahalleden başka bir Mustafa Efendi imamlık için seçilmiş ve vazife ona tevdi edilmiştir.⁵¹⁸ Başka bir örnek Müeyyedzade Mahallesi imamı Hafız Mustafa ile ilgilidir. Mahalleli, imam Hafız Mustafa'yı "sürekli içkili" olmasından dolayı şikâyet etmiştir. Mustafa daha önce cemaat tarafından içki içmemesi hususunda birkaç kez uyarılmıştır. Ancak sarhoş olarak gelmeye ve imamlık yapmaya devam etmiştir. Mahalleli şikâyetlerine devam edince Mustafa imamlık görevini başkasına devredeceğine dair bir taahhütte bulunmuştur. Buna rağmen Mustafa mahallede imamlık yapmayı sürdürdüğü gibi sarhoş gezmeye de devam etmiştir. Mustafa'nın son yaptığı bardağı taşıran son damla olmuştur: Sarhoş olarak evine giden Mustafa gece üçte eşi Hatice'yi darp etmeye kalkışmıştır. Hatice mahalleyi durumdan haberdar etmek ve darba maruz kalmamak için "yangın var" diye bağırmıştır. Böylece mahallelinin olaya müdahale etmesini sağlamıştır. Mustafa, topçubaşı ağa tarafından tutuklanmış evinden çıkarılmıştır. Evden çıkarılırken de mahalleliye ağır sözler sarf etmiştir. Mahkemede durumu anlatan mahalleli Mustafa'nın imamlık için ehliyeti olmadığını ileri sürmüş ve ondan şikâyetçi olmuşlardır.⁵¹⁹ Hafız Mustafa'nın sarhoş olması, karısı Hatice'yi darp etmek istemesi ve mahalleliye ağır sözler söylemesi göz önüne alınmış ve imamlıktan men edilmiştir. Görev *makbuz* karşılığında Ahmet Efendi isminde başka birisine devredilmiştir.⁵²⁰

İmamlar sosyal faaliyetler bakımından kadılar tarafından sürekli teftiş edilirdi. Bu teftişlerde sadece dini görevleri değil mahalle de yapılması gereken diğer hizmetlerin yapılıp yapılmadığı da araştırılırdı.⁵²¹ Müslüman mahallelerde imamlar gayrimüslim mahallelerde rahipler kendi cemaatini bilip tanımak zorundaydı.⁵²² Bu yüzden dışardan birisinin bir mahalleye yerleşebilmesi için mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefaleti şarttı. Böylece imam birbirine kefil olan mahalle halkının kefil olurdu.⁵²³ Gayrimüslim mahallelerde ise rahip ya da papaz mahallelinin kefil durumundaydı. Kefili olmayanlar mahallelerde ikamet ettirilmezdi. Ayrıca İstanbul'da beş yıldan az oturanlar

⁵¹⁸ GŞS 317-5b/6, 3 Şaban 1163 (8 Temmuz 1750).

⁵¹⁹ GŞS 321-62a/1, 15 Muharrem 1166 (22 Kasın 1752).

⁵²⁰ GŞS 321-61b/6, 19 Muharrem 1166 (26 Kasın 1752).

⁵²¹ Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, V/3, 1982, s.31; Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar...*, s.16.

⁵²² Kemal Beydilli, "Stephan Gerlach'ın Ruznamesinde İstanbul", *Tarih Boyuna İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler* (ss.83-106), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989, s.98.

⁵²³ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.22.

da memleketlerine gönderilirdi. Bu gibi durumların araştırılıp tespit edilmesi de imamların vazifesiydi.⁵²⁴

Kefalet sözleşmelerinde kadılık imamlara yardımcı olmaları ve işlemleri kayıt altına almaları için memur görevlendirirdi. Örneğin Tatavla köyünde sicile yansıyan kayıta bu işlem için Galata kadısı mahkeme memurlarından Mehmet Necip Efendi'yi ve Galata Voyvodası Mehmet Tahir Ağa'yı görevlendirmiştir. Köyde ev sahibi olanlar, ev sahibi olmayanlar ve bekârlar ayrı ayrı kaydedilmişlerdir.⁵²⁵

İmamların mahalledeki bir başka görevi evlenme işlemlerini yerine getirmektir.⁵²⁶ Müslüman çiftler mahallenin imamı huzurunda nikâh kıyarlardı. Gayrimüslimler evlilik ve boşanmaları kendi şeriatları çerçevesinde gerçekleştirme serbestisine sahiptiler. Ancak kimi zaman imam huzurunda evlenen gayrimüslimlerde bulunmaktaydı.⁵²⁷ Sarkiz ve Marta boşanmak için Galata mahkemesine başvurmuşlardır. Ancak nikâhlarının daha önce İstanbul'da Gedik İmamı Hüseyin Efendi tarafından kıyıldığını söylemişlerdir.⁵²⁸

Görev süreleri boyunca avarız ve raiyyet rüsumundan muaf olan imamlar⁵²⁹ mahalle halkının ödemekle mükellef olduğu vergilerin takip ve tahsilinden sorumluydular.⁵³⁰ Ayrıca mahalleli ya da esnaf arasında parasal ihtiyaçları karşılamak ya da istenmeyen durumlara karşı alınmış bir tedbir olarak oluşturulan avarız vakıflarında toplanan avarız akçası imamların denetimine bırakılırdı. Toplanan para ile hem mahallede hasta ve fakir olanlara yardım ediliyor hem de cami ve mescitlerin ufak tefek ihtiyaçları gideriliyordu.⁵³¹ Çoğu zaman bu tür vakıfların idaresi de imamın sorumluluğunda olabilirdi. Fındıklı'da Molla Çelebi Mahallesi'ndeki avarız vakfının idaresi mahalle imamlarındaydı. İmamlığı ve vakfın mütevelliliğini yürüten Abdullah Efendi kendi isteğiyle imamlığı Ali Efendi'ye bırakmıştır. Böylece vakfın sorumluluğu da Ali Efendi'ye geçmiştir.⁵³² Durum her zaman bu şekilde olmayabilirdi. Şahkulu Mahallesi'nde imam ile vakfın mütevellisi ayrı kişilerdi. Ancak avarız vakfının

⁵²⁴ Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, s.53; Kazıcı, "Osmanlıda Mahalle İmamları...", s.33.

⁵²⁵ GŞS 335-88b/1, 18 Muharrem 1169 (24 Ekim 1755).

⁵²⁶ Kazıcı, "Osmanlıda Mahalle İmamları...", s.34.

⁵²⁷ Kara, s.174.

⁵²⁸ GŞS 331-49a/4, 16 Zilkade 1167 (4 Eylül 1754).

⁵²⁹ Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar...*, s.11.

⁵³⁰ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.22.

⁵³¹ Kazıcı, "Osmanlıda Mahalle İmamları...", s.34.

⁵³² GŞS 314-76a/3, 15 Muharrem 1164 (14 Aralık 1750).

mütevellisi İbrahim Efendi ölünce bu görevin İmam Mehmet Efendi'ye devredilmiştir.⁵³³ Aynı durum Kasımpaşa'da Sururi Mahallesi'nde de görülmektedir. Yani imam ile avarız vakfi mütevellisi ayrı kişilerdir. Vakfın mütevellisi debbağ Mustafa Çelebi bu göreve berat ile getirilmiştir. Ancak işlerinin yoğunluğu sebebiyle bu görevi İmam Mehmet Efendi'ye bırakmıştır.⁵³⁴ Burada anlaşılmaktadır ki avarız vakfının idaresi imamda değilse, imam olmayan birisi berat ile tayin olmaktadır. İmamların bu görev için vakıftan belli bir ücret aldıklarını söyleyebiliriz. Fındıklı'da Molla Çelebi Mahallesi'nde imam Abdullah Efendi avarız vakfının mütevellilik vazifesini 1 akçe yevmiye ile devam ettirmektedir.⁵³⁵ Yeri gelmişken belirtelim gayrimüslimler de kilise ihtiyaçlarını gidermek, hasta ve fakirlere yardım edebilmek için kendi aralarında avarız vakfi kurabiliyorlardı. Galata'ya bağlı Kapıdağ nahiyesi Bandırma kasabasında Aya Nikola Kilisesi'nde gayrimüslimler kilisenin fukarası ve gerekli ihtiyaç ve masrafların karşılanabilmesi için bir avarız vakfi oluşturmuşlardır. Hıristiyan cemaatin oluşturduğu bu avarız vakfının idaresi, cemaatin temsilcisi sıfatıyla kilisenin papazındaydı.⁵³⁶

Kadınların İslamî adap ve kurallar dışına çıkmamaları konusunda da imamların birtakım sorumlulukları vardı. Kadınların evlerinden dışarı çıkıp mahalle aralarında ve çarşı pazarda erkekler ile adaba aykırı diyaloglar kurmaları, erkeklerin işlerine karışmaları hoş karşılanan davranışlar değildi. Dolayısıyla bu konuda herhangi bir ihlal olması halinde önlemeye yönelik hükümler düzenlenir, kadınlara fermanlar gönderilirdi.⁵³⁷ Merkezden gönderilen bu tür fermanların uygulaması ve duyurulması, kadınların mahalledeki temsilcisi ve mahallenin de yöneticisi olmaları sebebiyle imamlara düşüyordu.⁵³⁸ Galata kadısına gönderilen bir fermanda “*kurban bayramının birinci gününden dördüncü günü sonuna kadar*” kadınların evlerinde oturmaları istenmiş ve bu süre boyunca mahalle aralarında ve çarşılarda gezmeleri yasaklanmıştır. Aksi durumlarla karşılaşılması halinde cezalandırılacakları mahalle imamları aracılığıyla mahalle ahalisine ilan edilmesi emredilmiştir.⁵³⁹

⁵³³ GŞS 321-12b/6, 15 Şevval 1164 (6 Eylül 1751).

⁵³⁴ GŞS 313-87a/1, 20 Rebiülevvel 1163 (27 Şubat 1750).

⁵³⁵ GŞS 314-75a/3, 15 Muharrem 1164 (14 Aralık 1750).

⁵³⁶ GŞS 313-84b/2, 9 Rebiülevvel 1163 (16 Şubat 1750).

⁵³⁷ Kara, s.80

⁵³⁸ Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar...*, s.17.

⁵³⁹ GŞS 314-94a/4, 7 Zilhicce 1163 (7 Kasım 1750). Aynı içeriğe sahip başka bir ferman Ramazan bayramı içinde gönderilmiştir. GŞS 314-96a/2, 27 Şevval 1163 (29 Eylül 1750).

Mahalleye gelenlerin ve mahalleden gidenlerin kayıtlarını tutmakta mahalle imamlarının görevleri arasındaydı. Söz konusu İstanbul olunca bu iş keyfiyete bırakılamazdı. Bu yüzden şehre giriş ve çıkışlar kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Öyle ki misafirlik için bile İstanbul dışına çıkılsa imama bildirilmeliydi. Gayrimüslim mahallelerde ya da gayrimüslim cemaatlerde bu iş papazların sorumluluğundaydı. Kemankeş Mustafa Paşa Mahallesi'nden Anatole, annesi Mandora'dan kalan miras ile ilgili bir husus için Edirne'ye gitmiştir. İşlerini halledip bir ay sonra geri döndüğünde mahalle papazı Andresi başta olmak üzere mahalleden Müslüman ve gayrimüslimlerin, Anatole'nin mahalle ahalisinden olduğuna dair şahitliklerine başvurulmuştur.⁵⁴⁰ Bu tarz bir uygulamaya gidilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Fert nazarından bakıldığında, kişi şehir dışında bulunduğu süre zarfında başına bir iş gelebilir, bir olaya karışabilir, hatta bu sırada ölebilirdi. Şehir dışında ölenlerin ölüm haberi mahkemede ölen kişinin yakınlarına bildirilirdi.⁵⁴¹ Aslen Fındıklı'da Yırtlas Hasan Efendi Mahallesi'nden olan Süleyman Trablus'ta Hilal Eyaleti'nde Derse Kasabası'nda vefat etmiştir. Trablus ahalisinden Halil ve Mehmet Süleyman'ın vefatından ancak beş ay sonra eşi Emetullah'a ve mahkemeye bildirmiştir.⁵⁴² Bu ve benzeri durumlarda kişinin kendisinin ya da ailesinin mağdur olmasını önlemek amacıyla şehir dışına çıkma gerekçesi ve şehir dışında bulunma süreleri genellikle mahalle imamlarına bildirilmekteydi. Merkezî yönetim cihetinden bakıldığında ise ülke genelinde genel asayiş ve kontrol sağlanarak suçluların takibi yapılmış olmaktadır.⁵⁴³

Yangınların önlenmesi hususunda da imamların halkı denetleme ve bilgilendirme vazifesinin olduğu görülmektedir. Tophane naibine gönderilen bir fermanda yangınların önüne geçebilmek amacıyla ocak, mum ve kandillerin kullanımına dikkat edilmesi,

⁵⁴⁰ GŞS 331-52b/2, Gurre-i Zilkade 1167 (20 Ağustos 1754).

⁵⁴¹ Kara, s.83.

⁵⁴² GŞS 314-33b/1, 2 Şaban 1163 (7 Temmuz 1750). Cami-i Kebir Mahallesi'nden Raziye'nin eşi Hacı Derviş Ali Aralık 1748'de Hac görevini yerine getirdiği sırada ölmüştür. Mahalleden Hacı Mehmet ve kavakçı Tüğsüz Hacı Osman Derviş Ali ile Hac'da iken şahsın ölümüne şahit olmuşlardır. Galata'ya geldiklerinde Ali'nin vefatını mahkemeye bildirmişleridir. GŞS 314-37a/4, 15 Şaban 1163 (20 Temmuz 1754). Tophane'de Firuz Ağa Mahallesi'nden Hafize'nin eşi Tophane topçularından Ali Ağa mahkemeden 4 sene önce Kars'ta vefat etmiştir. Vefatı sırasında kayıkçı Mehmet Beşe ve hamal Osman Ali'nin yanında olduklarını bildirmişlerdir. GŞS 314-40a/1, 20 Şaban 1163 (25 Temmuz 1750).

⁵⁴³ Kara, s.83.

bacaların temizlenmesi gibi hususlarda imamların mahalleliyi uyarması istenmiştir.⁵⁴⁴
Bunun içinde Tophane mahallelerinin imamlarını gösteren bir liste hazırlanmıştır:

Tablo 10: Tophane Kasabası İmamları:⁵⁴⁵

Sıra	Mahalle ve Camii İsmi	İmamın İsmi
1	Cihangir Mahallesi	Seyyid İsmail Efendi
2	Tomtom Mahallesi	Halil Efendi
3	Etmekçibaşı Mahallesi	Ahmet Efendi
4	Sehil Bey	İmam vekili Ahmet Efendi
5	Kılıç Ali Paşa Camii	Halil Efendi
6	Kâtip Mustafa Efendi Mahallesi	Osman Efendi
7	Muhyiddin Efendi Mahallesi	Seyyid Mehmet
8	Molla Çelebi Mahallesi	Halil Efendi
9	Firuz Ağa Mahallesi	Hacı Ahmet Efendi
10	İbrahim Efendi Mahallesi nam-ı diğer Ayaz Paşa Mahallesi	Seyyid Mehmet
11	Kuloğlu Mahallesi	Hasan Efendi
12	Perizat Hatun Mahallesi	Ahmet Efendi
13	Hüseyin Ağa Mahallesi	Abdullah Efendi
14	Selime Hatun Mahallesi	Abdurrahman Efendi
15	Azari? Efendi Mahallesi	Ömer Efendi
16	Hacı Receb Mahallesi	Hacı Mehmet Emin
17	Hacı Ali Ağa Mahallesi	Hacı Kasım
18	Defterdar Ebulfazl Mahallesi	Mehmet Efendi
19	Yahya Çelebi Mahallesi	Mustafa Efendi
20	Hoca Ali Mahallesi	Mehmet Efendi
21	Hüseyin Efendi Mahallesi	Mahmut Efendi
22	Kazgancıbaşı Mahallesi	Ahmet Efendi
23	Ketanî Ömer Paşa Mahallesi	Feyzullah Efendi
24	Karabaş Mustafa Ağa Mahallesi	İsmail Efendi
25	İlyas Çelebi Mahallesi	Şeyh Mustafa Efendi
26	Sarı Lütü Mahallesi	İsmail Efendi
27	Müeyyetzade Mahallesi nam-ı diğer Yazıcı Mahallesi	Ömer Efendi
28	Sefer Kethüda Mahallesi	Osman Efendi
29	Avni Efendi Mahallesi	Ömer Efendi
30	Bazargân El-Hac Ali Mahallesi	Mehmet Efendi
31	Yırtlaz Hasan Çelebi Mahallesi	Mahmut Efendi
32	Şahkulu Mahallesi	Süleyman Efendi
33	Cizyeci Mahallesi	El-Hac Mehmet Efendi

İmamlar camilerde imamlık, vakıflarda mütevellilik işleri gibi resmi görevlerin dışında mahallede huzurun temininde ve devam etmesinde vazifeliydiler. Bunun yanı sıra mahallede çevre temizliğine dikkat edilmesi, yangınların önüne geçmek için evlerde ocakların ve bacaların temizliğinin yapılması gibi beledi işlerde de mahalleliyi uyarmakla da görevliydi.⁵⁴⁶

⁵⁴⁴ TŞS 150-0a/2, 23 Cemaziyülevvel 1168 (7 Mart 1755).

⁵⁴⁵ TŞS 150-0a/3, 23 Zilhicce 1168 (30 Eylül 1755).

⁵⁴⁶ Kara, s.84.

2. Mahallede Huzur ve Asayişin Sağlanmasında Mahalle Halkının Rolü

Osmanlı kentinde toplumun denetimi, toplumun huzur ve asayişinin temini resmî görevliler ve idarenin görevlendirdiği kişi ya da kurumlar tarafından sağlanmaktaydı. Mahalle ahalisi toplumun en temel birimi olması nedeniyle bu kontrol ve denetimin sağlanmasında birincil etkiye sahipti.⁵⁴⁷ Mahallenin huzuru bozan bir durum, asayiş sarsan bir suç unsuru söz konusu olduğunda ilk müdahale eden mahalleli olurdu. Suç isnat ettikleri kişileri yetkililere teslim ya da ihbar ederlerdi. Bugün Şerif Mardin tarafından ortaya atılan ve “mahalle baskısı” olarak tabir edilen olgu aslında Osmanlı mahalle yaşamında kontrol mekanizması olarak işlemekteydi. Böylece birey önce kendi sonra mahallenin güvenliğinden sorumlu olurdu. Bir gelenek olarak devam ettirilen bu uygulama kanunnamelerle yazılı hale getirilerek işlevselliği artırılmaya çalışılmıştır. XVI. yüzyıl kanunnamelerinde mahalle içinde ya da köy yerinde gerçekleşen bir faili meçhul cinayette katilin bulunması, hırsızlık yapıldığında hırsızın bulunması, şüphelenilen biri varsa teftiş edilmesi mahalleli ya da köylünün sorumluluğuna verilmiştir. Eğer suçlu mahalleli tarafından bulunamaz ya da tespit edildiğinde yetkililere ihbar edilmezse tazmini mahalleliye aitti.⁵⁴⁸ Burada ki asıl amaç mahallede suç oranında artış olmasını önlemektir. Hem böylece mahallenin denetimi, mahallede asayiş ve huzurun sağlanması mahalleli aracılığıyla yapılmış oluyordu. Bu sayede hem suç olaylarının önüne geçilmeye çalışılır hem de mahallelinin suçlulara yardım ve yataklık yapması önlenirdi. Suç ya da gayriahlaki durumlara karşı görevliler, mahalleli ile birlikte hareket etmiş oluyorlardı.⁵⁴⁹

Mahallede güven ve huzur ortamının devam etmesi hususunda imamların büyük rolleri vardı. Mahallede içki içenlerin, fuhuşla meşgul olanların takibini de onlar yapmaktaydı.⁵⁵⁰ Bu bakımdan mahallede eğer bir gayriahlaki durum söz varsa mahalleli imam önderliğinde bu tür meseleleri çözmeye çalışırdı. Söz konusu, mahallenin asayiş olduğunda şüphelenilen evlere baskınlar yapılmasında bir sakınca yoktu. *Mahalle baskını* olarak tabir edilen bu suçlu arama işlemi evine yabancı erkek ya da kadın alanlar ihbar

⁵⁴⁷ Kara, s.85.

⁵⁴⁸ Selami Pulaha-Yaşar Yücel, “I. Selim Kanunnamesi (1512-1520) ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları”, *TTK Belgeler Dergisi* C.XII, sayı: 16, 1987, s. 19.

⁵⁴⁹ Kara, s.89.

⁵⁵⁰ Kara, s.79.

edilirdi. Mahalle imamının yanı sıra kolluk kuvvetleri ve onların peşine takılan kalabalık ihbar edilen evde arama yapardı.⁵⁵¹ Enderunlu Fazıl eseri *Zenanname*'de mahalle baskınınu şu şekilde tasvir etmiştir:

“...Gündüz olmaz gece gitmek lazım	...
Çünkü ey sahib-i akıl ve ferheng	Geceden iyi bulunmaz pezeveng...
Bir kıyamet kopar ol esnada	Özge bir fitne çıkar ol câda
Semt ahalisi gelir meydana	Ak sakal kara sakal cengâne
Bir telaş ile kapı çat çat eder	Halkaları birbirine çak çak eder
Kapının halkasını tutmuş imam	Hübdan şimdi uyanmış sersâm
Belde misvak ve fenar elde asa	Şekl-i destarı perişan ama
Diye tecvid ile Sübhanallah	Semtimiz böyle değildi eyvah
Derki çık ey dini yok hatun	Hey gidi zani habis ve melun
Çık behey zaniye hey sahire çık	Çık behey fasıka çık hey facire çık
Alayım mahkemeden ilamın	Kalmasın hiç bu mahalde namın
Çıksın ol zani o densiz kâfir	Kapıda işte cemaat hazır... ” ⁵⁵²

Emekyemez Mahallesi'nde evine yabancı kadın aldığı tespit edilen bir adamın evine Enderunlu Fazıl'ın da tasvir ettiği şekilde geceleyin bir baskın yapılmıştır. Mahalle ahalisinden olan Mehmet Emin'in yatsı vaktinden sonra İstanbul'da Horhor Mahallesi'nde oturan Nefise ve Hüsnüşah isimli kadınları evine aldığı yönünde bir ihbar alınmıştır. Durum mahalle imamı Abdurrahman Efendi tarafından doğrulanınca imam ve mahalle ahalisi Mehmet Emin'in evine baskın yapmışlardır. Mehmet Emin'in evinde basılan Nefise ve Hüsnüşah'ın durumu kadıya bildirilmiştir. Mahkeme her iki kadın içinde tazir⁵⁵³ cezasını uygun görmüştür.⁵⁵⁴ Başka bir baskın Alaca Mescit Mahallesi'nde yapılmıştır. Mahallede manav Abdullah olarak bilinen şahıs Saliha'yı bir gece vakti gizlice evine almıştır. Abdullah bunu pek gizleyememiş olmalı ki mahalleli durumdan haberdar olmuştur. İmam önderliğinde toplanan mahalleli Abdullah'ın evine gece yarısı

⁵⁵¹ Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.II, s.380.

⁵⁵² Enderunlu Fazıl, *Zenanname (Defter-i Aşk içinde ss.56-111)*, Ali Rıza Efendi Matbaası, İstanbul, 1286, s.97.

⁵⁵³ Kelime anlamı olarak redd, icbar, tahkir, tedib, hak üzere tevkif manalarına gelir. İstilahta ise İslam hukukunda hakkında muayyen bir ceza bulunmayan cürümlerden dolayı padişah, kadı veya naip tarafından tatbik edilen cezalar hakkında kullanılan bir tabirdir. Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.III, s.427.

⁵⁵⁴ GŞS 333-80b/6, 8 Cemaziyülahir 1169 (10 Mart 1756).

bir baskın yapmıştır. Abdullah baskını önceden haber almış olmalı ki imam ve ahali eve geldiğinde Abdullah'ın çoktan kaçmıştır. Evde yalnızca davet ettiği Saliha vardır. Mahkeme günü Saliha kadı huzuruna çıkarıldığında *Abdullah'ın daveti ile geldiğini* kabul etmiştir. Ancak iddiasına göre Abdullah *seninle evlenirim* diyerek kendisini çağırmıştır. Kadının bu konuda dinletebileceği bir şahidi ya da iddiasını ispatlayabileceği bir kanıtı olmadığı için tazir ile cezalandırılmıştır.⁵⁵⁵ Örneklerin her ikisinde de kadınlar kendilerini eve alan kişilere isnat ettikleri suçları ispat edemedikleri için bu ceza kendilerine uygun görülmüştür.⁵⁵⁶

Mahalleli kefalet sistemi ile birbirini yakından tanırdı. Birbirlerine kefil oldukları için bir anlamda kendi denetimlerini kendileri sağlamış olurlardı. Bu yüzden mahallede suç teşkil eden bir olay meydana geldiğinde ve mahkemeye sirayet ettiğinde, olaya karışan kişi hakkında mahallelinin ve imamın tanıklıklarına başvurulurdu. Davalının mahkemesi sırasında deliller ve kanıtlar ne kadar etkiliyse, mahallesinde nasıl bilindiği, komşuları arasındaki itibarı da o derece önemliydi.⁵⁵⁷ Bu tür durumlarda mahalle ahalisinin davalı hakkında verdiği bilgiler kişinin iyi hal ya da kötü halinin tespitinde önemli bir ölçüttü. Tophane'de Karabaş Mustafa Mahallesi'nde Rukiye'ye asılsız iftiralar atıldığı için Rukiye'nin mahkemeye iddiaları ve iftiraları bertaraf etmek için başvurduğu görülmektedir. Mahkeme, mahallelerinde ikamet eden Rukiye hakkında mahallenin imamı ve mahalle ahalisinin tanıklıklarına başvurmuştur. Mahalleli Rukiye için *kendi halinde olduğunu* söylemiş, kendisinin *hal ve tavırlarından rahatsız olmadıklarını*, tam aksine *kendisinden razı olduklarını* ifade etmişlerdir. Ayrıca *kendisini yabancı erkeklerden sakındığını* da vurgulamışlardır. Kısaca imam ve komşuları Rukiye'nin bir suça ya da gayriahlaki duruma karışamayacağına dair kefil olarak mahalle içerisinde iyi haline şahitlik etmişlerdir.⁵⁵⁸ Mahallesi belirtilmeyen bir kayıta yine bir kadın muhtemelen suç isnadıyla mahkemeye çıkarılmıştır. Burada ne tür bir suç isnat edildiğiyle ya da soruşturmanın neden yapıldığıyla ilgili bir bilgi verilmemiştir.

⁵⁵⁵ GŞS 321-40a/5, 20 Ramazan 1165 (1 Ağustos 1752).

⁵⁵⁶ Bu hususta I. Selim kanunnamesinde ağır yaptırımlar öngörülmüştür. Örneğin: "*Bir kişi zina kasdına bir kişinin evine girse evli olursa evli cürmin vere ve eğer ergen olursa ergen cürmün vere. Kız oğlan çeken ve hıyanet ile bir kimesnenin evine girenin ve kız ve avret çekmeye bile varana kimesneye siyaset için zekeri kesile. Kız ya avret çekip cebr ile nikâh ettireni cebr ile boşatalar ve dahi siyaset ideler ve nikâh edenin sakalın keseler ve muhkem let edeler...*" Pulaha, s.17.

⁵⁵⁷ Ergenç, s.74.

⁵⁵⁸ GŞS 321-20a/4, 20 Cemaziyulahir 1165 (5 Mayıs 1752).

Safiye'nin mahalle içerisindeki durumu mahalle imamı ve mahalle ahalisinden sorulmuştur. Komşuları öncelikle Safiye'nin, Sultan Ahmet türbesi türbedarı Ebubekir'in eşi olduğunu vurgulamışlardır. “Kendisinin daha önce herhangi bir suç ile itham edilmediğine, ırz ve namusunu muhafaza eden bir kişi olduğuna dair şahitlik emişler, kendi halinde birisi olduğunu” belirtmişlerdir.⁵⁵⁹

Bazen şikâyetçi olan kişinin, şikâyetini geri çekmesi veya davasından vazgeçmesi de davalı kişinin iyi haline işaret etmekteydi. Şehsuvar Mahallesi'nden sicile yansıyan örnekte Mahmut Çelebi komşusu Rabia ve kızı Zeynep'in kendisine ağır sözler sarf ettikleri ve mahalle de kendi hallerinde olmadıkları yönünde beyanlarda bulunarak haklarında şikâyetçi olmuştur. Mahmut Çelebi'nin şikâyetinin ardından Rabia ve kızı Zeynep'in bir daha bu tarz hareketlerde bulunmayacaklarına, kimseye kötü söz ile sataşmayacaklarına dair Mahmut Çelebi'ye söz verdikleri anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Mahmut Çelebi sözlerine itimat ederek kızı ve annesinin kendi hallerinde olduklarını belirtmiş, şikâyetinden ve davasından vazgeçmiştir.⁵⁶⁰

Mahkemeye bir dava intikal ettiğinde, dava ile ilgili kanıt ve delil yetersizliği durumları olabilirdi. Bu durumda da davalı kişi ile ilgili yine komşuların tanıklıklarına başvurulurdu. Davalının kişiliğiyle ilgili bilgiler toplanması için tanıkların verdiği bilgiler davalı hakkında verilecek kararda esas alınırdu. Lehte ya da aleyhte yapılan tanıklık suçun tespitinde ve suçlunun cezalandırılmasında etkili olmaktadır.⁵⁶¹ Bu tür uygulamalar kanunnamelerle yazılı hale getirilerek yaptırımların caydırıcılığı sağlamak istenmiştir. Bir kadın ya da kız, bir kişi hakkında *bana zina etti* dese kadının sözlerine şahitsiz itibar edilemezdi. Erkeklerde yapılmadığına dair yemin etmeliydi. Kadına iftira sebebiyle tazir cezası uygulanırdı. Aynı şekilde bir kişi başka bir kişinin eşine, kızına ya da cariyesine zina suçlaması yaparsa suçlamayı yapan kişinin bunu ispat etmesi gerekliydi.⁵⁶² Galata'da Müslüman ve gayrimüslim ahalinin birlikte yaşadığı mahallelerden birisi de Hüseyin Ağa Mahallesi'ydı. Anteran isimli Ermeni kadın bir gece yarısı komşusu terzi Artin'in, evine geldiğini ve kendisini zinaya zorladığını ileri sürmektedir. İddiasına göre Artin ile olaydan bir gün sonra karşılaştıklarında, *kendisine tecavüz ettiğini* Artin kabul etmiştir.

⁵⁵⁹ GŞS 331-50a/2, 24 Zilkade 1167 (12 Eylül 1754).

⁵⁶⁰ GŞS 317-4b/5, 27 Recep 1163 (2 Temmuz 1750).

⁵⁶¹ Kara, s.91.

⁵⁶² Pulaha, s.17.

Aralarında yaşanan olay nedeniyle Anteran gereğinin yapılması için mahkemeye başvurarak şikâyetçi olmuştur. Ancak kadın iddiasını ispat edemediği gibi olayı duyan şahitleri de yoktur. Artin’de suçlamayı kabul etmemektedir. Kadın iddiasını ispatlayamadığı için talebi reddedilmiş, Artin’e de herhangi bir ceza verilmemiştir.⁵⁶³ Bir kadının, bir kişi hakkında *bana zina etti* demesi halinde aynı zamanda şahidinin de olması gerekirdi. Aksi durumda iftira olarak kabul edilir ve kadına tazir cezası uygulanırdı. Burada kadın suçlamasını ispatlayamadığı için sözlerini iftira olarak değerlendirmek gerekir. Ancak kadına tazir cezası uygulanmadığı görülmektedir. Bu durum kadının gayrimüslim olmasıyla ilgili olabilir.

Dava ile ilgili şahitlerin tanıklarına başvurulduğu bir kayıt Şehsuvar Mahallesi’nde karşımıza çıkmaktadır. Mahalleden Zeynep’in iddiasına göre Hasan bir akşam vakti evine gelerek kendisine ve anasına ağır sözler ile hakaret etmiştir. Zeynep mahkemeye başvurarak Hasan hakkında hukuken ne gerekiyorsa yapılmasını istemiştir. Zeynep’in iddia ettiği olay imam ve mahalleden komşuları şahit olmuşlardır ve Hasan’ın Zeynep’e isnatsız sözlerle hakaret ettiğini doğrulamışlardır. Zeynep iddiasını ispatlamış ve Hasan suçlu bulunmuştur.⁵⁶⁴

Mahallelinin şahitliklerine sadece suç unsuru teşkil eden olaylarda başvurulmazdı. Kişisel hakların korunması hususunda da mahallelinin görüşlerine önem verilirdi. Bilindiği gibi İslam’ın ilk yıllarından beri İslam idaresi altındaki zimmîlerden cizye olarak isimlendirilen vergi alınmaktaydı. Cizye Kur’an’da “...*Hak dini kabul etmeyenlerle kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın...*”⁵⁶⁵ şeklinde ifade edilmiştir. Yani bir gayrimüslim topluluk bir Müslüman idaresini tanıdığı anda bunlardan cizye alınacaktı. Osmanlı da bu kapsamda himayesi altındaki gayrimüslimlerden cizye almıştır. XVIII. yüzyıl sonlarında gayrimüslimlerden, âlâdan dört, evsattan iki, ednadan bir altın sikke cizye alınmaktaydı. Altın sikke ödeyemeyenden bu para talep edilmezdi. Bunun yerine âlâdan on bir kuruş, evsattan beş buçuk kuruş, ednadan iki buçuk kuruş alınması emredilmişti.⁵⁶⁶ Buna rağmen edna sınıfında olup yine de vergi vermeye mali gücü yetmeyenler vardı. Bu durumda olanlar mahkeme huzurunda şahitler aracılığıyla *ödeme*

⁵⁶³ GŞS 317-35a/3, 7 Muharrem 1164 (6 Aralık 1750).

⁵⁶⁴ GŞS 321-44b/7, 22 Şevval 1165 (2 Eylül 1752).

⁵⁶⁵ Kur’an-ı Kerim, DİB Yay., Ankara, 2011, IX/29.

⁵⁶⁶ Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.I, s.301.

yapamayacak durumda olduklarını beyan edebiliyorlardı. Galata'da Yani isimli ihtiyar bir zimmî ekonomik açıdan zor durumda olduğunu bildirmek ve ödenecek cizye miktarında indirim yapılmasını istemek için mahkemeye başvurmuştur. Kayıтта miktar belirtilmediği için Yani'nin daha önce ne kadar cizye ödediği, sonrasında ne kadar ödeyeceği bilinmiyor. Ancak fazlasını ödemeye gücünün olmadığını belirterek edna kâğıdı talep etmektedir. Mahallesinden üç Müslüman şahitle durumunu ispatlamış ve kendisine edna belgesi verilmiştir.⁵⁶⁷

2.1. Mahallede Asayiş Bozan Haller

Osmanlı Devleti bir İslam devleti olması dolayısıyla mahkemeye sirayet eden davalarda şer'i hukuku ve özellikle Hanefi fikhini uygulamıştır. Dolayısıyla ortada bir suç olduğunda cezası şer'i hukukta neyse hüküm ona göre verilirdi. Bu kapsamda İslam hukukunda hüküm gerektiren suçlar üç ana kısma ayrılmaktaydı. Birinci kısım suçlar katl ve cerh yani adam öldürme ve adam yaralamadır. Bu suçlar *hakk-ı 'ademiye* olarak tanımlanan şahıs hakkına karşı işlenen suçlar kapsamındaydı. İkinci kısım suçlar Kur'an'da açıkça yapılması yasaklanmış suçlardı. Bunlar hırsızlık, alkollü içecek tüketimi, zina, zina iftirası, yol kesme, dinden dönmedir. Bu suçların mahkemede kesinleşmesi halinde af veya sulh geçerli olmazdı. Üçüncü kısım suçlar, hakkında ayet ve hadis gereği herhangi bir hüküm bulunmayan, ceza takdirinin yargıcın elinde olduğu suçlardır.⁵⁶⁸ Ancak Osmanlı'da suçların infazı hususunda esneklik gösterildiğini söylemek yanlış olmaz. Örneğin Kur'an açıkça "*zinaya yaklaşmayın, çünkü zina son derece çirkin bir iştir*"⁵⁶⁹ şeklinde uyarmaktadır. Bununla birlikte zina suçunun ispatı için "*zina yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin*" denilmektedir.⁵⁷⁰ Zina yapan kadın ve erkekten her birine yüzer değnek vurulması, buna mukabil bir kadına zina yapmadığı halde zina isnat edip dört şahit getiremeyene seksen değnek vurulması emredilmiştir.⁵⁷¹ İslam hukukuna göre zina yaptığı sabit olan kadın İbrani hukukundan geçen bir uygulamayla recm edilir yani taşlanırdı. Ancak daha ilk dönemlerde bahsi geçen ayetler uyarınca recmin uygulanması imkânsız hale getirilmiştir. Osmanlı hukukunda da Nisa

⁵⁶⁷ GŞS 317-17b/3, 8 Şevval 1163 (10 Eylül 1750).

⁵⁶⁸ İlhan Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi C.52 sayı: 1, 2003, s.167-168.

⁵⁶⁹ Kur'an-ı Kerim, XVII/32.

⁵⁷⁰ Kur'an-ı Kerim, IV /15.

⁵⁷¹ Kur'an-ı Kerim, XXIV /2-4.

Suresi'nde⁵⁷² geçen zina isnat edenlerin dört şahit getirmesi ve zina ile suçlanan kadının yemin ve inkârı esas alınmış ve böylece “*zinanın sabit olduğu*” hükmüne varılmamıştır. Bunun yerine mahallede uygunsuz ilişki kuran insanların evine baskınlar yapıp teşhir edilerek mahkemeye getirilirlerdi. Burada yine kesin bir zina suçu ile değil zina yapmış olma şüphesiyle yargılanarak ona göre cezaları verilir. Cezası kürek ya da hapis cezası olurdu.⁵⁷³ Osmanlı'da recm bir kereye mahsus 1680 yılında uygulanmıştır.⁵⁷⁴ Recm kararı yapılan baskı sonucu kadı tarafından istenmeyerek onaylanmış, kararın uygulanması ulema arasında hoş karşılanmamıştır. Bu yüzden Osmanlı'da bu tarihten başka bir recm cezasına rastlanılmamaktadır.⁵⁷⁵

İstanbul'da asayişin sağlanmasında şehir dışından gelenlerin kontrol altında tutulmamaları, bir suça karışmamaları ya da suç işlememeleri için önemliydi. Herhangi bir iş için İstanbul'a gelen bekâr, evli, yaşlı, genç fark etmeksizin her erkeğe bekâr, aylık ya da yıllık olarak kira ödeyerek kaldıkları han ve odalara da bekâr odaları denilirdi. Bekâr odaları birtakım buyruklar ve nizamnamelerle düzen ve intizamları sağlanmaya çalışılmıştı ancak zamanla sayıları çoğalan bu evlerde çeşitli ahlaksızlıklar, hırsızlık ve cinayet vakaları da baş göstermeye başlamıştır.⁵⁷⁶ Galata'da meydana gelen cinayet, hırsızlık, yaralama gibi suçların bir kısmının odalarda gerçekleştiğini görmekteyiz.

⁵⁷² Kur'an-ı Kerim, XXIV/2-13.

⁵⁷³ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 80.

⁵⁷⁴ “İstanbul'da vâki ' Aksarây semtinde Murâd Paşa Câmî kurbunda, sükkân-ı şehrdan bir haffâf yeniçeri mütekâ'idinin zevcesi, hânelerine karîb ehl-i dükkân bir ipekçi Yahûdine ta'aşşuk idüp, bir gün âlem-i ağyardan hâli iken bir takrîb ile içeri hânesine aldığına cemâ'at-i mahalle âgâh olmağın, hücumla avretin evin basup el-ahdetü ale'r-râvî günâhın şahidler çeksün, müctemi' oldukları hâlde “harbe kılıfda iken bulduk” deyü, iftirâ ve avret ile Yahûdîyi giriftâr ve dest-beste bir alay ecnâs-ı muhtelife hây u hüy ile Rûm-ili Kadıaskeri Beyâzîzâde Ahmed Efendi'ye getürdiler. Gördük diyenlerin şehâdetiyle avret recm olup, Yahûdun katl olunmasına hüccet virüp, vezîr-i a'zama gönderdi. Ol dahi Rikâb-ı hümayûna telhîs idüp, mücebince hatt-ı şerîf sâdır ve “Bi'z-zât kendim göreyim” buyurmağın, mâh-ı Cemâziyelâhir'in gurresi Cum'a gün Üsküdâr'da kuşluk vakti At Meydânı'na nâzır İbrâhîm Paşa Kasrı'na teşrif buyurdukları mahalde, avret ile Yahûdîyi meydân-ı siyâsete getürdiler. Yahûdîye “Müslimân ol kurtulur, cennete girersin” dimekle, şeref-i İslâm ile müşerref olduktan sonra tûç ejderhâ dibinde boynı uruldu ve avret dahi hafr olunan çukura beline değîn gömülüp, “Bana bu husûsda iftirâdir cürm-i kabâhatim yokdur. Şehzâdelerin başçün kıyma, beni âzâd eyle” deyü feryâd ü figân ide gördi. Isgâ olunmayup, ibtidâ karındaşı ve akabinde etrâfında mâ-halaka'llâhu rûz-ı mahşerde nişân virir seyirci taş üşürüp keşkek idiler ve andan ikisin bile kaldırıp defn eylediler.” Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyli Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012, s.758.

⁵⁷⁵ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 81.

⁵⁷⁶ Necdet Sakaoğlu, “Bekâr Odaları”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* C.II, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1994, s. 123-124.

2.1.1. Cinayet

Galata'da cinayet ile ilgili davaların mahkemeye çeşitli şekillerde yansıdığı görülmektedir. Bazen doğrudan cinayet suçlaması varken bazen mahkemeye çıkarılan zanlının cinayeti işlendiğine dair itirafı ile karşılaşmaktayız. Bazı kayıtlarda ise maktulün yakınları suçludan diyet talebinde bulunmaktadır.

Bir ölümün cinayet olup olmadığı araştırılmak üzere mahkeme tarafından bir memur görevlendirilirdi. Mahkemenin görevlendirdiği bu kişiye mahalleden ileri gelenlerde iştirak ederdi. Cesedin incelenmesi bazen ölenin yakınları tarafından talep edilebilmiştir. Şikâyet sonrasında yapılan araştırmalar sonucunda eğer ceset üzerinde bir darp izine rastlanırsa şahsın cerhen yani yaralanmak suretiyle öldürüldüğüne kanaat edilir ve cinayete kurban olduğuna hükmedilirdi. Kule Kapsı dışında bulunan Hasan Ağa Çeşmesi yakınlarında bir ceset bulunduğu ihbar edilmiştir. İncelemenin ardından cesedin civar sakinleri tarafından Hasan Odabaşı'na ait olduğu anlaşılmıştır. Ölüm sebebinin araştırılması amacıyla cesedi incelemek üzere mahkeme tarafından Mehmet Efendi görevlendirilmiştir. Mahalleden ileri gelenlerin eşliğinde olay yerine gelen Mehmet Efendi cesedi incelediklerinde herhangi bir darp ya da yaralama izine rastlanmamıştır. Hasan Odabaşı'nın herhangi bir yaralama ya da darba maruz kalmadan öldüğü rapor edilmiş, daha sonra cenazesinin kaldırılması ve defnedilmesi için mahkeme izin vermiştir.⁵⁷⁷ Zimmîler için ceset incelemesinde, ölüm sebebinin araştırılmasında mahkemenin uygulamasında bir değişiklik yoktu. Yani bir Müslüman'ın ölüm sebebi nasıl inceleniyorsa gayrimüslimin ölüm sebebi de aynı şekilde incelenmekteydi. Kemankeş Kara Mustafa Paşa Mahallesi'nde hasta ve yaralıların tedavi edildiği Hastalar Odası bulunmaktadır. Filibeli Panço isimli zimmî burada ölmüş ve ölümü mahkemeye bildirilmiştir. Panço'nun ölüm sebebini ve cesedini incelemek üzere mahkemeden Mustafa Efendi, Subaşı Seyyid Ahmet ve ases Hacı İbrahim görevlendirilir. Görevliler mahalle ileri gelenleri ile Hastalar Odası'na gelerek Panço'nun cesedini incelemişlerdir. İncelemenin ardından Panço'nun sol göğsü üzerinde bıçak yarası olduğu ve bu yara sebebiyle öldüğü tespit edilmiştir. Maktulün ölüm sebebi kayıtlara işlenerek mahkemeye

⁵⁷⁷ GŞS 317-8b/4, 15 Şaban 1163 (20 Temmuz 1750). Başka bir örnek için bkz.: GŞS 321-61a/3, 9 Muharrem 1166 (16 Kasım 1752).

bildirilmiş, ardından mahkeme cesedin defnedilmesine izin vermiştir.⁵⁷⁸ Bazı ölüm vakalarında maktulün yakınları, şahsın ölümünden şüphelendikleri takdirde cesedin incelenmesi için mahkemeye başvurabilirlerdi. Bereketzade Mahallesi'nden kayda geçen ölüm vakasında davanın gidişatı farklı olsa da cesedin incelenmesi için maktulün yakınları ölümünün incelenmesi için mahkemeye müracaat etmişlerdir. Mahalle sakinlerinden olan Yani'den uzun zamandır haber alınamamaktadır. Ölümünden şüphelenilmesine rağmen cesedi bulunamamıştır. Yani'nin cesedi tesadüfen mahalleli tarafından keresteci Sava'nın daha önce yanan evinin arazisi içerisinde kalan su kuyusunda bulunmuştur. Cesedin bulunduğu kadiya ve yakınlarına bildirilmiştir. Haberi alan annesi Taze ve kız kardeşi Mariyate mahkemedен Yani'nin ölüm sebebinin araştırılmasını talep etmişlerdir. Mahkeme iki memuru Yani'nin cesedini incelemek üzere görevlendirmiştir. Kuyudan çıkarılan Yani'nin cesedi incelenmiş ve vücudunda yara izine rastlanılmamıştır. Ancak ayaklarının bazı bölgelerinde rastlanan morluklar sebebiyle öldürüldüğü kanaatine varılmıştır. İncelemenin ardından ceset defnedilmek üzere kaldırılmıştır.⁵⁷⁹

İslam hukukunda “kişinin haklarına karşı işlenen suçlar” kapsamına giren cinayetin iki cezası vardı. Birincisi ödeşme olarak tanımlanabilecek kısastır. Cinayet, yaralama ya da bir uzvun işlevsiz hale getirilmesi durumunda failin, işlediği suçun aynı ile cezalandırılmasına kısas denirdi. İkinci olarak uygulanan ceza kan parası da diyebileceğimiz diyetti. Kısas istenmeyen ya da kısas uygulamanın mümkün olmadığı durumlarda mal olarak verilmesi gereken bedele diyet denirdi. Kısas hakkına sahip olan birisi bu hakkından vazgeçerek diyet isteme hakkına sahipti.⁵⁸⁰ Galata'da kısasın pratikte

⁵⁷⁸ GŞS 321-6b/2, 21 Safer 1165 (9 Ocak 1752).

⁵⁷⁹ GŞS 321-43a/5, 13 Şevval 1165 (24 Ağustos 1752).

⁵⁸⁰ “**Kısas**, cana karşı ve uzva karşı olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Uygulanabilmesi için failin bilerek veya isteyerek işlenmesi, failin ergin ve mümeyyiz olması, öldürülenin hayatının şeriatça sürekli olarak korunmuş bulunması, öldürenin fûru, kölesi veya fûru'unun kölesi olmaması gerekirdi. Kısas hakkına sahip olana, veli-yi kısas, veli-yi cinayet veya veli-yi kati denir. Mağdurun velisi af ederse veya sulh olurlarsa kısas cezası düşer. Kısas, mağdur veya velisi için bir hak olmakla birlikte, kısas veya diyetten veya bunların her ikisinden de vazgeçmek mümkündür. Af halinde yetkili otorite, suçluya taziren ceza verebilir. Kısas suçlarında fail, sadece mağdura yaptığı ile cezalandırılabilir. İkisi arasında benzerlik kurulamadığı, aynı durum söz konusu olmadığında kısas düşer. Kısas, öldürülenin velisinin hakkıdır. Bir başkası veya devlet başkanı, adam öldüreni af yetkisine sahip değildir. Kısasla birlikte intikam yasaktır. Mahkûmdan başkası öldürülemez. Mağdur tarafından mahkûmun cezası infaz edilemez. Kısas istemeye hakkı olanların hepsinin veya birisinin bundan vazgeçip diyet istemesi veya kısası uygulamak için bulunması gereken şartlardan birisinin eksik olması veya kısasın diğer bir sebepten mümkün olmaması hallerinde Diyet uygulanabilmekteydi. Demek ki, diyet cezası, kısasa tabi suçların yanlışlıkla işlenmesinde veya kasten işlenip de kısas cezası şartlarının gerçekleşmediği, kanun koyucunun ceza miktarını belirlediği cezalardır.

pek de sık rastlanan bir ceza uygulaması olmadığını söyleyebiliriz. Kısas hakkı olan taraf genellikle davalı taraftan diyet talebinde bulunmaktaydı. Karaköy Çeşmesi yakınlarında Sedbaşı isimli sokakta cereyan etmiş olan vakada maktul yakınının diyet talebinde bulunduğunu görmekteyiz. Sedbaşı Sokak'ta yaralanan Dönik isimli zimmî tedavi edilmek üzere Kurşunlu Mahzen yakınında bulunan Hastalar Oda'sına götürülmüştür. Ancak zamanında yetiştirilemediğinden Dönik burada ölmüştür. Cesedinin incelenmesi ve ölüm sebebinin araştırılması için mahkeme tarafından Mehmet Efendi ve ases Hacı İbrahim görevlendirilmiştir. Görevliler ile birlikte mahalleden ileri gelenler Hastalar Odası'na gelerek Dönik'in cesedini incelemişlerdir. Cesedin sol kaburgası altında, kalçasında ve elinin üstünde bıçak yaralarına rastlanılmıştır. Ceset üzerindeki incelemenin bitiminin ardından cenazenin kaldırılmasına izin verilmiştir.⁵⁸¹ Cesedin incelenmesinin ardından Dönik'in babası Kasber'in mahkemeye müracaatıyla olayın iç yüzünü öğrenmekteyiz. Kasber'in anlattıklarına göre olay Dönik'in ölümünden 12 gün önce gerçekleşmiştir: Bir hamamda tellak olan Arnavut İsa ile Begos aralarındaki bir mesele sebebiyle anlaşmazlık yaşamışlardır. Bu anlaşmazlık birbirlerinin canına kastedecek kadar ileri gitmiştir. İsa tam da bu amaçla Begos'a saldırmış ancak olay yerinde bulunan Dönik İsa'ya engel olmuştur. Ancak İsa, Begos'u öldüremeyince buna mani olan Dönik'e saldırmış ve onu yaralamıştır. Kasber İsa ile Begos'un aralarındaki anlaşmazlığı sebep göstererek oğlunun ölümünün Begos'un suçu olduğunu ileri sürerek Begos'tan diyet talep etmektedir. Fakat Kasber'in bu iddiası ve talebi doğru bulunmayarak reddedilmiştir.⁵⁸² Kasber'in aslında bir yanlış içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü en başta oğlunun katilinin İsa olduğunu iddia etmesine rağmen diyet ve kan parasını cinayete sebep olduğunu ileri sürdüğü Begos'tan talep etmiştir. Bunu bir gün sonraki başka bir kayıttan anlamaktayız: Kasber oğlu Dönik'i beyaz kabızalı bir bıçak ile tellak İsa'nın yaraladığını, Hastalar Odası'nda da bu sebeple öldürdüğünü söylemiştir. Kasber mahkemeye başvurarak, Dönik'in varisi olması sebebiyle İsa'ya ne gerekiyorsa yapılmasını istemiştir. Mahkeme Kasber'in iddiasını ispatlayacak şahidinin

İnsanın azalarına karşı tecavüz ve yaralama halinde ödenmesi gereken tazminata erişilir. Akbulut, s. 170-171. Daha detaylı bilgi için bkz.: Şamil Dağcı, "Kısas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XXV, TDV Yay., İstanbul, 2005 ss.488-495; Ali Bardakoğlu, "Diyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.IX, TDV Yay., İstanbul, 1994, ss.473-479.

⁵⁸¹ GŞS 321-58a/3, 18 Zilhicce 1165 (17 Ekim 1752).

⁵⁸² GŞS 321-57a/6-57b/1, 18 Zilhicce 1165 (17 Ekim 1752).

bulunmadığını göz önüne alarak, şahit getirene kadar davası sonraki bir tarihe ertelenmiştir.⁵⁸³

Cinayet ile ilgili başka bir kayıt İstinye nahiyesi Temürcü köyünden sicile yansımıştır. Köy ahalisinden İbrahim, daha önceki bir tarihte Hüseyin Beşe tarafından öldürülmüştür. İbrahim'in ölümüyle veraseti annesi Ayşe, eşi Âmine, çocukları Fatma, Hacer ve Hatice'ye kalmıştır. İbrahim'in birinci dereceden yakınları ve varisleri olan eşi çocukları ve annesi İbrahim'in ölümünden sonraki bir tarihte hayatlarını kaybetmişlerdir. Yani İbrahim'in ailesinden sağ kimse kalmamıştır. İbrahim'in kız kardeşleri Âmine, Fatma, Ümmügülsüm, Zeynep ve Havva İbrahim'in yaşayan yakınları olduklarını ileri sürerek verasetin kendi hakları olduğunu iddia etmişlerdir. İbrahim'in kız kardeşleri buna dayanarak Hüseyin Beşe'den diyet talebinde bulunurlar. Hüseyin Beşe cevabında mahkemeden üç sene üç ay önce İbrahim'in asıl varisleri olan eşi, annesi ve kızlarına diyet bedeli olarak 1840 kuruş ödeme yaptığını, onların da ödemeyi kabul etmesiyle davanın bu şekilde kapanmış olduğunu ifade eder. Neticede İbrahim'in kardeşlerinin Hasan Beşe'den diyet talebi mahkeme tarafından haksız bulunmuş ve reddedilmiştir.⁵⁸⁴ Diyet talebinde bulunan bir başka maktul yakını Fındıklı'da Selime Hatun Mahallesi'nden Rukiye ile oğulları Hacı Mehmet ve Ahmet'tir. Denizci olduğu anlaşılan Ali Reis bir iş için Yemen'e gitmiştir. Kayıtta sebebi belirtilmeyen bir konu yüzünden Yemen kalesi dizdarı Ahmet Ağa ile Ali Reis bir anlaşmazlık yaşamıştır. Anlaşmazlık tartışmaya dönüştüğü sırada dizdar Ahmet Ağa elindeki bastonla Ali Reis'in kafasına vurur ve bu darbe sonrası Ali Reis hayatını kaybeder. Ali Reis'in ölümüyle ilgili detayları öğrenen ailesi dizdar Ahmet'ten diyet talebinde bulunmak için mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme ailenin talebini uygun bulmuş ve dizdar Ahmet tarafından aileye diyet ödenmiştir.⁵⁸⁵

Cinayet ya da kişilik haklarının ihlal eden suçların cezalandırılmasında kısas cezası bir diğer yöntemdi. Ancak kısasın uygulanmasını zorlaştıracak birtakım sebepler arandığı anlaşılmaktadır. Mahallesi belirtilmeyen bir kayıta Hacı Mustafa Ağa, Seyyid İbrahim tarafından öldürülmüştür. Anlaşıldığı kadarıyla daha önce mahkeme Seyyid İbrahim

⁵⁸³ GŞS 321-57b/3, 19 Zilhicce 1165 (18 Ekim 1752).

⁵⁸⁴ GŞS 321 3a/4, 7 Safer 1165 (26 Aralık 1751).

⁵⁸⁵ GŞS 314 15a/2, Gurre-i Cemaziyulahir 1163 (8 Mayıs 1750).

hakkında bir tahkikat yapmış ve kısas kararı vermiştir. Öldürülen Mustafa Ağa'nın kız kardeşi Hatice, İbrahim'in eski eşi Saliha'dan başka, Ohri şehrinde yaşayan Fatma isminde bir kız kardeşi olduğunu iddia etmiştir. Mahkeme bu bilginin doğruluğunu teyit etmek için İstanbul'da farklı mahallelerde yaşayan ve İbrahim'i tanıyan kişilerin şahitliklerine başvurmuştur. Bir kardeşinin olduğu anlaşılan İbrahim'in hakkında verilen kısas kararı bozulmuştur.⁵⁸⁶ Burada İbrahim tarafından öldürülen Mustafa'nın kız kardeşinin mahkemeye başvurarak kısas kararının bozulmasında etkili olmuştur. Bunun altında yatan sebep kayıta belirtilmemekle birlikte yoruma açık bir durumdur. Akraba olmaları da, diyet parası almak için yapmış olması da muhtemeldir.

Yolcuzade Mahallesi'nden kayda geçen cinayet davasının gidişatı ve sonucu dikkat çekicidir. Mahalleden İsmail kendi evinde bıçak ile öldürülmüştür. Bir süre kendisinden haber alamayan komşuları yatsı vakti İsmail'in evine gelmişler, öldüğünü gördüklerinde yetkililer haber vermişlerdir. Kısa bir tahkikatın ardından katilin aynı zamanda kayını ve adaşı olan İsmail olduğu anlaşılmış ve tutuklanmıştır. Ancak ölen İsmail'in varislerinin şehir dışında olmasını ileri süren katil İsmail'in yakınları İsmail'in ihtiyatlı olarak serbest bırakılmasını talep etmişlerdir. Bunun içinde katil olan İsmail'e mahalle ahalisinden babası Mehmet ve ayakkabıcı Hacı Hüseyin kefil olmuştur. Mahkeme yakınlarının talebini ve kefilleri uygun bulmuş olmalı ki İsmail ihtiyatlı olarak serbest bırakılmıştır.⁵⁸⁷ Son olarak Galata iskelesinden kayıtlara geçen bir cinayete burada değinelim. İskelesinde kayıkcılık yapan Ebubekir aralarında çıkan bir tartışma da aynı iskelede kayıkçı Mustafa'yı öldürmüştür. Ebubekir mahkemeye çıkarılmış, yapılan tahkikat, olayın şahitlerinin verdiği bilgiler sonrasında Ebubekir kurtulamayacağını anlayınca Mustafa'yı öldürdüğünü kabul etmiştir. Suçunu kabul eden Ebubekir tutuklanarak hapse atılmıştır.⁵⁸⁸

2.1.2. Yaralama

İslam hukukunda, meydana gelen yaralamalarda hukuki ve cezai sürecin işlemesi için yaralamanın kasten mi hata ile mi gerçekleştiğinin tespit edilmesi gerekirdi. Yaralama kastî ise mağdurun suçluyu affetmemesi veya diyet kabul etmemesi halinde yaralamanın vücudun hangi bölgesinde olduğuna bakılırdı. Yüz ve kafaya yönelik

⁵⁸⁶ GŞS 333-26a/3, 10 Şevval 1168 (20 Temmuz 1755).

⁵⁸⁷ GŞS 321-62a/4, 10 Muharrem 1166 (17 Kasım 1752).

⁵⁸⁸ GŞS 321-32b/1, 2 Şaban 1165 (15 Haziran 1752).

yaralamalarda, bu bölgelerde ağır bir sonuç olmayacağı düşünülürse kısas uygulanırdı. Kısasın uygulanmasında eşitlik sağlanıyorsa ve maksadı aşan bir sonuç ortaya çıkmıyorsa diğer bölgelere de kısas yapılırdı. Sonucunun ağır olacağı endişesi varsa diyet uygulanırdı. Yaralamanın hata ile olması durumunda kısas söz konusu olmazdı, yaranın cinsine göre hâkimin takdir ettiği miktarda bir diyet ödenirdi.⁵⁸⁹

Galata'da meydana gelen yaralama vakaları çeşitlilik göstermektedir. Ancak kayıtlarda yaralanmaların sebepleri belirtilmediği için olaylar hakkında bir varsayımda bulunmak zor görünmektedir. Kimi zaman yaralanma iddiasıyla başvuru mahkemede delil yetersizliği davanın kapanmasına neden olurken kimi zaman da suçun ispatı ile tazir cezasının uygulandığını görmekteyiz. Bazen de iki taraf arasında belli bir bedel karşılığı sulh sağlanmaktadır. Sultan Bayezid Mahallesi'nde Gül ile Ömer arasındaki dava tarafların belli bir bedel karşılığında sulh sağladıkları davalardan biridir. Ömer, İstanbul'da Mahmut Paşa semtinde Valide Hanı yakınlarında bilinmeyen bir sebeple Gül'ü bacağından bıçaklayarak yaralamıştır. Gül önce mahkemeye başvurarak Ömer hakkında şikâyetçi olmuş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Ancak daha sonra aralarında anlaşmaları görülmektedir. Çünkü Gül, Ömer ile 20 kuruş bedel karşılığında sulh olduğunu bildirmiştir. Ömer'in sulh miktarını onaylaması ile dava kapanmıştır.⁵⁹⁰ Başka bir olay İstinye'de Büyükdere köyünde yaşanmıştır. Yani Büyükdere'de bir meyhane işletmektedir. Sebebi belirtilmemiştir ancak meyhanesi önünde Mustafa Çelebi tarafından üç yerinden bıçaklanarak yaralanmıştır. Aralarındaki dava Mustafa'nın Yani'ye 50 kuruş sulh bedeli vermesiyle kapanmıştır.⁵⁹¹

Taraflar eğer sulh bedeli konusunda anlaşılırsa davanın kapandığını biliyoruz. Fakat anlaşamaya yanaşmazlarsa fiili işleyen tutuklanırdı. Bu durumda fail işlediği fiili itiraf ederdi. Sultan Bayezid Mahallesi Kemeraltı Sokak'ta Süleyman, Aneştâş'ı sol göğsü üzerinden bıçaklayarak yaralar. Aneştâş bir sulh talebinde bulundu mu bilinmez fakat Süleyman mahkemede Aneştâş'ı yaraladığını kabul edince tutuklanarak hapse atılmıştır.⁵⁹² Başka bir yaralama vakası Eğri Kapı yakınlarında gerçekleşmiştir. Galata'da

⁵⁸⁹ Hasan Ali Eş-Şazeli, "Cırâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.VIII, TDV Yay., İstanbul, 1993, s.24-25.

⁵⁹⁰ GŞS 321-11b/2, 2 Rebiyülahir 1165 (18 Şubat 1752).

⁵⁹¹ GŞS 314-72b/3, 5 Muharrem 1164 (24 Kasım 1751).

⁵⁹² GŞS 321-41a/3, 3 Şevval 1165 (26 Ağustos 1752).

şerbetçi esnafından olan Yenaki kendi çırağı Astit tarafından sırtından, iki küreği arasından bıçaklanarak yaralanmıştır. Çıktıkları mahkemede Yenaki Astit'ten davacı olmuştur. Astit ise Yenaki'yi yaraladığını şahitler ve mahkeme huzurunda kabul etmiştir.⁵⁹³

Cinayet davalarında olduğu gibi yaralamada da şahitlerin tanıklıkları önemliydi. Failin işlediği fiili inkâr etmesi durumunda eğer olayın şahitleri varsa tanıklıklarına başvurulurdu. Eski Yağkapanı Kapısı dışındaki çarşı içerisinde terziler kethüdasının dükkânının önünde iki kişi arasında bir tartışma vardır. İskele esnafından kalyoncu Ali Beşe ile kayıkçı İsmail'in tartışmaları kavgaya dönüşür. Kavga sırasında Ali Beşe İsmail'i yüzünden bıçaklayarak yaralamasına sebep olur. İsmail mahkemeye başvurunca Ali Beşe tarafından bıçaklandığına tanık olan şahitler getirmesi istenmiştir. İsmail olaya tanık olan Ali ve Mustafa Beşe'yi şahit olarak gösterir. Bu şahitlerin tanıklıkları ile Ali Beşe'nin suçu sabit bulunmuş ve tutuklanmıştır.⁵⁹⁴ Bir başka yaralama olayı Hüseyin Ağa Mahallesi'nden sicile yansımıştır. Mahalleden Ali Beşe'nin iddiasına göre kendisine ait olan bir bıçağı aynı mahalleden Ömer Beşe gasp etmiştir. Ali, Ömer'den kendisine ait olan bıçağı vermesini istemiştir. Vermek istemeyince Ömer'in elinden bıçağı geri almak amacıyla çekince sağ elinde bir kesik oluşmuştur. Ali Beşe meseleyi mahkemeye taşıyarak Ömer'in kendisini yaraladığını, gerekenin yapılmasını istemiştir. Ancak iddialarını doğrulayacak şahidi olmadığından talebi reddedilmiş ve dava kapanmıştır.⁵⁹⁵

Bazen dava sonrası ödenen diyet bedelinin yaralama suçunun faili tarafından geri istendiği oluyordu. Ancak genellikle bunların talepleri haklı bulunmaz ve reddedilirdi. Kamer Hatun Mahallesi'nden Bağdesir daha önceden Havadek'i yaralamak suçuyla mahkemeye çıkmıştır. Mahkemede taraflar anlaşarak sulh olmayı tercih etmişlerdir. Ancak Bağdesir'in iddiasına göre sulh bedeli olan 12 kuruş subaşı tarafından haksız yere alınmıştır, bu yüzden verdiği parayı geri istemektedir. Ancak Bağdesir'in talebinin bir dayanağı olmadığı için meşru bulunmamış ve reddedilmiştir.⁵⁹⁶ Öyle anlaşılıyor ki

⁵⁹³ GŞS 321-7b/6, 8 Rebülevvel 1165 (25 Ocak 1752).

⁵⁹⁴ GŞS 321-1a/2, 22 Muharrem 1165 (11 Aralık 1751). Tophane'de de benzer bir olay yaşanmıştır. Firuz Ağa Mahallesi'nde bir fırın önünde Seyyid Mehmet, Kerime isimli kadını belinden bıçaklayarak yaralamıştır. Kerime mahkemeye başvurarak Seyyid Mehmet'ten şikâyetçi olmuştur. Olaya tanık olan Mehmet Beşe ve Ali Reis Kerime'nin şahitliğini yapmışlardır. Şahitlerin tanıklıklarıyla suçu ispat edilen Seyyid Mehmet tutuklanmıştır. GŞS 321-38a/3, 3 Ramazan 1165 (15 Temmuz 1752).

⁵⁹⁵ GŞS 321-2a/3, 15 Muharrem 1165 (4 Aralık 1751).

⁵⁹⁶ GŞS 314-87b/5, 25 Rebiyülevvel 1164 (21 Şubat 1751).

Bağdesir Havadek'i yaraladığında yalnız değildi. Çünkü Havadek ile ilgili ertesi gün Adanis tarafından aynı sebeple bir dava daha açılmıştır. Adanis kendisine isnat edile Havadek'i yaralama suçunu kabul etmemektedir. Oda Bağdesir gibi sulh bedeli olan 10 kuruşunun subaşı tarafından haksız yere alındığını ileri sürerek parasını istemektedir. Ancak Adanis'in talebi de reddedilmiştir.⁵⁹⁷

2.1.3. Darp

Darp fiilli esasında yaralama fiilinin bir derece altı olarak kabul edilebilir. Gerçekleşen fiil kişilik hakkına saldırı olsa da kan dökülmesi söz konusu değildir. Yine darp fiilinde genellikle tazir cezası uygun görülmekte ve uygulanmaktaydı. Bir kişi darp edildiği iddiasıyla kadıya geldiğinde ya darbin faili suçu kabul etmeliydi ya da darp edildiğini iddia eden kişi bu iddiasını şahitler ile ispatlamalıydı. Örneğin tacir Abdullah, esnaftan Hüseyin'i darp ettiğini;⁵⁹⁸ Balıkpazarı İskelesi'nde gemici Mehmet'in anasına ve eşine küfreden ardından da yumruk ile darp eden Eyüp;⁵⁹⁹ Kamer Hatun Mahallesi'nden Lüsek isimli kadın Elmas'ı darp ettiğini⁶⁰⁰ mahkemede itiraf etmişlerdir. Suçlarının ortaya çıkmasının ardından darp edenler için tazir cezası uygulanmıştır.

Kadınların da dayak, şiddet görme ve yaralama gibi vakalarda mahkemeyi sıklıkla kullandıklarını görmekteyiz. Kadınların şiddet görmeleri sebebiyle mahkemeye başvurmalarına sebep olan davalarda failer bazen yakınları olabilirken bazen de komşuları olabilir. Hüseyin Ağa Mahallesi'nde kayda geçen olay karı-koca arasında yaşanmıştır. Mariye kocası İsteyan'dan şiddet görmektedir. Kocasının muamelesine daha fazla dayanamayan Mariye mahkemeye başvurmuştur. Kocasını İsteyan'ın kendisine şiddet uyguladığını mahkemeye bildiren Mariye'nin şikâyeti ile İsteyan'ın suçu ortaya çıkmış ve cezalandırılmıştır.⁶⁰¹ Sultan Bayezid Mahallesi'nden sicile yansıyan olayda ise komşularının kötü muamelesine maruz kalan bir kadın vardır. Emetullah Hatun daha önce Mariye'ye bir miktar borç vermiştir. Mariye ödemeyi geciktirince Emetullah alacağını tahsil etmek üzere Mariye'nin evine gider. Ancak Mariye durumdan hoşnut olmaz ve üstelik borcunu da inkâr eder. Aralarında bir tartışma başlar. Mariye tartışmaya dâhil olan

⁵⁹⁷ GŞS 314-87b/4, 26 Rebiyülevvel 1164 (22 Şubat 1751).

⁵⁹⁸ GŞS 321-19b/3, 24 Cemaziyülevvel 1165 (9 Nisan 1752).

⁵⁹⁹ GŞS 321-15b/4, 7 Cemaziyülahır 1165 (22 Nisan 1752).

⁶⁰⁰ GŞS 321-41a/1, 27 Ramazan 1165 (8 Ağustos 1752).

⁶⁰¹ GŞS 333-29a/3, 14 Şevval 1168 (24 Temmuz 1755).

eşi Kirkor ile Emetullah'a önce tokat atmışlar ardından yumruklamışlar, yetmezmiş gibi bir de merdivenlerden itmişlerdir. Emetullah mahkemeye başvurarak karı kocadan şikâyetçi olur. Olaya şahit olan Kirkor, Lemosne, Sekar kızı Maryem ve Ohan kızı Maryem'in tanıklıklarıyla Mariye ve Kirkor'un Emetullah'ı darp ettikleri ispatlanmış ve cezalandırılmışlardır.⁶⁰²

Mahkemeye sirayet eden her davada olduğu gibi darp davalarında da önce suçun sübutu gerekliydi. Yani darp edildiğini, şiddet gördüğünü ileri sürerek şikâyette bulunanların iddiaları araştırılmadan, şahitlerin tanıklıklarına başvurulmadan hüküm verilmezdi. Bu durumda iddialarını ispat edemeyenlerin talepleri mahkeme tarafından reddedilirdi. Kete Horya Mahallesi'nde yaşayan Sara ve kızı İva'nın iddialarına göre, daha önce anlaşmazlık yaşadıkları Huri evlerine gelerek kendilerini darp etmiştir. Ardından ağır sözler söyleyerek hakaret etmiştir. Mahkemeye başvurarak darp ve hakaret suçuyla Huri'den şikâyetçi olan Sara ve İva'nın iddialarını ispatlayacak şahitleri olmadığı için talepleri reddedilmiştir.⁶⁰³ Tophane'de gerçekleşen başka bir olayda ise darp edildiğini ileri süren Rukiye İsmail'den şikâyetçi olarak gereğinin yapılmasını istemektedir. Rukiye'nin iddiasına göre Tophane'de Düvekçiler Kârhanesi olarak bilinen işletmenin önünde İsmail tarafından darp edilmiştir. Bunun sonucunda da elinde, kolunda ve yüzünde morluklar oluşmuştur. Ancak Rukiye iddiasını ispatlayamadığı için talebi reddedilmiştir.⁶⁰⁴ Kasımpaşa'da el-Hac Hüsrev Mahallesi Afife ile komşusu Fatma arasında ki darp davası da bir hayli ilgi çekicidir. Afife'nin iddiasına göre daha önce tartıştıkları Fatma evine gelerek su testini başında parçalamış ve ayağıyla da karnına vurmuştur. Afife, eşi Salih'ten dört aylık hamile olduğunu, bu kavga sırasında Fatma'nın karnına vurması nedeniyle düşük yaptığını iddia etmiştir. Ancak Afife iddiasını ispat edecek şahitleri olmadığı için davası meşru görülmemiştir.⁶⁰⁵

2.1.4. Çeşitli Suçlar

Yukarda belirttiğimiz suçlar dışında Galata halkı hırsızlık, gasp, hakaret gibi hususlarda da mahkemeye başvurarak hak talebinde bulunmuşlardır. Hırsızlık Kur'an'da

⁶⁰² GŞS 321-33a/2, 4 Şaban 1165 (17 Haziran 1752).

⁶⁰³ GŞS 321-63b/2, 21 Muharrem 1166 (28 Kasım 1752).

⁶⁰⁴ GŞS 321-19b/3, 21 Cemaziyülevvel 1165 (6 Nisan 1752).

⁶⁰⁵ GŞS 317-15a/3, 25 Şevval 1163 (27 Eylül 1750).

yapılmaması istenen⁶⁰⁶ ve çirkin görülen eylemlerden birisidir. Hırsızlık fiili için İslam hukukunda had, kısas, diyet ve tazir cezalarından genellikle had cezası uygulanırdı.⁶⁰⁷ Ancak Galata'da bu hususta had cezasının uygulandığını söylemek oldukça zor. Had cezası yerine davacı taraf eğer uygun görürse davalı ile bedel karşılığı sulh olabiliyorlardı. Zanlı çaldığı ya da gasp ettiği eşyanın aynısını iade ettiği takdirde de anlaşabiliyorlardı. Bunun yanı sıra sicillere yansıyan gasp ve hırsızlık olaylarının genellikle esnaf arasında sıkça yaşandığı görülmektedir. Hırsızlık için hükümlerde bazen Arapça karşılığı olan sirkat kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.⁶⁰⁸

Mahkemeye suç isnadı olarak gelen davalarda eğer şahit ve delil yoksa davacı tarafın suçlaması haksız bulunur ve talebi reddedilirdi. Efranos, Galata'da Karaköy Hamamı'nda tellak Hasan tarafından soyulduğunu iddia etmektedir. Efranos'un anlattıklarına göre kendisi hamamda iken hamam görevlisi olan Hasan, elbiselerinin arasında bir kesedeki 38 kuruş değerindeki akçesini çalmıştır. Ancak Efranos Hasan'ın aldığını görmediği gibi, iddiasını ispatlayacak şahidi de yoktur. Dolayısıyla iddiasını ispatlayamamış ve talebi reddedilerek bir daha bu husus için mahkemeye başvurması istenmiştir.⁶⁰⁹ Kimileri ise suçlamalar karşısında suçlu olduğunu kabul ediyordu. Şerbetçi esnafından Petro, bir miktar altın ve gümüş metanını ortak olarak kuyumculuk yapan Artin ve Megok tarafından alındığını iddia etmiştir. Şerikler Artin ve Megok suçlamayı hiçbir itiraz göstermeden kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Artin ve Megok'a gasp ettikleri eşyaları Petro'ya geri vermeleri tenbih edilmiştir.⁶¹⁰

Galata Balıkpazarı Kapısı dışında ağ ipi satarak esnafılık yapan Hacı Ali ile Galata'ya ticaret için gelen ve Yenişehirli Emir Ali ve Tekfurdağlı Hüseyin'in davaları da ilgi çekicidir. Bu iki arkadaş Azap Kapısı dışında bir odada misafir olarak kalmaktadırlar. Kayıttan anlaşıldığına göre Emir Ali ve Hüseyin, Hacı Ali'nin dükkânından daha önce çalınan ve içinde satışı hazır halde bir miktar ağ ipliği, kıl,

⁶⁰⁶ Kur'an-ı Kerim, LX/12.

⁶⁰⁷ Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XVII, TDV Yay., İstanbul,1998, s.385.

⁶⁰⁸ Sakız kayıklarında gemici olduğunu ileri süren Ahmet isimli şahıs Galata Balıkpazarı Kapısı'nda Voyvoda Hanı'nda sirkat töhmetiyle alıkonulmuştur. GŞS 335-94a/1, 12 Recep 1168 (24 Nisan 1755).

⁶⁰⁹ GŞS 321-42a/1, 6 Şevval 1165 (17 Ağustos 1752);GŞS 321-17b/3, 14 Cemaziyülevvel 1165 (30 Mart 1750).

⁶¹⁰ Petro'nun eşyaları şu şekildedir: bir çift altın bilezik, üç çift gümüş kuşak başlığı, yemeni taşlı bir altın yüzük. GŞS 317-36a/5, 11 Muharrem 1164 (10 Aralık 1750).

kurşun, saçma ağ ve başka birkaç eşya olan iki çuval malzeme bulmuşlardır. Bir süredir kayıp olan bu çuvalar Emir Ali ve Hüseyin'in odalarından çıkınca Hacı Ali bu iki kişiyi eşyalarını çalmakla itham etmiştir. Emir Ali ve Hüseyin çuvaları, mahkemeden birkaç gün önce gece vakti bulmuşlardır. Anlattıklarına göre tanımadıkları bir kişi bahsi geçen çuvaları götürdüğünü gören bekçi adamı durdurmak istemiş ancak adam eşyaları bırakıp kaçmıştır. Emir Ali ve Hüseyin eşyaları bu şekilde aldıklarını Hacı Ali'nin malı olduğunu bilmediklerini söylemişlerdir. Hacı Ali şahitler aracılığıyla eşyaların kendi malı olduğunu ispat edince Emir Ali ve Hüseyin çuvaları kendisine iade etmiştir.⁶¹¹

Galata'da suçu ispat edilen ve hüküm giyenlerin konulduğu iki zindan vardı. Bunlardan birisi Kasımpaşa'da Tersane Zindanı, diğeri Galata Zindanı'ydı. Galata Zindanı Eski Yağkapanı iskelesi ile Balıkpazarı iskelesi arasında⁶¹² surun hemen yanında yer alırdı.⁶¹³ Zindanın Yağkapanı iskelesi tarafında bir kahvehane ve bir cami, Balıkpazarı iskelesi tarafında balıkçı dükkânları vardı.⁶¹⁴ Bir müddet Galata Kulesi'nin zemin katının da zindan olarak kullanıldığı bilinmektedir.⁶¹⁵ Kasımpaşa'daki Tersane Zindanı'nda genellikle deniz esirleri ve kalyonlarda suç işleyenler hapsedilirdi.⁶¹⁶ Galata Zindanı'nda ise her türlü suç işleyen mahkûmlar vardı. Bu mahkûmlar arasında borcunu geciktirenler, ödemeye gücü yetmeyenler de bulunurdu. Borç alan bir kişi borcunu zamanında ödemediği takdirde borç son bulurdu. Eğer vakti geldiğinde imkânları el verdiği halde borçlu ödemeyi yapmıyorsa mahkeme süreci başlar ve borç zorla tahsil edilirdi. Gücü yettiği halde yine de ödemezse borçlu hapse atılırdı.⁶¹⁷ Fakat örneklerden anlaşıldığı kadarıyla borcunu ödeyemediği için hapse atılanların ödeme yapacak mali güçleri yoktur. Mesela Corci'den 200 kuruş borç alan Kiryako ödemeyi yapamayınca zindana atılmıştır. 100 gündür Galata Zindanı'nda hapis olan Kiryako borcunu ödemeyecek güçte olmadığını belirtmiştir. Bu yüzden borcunu ödeyebilmek için hapisten tahliye edilmesi için ferman talebinde bulunmuştur.⁶¹⁸ Yorgi, Hüseyin'e olan 60 kuruş

⁶¹¹ GŞS 321-12a/6, 10 Rebiyülahir 1165 (26 Şubat 1752) GŞS 321-45b/3, 24 Şevval 1165 (4 Eylül 1752).

⁶¹² Reşat Ekrem Koçu, "Galata Zindanı", *İstanbul Ansiklopedisi C.XI*, MEB Basımevi, İstanbul, 1971, s.5955.

⁶¹³ Hovhannesyan, s.39.

⁶¹⁴ Koçu, "Galata Zindanı", s.5955.

⁶¹⁵ Evliya Çelebi, s.430.

⁶¹⁶ KŞS 34-203/1, 12 Rebiyülahir 1169 (15 Ocak 1756); KŞS 35-186/1, 22 Rebiyülevvel 1170 (15 Aralık 1756).

⁶¹⁷ Aydın, "Borç", s.288.

⁶¹⁸ GŞS 317-18b/5, 15 Şevval 1163 (17 Eylül 1750).

borcu için 171 gündür,⁶¹⁹ Konstantin, Seyyid Abdurrahman'a olan 60 kuruş 10 para borcu için 225 gündür⁶²⁰ Galata Zindanı'nda hapis olarak bulunmaktadır ve hiçbirisinin durumu borçlarını ödemeye müsait değildir. Aslında bu uygulamada bir çarpıklık olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü borcunu ödeyemediği için hapse atılanların borçlarını ödeyecek ekonomik güçleri yoktu. Böyle olmakla birlikte alacaklılar, hapiste mahkûm olan ve borcu olan parayı denkleştirecek imkânı olmayan borçlulardan alacaklarını tahsil için mahkemeye başvurmuşlardır.

İslam hukukunda borçlu bir kişinin borçluluk durumunun sona ermesinin çeşitli yolları vardı. Bunların en başında borcun *ifası* gelmekteydi. *İbra* yani borcun bir kısmından ya da tamamından vazgeçmek, *takas*, *zaman aşımı* gibi durumlar borçluluk durumunun bitmesinde etkili olan yollardan bazılarıydı.⁶²¹ Hukuken böyle olmakla birlikte kimi zaman alacaklı tarafın birtakım usulsüz yollara başvurarak borcunu tahsil etmeye çalıştığı da olurdu. Kasımpaşa'da Kulaksız Mahallesi sakinlerinden Hacı İbrahim, Arap Çarşısı'nda koltukçuluk⁶²² ile meşgul olan Hüseyin'e borçludur. Hüseyin borcunu alabilmek için farklı bir yola başvurmuştur. İbrahim'in iddiasına göre Hüseyin mahkemeden 8 ay önce İbrahim'in eşi Fatma'yı evinden kaçırarak başka bir diyara götürmüştür. İbrahim bu yüzden Hüseyin'den eşini geri getirmesini ve kendisine teslim etmesini istemektedir. Hüseyin cevabında Fatma ile başka diyara gittiklerini kabul etmiştir. Ancak Fatma'yı kendisi değil Hacı Hüseyin isminde başka bir Hüseyin'in kaçırarak Köstendil taraflarına götürdüğünü, kendisi Galata'ya geldiğinde diğer ikisinin orada kaldığını ileri sürmüştür. Hatta kendisinin de Hacı Hüseyin'den 40 kuruş alacağı bulunduğunu belirtmiştir. Ne var ki İbrahim'in koltukçu Hüseyin'in Fatma'yı kaçırdığını ve orada bıraktığını gören ve bilen şahitleri vardır. Şahitler Hüseyin'in İbrahim'in eşi Fatma'yı Köstendil'e kaçırdığını ve Galata'ya dönerken orada bıraktığına şahit olmuşlardır. Suçu ispatlanan ve hatta suçunu kabul eden Hüseyin'in Fatma'yı olduğu yerden getirerek eşi İbrahim'e teslim etmesi istenmiştir.⁶²³

⁶¹⁹ GŞS 317-17a/2, 9 Şevval 1163 (11 Eylül 1750).

⁶²⁰ GŞS 321-35a/2, 15 Şaban 1165 (28 Haziran 1752).

⁶²¹ Aydın, "Borç", s.288-299.

⁶²² Çeşitli türde eşya satan ve terekelerden eşya alan kimse. Ş. Sami, *Kamus-i Türki*, s.1110.

⁶²³ GŞS 321-63b/3, 12 Muharrem 1166 (19 Kasım 1752).

3. Mahallede Huzuru Bozanlar İçin İhraç Talebinde Bulunulması

Osmanlı şehrinde mahalle halkı hayatlarını devam ettirdikleri mahallede sosyal yaşantıyı düzenleyen nizam ve kuralların korunmasından sorumlu tutulmuştur. Bu hem ehl-i örfün takibine takılmamak için hem de mahallelerinde olabilecek gayriahlaki bir durumun adlarını lekeleyeceğini bildikleri için gerekli bir durumdu. Bu sebeple mahalleli kendilerine tanınan bir hak olarak düzeni bozucu hareketlerde bulunanların mahalleden ihracını isteyebilmekteydi.⁶²⁴ Geçmiş yüzyıllarda konu ile ilgili fetvaların varlığı hukuki yönden bu uygulamada bir engel olmadığını da göstermektedir.⁶²⁵ İhraç taleplerinde iki faktörün etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi kişinin mahallede kötü hal üzere bilinmesi, ikincisi mahalleye huzuru ve asayiş bozacak şekilde mahalleden biri tarafından davet edilen yabancılarıdır. Mahallelinin ihraç talebinin mahkeme tarafından ne derece uygulandığı yani nasıl sonuçlandığı kayıtlarda kesin olarak belirtilmemiştir. Yine de bazı kayıtlarda mahalleden ihracı istenenlerin mahalleden çıkacaklarına dair söz verdikleri görülmektedir.

İhraç talebiyle mahkemeye başvuran mahalleli, gayrimüslim mahallelerde rahip, Müslüman mahallelerde ise imam öncülüğünde taleplerini iletirdi. Asayiş bozan bir durum olduğunda huzursuzluğun kaynağı olan kişi öncelikle uyarılırdı. Eğer *müstenbih* olmazsa yani uyarıları ciddiye almayıp aynı fiili işlemeye devam ederse mahkemeye başvurulur ve mahalleden ihracı istenirdi. Santa Marko Mahallesi'nde sakin Kagofani isimli kadından mahalle ahalisinden birçok kişi şikâyetçidir. Çünkü mahalle ahalisinin gözünde Kagofini kendi halinde olmayan ve mahalleye huzursuzluk veren birisidir. Üstelik evine yabancı erkekler olarak sabahlara kadar içkili eğlenceler tertip etmektedir. Mahalle ahalisi mahkemeye başvurmadan önce Kagofini'yi birkaç kez uyarmıştır. Uyarıları dikkate almayan Kagofini hal ve tavırlarını değiştirmemiştir. Mahalleli uyarılarını dinlemeyen, mahalledeki tutumundan hoşnut ve rahat olmadıkları Kagofini'den şikâyetçi olarak mahalleden ihracını talep etmişlerdir.⁶²⁶ Benzer bir durum Yolcuzade Mahallesi'nde yaşanmıştır. Mahalle sakinlerinden Haçador evinde geceleri

⁶²⁴ Kara, s.97.

⁶²⁵ "Tezvir ve şekavet ile meşhur olan Zeyd'in, sakin olduğu şehir halkı, Zeyd'in fesadından âciz olup, şehirden sürülmesin istediklerinde, hâkim'ül-vakt mezburlar talebi ile şehirden sürmeğe kadir olur mu? **Elcevap:** Mülkü oluncak olmaz. Ta'zîr ve habs ile şerrin def eder. Salâhi zahir ve muhakkak olmadan zindandan çıkarmamak gerektir." Düzdağ, s.142.

⁶²⁶ GŞS 321-60b/4, 7 Muharrem 1166 (14 Kasım 1752).

eğlenceler düzenlemekte ve bu eğlencelere başkalarını da davet etmektedir. Hatta bazen eve kendisi gelme bile başkaları gelerek burada eğlenceler düzenlemektedirler. Kendisinden yapmaması, bu işe bir son vermesi istendiğinde ise evin kendisine ait olduğu için istediğini yapabileceğini söylemiştir. Mahalle ahalisi ihtar ve tembihlerin işe yaramaması üzerine mahkemeye başvurmuştur. Ahali Haçador'un hal ve tavırlarından, mahalle içindeki edepsizliklerinden rahatsız olduklarını dile getirmiş, bir daha bu tür eğlenceler yapmaması konusunda mahkeme tarafından da uyarılmasını istemişlerdir.⁶²⁷

Gerek Bizans döneminde olsun gerek Osmanlı idaresinde olsun İstanbul ahalisi Galata'ya bir *zenofobi* yani yabancı korkusu ile bakardı. Bununla beraber Galata halkı da, kentteki yabancıları pek sevmezdi.⁶²⁸ Bu duruma mahallede asayiş sağlama kaygısı eklendiğinde mahalleye dışardan bir yabancı gelmesi, gelen yabancıyı takibiyle sonuçlanıyordu. Mahalleden ihraç taleplerinde böylesi *zenofobik* bakış açısının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu tarz bir yaklaşım mahalleye gelen yabancıyı gayriahlaki durumunun söz konusu olmasında geçerlidir. Kamer Hatun Mahallesi'nde ahali Lüsek isimli kadının evine yabancı erkekler aldığı için mahalleden ihracını istemektedir. Lüsek, evinde hayat kadınları ile yabancı erkeklere randevu ayarladığı gibi evinde de içki meclisleri düzenlemektedir. Mahalle halkı daha önce Lüsek'i bir daha bu tarz işlerle uğraşmaması hususunda uyarmıştır. Lüsek "*ben kerhanecilik ederim, siz karışmayın*" diyerek uyarıları ciddiye almamış, yapmakta olduğu kötü fiili devam ettirmiştir. Mahalle halkının tenbih ve ihtarlarının fayda etmemesi üzerine Lüsek'in mahallede kötü hal üzere olduğunu ihbar etmişlerdir. Ayrıca kadının mahalleden ihraç edilmesi için ferman talebinde bulunmuşlardır.⁶²⁹ Kamer Hatun Mahallesi'nde kayda geçen başka bir olayda da dışardan mahalleye gelen yabancılarından mahalle ahalisinin şikâyetçi olduğunu görmekteyiz. Mahalle imamı Mustafa Efendi ve aralarında zimmîlerinde olduğu otuzdan fazla kişi Hırsto, eşi Casanya ve kızı Maryore hakkında şikâyette bulunmuşlardır. Mahallelinin Hırsto'yu şikâyet etmesinin sebebi Hırsto ve ailesinin mahalledeki evlerinde her gece yabancı erkekler ve hayat kadınları ile içkili eğlenceler düzenlemesidir. Mahalleli daha önce bu yaptıklarına bir son vermesi hususunda Hırsto'yu uyarırsa da o eğlenceler düzenlemeye devam etmiştir. Mahkeme

⁶²⁷ GŞS 317-41a/5, 15 Safer 1164 (13 Ocak 1751).

⁶²⁸ Ortaylı, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata", s.132.

⁶²⁹ GŞS 321-41a/2, 28 Ramazan 1165 (9 Ağustos 1752).

tarihinden birkaç gün önce yaşanan olay işleri Hırsto için daha zor bir duruma sokmuştur. Birkaç serserinin Hırsto'nun evinin kapısını kırması ve “mahallenizi yakarız” şeklindeki tehditleri mahalleliyi oldukça tedirgin etmiştir. Mahalleli Hırsto ve ailesinden, onların hal ve tavırlarından rahatsız olduklarını bildirmişler ve mahalleden ihraç edilmelerini istemişlerdir. Hırsto'da bir kaç gün içerisinde mahalleden çıkacağına dair teminat vermiştir.⁶³⁰

Mahalle idaresinin gayrimüslim mahallelerde rahiplerin sorumluluğu altında olduğu bilinmektedir. Bu yüzden sadece gayrimüslimlerin yaşadıkları mahallelerde bir *ihraç talebi* söz konusu olursa mahalleli rahip önderliğinde konuyu mahkemeye taşırdı. Tatalva'da rahip Papa Yorgi ve köy ahalisi, Yorgi, Yakami, Tudori'nin kendi hallerinde olmayıp evlerine sürekli yabancı erkekler getirip aileleriyle birlikte içki içip eğlendiklerinden dolayı kendilerinin rahatsız olduklarını bildirmişlerdir. Kendilerine daha önce uyarı yapılmasına rağmen dikkate almamışlar ve içkili eğlenceler yapmaya devam etmişlerdir. Bu yüzden köy halkı, Yorgi, Yakami ve Tudori'den razı ve hoşnut olmadıklarını belirterek köyden ihraçlarını istemişlerdir. Yorgi, Tudori ve Yakami ise mahkemeden sonraki on gün içerisinde Tatalva'dan çıkacaklarını taahhüt etmişlerdir.⁶³¹

Gayrimüslimlerin ihraç taleplerinde buldukları kişilerin içkili eğlenceler tertip etmeleri bir sebep olarak görülebilir. Ancak bundaki temel sebep eğlenceler sırasında ortaya çıkan gayriahlaki durumlardır. Müslüman mahallelerde de durum farklı değildi. Örneğin Yolcuzade Mahallesi'nde yaşayan İpekçioğlu Mehmet'ten mahalle ahalisi ihracını istemektedir. Mahalle halkı Mehmet'in sürekli sarhoş gezmesinden ve bu haliyle mahallede huzursuzluğa sebep olmasından şikâyetçidir. Bundan başka Mehmet'in evinde her gece birkaç kişi toplanıp müzik eşliğinde içkili eğlenceler düzenlenmektedir. Tüm bunlardan dolayı mahalle halkı rahatlarının olmadığını dile getirmektedir. Mehmet'e bundan önce birkaç uyarıda bulunmuşlarsa da Mehmet uyarıları dikkate almamıştır. Bu yüzden mahalleli İpekçioğlu Mehmet'in mahalleden ihracını istemektedir.⁶³² El-Hac Âmâ Mahallesi'nde yaşayan İsmail ve Acem Osman'ın mahalle ahalisi ihracını istemektedir. Başta mahallenin imamı ve müezzini olmak üzere mahallenin ileri

⁶³⁰ GŞS 317-7a/4, 5 Şaban 1163 (10 Temmuz 1750).

⁶³¹ GŞS 333-25b/1, 8 Şevval 1168 (18 Temmuz 1755).

⁶³² GŞS 321-59b/3, Gurre-i Muharrem 1166 (8 Kasım 1752).

gelenlerinin bildirdiklerine göre İsmail'in eşi Zeynep ve Osman'ın eşi Hatice namahremden çekinmedikleri gibi evlerine gelen yabancı erkek ve kadınlarla oturup kalkmaktadırlar. Bu yüzden İsmail ve Osman ile eşlerinden rahatsız oldukları için bunların mahalleden ihraç edilmelerini istemektedirler. İsmail ve Osman mahalleden çıkacaklarına dair taahhütte bulunmuşlardır.⁶³³ Hüseyin Ağa Mahallesi sakinleri de Ayşe ve kız kardeşi Ümmügülsüm'den aynı sebeple şikâyetçidirler. Ayşe ve Ümmügülsüm evlerine yabancı erkekler geldiğinde çekinmedikleri gibi mahalle ahalisine de kötü söz ve küfürler etmektedirler. Daha önce uyarılmalarına karşın dinlemeyip ahlaksız fiil ve davranışlarına devam etmişlerdir. Başta mahalle imamı olmak üzere mahallenin ileri gelenleri Ayşe ve Ümmügülsüm'ün mahalleden ihraç olunmaları için ferman ricasında bulunmuşlardır.⁶³⁴ Bu konuyla ilgili son örnek Galata Alaca Mescit Mahallesi'nde yaşanmıştır. Burada kiracı olan Zeynep ve annesi dilenci Amine'nin evlerine her gün yabancı erkek ve kadınlar gelmekte, Zeynep'in kocası da buna müsamaha göstermekte, engel olmamaktadır. Bu tür davranışlara mahallede yer olmadığı için imam, müezzin ve mahallenin ileri gelenleri mahalleden ihraçları için talepte bulunmuşlardır. Mahallelinin talebi Zeynep'e bildirildiğinde üç gün içerisinde mahalleden çıkacaklarına dair taahhütte bulunmuştur.⁶³⁵

Verdiğimiz örneklerde genellikle mahalle sakinleri mahallede düzensizlik ve gayriahlaki durumlara sebep olan kişileri, mahalleye yabancı getirenleri mahalleden ihraçlar talebiyle mahkemeye müracaat etmekteydiler. Bazı ihraç taleplerinde ise şahısların kötü hal ve tavırları etkili olmuştur. Örneğin Kasımpaşa'da Kulaksız Ahmet Mahallesi'nde oturan kalafatçı Abdurrahman'ın komşuları ile iyi geçinmediği, mahalleliye küfürlü sözler sarf ettiği için mahalle imamı Hafız Osman, mahalleden Seyyid Mehmet Efendi, Şeyh Mehmet Efendi, Mustafa Efendi ve beraberlerindeki on kişi daha Abdurrahman'dan şikâyetçi olmuşlar ve mahalleden ihracını istemişlerdir. Bunun üzerine Abdurrahman mahalleden iki hafta içerisinde çıkacağını taahhüt etmiştir.⁶³⁶ Başka bir örnek Galata'da Yolcuzade Mahallesi'nde yaşanmıştır. Mahallede ikamet eden Sinoplu Bayraktar Mustafa, eşi Fatma ve kızı Ayşe'nin komşularına sürekli rahatsızlık

⁶³³ GŞS 317-16b/5, 9 Şevval 1163 (11 Eylül 1750).

⁶³⁴ GŞS 321-41b/2, 6 Şevval 1165 (17 Ağustos 1752).

⁶³⁵ GŞS 317-12a/8, 27 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750).

⁶³⁶ GŞS 321-14a/3, 10 Şevval 1165 (21 Ağustos 1752).

vermekte, mahalle ahalisine küfürler etmektedirler. Hatta kendilerini uyaranları evlerini yakmakla tehdit etmektedirler. Bunun yanı sıra Bayraktar Mustafa'nın camiye devam etmediği, din ve imandan bihaber bir kişi olduğu başta imam olmak üzere diğer cami görevlileri tarafından da doğrulanmıştır. Tüm bunlara istinaden Sinoplu Bayraktar Mustafa ve ailesinin mahalleden ihracı istenmiştir.⁶³⁷

Mahallenin ihraç talebine konu olan farklı bir olay Galata Bedreddin Bey Mahallesi'nde yaşanmıştır. Mahallede yaşayan Ayşe'nin evi bir gece taşlanır. Mahkemeye başvuran Ayşe evini taşıyanın bulunmasını ister. Kısa bir tahkikatın ardından evi taşıyanın aynı mahalleden Salih olduğu anlaşılır. Bunun üzerine Ayşe Salih'ten şikâyetçi olur. Mahkemenin ardından Ayşe Salih'ten hakkını alarak dava kapanır. Ancak mahalle imamı Seyyid Ahmet Efendi ve mahalleden on sekiz kişi bu sefer Ayşe'den şikâyetçi olurlar. Çünkü Ayşe kendini haramdan sakınmayan, namahrem erkeklerin yanında çekinmeden konuşan birisidir ve bu yüzden mahallenin huzurunu bozmaktadır. Ahalî Ayşe'nin mahalleden ihraç olunmasını istemektedir. Ahalinin talebi kendisine iletilen Ayşe üç gün içerisinde mahalleden çıkacağını bildirmiştir.⁶³⁸ Farklı bir örnek Galata Cami-i Kebir Mahallesi'nde Osman ile kardeşinin damadı Mehmet arasında yaşanmıştır. Mehmet bir gece Osman'ının evine gelerek boğazını sıkmak suretiyle Osman'ı darp etmiştir. Mehmet iddiayı kabul etmiş ve kendisine tazir uygun görülmüştür. Ancak mesele bununla kapanmamıştır. Kendisi berber olan Mehmet sarhoş gezmekle birlikte haremine çırağını almakta ve geceyi evinde geçirmesine izin vermektedir. Bunun yanı sıra zenci cariyesi Fatma mahalleliye kötü sözler söylemektedir. Mahallelinin Mehmet'in bu hal ve tavırlarından rahatsız olması ve onun mahalle asayişini tehdit etmesi sebebiyle mahalle ahalisi mahalleden ihracını istemektedir.⁶³⁹

Mahalleden ihraç taleplerinin ne oranda teoriden uygulamaya dönüştüğünü söylemek pek mümkün olmamaktadır. Mahallede huzursuzluğa sebep olanlara ihraç kararının tebliğ edildiği bilinmekle birlikte bu kararı dikkate alıp mahalleden

⁶³⁷ GŞS 321-5b/5, 2 Şaban 1165 (15 Haziran 1752). Tophane'de Etmekçi başı Mahallesi'nde de benzer bir vakaya rastlanmaktadır. Burada iki buçuk yıldır ikamet eden çukadar İbrahim, eşi Âmine ve kaynanası mahallede kendi hallerinde olmayıp evleri dahi taşlanmıştır. İbrahim'in eşi Âmine ise kendisine yabancı kişilerin kapısına varıp kendisine cariye olarak tanıtmaktadır. Bu yüzden de mahalleli İbrahim, eşi ve kaynanasının mahalleden ihraçları talep edilmiştir. İbrahim 3 gün içinde mahalleden çıkacaklarına dair taahhütte bulunmuştur. GŞS 321-5b/2, 12 Safer 1165 (31 Aralık 1751).

⁶³⁸ GŞS 321-4b/2, 3 Safer 1165 (22 Aralık 1751).

⁶³⁹ GŞS 317-36b/3, 15 Muharrem 1164 (14 Aralık 1750).

ayrıldıklarına dair bir veri söz konusu değildir. Ancak mahkemede ihraç kararı tebliğ edilip belli bir süre içerisinde mahalleden ayrılacağını taahhüt edenleri bundan müstesna tutmak gerekir. İhraç taleplerinde önemli noktalardan birisi de asayiş bozanlara karşı mahallelinin herhangi bir baskı uygulamamış olmasıdır.⁶⁴⁰ Örneklerde bir iki tane ev taşlama vakasına rastlanması bunun dışında tutmak gerekir.

4. Komşular Arası İlişkiler

4.1. Komşuluk İlişkilerinde Mülke Bağlı Anlaşmazlıklar

Osmanlı şehirlerinde mahallelerin örgütlenmesi ve denetimi, İslami kurallar çerçevesinde oluşan ictimaî düzene ilişkin ilkeler aracılığıyla sağlanıyordu. Bu kapsamda mahalleye sonradan gelenler, mahallede daha önce bulunanlara saygı göstermeliydi. Mahalleye sonradan gelenler daha önceden mahallede olanların manzarasını kapatamaz, komşusunun evine bakan pencere açamaz ve kapısının ulaşımını kesemezdi. Bu bakımdan evini sonradan yapanlar komşularıyla anlaşma yapmak zorundaydı. Anlaşma sağlanamadığı takdirde kadıya başvurulurdu. Mahallede bunun dışındaki bir başka önemli husus ailenin mahremiyetiydi. Kadınların sosyal hayattaki kapalılıkları evlerin fiziksel olarak içe dönüklüğünü ve dokunulmazlığını gerektiriyordu. Buna mukabil bireyin mahremiyeti mahallenin mahremiyetiyle eş değerdi.⁶⁴¹

Bina yapmak ya da bina yenilemek hususunda birtakım sınırlamalar vardı. Hiç kimse izinsiz bina yapamaz, duvarında komşusunun evine bakan pencere açamaz, inşa edeceği binayı istediği yükseklikte yapamazdı.⁶⁴² Sicillere geçen vakalarda komşular arasında bu sebeplerle çıkan anlaşmazlıklara rastlanılmaktadır. Bina yenileme ya da bina yapımı sırasında gerçekleşen olayların aslında bu tarz durumlarda sistemin nasıl işlediğini görmek mümkündür. Sultan Bayezid Mahallesi Galata'da Müslüman ve gayrimüslim ahalinin bir arada yaşadığı mahallelerden biridir. Bu mahallede yaşayan Angelye harap vaziyetteki evini yeniden inşa ettirmiştir. Ancak bina inşa edilirken belirlenen sınırlar dışına çıktığı anlaşılmaktadır. Çünkü mahalle ahalisi yeni yaptırdığı binanın uygun

⁶⁴⁰ Kara, s.103.

⁶⁴¹ Kara, s.106-107.

⁶⁴² “*Bunların sebebi, yangın tehlikesini azaltmak ve çıkan yangınları söndürmeyi kolaylaştırmaktır. Ayrıca umumiyetle çok dar olan sokaklarda hava ceyranını sağlamak, umuma açık binaları ve bilhassa yapılış metotları bakımından şehrin diğer bütün binalarına hâkim durumda olması gereken camileri meydana çıkarmaktır.*” M. de M. D’Ohsson, *XVIII. Yüzyıl Türkiye’sinde Örf ve Adetler* (Çev.: Zehran Yüksel), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, tarihsiz, s.126.

ölçülerde yapılmadığını iddia etmektedir. Gelen şikâyet üzerine mahkeme binanın izin verilen ölçüler dışında olup olmadığını incelemek için bir keşif naibi ve bir hassa mimarı görevlendirmiştir. Yapılan inceleme sonucu binanın ferman ile izin verilen on bir zirayı⁶⁴³ ihlal ettiği anlaşılmıştır. Bu yüzden Angelye'den binanın izin verilen ölçülerin dışında kalan kısımları yıkması istenmiştir.⁶⁴⁴

Galata'da Kabataş isimli mahalde kayda geçen olayda komşu ya da mahallelinin bir şikâyeti değil ev sahibinin talebi söz konusudur. Çizmeci Mahmut tarafından vakıf amacıyla bina ettirilen zaviyede imamların kullanımı için bir ev şart olunmuştur. Zaviyenin mütevellisi ve aynı zamanda şeyhi olan imam Mehmet Efendi evin harap vaziyette ve yıkılmaya meyilli olduğunu, tamirinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Mahkemeden yeniden inşa edilmesi için izin istemektedir. Mehmet Efendi'nin bu talebini yerinde tespit etmek ve binanın durumunu incelemek için bir keşif naibi ve iki hassa mimarı vazifelendirilmiştir. İnceleme yapan heyet evin durumunun Mehmet Efendi'nin belirttiği gibi harap ve yıkılmak üzere olduğunu rapor etmiştir. Mimarların ölçümleri doğrultusunda evin üst katında bir oda olmak üzere bir dehliz, bir sundurma ve bir taş duvardan meydana geleceği ve hesaplamaları sonucunda masrafının 5725 akçe olacağı Mehmet Efendi'ye bildirilmiştir.⁶⁴⁵

Ailenin mahremiyeti konusu komşuluk ilişkilerinde önemli bir faktördü. Bu yüzden evlerde yapılacak yenileme çalışmalarında komşular birbirlerinin rahatını ve mahremiyetini düşünmek zorundalardı. Yapılan yenileme çalışmaları sonrası komşunun özellikle kadınların kullandıkları alanları gören kısımlara pencere açılmaması önemli bir husustu. Buna riayet edilmediğinde komşular arasında anlaşmazlıklar yaşanması kaçınılmaz olmaktaydı. Konuyla ilgili Galata'da Kamer Hatun Mahallesi'nde bir kayıt göze çarpmaktadır. Mahkemeye gelen şikâyet üzerine yerinde inceleme yapmak için mahkemeden bir naip ve hassa mimarı vazifelendirilmiştir. Kamer Hatun Mahallesi'nde yaşayan Mehmet Beşe, komşusu Çukazade Mehmet'in bina yenilemesi sırasında evinin üst katında açtığı dört adet pencerenin kendi evinde kadınların kullandığı kısma baktığını

⁶⁴³ İnsanın dirseği ile orta parmağının ucuna varıncaya kadar olan uzunluk ölçüsüdür. Arşın da denilir. H. Remzi, *Lugat-ı Remzi C.I*, s.567. Bir zira 24 parmak ölçüsündedir. Ş.Sami, *Kamus-i Türkî*, s.648. Bu uzunluk ölçüsünün İslam coğrafyasında farklı karşılıkları mevcuttur. Ancak Osmanlı coğrafyası için 1 zira 65 cm uzunluğa sahiptir. Daha detaylı bilgi için bkz.: Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, s.79.

⁶⁴⁴ GŞS 333-64b/3, 9 Rebiyülahir 1169 (12 Ocak 1756).

⁶⁴⁵ GŞS 321-14a/2, 24 Rebiyülahir 1165 (11 Mart 1752).

belirtmiştir. İnceleme yapan heyet durumun Mehmet Beşe'nin belirttiği şekilde olduğunu gözlemlemiş ve Çukazade Mehmet'te bunu düzeltmesini istemişlerdir. Çukazade bunun üzerine iki pencereyi kendi kapatmış, kalan iki pencereye de mimarların verdiği ölçüler çerçevesinde *kapaklama tahta perde* yapacağını taahhüt etmiştir.⁶⁴⁶

Görüldüğü gibi bina yapımı ve ev yenileme çalışmalarında mahkeme tarafından tayin olunan bir keşif naibi ve mimarlar aracılığıyla, evlerin ya da yeni yapılacak binaların kontrolü yapılmaktaydı. Kanun hilafına bina yapanların yine mahallelinin denetimi ve şikâyeti ile tespit edildiği, belirlenen sınırlar dışında inşa edilen binaların yıkılması için ev sahibine tebligat yapıldığı görülmektedir.

4.2. Komşular Arası İlişkilerde Su Kuyuları Üzerine Çıkan Anlaşmazlıklar

XVIII. yüzyılda İstanbul'un içme suyu sorunu merkezi yönetimi bir hayli meşgul etmekteydi. Bu sorunu gidermek amacıyla devlet ricalinden hayrat sahipleri hem buldukları muhite çeşmeler yaptırmışlar hem de evlerine kuyu kazdırmışlardır. Böylece ihtiyacı olanların bir nebze de olsa su ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. İçme suyunu temin etmek sorun olduğu kadar kuyu kazdırmakta sorundu. Evine kuyu kazdırmak istendiğinde mahkeme tarafından vazifelendirilen bir bilirkişi heyeti kuyu kazılacak yerin keşfini ve incelemesini yapardı. Eğer açılacak olan su kuyusunun başkalarının kuyusuna gelen suya zararı yoksa izin verilirdi. Zamanla ileri gelenlerin açtırabildiği su kuyularını usulsüz yollarla herkes açtırmaya başladı. Ancak bu durum daha sonraki zamanlarda birtakım sorunların da sebebiydi. Çünkü usulsüz yollarla açtırılan kimi kuyular daha önce açılmış başka kuyuların suyu olabilirdi.⁶⁴⁷ Zamanla her evde su kuyularına rastlanır oldu. Bunun yanı sıra evlerin çatılarına yapılan çeşitli akıntı yollarıyla yağmur ve kar suları bir hayli derin olan sarnıçlara akıtılırdı.⁶⁴⁸ Böylece kar ve yağmur suyu, su kaynakları besler ve bir müddet daha bu kuyulardaki suların kullanımını sağlardı.

Bir su kuyusunun açılmasında nasıl bir yol izlendiğini Beşiktaş'ta Kılıç Ali Mahallesi'nden kayda geçen olay vesilesiyle görmekteyiz. Kılıç Ali Mahallesi'nden

⁶⁴⁶ GSS 321-34a/3, 9 Şaban 1165 (22 Haziran 1752); GSS 317-34a/3, Gurre-i Muharrem 1164, (30 Kasım 1750).

⁶⁴⁷ Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, s.81-83.

⁶⁴⁸ D'Ohsson, s.127.

Ahmet Efendi evinde kullanabilmek amacıyla yine kendi tasarrufunda olan arazide su kuyusu açtırmak için mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme bu talep doğrultusunda bir heyet hazırlamıştır. Buna göre kadının mahkemeden tayin ettiği temsilci dışında hassa su nâzırı ve kethüdası, Sultan Mehmet Han, Ayasofya ve Kemerler'in bölükbaşları ve Cami-i Cedid suyolcusu gibi beledi hizmet çalışanları hazırlanan heyette yer almışlardır. Heyet Ahmet Efendi'nin kuyu için belirlediği yerde inceleme yapmak için arazisine gitmiştir. Ahmet Efendi'nin belirlediği arazide su kuyusu açılmasını istemeyen komşuları Lütfullah Efendi, berber Ahmet Çelebi, tellak Ali Beşe, müezzin Molla Ali, Afife hanım ve Fatma hanım Ahmet Çelebi'den şikâyetçi olmuşlardır. Çünkü iddialarına göre Ahmet Efendi'nin açtırmak istediği su kuyusu "*kendi evlerine gelen suyollarından geçerek bu kanallardaki suyun boşalmasına sebep olacak, dolayısıyla kendi su kuyularına zarar vereceği*" gerekçesiyle bunun önlenmesini talep etmişlerdir. Heyet şikâyetçi olanların kuyularını kontrol etmek için kuyularda inceleme yapmıştır. Kuyulardaki suyun miktarı ölçülmüştür. Buna göre iddia edildiği gibi Ahmet Efendi'nin açtıracığı kuyu ile komşularının kuyusu ve suyolları arasında epeyce bir mesafe olduğu tespit edilmiştir. Açılacak su kuyusunun civarda var olan herhangi bir su kuyusuna zarar vermeyeceği anlaşılmış ve şikâyetçi olan mahalleliye durum izah edilmiştir. Böylece mahallelinin talebi meşru görülmemiş ve talepleri reddedilmiştir.⁶⁴⁹

Her evde su kuyusu açılması komşular arasında anlaşmazlıklara yol açmaktaydı. Fındıklı kasabasında Selime Hatun Mahallesi'nde konuyla ilgili bir örnek yaşanmıştır. Selime Hatun Mahallesi'nden masdariyyeci⁶⁵⁰ Hasan Ağa'nın evindeki su kuyusunun kaynağı aynı mahalleden Ayşe ve eşi Hacı Hüseyin'in evlerinin bulunduğu arazi içerisinde yer almaktadır. Eskiden beri bu kaynaktan gelen suyu kullanan Hasan Ağa buradaki kaynaktan kendi su kuyusuna kadar olan su kanallarının Ayşe ve Hacı Hüseyin tarafından *tahrip edilmiş ve kullanılmaz hale getirilmiş* olduğunu ileri sürmektedir. Hasan Ağa tahrip ettikleri su kanalının tamirini yapmaları için görüştüğünde ise karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla Hasan Ağa kendi su kuyusuna giden kanalların Ayşe ve Hüseyin'in tarafından bir daha tahrip edilmemesini talep etmektedir. Ayşe ve Hacı Hüseyin'e durum sorulduğunda Hacı Hasan'ın evindeki su kuyusunun kaynağının kendi

⁶⁴⁹ GŞS 321-59a/6, 28 Zilhicce 1165 (6 Kasım 1752).

⁶⁵⁰ Tanzimat'tan önce alkollü içeceklerden ve sair ürünlerden alınan vergiye *mastariye*, bu vergiyi toplayan kişiye de *mastariyeci* denirdi. Ş.Sami, *Kamus-i Türkî*, s.1356.

arazileri içerisinde olduğunu kabul etmişlerdir. Bu yüzden Hacı Hüseyin ve Ayşe'ye bir daha Hasan Ağa'nın su kanallarını tahrip etmemeleri tenbih edilmiştir.⁶⁵¹

⁶⁵¹ GŞS 314-37b/9, 16 Şaban 1163 (18 Temmuz 1750). Aynı olay 317 numaralı deftere de aynı şekilde ve hiçbir fark ya da gelişme olmaksızın kaydedildiği görülmektedir. GŞS 317-9a/2, 16 Şaban 1163 (18 Temmuz 1750).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GALATA'DA HALKIN ÖZEL ALANLARI: EVLER VE AİLE

1. Evlerin Fiziksel Yapısı

1.1. Evlerin Yollar ile Olan Bağlantıları

Osmanlı toplum hayatında mahremiyet önemli bir husustu. İnsanların mahremiyeti önce evde, ailede başlardı. Komşular arasında mahremiyete olan saygı nedeniyle evlerin pencereleri komşu mülke değil sokak tarafına bakmak zorundaydı. Aksi durumlarda komşunun şikâyeti ve haklı bulunması halinde pencerenin kapatıldığını ya da tahta ile perdelendiğini biliyoruz. Bu yüzden evler yan yana gelecek şekilde inşa edilmez, bahçe ve avlularla birbirinden ayrılırlardı.⁶⁵²

Sicillerde yollar genellikle iki kısma ayrılmaktaydı. Bunlardan ilki tarik-i 'amm yani, umumun kullanabildiği, herkese açık olan ana yol; ikincisi tarik-i has yani, sağır yol ya da çıkmaz sokakta denilen özel yollardı. Satış sonrasında evler tarif edilirken etrafındaki yollar ve ne tür yapılar varsa belirtilirdi. Örneğin Fındıklı'da Kazgancıbaşı Mahallesi'nde Mehmet Beşe'nin satış sözleşmesinde evin bir tarafında Musa Beşe mülkü, bir tarafında Müslüman kabristanı, bir tarafında ise ana yol vardır.⁶⁵³ İstinye nahiyesi Tarabya köyünde Nikola'nın mülkü olan evin bir tarafı Lefter, bir tarafı Yorgi'nin eviyken bir tarafı Hıristiyan mezarlığıydı, bir taraf ise ana yola bakıyordu.⁶⁵⁴ Kete Horya Mahallesi'nde Maryem'in evinin ise iki tarafı ana yol ile çevrilidir.⁶⁵⁵ Üç tarafı ana yol ile çevrili olan evlerde mevcuttu. Mir Ali Adası ahalisinden Berakob'un evinin üç tarafı ana yol ile çevriliydi. Bazı evlerin tarifinde ise evlerin etrafındaki yapılardan hiç bahsedilmediği görülmektedir. Örneğin Tophane'de Defterdar Ebulfazl Mahallesi'nde Hatice hatun evi yalnızca *malumü'l-hudud* yani sınırları belli olarak tarif edilmiştir.⁶⁵⁶ Evin etrafındaki yapıların belirtilmediği kayıtları bir yana bırakırsak evin iki ya da üç

⁶⁵² Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, YEM Yay., İstanbul, 2007, s.600.

⁶⁵³ GŞS 335-65b/2, 10 Cemaziyülahir 1169 (12 Mart 1756).

⁶⁵⁴ GŞS 314-40b/2, tarihsiz.

⁶⁵⁵ GŞS 335-21b/4, 22 Şevval 1168, (1 Ağustos 1755). İki tarafı tarik-i 'amm ile çevrili diğer evler; GŞS 314-4b/2, 16 Rebiyülahir 1163 (25 Mart 1750); GŞS 314-4b/3, 12 Rebiyülahir 1163 (21 Mart 1750) GŞS 314-68b/1, 20 Zilhicce 1163 (20 Kasım 1750); GŞS 314-78a/1, 5 Safer 1164 (3 Ocak 1751); GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Eylül 1754); GŞS 330-58b/2, 25 Zilkade 1167 (13 Eylül 1754); GŞS 330-60a/2, tarihsiz.

⁶⁵⁶ GŞS 333-57a/6, 13 Safer 1169 (18 Kasım 1755).

tarafının ana yol ile çevrili olduğu bölgelerin henüz köy statüsünde olan az gelişmiş ya da kırsal kesimlerde olduğunu söyleyebiliriz.

Her ev ana yol ile çevrili olmak zorunda değildi. Kimi evlerin ana yola direk bağlantısı bulunmuyordu. Bu yüzden ana yol ile bağlantı özel yollar ile sağlanıyordu.⁶⁵⁷ Bununla birlikte hem ana yol hem de çıkmaz yol ile bağlantısı bulunan evlerde mevcuttu. İstinye’de Yeniköy’de Mihal’in evi⁶⁵⁸ ile yine İstinye’de Rumelihisarı Kalesi içinde kalan muhitte İmam Mehmet Efendi’nin mirası olan ev⁶⁵⁹ hem ana yola hem çıkmaz yola bakan evlere örnek verilebilir.

Galata için önemli bir yere sahip olan Haliç kıyıları Tophane’den Kasımpaşa’ya kadar surlarla çevriliydi. Surlar nedeniyle Haliç kıyısı bir yerleşim alanı değil canlı bir pazar görünümündeydi. Sahilde bulunan evler ise genellikle Boğaz kıyılarında inşa edilmiştir. Bu yüzden bazı ev ve yalıların sahile bakan tarafı Boğaz’da yer almaktaydı. Sahili belirtmek için genellikle leb-i derya kullanılmışsa da bazen sahil-i bahr denildiği görülmektedir. Beşiktaş’ta Arnavudköyü’nde eski Eflak voyvodalarının kapı kethüdalığını yapmış olan Yenaki’nin yalısının,⁶⁶⁰ İstinye’de Büyükdere köyünde Marye’nin evi,⁶⁶¹ yine İstinye’de Hacı Kemal Mahallesi’nde yorgancı Hacı Ali’nin mirası olan yalıda⁶⁶² ve Beşiktaş’ta Kuruçeşme köyünde eski Boğdan voyvodalarından Konstantin’in yalısı⁶⁶³ bir tarafı sahile bakan yapılarıdır.

1.2. Evlerin Alt Katında Bulunan Kullanım Alanları

Osmanlı sivil mimarisinde binaların yapımında genellikle taş, kireç ve çamur kullanılırdı. Yangınlara sebep olduğu için ahşap kullanılmaması merkezi idarenin bina yapımında dikkat ettiği hususlardan biriydi. Buna dair XVIII. yüzyıl başında bir ferman ile yapıların bu tür taş ve çamurdan imal edilen malzemelerden inşa edilmesi istenmekteydi.⁶⁶⁴ Galata’da XVII. yüzyılda meydana gelen yangınlara nispetle XVIII.

⁶⁵⁷ GŞS 313-86a/3, 1 Rebiyülahir 1163 (10 Mart 1750); GŞS 314-15b/3, 3 Cemaziyulahir 1163 (10 Mayıs 1750); GŞS 314-27a/1, 15 Receb 1163 (20 Haziran 1750); GŞS 314-90b/2, 12 Rebiyülahir 1164 (10 Mart 1751).

⁶⁵⁸ GŞS 314-1b/3, 6 Rebiyülevvel 1163 (13 Şubat 1750).

⁶⁵⁹ GŞS 314-4b/1, 15 Rebiyülahir 1163 (24 Mart 1750).

⁶⁶⁰ GŞS 314-76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750).

⁶⁶¹ GŞS 335-20a/2, 23 Şevval 1168 (2 Ağustos 1755).

⁶⁶² GŞS 314-39b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750).

⁶⁶³ GŞS 314-34b/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁶⁶⁴ Ahmet Refik, *Hicri On İkinci Asırda*, s. 21.

yüzyıldaki yangınların⁶⁶⁵ bir hayli az olması çıkarılan fermanların ve alınan tedbirlerin belki de etkili olduğunu göstermektedir.

Galata'da binaların yapısal özellikleri, ortaçağdan beri devam eden Ceneviz ve Venedik tesiri ile batı Akdeniz mimarisini yansıtmakta olduğu bilinmektedir.⁶⁶⁶ Her ne kadar böyle olduğu düşünülse de XIX. yüzyıla kadar burada İtalyan tesirinde bir batı Akdeniz mimarisi söz konusu değildi.⁶⁶⁷ Galata'da XIX. yüzyıla kadar İslam temelli Osmanlı evlerinin var olduğu anlaşılmaktadır. İslam anlayışında mahrem kabul edilen ev ailenin yaşadığı mekân olarak özel bir öneme sahipti. Bu yüzden Osmanlı evlerinin sırtı genellikle sokağa bakar ve bir avlu içerisinde bulunurdu.⁶⁶⁸ Evlere de bu avlulardan girilirdi. Evler ve avlular etrafı duvarla çevrili bahçe içerisinde inşa edilirdi. Şehrin yeşil kısımları bu nedenle sokaklarda değil özel mülk içerisinde yer alırdı.⁶⁶⁹ Satış sözleşmelerinde eğer evlerin bahçesi varsa bahçesi olduğu vurgulanırdı. Bahçelerde her zaman olmamakla birlikte su kuyuları, meyveli ya da meyvesiz ağaçlar bulunabilirdi.

İncelediğimiz sicillerde karşılaştığımız satış sözleşmelerindeki evleri Galata'ya genellemek doğru bir yaklaşım olmaz. Elimizdeki örneklerden hareket edecek olursak evlerin pek çoğunun meyveli ya da meyvesiz ağaçların yer aldığı bahçelerle çevrili olduğunu söyleyebiliriz. Bahçeler genellikle *bir miktar bahçe, eşcar-ı mesmere ve gayri mesmereli* yani meyveli ve meyvesiz ağaçları bulunan *bahçe* ya da sadece *bahçe* olarak belirtilirdi.⁶⁷⁰ Su ihtiyacının karşılanmasına adına ev sahipleri bahçelerde su kuyuları açtırabiliyorlardı. Bu yüzden birçok evde su kuyusuna rastlamak mümkündür.⁶⁷¹ Öyle ki

⁶⁶⁵ Galata'da meydana gelen yangınlar: 1635, 1640, 1660, 1669, 1681, 1683, 1696, 1731, 1771. Özellikle 1771 yangınında 5 bin ev kül olmuştur. İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul*, s.90-91.

⁶⁶⁶ Eyice, "İstanbul (Galata)", s.1214/151.

⁶⁶⁷ "Geçmiş yüzyıllarda bu bölgenin mimarisinde bir farklılık bulunmamaktaydı. Örneğin Robert Mantran özellikle fetihten sonra şehrin Osmanlı nüfusunun arttığını belirtmiş fakat aynı yazarın iddiası hilafına bina ve mimarisi batı Akdeniz tipi olmadığı son araştırmalarla ortaya çıkmıştır... Galata'da bugünkü en eski hanların yani sivil mimari örneklerinin XVIII. yüzyıla kadar indiğini, Avrupa neo-klasizmine uyan oryantal biçimli binaların XIX. yüzyıla ait olduğunu araştırmalar göstermiştir." Ortaylı, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata", s.132-134.

⁶⁶⁸ Galip Eken, *Fizikî, Sosyal ve İktisadî Açından Divriği (1775-1845)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993, s.131-132.

⁶⁶⁹ "Bu durumun belki de en önemli sebebi bahçelerin, gün boyu evde kalmak zorunda kalan Müslüman kadınının yaşamını kolaylaştıran fiziksel, sosyal ve doğal bir olgu olmasındandır." Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s.599-600.

⁶⁷⁰ GŞS 314-76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750); GŞS 314-68b/1, 20 Zilhicce 1163 (20 Kasım 1750); GŞS 335-21b/3, 27 Şevval 1168 (6 Ağustos 1755); GŞS 330—5a/1, 21 Cemaziyülahir 1167 (15 Nisan 1754); GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1168 (26 Ağustos 1755).

⁶⁷¹ GŞS 314-68b/1, 20 Zilhicce 1163 (20 Kasım 1750); GŞS 314-76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750); GŞS 330-5a/1, 21 Cemaziyülahir 1167 (15 Nisan 1754); GŞS 314-5a/2, 15 Rebiyülahir 1163 (20

bazı evlerin bahçelerinde iki su kuyusu bile vardı. Kasımpaşa'da İbrahim Efendi Mahallesi'nde Fatma hatunun miras bıraktığı evde,⁶⁷² Beşiktaş Kuruçeşme'de eski Boğdan Voyvodası Konstantin'in yalısında⁶⁷³ ve farklı mahallelerdeki evlerin bahçelerinde iki su kuyusu bulunurdu.⁶⁷⁴ Nadiren arazisi içerisinde üç su kuyusu bulunan evlerde vardı. Örneğin Beşiktaş'ta Süleymaniye Mahallesi'nde Beşir Ağa'nın evinde üç adet su kuyusu vardı.⁶⁷⁵ Bunların yanı sıra bazen komşularla ortak kullanılan su kuyularının da olduğunu görmekteyiz. Okçu Musa Mahallesi'nde Ömer Beşe'nin evinde,⁶⁷⁶ Tophane'de/Fındıklı'da Kazgancıbaşı Mahallesi'nde Mustafa Ağa'nın varislerine bıraktığı evde,⁶⁷⁷ Beşiktaş'ta Sinan Paşa-yı Atik Mahallesi'nde Hatice hanımın evinde,⁶⁷⁸ Kasımpaşa'da Sahaf Muhyiddin Mahallesi'nde Seyyid Mehmet Efendi'nin evinde⁶⁷⁹ bulunan su kuyuları müşterek olarak kullanılmaktaydı. Bazı evlerde hem su kuyusu hem de sarnıç vardır. Sarnıçlar evlerin çatılarında yapılan suyolları vasıtasıyla su kuyularına bağlanırdı.⁶⁸⁰ Böylece su kuyuları sarnıçlarla takviye edilmiş olurdu. Bu yüzden su kuyusu bulunan evlerde sarnıçlara rastlamak mümkündü. Haçador'un Kete Horya Mahallesi'ndeki evinde,⁶⁸¹ Tatavla'da İngiliz elçilik tercümanı Corci'nin mirası olan evde⁶⁸² hem su kuyusu hem de sarnıç bulunmaktaydı.

Galata evleri çoğunlukla bir ya da iki katlıydı. Üç katlı evler olmakla birlikte bunlar sık rastlanılan yapılar değildi. Sicillerde *fevkanî*, *tahtanî*, *ulya*, *vusta* ve *süfla* kelimeleri evlerin kat karşılıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra satışlarda kimi evler için *hariciye* ve *dâhiliye* tabirlerinin kullanıldığını görmekteyiz. Evin selamlık kısmı *hariciye*, haremlik kısmı *dâhiliye* olarak isimlendirilmiştir. Bu tarz iki farklı yapıdan oluşan evler genellikle ortalamanın üstünde gelir durumu olan aileler tarafından

Mart 1750); GŞS 314-39b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750); GŞS 314-34b/1, 7 Şaban 1163 (12 Temmuz 1750); GŞS 314-26b/2, 19 Recep 1163 (24 Haziran 1750); GŞS 330-58b/2, 25 Zilkade 1167 (13 Eylül 1754); GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754).

⁶⁷² GŞS 326-23a/2, 28 Muharrem 1167 (25 Kasım 1753).

⁶⁷³ GŞS 314-34a/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁶⁷⁴ GŞS 326-18a/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1752); GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Eylül 1754); GŞS 330-60a/2, tarihsiz.

⁶⁷⁵ GŞS 314-12b/2, 23 Cemaziyülevvel 1163 (30 Nisan 1750).

⁶⁷⁶ GŞS 314-37b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750).

⁶⁷⁷ GŞS 314-77a/4, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750).

⁶⁷⁸ GŞS 314-74b/1, 14 Muharrem 1164 (13 Aralık 1750).

⁶⁷⁹ GŞS 314-66b/3, 18 Zilhicce 1163 (18 Kasım 1750).

⁶⁸⁰ D'Ohsson, s.127.

⁶⁸¹ GŞS 314-77b/2, 28 Muharrem 1164 (27 Aralık 1750).

⁶⁸² GŞS 330-60a/2, tarihsiz; GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Ekim 1754).

tercih edilmekteydi.⁶⁸³ İstinye’de Rumeli Hisarı içinde kalan muhitte İmam Mehmet’ten miras kalan ev,⁶⁸⁴ Fındıklı’da Molla Çelebi Mahallesi’nde Âmine’den miras kalan ev⁶⁸⁵ Galata’daki dâhiliye ve hariciyesi bulunan evlere örnek olarak verilebilir.

Her toplumda evlerin inşasında önemli bir ortak payda bulunmaktadır. Bu ortak payda evlerin geleneksel modeller esas alınarak inşa edilmesiydi. Adetler ve gelenekler evlerin modellenmesinde ve ardından inşa edilmesinde etkili öğelerdi.⁶⁸⁶ Bunun yanı sıra yaşanan iklim ve coğrafya da evlerin çeşitli tiplerde gelişmesine yardımcı olmuştur. Ancak *evin planı* bütün ev tiplerini kapsayan karakteristik bir özelliktir. Genellikle evler tek katlıdır. Kat adedi iki ya da üç olsa bile esas ev alanı üst kat olmaktadır. En basit ev tiplerinde yalnız bir kat mevcuttur ve genellikle zeminden iki metre kadar yüksekte bulunmaktadır. Evin inşa edildiği arsa ya da bahçenin durumuna göre evin alt katı boşaltılırdı. Evlerin alt kısmı genellikle oturmak için değildi. Yerine göre burası *mahtab* yani odunluk,⁶⁸⁷ kömürlük,⁶⁸⁸ mahzen,⁶⁸⁹ ambar,⁶⁹⁰ ahır olarak kullanılmak üzere inşa edilirdi.⁶⁹¹ Galata’da çok az evin bünyesinde özel olarak ahır bulunmaktaydı. Ahır bulunan evler ise genellikle Galata’nın taşrası sayılabilecek şehir merkezinden uzak kasaba ve nahiyelerde yer alırdı. İstinye nahiyesinde Kefeli köyünde Korucu Mehmet Beşe’nin⁶⁹² ve aynı köyden Âmine hatunun⁶⁹³ evlerinin alt kısmında hem ahır hem mahzen bulunmaktaydı. Aynı şekilde Beşiktaş’ta Arnavutköyü’nde yaşayan Yenaki’nin yalısının zemin katında ahır ve iki adet mahzen bulunmaktaydı. Satış sözleşmelerinde nadiren rastlanan ve evlerin yine alt kısımlarında yer alan *fırın* da Yenaki’nin yalısında göze çarpılmaktadır.⁶⁹⁴ İçerisinde fırın bulunan bir diğer ev ise İngiliz elçilik

⁶⁸³ Kara, s.126.

⁶⁸⁴ GŞS 314-4b/1, 15 Rebiyülahir 116 (24 Mart 1750).

⁶⁸⁵ GŞS 330-5a/1, 21 Cemaziyulahir 1167 (15 Nisan 1754).

⁶⁸⁶ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar C.I –Gündelik Hayatın Yapıları*-(Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), Gecece Yay., İstanbul, 1993, s.230.

⁶⁸⁷ GŞS 335-21b/3, 27 Şevval 1168 (6 Ağustos 1755); GŞS 335-65b/2, 10 Cemaziyülahir 1169 (12 Mart 1756); GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754); GŞS 330-5a/1, 21 Cemaziyulahir 1167 (15 Nisan 1754).

⁶⁸⁸ GŞS 314-54a/1, tarihsiz;

⁶⁸⁹ GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Ekim 1754); GŞS 314-90b/2, 12 Rebiyülahir 1164 (10 Mart 1751); GŞS 314-7a/3, 27 Rebiyülahir 1163 (5 Nisan 1750); GŞS 313-93a/2, 14 Rebiyülahir 1163 (23 Mart 1750); GŞS 313-86a/3, 22 Rebiyülevvel 1163 (1 Mart 1750); GŞS 314-40b/2, tarihsiz; GŞS 314-26a/1, 15 Receb 1163 (20 Haziran 1750); GŞS 330-58b/2, 25 Zilkade 1167 (13 Eylül 1754)

⁶⁹⁰ GŞS 314-34a/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁶⁹¹ Sedat H. Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1954, s.12-13.

⁶⁹² GŞS 330-58b/2, 28 Zilkade 1167 (16 Eylül 1754).

⁶⁹³ GŞS 330-115a/2, 23 Cemaziyülahir 1168 (11 Nisan 1755).

⁶⁹⁴ GŞS 314-76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750).

tercümanlarından Corci'nin evidir.⁶⁹⁵ Bunun yanı sıra evlerin alt kısmının elbette ev sahiplerinin buldukları muhite ve sahip oldukları evin yapısına göre çeşitlilik gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Galata haricinde bulunan ve nispeten kırsal diyebileceğimiz kesimlerde evlerin alt kısmı ahır, odunluk, mahzen olarak kullanılırken daha iç kesimlerde kimi evlerde bu alan dükkân olarak kullanılmaktaydı. Örneğin Kalafatçıbaşı Mahallesi'nden Yakom'un mülkü olan evin⁶⁹⁶ ve Delot'un mülkü olan evin alt kısmında bir berber ve bir attar dükkânı bulunmaktaydı.⁶⁹⁷ Evinin niteliklerini bilmediğimiz ve yalnızca *bir bab menzil* olarak tarif edilen Karaköy'den Seyyid Hacı Ali'nin evinin alt katında da bir dükkân olduğunu görmekteyiz.⁶⁹⁸ Bunların dışında Kamer Hatun Mahallesi'nden Haçador'un evinin⁶⁹⁹ ve Kete Horya Mahallesi'nden Maryem'in evinin⁷⁰⁰ bitişiklerinde bulunan dükkânlarında evler ile birlikte satılmıştır.

Bazı evlerde bulunan kullanım alanları özellikle belirtilmeye değerdir. Bu yapılar tamamen kendine özgü ve ev sahiplerinin ihtiyaç ve keyfiyetine göre oluşturulmuştur. Genellikle serinlemek için kullanılan ve havadar olan köşkler⁷⁰¹ Galata'da bazı evlerde bulunmaktadır. Tatavla'da yaşayan Luka ve eşi Elisu'ya, Kasımpaşa Sururi Efendi Vakfı mütevellisi Mehmet Ali Çelebi'nin sattığı evde⁷⁰² ve Fındıklı'da Kâtip Mustafa Çelebi Mahallesi'nde Bekir Ağa'nın ölmeden önce eşi Hatice'ye sattığı evde⁷⁰³ birer köşke rastlamaktayız. Bunların dışında Galata genelindeki evlerde rastlanılmayacak farklı yapılar da mevcuttu. Örneğin Fındıklı'da Molla Çelebi Mahallesi'nde Âmine hatunun kızları Rukiye ve Ayşe'ye miras bıraktığı evin hem dâhiliye hem de hariciye kısmında⁷⁰⁴ ve Tophane'de Cihangir Mahallesi'nde Ahmet Ağa'nın eşi Emetullah'a sattığı evde⁷⁰⁵ birer tane abdesthane bulunmaktadır. Yine sık olmamakla birlikte bazı evlerde *magsil* ismi verilen yapılara rastlanmaktadır. Magsil genellikle ölü *gasedilen*, *yıkanan* yer olarak

⁶⁹⁵ GŞS 330-60a/2, tarihsiz.

⁶⁹⁶ GŞS 314-9b/3, 6 Cemaziyülevvel 1163 (13 Nisan 1750).

⁶⁹⁷ GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754).

⁶⁹⁸ GŞS 317-97a/6, 13 Muharrem 1165 (2 Aralık 1751).

⁶⁹⁹ GŞS 314-78a/2, 28 Muharrem 1164 (27 Aralık 1750).

⁷⁰⁰ GŞS 335-21b/4, 22 Şevval 1168 (1 Ağustos 1755).

⁷⁰¹ Eldem, s.16.

⁷⁰² GŞS 314-7a/3, 27 Rebiyülahir 1163 (6 Ocak 1750).

⁷⁰³ GŞS 326-18a/3, 22 Zilhicce 1166 (29 Kasım 1752); GŞS 326-19a/1, 22 Zilhicce 1166 (29 Kasım 1752).

⁷⁰⁴ GŞS 330-5a/1, 21 Cemaziyulahir 1167 (15 Nisan 1754).

⁷⁰⁵ GŞS 335-21b/3, 27 Şevvel 1168 (6 Ağustos 1755).

bilinir. Dar anlamda ise *guslolunan* yani yıkanılan yer demektir.⁷⁰⁶ Galata'da Yolcuzade Mahallesi'nde Hatice hatunun evinde⁷⁰⁷ ve Fındıklı'da Molla Çelebi Mahallesi'nde Âmine hatunun mirası olan evde⁷⁰⁸ birer *magsile* rastlamaktayız. Bu yapının evlerdeki işlevlerini tam olarak tarif etmek zordur. Ancak bir çeşit banyo vazifesi gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

1.3. Odalar, Sofalar ve Diğer Kullanım Alanları

Sicillerde *bab oda* olarak belirtilen odaların sayısı evin büyüklüğüne göre değişebilirdi. Odaların sayıları evlerin iç tasarımına da etki ediyordu. Sofanın ortada olduğu ev planlarında oda sayısı en az dört olabilirken, sofanın köşede yer aldığı ev planında iki veya en fazla üç adet oda olurdu.⁷⁰⁹ Bununla birlikte kat sayısına göre oda ve sofa sayısı da değişebilirdi. İki katlı bir evde bir, iki ya da üç oda ve bir sofa bulunabileceği gibi⁷¹⁰ dört ya da beş odalı evlerde de bir sofaya rastlamak mümkündür.⁷¹¹ Sofaların yerleşim planındaki yeri göz önüne alındığında iki plan tipinde de diğer odalara geçiş imkânı sağlamak zorundaydı.⁷¹² Sadece sofalarla odalara geçiş sağlandığını söylemek yanlış olur. Çünkü sofalar genellikle toplanıp oturulan yer olarak da düşünülebilir.⁷¹³ İç kapı önü, saçak altı,⁷¹⁴ hol, koridor,⁷¹⁵ kapı ile hane aralığı⁷¹⁶ anlamlarına gelen *dehlizin* odalar orası geçişi sağladığını söyleyebiliriz. Galata'da her evde bulunmasa da kimi evlerde rastlanan dehlizlerin kullanım alanının bu olması muhtemeldir.⁷¹⁷

⁷⁰⁶ H. Remzi, *Lûgat*, C.II, s.618; Orhan Şaik Gökyay, "Risale-i Mimariyye –Mimar Mehmet Ağa- Eserleri", *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan* (ss.113-215), TTK Yay., Ankara, 1976, s.197.

⁷⁰⁷ GŞS 314-74b/1, 14 Muharrem 1164 (13 Aralık 1750).

⁷⁰⁸ GŞS 330-5a/1, 21 Cemaziyülahir 1167 (15 Nisan 1754).

⁷⁰⁹ Eldem, s.15.

⁷¹⁰ GŞS 314-66a/2, 14 Zilhicce 1163 (14 Kasım 1750); GŞS 335-20a/2, 23 Şevval 1168 (2 Ağustos 1755); GŞS 314-90b/2, 12 Rebiyülahir 1164 (10 Mart 1751); GŞS 314-26b/1, 15 Receb 1163 (20 Haziran 1750); GŞS 326-18a/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753); GŞS 326-23a/2, 28 Muharrem 1166 (25 Kasım 1753); GŞS 330-58b/2, 25 Zilkade 1167 (14 Eylül 1754); GŞS 330-115a/2, 23 Cemaziyülahir 1168 (6 Nisan 1755).

⁷¹¹ GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Eylül 1754).

⁷¹² Kara, s.130.

⁷¹³ Hatice Gökçen Özkaya, "Osmanlı Evleri Üzerine Yeniden Düşünmek: 18. Yüzyıldan Dahliyelili-Hariciyelili Beş İstanbul Evi Örneği", *Middle East Technical University Journal of Faculty Architecture*, 35:1, 2018/1, s.250.

⁷¹⁴ Gökyay, s.195.

⁷¹⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 2010, s.195.

⁷¹⁶ H. Remzi, *Lûgat*, C.I, s.556.

⁷¹⁷ GŞS 314-54a/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750); GŞS 314-39b/4, 17 Şaban 1163 (22a Temmuz 1750); GŞS 314-76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750); GŞS 314-34b/1, 7 Şaban 1163 (12 Temmuz 1750); GŞS 314-15b/3, 3 Cemaziyülahir 1163 (10 Mayıs 1750); GŞS 314-74a/1, 14 Muharrem 1164 (13 Aralık 1750).

Her evin belli bir standart çerçevesinde şekillendiğini söylemek çok zordur. Örneğin Beşiktaş Kuruçeşme’de eski Boğdan Voyvodası Nikolaki’nin dört katlı bir yalısı olmasına rağmen beş odası ve bir sofası bulunmaktadır.⁷¹⁸ İstinye’de Hacı Kemal Mahallesi’nde yorgancı Hacı Ali’nin miras bıraktığı 3 katlı yalının üçüncü katında dört oda bir sofa, ikinci katında iki oda ve iki sofa, birinci katında ise bir oda bulunduğunu görmekteyiz.⁷¹⁹ Yine Beşiktaş’ta Arnavudköy’de Yenaki’nin üç katlı evinin üçüncü katında beş oda ve iki sofa bulunurken ikinci katında iki oda ve iki sofa, ilk katında ise bir oda yer almaktadır.⁷²⁰ Her evde sofa olmak zorunda değildi. Küçük diyebileceğimiz bir iki odalı evlerde de;⁷²¹ üç, dört ve beş odalı büyük evlerde de kimi zaman sofa olmadığı görülmektedir.⁷²² Örneğin Galata’da Yolcuzade Mahallesi’nde Hatice hatunun üç katlı evinin her katında birer oda bulunurken hiçbir katta sofaya rastlanmamaktadır.⁷²³ Bu durum odaların büyüklüğüyle ilgili olabileceği gibi, odalardan herhangi birinin sofa amacıyla kullanıldığıyla da ilgili olabilir.

Galata’da evlerin üst katlarında oda ve soflardan başka kullanım alanları da vardı. Camekân,⁷²⁴ çamaşır otağı,⁷²⁵ hamam,⁷²⁶ kayıkhane,⁷²⁷ liman ve taş iskele,⁷²⁸ tahta-pûş,⁷²⁹ tahtesema⁷³⁰ gibi kullanım alanları her evde olmayan yapılandı. Bu tür alanlar genellikle varlıklı olduğu anlaşılan kişilerin evlerinde bulunmaktadır.

Sicil kayıtlarında, evlerde yemek pişirmek ve yiyecek depolamak için kullanım alanı olarak inşa edilen mutfığa *matbah* şeklinde rastlamaktayız. Galata’da evlerin çoğunda mutfak vardı.⁷³¹ Hatta bazı üç katlı evlerin ikinci ve üçüncü katlarında birer tane

1750); GŞS 326-18a/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753); GŞS 335-21b/3, 27 Şevval 1168 (6 Ağustos 1755).

⁷¹⁸ GŞS 314-34a/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁷¹⁹ GŞS 314-39b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750).

⁷²⁰ GŞS 314-76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750); GŞS 314-34b/1, 7 Şaban 1163 (12 Temmuz 1750).

⁷²¹ GŞS 314-7a/3, 27 Rebiyülahir 1163 (5 Nisan 1750); GŞS 314-1b/3, 6 Rebiyülevvel 1163 (13 Şubat 1750); GŞS 314-4b/3, 12 Rebiyülahir 1163 (21 Mart 1750); GŞS 314-15b/3, 3 Cemaziyülahir 1163 (10 Mayıs 1750).

⁷²² GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754).

⁷²³ GŞS 314-74a/1, 14 Muharrem 1164 (13 Aralık 1750).

⁷²⁴ GŞS 314-54a/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁷²⁵ GŞS 314-74a/1, 14 Muharrem 1164 (13 Aralık 1750).

⁷²⁶ GŞS 314-54a/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁷²⁷ GŞS 314-39b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750);

⁷²⁸ GŞS 314-54a/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁷²⁹ GŞS 314-4b/1, 15 Rebiyülahir 1163 (24 Mart 1750).

⁷³⁰ GŞS 314-74a/1, 14 Muharrem 1164 (13 Aralık 1750); GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Eylül 1754).

⁷³¹ GŞS 314-39b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750); GŞS 335-20a/2, 23 Şevval 1168 (2 Ağustos 1755); GŞS 314-34b/1, 7 Şaban 1163 (12 Temmuz 1750); GŞS 314-90b/2, 12 Rebiyülahir 1164 (10 Mart 1751);

olmak üzere iki adet mutfak olabilirdi.⁷³² Evlerde özellikle mutfağın bir uzantısı diyebileceğimiz kileri yiyeceklerin depolandığı ve muhafaza edildiği yer olarak tanımlayabiliriz.⁷³³ Ancak Galata’da her evde mutfak olduğunu söyleyemeyiz.⁷³⁴

Galata’da mutfak bulunan evler kadar mutfacı olmayan evlerin çokluğu da dikkat çekmektedir.⁷³⁵ Evin ayrılmaz bir parçası olan mutfağın kimi evde yer almaması “*her evde mutfak olduğu*” düşüncesi nedeniyle kayıtlarda yer almadığını varsaymak mümkündür. S. Faroqi’ye göre evin bu kadar önemli bir mekânının göz ardı edildiğine inanmak güçtür. Evlerde mutfak, odalardan ayrı bir yerde bulunmaktaydı. Bu yüzden evlerde mutfak olmamasını nasıl yorumlamak gerektiği belli değildir. Evlerde mutfağın olmamasıyla ilgili iki varsayım ileri sürmek mümkündür. Birincisi kâtiplerin evin ayrılmaz bir parçası olan mutfacı belirtme ihtiyacı hissetmeyerek listeye almamaları, ikincisi ise mutfak ile odalardan herhangi birisiyle bir arada bulunuyor olması.⁷³⁶ Her ne kadar batılı Hıristiyan ve doğulu gayrimüslim unsurlar Galata’da devletin diğer kentlerine nazaran fazla olsalar da, ikinci varsayımın doğu kültürüne uygun olmadığını söyleyebiliriz. Mutfağın evin herhangi bir odasının bir parçası olması daha çok batıya özgü bir durum olabilir. Örneğin Fransa’da XVII. yüzyıla ait vesikalarda oturulabilecek mekânlar aynı zamanda mutfak, yatak odası ve oturma odası olarak kullanılırdı. XVIII. yüzyıl Fransa’sında orta halli bir aile çoğunlukla tek göz oda da yaşamaktaydı. Bu tür evlerde yataklar aynı zamanda perde vazifesi görürdü. Mutfak araç gereçleri ise yatak odası lazımlıklarıyla birlikte yerlerde yuvarlanırdı.⁷³⁷ Kısaca temizliğe önem veren Osmanlı toplumunda böylesi bir durum söz konusu olamayacağı göz önüne alınırsa Faroqi’nin ileri sürdüğü ilk ihtimal olan kâtiplerin “*mutfacı belirtme ihtiyacı hissetmemesi*” olasılığı güçlü görünmektedir.

GŞS 314-90b/2, 12 Rebiyülahir 1164 (10 Mart 1751); GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Eylül 1754); GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754); GŞS 335-21b/3, 27 Şevval 1168 (6 Ağustos 1755).

⁷³² GŞS 314-54a/ 2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750); GŞS 314- 76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750).

⁷³³ Kara, s.133.

⁷³⁴ GŞS 314-54a/ 2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁷³⁵ GŞS 314-7a/3, 27 Rebiyülahir 1163 (5 Nisan 1750); GŞS 314-1b/3, 6 Rebiyülevvel 1163 (13 Şubat 1750); GŞS 314-4b/3, 12 Rebiyülahir 1163 (21 Mart 1750); GŞS 314-15b/3, 3 Cemaziyülahir 1163 (10 Mayıs 1750); GŞS 326-18a/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753); GŞS 326-23a/2, 28 Muharrem 1166 (25 Kasım 1753); GŞS 330-115a/2, 23 Cemaziyülahir 1168 (6 Nisan 1755).

⁷³⁶ Faroqi, *Orta Halli Osmanlılar*, s.118.

⁷³⁷ Braudel, *Maddi Uygurlık*, C.I, s.250-252.

Evlerde bulunan diğerk bir yapı tuvalet, ayakyolu anlamına gelen *kenif* ya da keneflerdir. Tuvaletler Galata’da birçok evde göze çarpan yapılandıdır.⁷³⁸ F. Braudel Türk evlerinde *hela* bulunmadığını⁷³⁹ belirtse de satış sözleşmelerinde evlerde tuvaletlere rastlanmaktaydı. Hatta bazı üç katlı evlerde ve yalılarda daha fazla tuvalete tesadüf etmek mümkündü. Beşiktaş’ta Tekerlek Mustafa Çelebi Mahallesi’nden Rukiye hatunun üç katlı evinde iki adet tuvalet bulunurken,⁷⁴⁰ İstinye’de Hacı Kemal Mahallesi’nde Hacı Ali’nin evinde⁷⁴¹ ve Beşiktaş’ta Arnavudköyü’nde Yenaki’nin yalısında⁷⁴² her katta birer tane olmak üzere üç adet tuvalet bulunmaktaydı. Bununla birlikte her evde tuvalet kaydı olmadığını söylemek gerekir.⁷⁴³ Belki de Faroqhi’nin mutfak olmamasıyla ilgili getirdiği yorum tuvaletler içinde geçerli olabilir. Tuvalet bulunan evlerin çokluğunu göz önünde bulundurursak, tuvalet olmayan evlerin kaydı sırasında göz ardı edilmiş olması ihtimal dâhilindedir.

1.4. Evlerin Satışı ve Satışlarda Kullanılan Terminoloji

1750-55 yılları arasındaki Galata şer’iye sicillerindeki ev satış sözleşmelerinde evler genellikle *menzil* olarak ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra *mülk* ve *verese* tabirleri de kullanılmıştır. Bu iki tabirin menzilden daha geniş bir anlam ihtiva ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.⁷⁴⁴ Evlerin satışında sicillerde öncelikle evin bulunduğu yer belirtilirdi. Ardından satıcı ve alıcı hakkındaki bilgiler yazılırdı. Eğer satıcı ya da alıcı alış-verişi bir vekil aracılığıyla yapıyorsa *vekâleten* yaptığı zikredilirdi.

⁷³⁸ GŞS 314-54a/ 2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750); GŞS 314-74a/1, 14 Muharrem 1164 (13 Aralık 1750); GŞS 314-65a/2, 14 Zilhicce 1163 (14 Kasım 1750); GŞS 314-1b/3, 6 Rebiyülevvel 1163 (13 Şubat 1750); GŞS 314-4b/3, 12 Rebiyülahir 1163 (21 Mart 1750); GŞS 314-90b/2, 12 Rebiyülahir 1164 (10 Mart 1751); GŞS 314-90b/2, 12 Rebiyülahir 1164 (10 Mart 1751); GŞS 335-20a/2, 23 Şevval 1168 (2 Ağustos 1755); GŞS 314-15b/3, 3 Cemaziyülahir 1163 (10 Mayıs 1750); GŞS 326-18a/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753); GŞS 326-23a/2, 28 Muharrem 1166 (25 Kasım 1753); GŞS 330-58b/2, 25 Zilkade 1167 (14 Eylül 1754); GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754); GŞS 330-115a/2, 23 Cemaziyülahir 1168 (6 Nisan 1755); GŞS 335-21b/3, 27 Şevval 1168 (6 Ağustos 1755).

⁷³⁹ Braudel, *Maddi Uygarlık*, C.I, s.260.

⁷⁴⁰ GŞS 314-34b/1, 7 Şaban 1163 (12 Temmuz 1750).

⁷⁴¹ GŞS 314-39b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750).

⁷⁴² GŞS 314- 76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750).

⁷⁴³ GŞS 314-7a/3, 27 Rebiyülahir 1163 (5 Nisan 1750); GŞS 330-56a/1, 18 Zilkade 1167 (6 Eylül 1754).

⁷⁴⁴ Bu konu hakkında Suraiya Faroqhi’nin *mülk* terimi hakkındaki görüşü şu şekildedir: “Bir evle sınırdışı olan gayrimenkullerden belgelerde “... ’nın mülkü” diye söz edilmekteydi. Bir mahallede bir başka amaçla kullanıldığı açık olarak belirtilmeyen arazi parçalarının çoğunun üzerinde muhtemelen bir ev bulunduğuna göre mülk sözcüğünün bu bağlamda daha fazla açıklık getirmek amacıyla kullanıldığı varsayılabilir. Dolayısıyla kayıtlarda sık sık karşımıza çıkan mülk menzil terimi “bir kişinin mülkü olan ev” anlamına gelmektedir. Genellikle bir mülk menzil sadece binadan değil, aynı zamanda avlusundan oluşuyordu.” Suraiya Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar -17. Yüzyılda Ankara ve Kayseri’de Ev Sahipleri ve Evler-* (Çev:Hamit Çalışkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014, s.83.

Bundan sonra ise satışa konu olan evin ya da mülkün hangi mahalde, dört yanında kimin mülkü olduğu, mülkün yanında bulunan yolların şekli etraflıca tarif edilirdi.⁷⁴⁵

Mahallede fiziki sınırları çizilen evler belli bir ücret karşılığında satılırdı. Ücretin karşılığı olarak sözleşmelerde genellikle *semen* ifadesi kullanılmıştır. *Semen* kelime olarak baha, bedel, kıymet gibi anlamları karşılarsa da tam olarak satan ile alan arasında kararlaştırılan bedeli ifade etmektedir.⁷⁴⁶ Satışlar *bey*' terimiyle ifade edilmekteydi. *Bey*'in kelime anlamı bir malı nakit karşılığında satmak demektir. İki tür *bey*' vardır: Bunlardan ilki ve en sık rastlanılanı satıcı ile alıcının, satıştan caymalarının mümkün olmadığı *bey*'-i *bat* yani kesin satış, diğeri ise belli bir süre içerisinde satılanı geri almak şartının bulunduğu *bey*'-i *bi'l-vefa*⁷⁴⁷ denilen satış akdidir.⁷⁴⁸ Bu satışta alıcı tam anlamıyla evin sahibi olmaz, taraflar istedikleri zaman satış sözleşmesinden vaz geçebilirlerdi. *Bey*'-i *bi'l-vefa* ile evi satın alan kişi asıl mal sahibinin izni olmadan mülkü başkasına satamaz ya da devredemezdi.⁷⁴⁹ Bu satışta asıl amaç Müslüman halkın faizsiz bir şekilde nakit para teminini usulüne uygun bir şekilde sağlamaktı. Bu satışın diğeri bir türüne de *bey*'-i *istiğlal* denilmektedir.⁷⁵⁰ Bir satış sırasında evin kapsadığı her şey satışa dâhil edilirdi. Örneğin mutfak, kiler gibi yapılar,⁷⁵¹ eve yerleşik olan taşınmazlar, evin sınırları içerisinde kalan bahçe, ana yol ya da çıkmaz sokağa bağlanan yollar sözleşmede ya da pazarlıkta belirtilmese bile satıştan ayrılamazdı.⁷⁵²

⁷⁴⁵ Kara, s.123.

⁷⁴⁶ Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.461.

⁷⁴⁷ “*Bey*’ü’l-vefa: bir kimse bir malı ahara semeni reddettikte geri vermek üzere şu kadar kuruşa satmak ki müşteri mübayı’ ile intifa eylemesine nazaran *bey*’-i caiz hükmünde ve tarafeyn bunu feshine muktedir oldukları cihetle *bey*’i fasid hükmünde müşteri müba’yi-i ahara satamadığı cihetle rehin hükmündedir.” Ahmed Cevdet, s.41.

⁷⁴⁸ Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.I, s.214-215; Kara, s.124.

⁷⁴⁹ Kara, s.124.

⁷⁵⁰ Abdülaziz Bayındır, “*Bey*’ bi’l-Vefa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.VI, TDV Yay., İstanbul, 1992, s.20-21.

⁷⁵¹ “*Örf-i belde de mübayı’ın şamil olduğu her şey min-gayr-i zikr bey’de dâhil olur. Mesela hane bey’inde matbah, kilar, zeytinlik beyinde zeytinlik ağaçları min-gayr-i zikr dâhil olur zira matbah ve kilar hanenin müştemilatındandır ve zeytinlik bir takım zeytin ağaçlarını havi olan arsa tilka olunur yoksa yalnız birer arsa zeytinlik tabir olunur.*” Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1300, s.82.

⁷⁵² “*Mesela bir konağın bey’inde muhlanmış kilidler ve yerli tulâb ve minderlikler gibi yerli olmak üzere mevzu’ ve mebni olan şeyler ve hududu dâhilinde olan bahçesiyle tarik-i ‘ama yahud çıkmaz sokağa muvassıl olan yollar ve bahçe ve arsa bey’inde mustakir olmak üzere megrus ağaçlar pazarlıkta tasrih olunsa dahi mübayı’dan ayrılmayıp beraber satılmış olurlar.*” Ahmed Cevdet, s.73.

Satış sırasında kullanılan bir başka önemli terim pay, hisse⁷⁵³ anlamına gelen *sehm*, tabiridir. *Sehm* genellikle terekede hak sahibi olanları belirtmek için ev satışları sırasında kullanılır. Burada varislerden her birinin terekeden alacağı hisse bellidir.⁷⁵⁴ Satıcı ve alıcı arasında gerçekleşen sözleşmenin önemli bir noktası da *icab* ve *kabuldür*. İcab ve kabul ile satış karara bağlanırdı. Satışın gerçekleşmesi için gerekli olan bu ibareler *pazarlığın kesildiğini* gösterirdi. Satış sırasında icab ve kabulü sağlayan “*aldım, sattım, razı oldum*” gibi farklı kullanımlar da satışın gerçekleşmesi için yeterliydi.⁷⁵⁵

1.5. Evlerin Satılma Sebepleri ve Fiyatları

Satış sözleşmelerinde genellikle ev sahibinin evi niçin sattığıyla ilgili bir gerekçe bulunmazdı.⁷⁵⁶ Bu yüzden kayıtlardaki örneklerin birçoğu satışların neden ya da ne tür bir ihtiyaç dolayısıyla satıldığına ilişkin bilgiler içermemektedir.⁷⁵⁷ Bereketzade Mahallesi’nde yaşayan Marye’nin satışını yaptığı ev tipik bir satış örneği oluşturmaktadır. Bereketzade Mahallesi sakini olan Marye’nin İstinye nahiyesi Büyükdere köyünde başka bir evi bulunmaktadır. Evine bir müste’men olan Fransız cevahirici Karlo taliptir. Fiyat konusunda da aralarında bir anlaşma sağlanmıştır. Marye satış için mahkemeye bizzat katılmamış ve kendisine İsveç tercümanlarından Pavli’yi vekil tayin etmiştir. Mahkemeye başvuran bir müste’men eğer imtiyaz hakkı bulunan bir ülke vatandaşıysa mahkemede tercüman bulundurmak zorundaydı. Bu yüzden Karlo’ya tercüman Tantan eşlik etmektedir. Marye ikinci katında iki oda, bir sofa, bir mutfak; zemin katında bir kenef, bir su kuyusu ve bir miktar bahçesi bulunan evini Karlo’ya 1200 kuruşa satmıştır.⁷⁵⁸ Alıcı ve satıcı arasında öncesine ait bir alacak verecek meselesi yoksa sıradan bir satış bu şekilde gerçekleşirdi.

⁷⁵³ Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, s.752.

⁷⁵⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* C.V, Bilmen Yay., İstanbul, tarihsiz, s.209.

⁷⁵⁵ “*Mesela bâyi’ şu meta’ı sana yüz guruşa sattım ve müşteri dahi aldım ve yahut müşteri aldım ve ba’de bâyi’ sattım dese bey’ münakid olup evvelki surette (sattım) lafzı icab ve (aldım) lafzı kabul ve ikinci surette aldım lafzı icab ve sattım yerinde verdim ve yahut temlik ettim deyip müşteri dahi aldım yerinde razı oldum ve yahut kabul eyledim dese bey’ münakid olur.*” Ahmed Cevdet, s.50-51.

⁷⁵⁶ Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar...*, s.210.

⁷⁵⁷ GŞS 313-93a/2, 14 Rebiyülahir 1163 (23 Mart 1750); GŞS 314-9b/3, 6 Cemaziyülevvel 1163 (13 Nisan 1750); GŞS 314-11a/3, 17 Cemaziyülahir 1163 (24 Mayıs 1750); GŞS 314-30a/4, 25 Receb 1163 (30 Haziran 1750); GŞS 330-58b/2, 25 Zilkade 1167 (13 Eylül 1754); GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754).

⁷⁵⁸ GŞS 335-20a/2, 23 Şevval 1168 (2 Ağustos 1755).

Özel olarak sebebi zikredilmeyen çoğu satışın genellikle ihtiyaç dolayısıyla satıldığı söylenebilir. Bununla birlikte bazı satışlarda ev sahibinin mülkünü satma gerekçesini satış şekline anlamak mümkündür.⁷⁵⁹ Mülk satışlarında sicillerde karşımıza sık çıkmayan birkaç örnek bu tür bilgiler vermektedir. Bunlardan biri takas yöntemiyle satış. Kasımpaşa'da Bedreddin Bey Mahallesi'nden Mahmut Beşe ikinci katında iki oda, bir dehliz, zemin katında bir oda, bir tuvalet ve sokak kapısı bulunan evini Mehmet'e 150 kuruşa satmıştır. Bu satış mukabilinde Mahmut Beşe aynı mahallede Mehmet'in; ikinci katında bir oda, bir dehliz, zemin katında bir oda, tuvalet, su kuyusu ve sokak kapısı bulunan evini 120 kuruşa satın almıştır. Mehmet bu alışverişte, kalan 30 kuruşu da daha sonra Mahmut Beşe'ye teslim etmiştir.⁷⁶⁰ Burada Mahmut Beşe'nin evi ihtiyaçtan dolayı sattığı muhakkaktır. Ancak takas yöntemiyle hem evinden olmamıştır hem de bir miktar nakit parası olmuştur. Bir başka kayıt Kokona'nın mahkeme tarihinden (29 Nisan 1754) 24 sene önce aldığı ev ile ilgili olan davadır. Galata'ya bağlı bulunan Tarabya'da Hatice kendisine miras kalan *bir bab menziline* 400 kuruşa Kokona'ya satmıştır. Hatice'ye miras kalan bu evin hissedarları kendisiyle birlikte dört kişiydi. Kalan üç hisse kızları Emetullah, Havva ve Rukiye'ye aitti ki bu mirasın muhtemelen kocasından kaldığını gösteriyor. Üç kız kardeş ev satıldığı sırada küçük oldukları için kendi hisseleri de Kokona'ya satılmıştı. Kardeşler artık reşit olduklarından satışın iptal edilmesini talep etmişlerdir. İddialarını ispatlamakla birlikte Kokona'ya 225 kuruş sulh bedeli vermişler ve dava kendi lehlerine sonuçlanmıştır.⁷⁶¹

Bir mülk satışa çıktığında alım önceliği mülkün hem-civarı yani komşuları öncelikliydi.⁷⁶² Ancak bu durum bazı anlaşmazlıkları da beraberinde getiriyordu. Örneğin Tatavla'da Yorgi evini başka bir Yorgi'ye 300 kuruşa satmıştır. Ancak satıştan haberi bulunmayan Nikola ve eşi Lukasandre *şüf'a*⁷⁶³ tarihiyle evi satın alan Yorgi'nin evi kendilerine satmasını istemişlerdir. Ancak mahkeme Nikola'nın davasını haklı bulmamış ve talebi reddedilmiştir.⁷⁶⁴ Kamer Hatun Mahallesi sakinlerinden Sara 12 Haziran 1744'te

⁷⁵⁹ Kara, s.135

⁷⁶⁰ GŞS 314-4b/3, 12 Rebiyülahir 1163 (21 Mart 1750); GŞS 314-4b/2, 16 Rebiyülahir 1163 (25 Mart 1750).

⁷⁶¹ GŞS 331-3a/3, 6 Receb 1167 (29 Nisan 1754).

⁷⁶² Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar...*, s.212.

⁷⁶³ "Satılık bir mülkü müşteriye her kaç mal olduysa o miktar ile temlik etmektir." Ahmed Cevdet, s.310.

⁷⁶⁴ GŞS 333-61b/3, 3 Rebiyülevvel 1169 (7 Aralık 1755).

bir kıta ev arsasını 108 kuruşa Kaplan'a *ferağ-ı kat*⁷⁶⁵ ile satmıştır. Kaplan bu arsaya yarısında Sara ikamet edecek şekilde bir vakıf menzil inşa etmiştir. Evin inşasının bitmesinin ardından kalan yarısını başkasına kiraya vermiştir. Sara Kaplan'ın şimdiye kadar kiradan aldığı paranın kendi vakfettiği arsa üzerinden kazanıldığını belirtmiş ve sözleşmeye istinaden Kaplan'ın evin kirada olan kısmını kendisine ücretsiz olarak terk etmesini istemiştir. Ancak davası meşru görülmemiş ve reddedilmiştir.⁷⁶⁶ Tophane'de Defterdar Ebulfazl Mahallesi'nde yaşayan Hatice, İbrahim ve eşi Rukiye arasındaki dava da ilginçtir. Hatice her katında birer odası bulunan iki katlı evini Rukiye'ye, Rukiye'de satın aldığı bu evi kısa bir süre sonra annesi Fatma'ya satmıştır. Ancak Hatice evi Rukiye'ye satarken satış sırasında "*kendisini görüp gözetmek ve beslemek*" şartını koyduğunu ileri sürmüştür. Bu yüzden Hatice, Rukiye'nin yaptığı satışın iptal edilmesini ve evin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Ancak satış sırasında Rukiye'nin yanında olan eşi İbrahim satış sırasında Hatice'nin iddia ettiği gibi bir şart olmadığını belirtmiştir. Hatice'nin açtığı davanın ve talebinin bir tutarlılığı olmadığı için hukuki bir dayanağı görülmemiş ve talebi reddedilmiştir.⁷⁶⁷

Sık karşılaşılan bir diğer satış evi satın alanın, satana kiralaması şeklinde gerçekleşirdi. Burada faiz ile alınan borca karşılık geçici satışlar söz konusuydu. Bir tür rehin işlemiydi ancak yasal farklılıkları vardı. S.Faroqhi kira ücretinin satış fiyatı ile bir ilişkisi olması gerektiğini ve yatırılan paranın %10-15 arasına tekabül ettiğini söylemektedir.⁷⁶⁸ Elbette borçlar satış kayıtlarında açıkça belirtilmemekteydi o yüzden bu durumu genellemek doğru olmayabilir. Mesela Galata'da Kete Horya Mahallesi'nden Maryem ikinci katında iki oda, birinci katında bir odası olan evi, dışındaki dükkânla Mehmet Beşe'ye 100 kuruşa satmıştır. Maryem 100 kuruşu Mehmet Beşe'den almakla birlikte Mehmet Beşe evi Maryem'e iki yıl süre ile 30 kuruşa kiralamıştır.⁷⁶⁹ Alıcının satıcıya kiraladığı ev genellikle akçe cinsinden hesaplanır ve günlük olarak kiraya

⁷⁶⁵ "*Ferağ lügatte bir işten kurtulmak, bir işi terk etmek manasındadır. Hukuk bakımından bir icar mahiyetindedir... Ferağ-ı kat' ise bir şart bulunmaksızın yapılan ferağdır ki fil-hal kat'i surette terk ve tefvizden ibaret bulunur.*" Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu C.IV*, Bilmen Yay., İstanbul, tarihsiz, s.289.

⁷⁶⁶ GŞS 333-63b/1, 14 Rebiyülevvel 1169 (18 Aralık 1755).

⁷⁶⁷ GŞS 333-57a/6, 13 Safer 1169 (18 Kasım 1755).

⁷⁶⁸ "*Bu geçici satışlarda borçlu evini alacaklıya devrediyordu. Daha sonra evi, daha yeni satmış olduğu kişiden "kiralar", borç ödendikten sonra da satış işleminin tersi yapılırdı. Evin "satış fiyatının" Pazar fiyatı ile nasıl bir ilişkisi olduğu bilinmemektedir; ama ödünç alınan parayı kesinlikle karşılardı...*" Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar...*, s.212.

⁷⁶⁹ GŞS 335-21b/4, 22 Şevval 1168 (1 Ağustos 1755).

verilirdi. Ancak yukarıdaki örnek gibi yıllık olarak hesaplanan örneklerde mevcuttu. Bu şekilde gerçekleşen başka bir kiralama işlemi Tophane’de Hüseyin Ağa Mahallesi’nde gerçekleşmiştir. Mahalleden Nursuz’un Hüseyin Beşe’ye sattığı evin kirası da kuruş üzerinden hesaplanmıştır. Nursuz’un ikinci katında bir oda ve bir mutfak, zemin katında iki oda, bir ahır, bir su kuyusu, iki tuvalet olan bir evi vardır. Bitişindeki evin ikinci katında iki oda, zemin katında iki oda, birer mahzen, su kuyusu, tuvaleti bulunan başka bir evi daha vardır. Nursuz birbiriyle iç içe olduğu anlaşılan bu iki evi Hüseyin Beşe’ye 400 kuruşa satmıştır. Hüseyin Beşe tutarın tamamını Nursuz’dan almış, ardından evi Nursuz’a iki sene boyunca aylık 5 kuruş olmak üzere kiralamıştır.⁷⁷⁰ Tophane’de Cihangir Mahallesi’nde Ahmet Ağa’nın eşi Emetullah’a sattığı evde gerçekleşmiştir. Ahmet Ağa Cihangir Mahallesi’nde üst katında bir oda, bir sofa; orta katında bir oda, bir mutfak, dehliz, abdesthane, tuvalet; alt katında bir odunluk, komşuları Ahmet Efendi ile ortak su kuyusu, bir miktar bahçe ve sokak kapısının da dâhil olduğu evi, bey’-i bi’l-vefa ile Emetullah’a 1000 kuruşa satmıştır. Ahmet Ağa 1000 kuruşun tamamını eşi Emetullah’tan teslim almıştır. Evi satın alan Emetullah daha sonra bir yıl süreyle 75 kuruşa Ahmet Ağa’ya kiraya vermiştir.⁷⁷¹ Bu tür eşler arasında gerçekleşen satışlar genellikle borç para almadan para sağlamak amacıyla yapılıyordu.⁷⁷² Bunda hukuki bir engel olmadığı için bu tür satışlar sıkça gerçekleşirdi.

Yukarda verdiğimiz örnekler kuruş cinsinden kiralanmış olmakla birlikte ödemelerin tamamı alıcı tarafından eksiksiz olarak tahsil edilmiş ve kiraya verilmiştir. Ancak özellikle akçe cinsinden kiraya verilen satın alınmış evlerin alıcıları paranın tamamını vermemekte ve kalan kısmını günlük kira şeklinde ödemektedir. Kasımpaşa kasabasında Sahaf Muhyiddin Mahallesi’nde yaşayan İbrahim Beşe ikinci katında bir oda ve bir dehliz, zemin katında iki oda, bir su kuyusu ve bir tuvaleti, bahçesinde meyve ağaçlarının da bulunduğu evini Mustafa Çelebi’ye satmıştır. İbrahim Beşe’nin evini satın alan Mustafa Çelebi bu alışverişi aslında Şaban Kaptan para vakfı için yapmıştır. Evi 150

⁷⁷⁰ GŞS 314-87a/1, 25 Rebiyülevvel 1164 (21 Şubat 1751).

⁷⁷¹ GŞS 335-21b/3, 27 Şevval 1168 (6 Ağustos 1755).

⁷⁷² Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar...*, s.213.

kuruşa satan İbrahim Beşe meblağın 50 kuruşunu Mustafa Çelebi'den almış, kalan 100 kuruşu günlük 1 akçe bedel karşılığında kiralamıştır.⁷⁷³

Mülk satışlarında en sık rastlanan yöntem ya ev sahibinin evde hissesi bulunan diğer hissedarlardan hisseleri satın almasıydı ya da ev sahibinin evin hisselerini çocuklarına, yakınlarına ya da başka alıcılara satmasıydı. Örneğin Tophane'de Kâtip Mustafa Çelebi Mahallesi'nde ikinci katında iki oda, bir sofa ve dehliz, alt katında iki oda, bir tuvalet, bir köşk, bahçesinde iki su kuyusu, meyve ağaçları ve sokak kapısının da dahi olduğu evin yarı hissesi Hatice hatun yarı hissesi İbrahim Çelebi'ye aittir. İbrahim Çelebi elinde bulundurduğu yarı hisseyi Hatice hatun 275 kuruşa satmıştır.⁷⁷⁴ İngiliz elçilik tercümanlarından olan ve vefat eden Corci/Corcaki'nin çocuklarına bıraktığı mülkün satışı da hem kardeşler arasında hem de dışardan alıcılar arasında olmuştur. Corci Tatavla'daki evi oğulları Andon, Canko, Cozoyo, Franko'ya ikiye hisse, kızları Kodenko ve *Vitori(?)*'ye birer hisse olmak üzere miras bırakmıştır. Daha sonra kardeşler arasında hisse alım-satımları yapılmıştır. Buna ek olarak aile dışından olduğu anlaşılan Batista'da hisseleri satın alarak mülkte hissedar olmuştur.⁷⁷⁵ Bu alım-satımdan sonra aile dışından hisseleri satın alan Batista evde üç hisseye, kardeşlerden Canko dört hisseye, Cozoyo iki hisseye ve *Vitori* bir hisseye sahip oldu. Bereketzade Mahallesi'nde yaşayan nalbant kızı olarak tanınan Periyon'da evini çocuklarına satmıştır. Üst katında bir oda, bir sofa ve bir mutfak, zemin katında bir oda, dehliz, tuvalet, kömürlük, bahçesinde su kuyusu ve avlu bulunan evinin iki hissesini kızı Taşho'ya bir hissesini Uskahi'ye, bir hissesini Uskahi'nin eşi Maredros'a olmak üzere 600 kuruşa satmıştır.⁷⁷⁶

⁷⁷³ GŞS 314-15b/3, 3 Cemaziyülahir 1163 (10 Mayıs 1750). Farklı örnekler için bkz.: GŞS 314-27a/1, 15 Receb 1163 (20 Haziran 1750); GŞS 314-38a/3, 19 Şaban 1163 (24 Temmuz 1750); GŞS 314-78a/1, Gurre-i Safer 1164 (30 Aralık 1750); GŞS 314-5b/3, 20 zilhicce 1163 (20 Kasım 1750); GŞS 314-14 Muharrem 1164 (13 Aralık 1750). Buradaki satışların tümü bir vakıf için satılmıştır ve genellikle 1 akçe bedeli mukabilinde satıcısına kiralanmıştır.

⁷⁷⁴ GŞS 326-19a/1, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753).

⁷⁷⁵ Hissedarlardan Kodenko evde bulunan bir hisselik payını Batista'ya 400 kuruşa satmıştır. GŞS 330-60b/1, 4 Zilhicce 1167 (22 Eylül 1754). Franko iki hissesini kardeşi Cozoyo'ya satmıştır. Böylece evde dört hisseye sahip olan Cozoyo daha sonra bu dört hisseden iki hisseyi Kodenko'nun hissesini sattığı Batista'ya 500 kuruşa satmıştır. GŞS 330-60a/2, tarihsiz. Evde iki hissesi bulunan diğer er kardeş Andon payını kardeşi Canko'ya 400 kuruşa satmıştır. GŞS 330-56a/1, 18 Zilhicce 1167 (6 Ekim 1754).

⁷⁷⁶ GŞS 314-65b/1, 6 Zilhicce 1163 (6 Kasım 1750). Konuyla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bunların çoğu karışık ve yoruma açık satışlardır. GŞS 314-70a/2, 2 Muharrem 1163 (12 Aralık 1749); GŞS 314-68b/1, 20 Zilhicce 1163 (20 Kasım 1750); GŞS 314-77b/2, 28 Muharrem 1164 (27 Aralık 1750); GŞS 326-23a/2, 28 Muharrem 1167 (25 Kasım 1753); GŞS 330-5a/1, 21 Cemaziyülahir 1167 (15 Nisan 1754).

Osmanlı şehir ve mahallelerinde genellikle varlıklı ve yoksul bölge ayrımı gözetilmezdi. Farklı gelir durumunda olan insanlar aynı mahallede yaşamaktaydı. Bununla birlikte bazı istisnai durumlarda vardı. Camii, kütüphane ve çeşitli kamusal yapıların merkezde yoğunlaşması, varlık sahibi kimseleri bu yapılara yakın mahallelerde ikamet etmeye sevk etmekteydi.⁷⁷⁷ Ancak insanların maddi varlıklarının büyüklüğü çerçevesinde değişen boyutlarda evler hemen her mahallede olabilirdi. Kalafatçıbaşı Mahallesi'nde bulunan üç ev bu duruma örnek verilebilir. Yakom'un evinin üst katında üç oda ve bir mutfak, alt katında bir berber dükkânı, bir attar dükkânı ve komşusu Angel ile müşterek tuvaleti vardı.⁷⁷⁸ Delot'un Fransız Karlo'ya sattığı evin üst katı üç oda ve bir mutfaktan oluşurken alt kat yine Yakom'un evinde olduğu gibi bir berber, bir attar dükkânı, odunluk ve tuvaleti vardır. Ayrıca su kuyusu komşusu Vekil Ermeni ile ortak kullanılmaktadır.⁷⁷⁹ Maryora'nın evi üç katlıydı. Son katında üç oda, bir sofa ve bir dehliz, orta katında iki oda, dehliz ve iki mutfak, zemin katta mahzen, fırın, su kuyusu, tahta bent, bahçe ve sokak kapısı vardı.⁷⁸⁰ Altında dükkân bulunan iki evin çarşı ya da işlek bir yerde olduğunu söylemek mümkündür. Yakom'un evinin fiyatı 1400, Delot'un evinin fiyatı 1300 kuruştı. Maryora'nın evi babasından miras kalmıştı ve kendisi hariç bir kız bir erkek kardeşi daha mirasta hak sahibiydi. Evin satış değeri açıkça belirtilmemiştir. Bu yüzden kendi hissesini 1000 kuruşa satmasından yola çıkarsak evin 3000 ya da 4000 kuruş civarında bir değeri olduğunu söyleyebiliriz.

Galata'da Haliç, tersane ve işlek limanı hesaba katarsak ev fiyatlarının bu bölgelerde daha yüksek olması kaçınılmazdı. Haliç ve limana nazaran uzak bölgelerde fiyatlar arasındaki farklar göze çarpmaktadır. Bu farklar elbette evlerin boyutuyla da ilgilidir. Buna Beşiktaş'ta Kuruçeşme köyünden iki örnek verebiliriz. Aslen İstanbul'da Topal Şucaeddin Mahallesi'nde yaşayan Osman Efendi, Beşiktaş Kuruçeşme'de bulunan ve üst katında iki oda, bir sofa, bir tuvalet, alt katında bir oda, bir mutfak ve meyve ağaçlı bir bahçesi olan evini Halil Ağa'ya 150 kuruşa satmıştır.⁷⁸¹ Aynı köyden eski Boğdan Voyvodası Konstantin'in üç katlı yalısı 7000 kuruşa Ezmerağda'ya satılmıştır. Üç katlı bu yalının ikinci ve üçüncü katlarında beş oda, bir sofa, köşk, iki mutfak, bir tuvalet,

⁷⁷⁷ Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar...*, s.147.

⁷⁷⁸ GŞS 314-9b/3, 6 Cemaziyülevvel 1163 (13 Nisan 1750).

⁷⁷⁹ GŞS 330-59a/1, 8 Zilhicce 1167 (26 Eylül 1754)

⁷⁸⁰ GŞS 314-5a/2, 15 Rebiyülahir 1163 (24 Mart 1750).

⁷⁸¹ GŞS 314-14a/2, Gurre-i Cemaziyülahir 1163 (8 Mayıs 1750).

zemin katında iki mahzen, iki su kuyusu, liman, taş bir iskele, kaldırım, bahçe ve boş bir arsası bulunmaktadır.⁷⁸² İki satışında kendisine özgü hususiyetleri bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Voyvoda Konstanti'nin evi büyük olmakla birlikte aynı zamanda sahilde yer almaktadır. Yalının manzarası ve deniz kıyısında olması bir yana yalıya mahsus liman ve iskelesinin bulunması fiyatının yüksek olmasında önemli bir faktör olabilir.

Galata'da gayrimüslim unsurlar ile Avrupalı elçi ve tüccarların bulunması mülk fiyatlarında bir artışa sebep olacağı düşünülebilir. Ancak bu durum *gettolaşmaya* yol açardı. Hâlbuki gayrimüslimler ile Müslümanlar Galata'da birçok mahallede bir arada yaşamaktaydı. Böylece gayrimüslimlerin oturdukları evler Müslümanlara, Müslümanların oturdukları evler gayrimüslimlere satılırdı.⁷⁸³ Bu alım satım sonucunda Galata'da çok az mahallede Müslümanlar ve gayrimüslimler ayrı ayrı oturmaktadır.

Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında mülk satışlarını incelediğimiz yıllarda sık rastlanmamıştır. Aslında 1754 yılı mart sonlarına tarihli bir ferman Müslüman ahalinin zimmî ve müste'mene mülk satışı yapmasını yasaklamaktaydı. Müslüman bir kimsenin sattığı mülkü yine Müslüman bir kimsenin alması gerektiği vurgulanmış, gayrimüslimlere satılması yasaklanmıştır.⁷⁸⁴ Bununla birlikte bu tarihten önce ve sonra Müslüman, gayrimüslim ve müste'menler arasında mülk satışları gerçekleşmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki örnek teşkil eden satışlar para vakıflarına satılmıştır bu yüzden bu tür satışları ipotekli ya da rehin olarak düşünmekte fayda vardır. Kasımpaşa Sururi Efendi vakfı mütevellisi Mehmet Ali Çelebi Tatavla'da bulunan iki katlı bir evi vakıf için Luka ve eşi Elisü'ya 140 kuruşa satmıştır.⁷⁸⁵ Tophane'de Hüseyin Ağa Mahallesi'nden Nursuz evini Sultan Bayezit vakfı için Hüseyin Beşe'ye 400 kuruşa satmıştır.⁷⁸⁶

Evlerin satışlarında kullanılan para cinsine bakacak olursak, elimizdeki sınırlı sayıdaki örnekten biri hariç tamamının satışının kuruş cinsinden yapıldığını görmekteyiz. Yalnızca bir evin satışında akçe kullanılmıştır. İstinye nahiyesinde Hacı Kemal Mahallesi'nde Hacı Ali'den miras kalan yalının hisse devirlerinin yapıldığı kayıтта evin

⁷⁸² GŞS 314-34b/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁷⁸³ Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar...*, s.148.

⁷⁸⁴ GŞS 330-122a/1, Evail-i Cemaziyülahir 1167 (26 Mart-4 Nisan 1754).

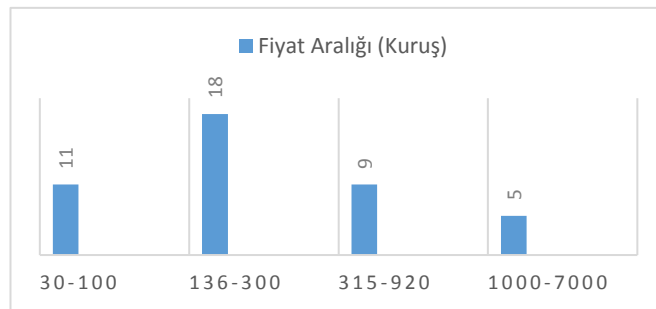
⁷⁸⁵ GŞS 314-7a/3, 27 Rebiyülahir 1163 (5 Nisan 1750).

⁷⁸⁶ GŞS 314-87a/1, 25 Rebiyülevvel 1164 (21 Şubat 1751).

toplam değeri olarak 73 bin 950 akçe bedel belirlenmiştir.⁷⁸⁷ Kayıtlardaki satışlarda en düşük bedel olan 30 kuruşa satılan üç ev bulunmaktadır. Bu satışların her biri Galata'nın farklı bölgelerinde gerçekleşmiştir.⁷⁸⁸ Satışa söz konusu olan evlerin karı koca arasında gerçekleştiğini belirtmekte fayda vardır.

Galata'daki en yüksek fiyatlı ev ise eski Boğdan voyvodalarından Konstanti'nin Beşiktaş'ta Kuruçeşme'de Ezmerağda isimli kadına 7000 kuruşa satılan yalıdır. Satış Voyvoda Konstanti'nin eşi Ezmerağda'nın (bt. Penayot) vekil olarak atadığı Pavloki ile evin alıcısı Ezmerağda (bt. Laskaraki) arasında gerçekleşmiştir.⁷⁸⁹ Ortalamanın üstünde fiyat bandında iki ev daha vardır. Bunlardan biri 5000 kuruşa diğeri 4000 kuruşa alıcı bulmuştur. Beşiktaş'ta Arnavudköyü'nde Yenaki ikinci katında beş oda, iki sofa, bir dehliz ve bir tuvaleti, zemin katında bir oda bir ahır, iki mahzen, bir mutfak ve bir tuvaleti, bahçesinde bir su kuyusu ve meyve ağaçları bulunan yalısını kız kardeşi Lukasandra'ya 5000 kuruşa satmıştır. Yenaki adına Patrik keddüdası Papa Agustos, Lukasandra adına Toma mahkemede vekil olmuşlardır.⁷⁹⁰ 4000 kuruş değerindeki satış Fındıklı'da gerçekleşmiştir. Emetullah hatun fevkani üç oda, bir sofa, bir mutfak, bir abdesthane, bir kenef, tahtani üç oda, su kuyusu, hamam, camekân, avlu, bahçe; dâhiliyesinde ulyada iki oda, vustada bir oda, süflada bir mutfak ve kenef bulunan evini Hacı Mehmet Efendi'ye 4000 kuruşa satmıştır.⁷⁹¹

Tablo 11: Sicillere göre Galata'da Ev Fiyatları:

⁷⁸⁷ GŞS 314-39b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750).

⁷⁸⁸ İstinye nahiyesinde Kayalar isimli mahalde GŞS 313-86a/3, 1 Rebiyülahir 1163 (10 Mart 1750); Tophane kasabasında Firuz Ağa Mahallesi'nde GŞS 314-2b/3, 6 Rebiyülahir 1163 (15 Mart 1750); Galata'da Okçu Musa Mahallesi'nde GŞS 314-37b/4, 17 Şaban 1163 (22 Temmuz 1750).

⁷⁸⁹ GŞS 314-34b/2, 9 Şaban 1163 (14 Temmuz 1750).

⁷⁹⁰ GŞS 314-76b/2, 20 Muharrem 1164 (19 Aralık 1750).

⁷⁹¹ GŞS 314-90b/3, 17 Rebiyülahir 1164 (15 Mart 1751).

Ev fiyatlarında en düşük bedel 30 kuruş olmasına rağmen 30 ila 300 kuruş arası, ev fiyatlarındaki ana fiyat aralığını oluşturmaktaydı. 315 ila 7000 kuruş arasında gerçekleşen satışların nispeten daha az olduğunu görmekteyiz.

1.6. Evlerde Kullanılan Eşyalar

İstanbul'un imkânları her açıdan Osmanlı coğrafyasındaki diğer çoğu şehre göre daha iyiydi. Hem imal edilen hem de ihraç edilen ürünler bu işlek pazara giriyordu. Bu yüzden bu eşyalar Galata evlerinin içine rahatça girebilecek yakınlıktaydı. Ancak bu her Galatalının her türlü ev eşyası alabileceği anlamına gelmiyordu. Eşyaların çeşitliliği ve sayısı kişinin sosyal ve ekonomik durumunun elverdiği ölçüde farklılık gösterebilirdi.⁷⁹² Sicil kayıtlarından ve tereke defterlerinden evlerin içini süsleyen eşyaları ve eşya sahibinin sosyal ve ekonomik durumunu anlamak mümkündür.

İncelemesini yaptığımız yıllar da Osmanlı halkı için taşınabilir mobilyalı yaşam tarzı henüz yabancı bir kavramdı.⁷⁹³ Evlerde sofa ya da sedir olarak bilinen ve odayı çepeçevre saran bu eşya evlerdeki yegâne mobilyadır. Evlerde iskemle, kanepeler ve koltuk yerini bu sofalar tutardı. Sofalar genellikle işlemeli çuha, kadife ve başka kumaşlarla kaplanırdı. Komodin, konsol, sehpa gibi mobilyalar da yine Osmanlı evinde rastlanılan eşyalardan değildi.⁷⁹⁴ Gerçi nadiren de olsa bazı evlerde iskemle rastlanılan bir mobilyaydı.⁷⁹⁵ Evlerde eşya dolap bulunmazdı. Odaların duvarlarında yer alan oyuklar bu iş içindi. Avrupai tarzda yatak, sandalye, masa gibi eşyalar yerine geceleri serilip gündüz toplanan şilte ve yastıklar, birbiri üzerine yığılan halılar bolca mevcuttu. Şilteler, yastıklar, yorganlar, döşekler bu gömme/oyma dolaplara konuluyordu. Giysi ve özel eşyalar ise ayaklı⁷⁹⁶ ya da sepet⁷⁹⁷ olarak isimlendirilen sandıklarda saklanırdı.⁷⁹⁸

⁷⁹² Ömer Demirel-Muhiddin Tuş-Adnan Gürbüz, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam (XVI-XIX Yüzyıllar)", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi C.II*, BAAK Yay., Ankara, 1992, s.706.

⁷⁹³ Kara, s.162.

⁷⁹⁴ D'Ohsson, s.97.

⁷⁹⁵ GŞS 326-20b/3, 4 Zilhicce 1166 (2 Ekim 1753); GŞS 329-5b/3, 18 Cemaziyülahir 1167 (12 Nisan 1754); GŞS 334-66a/1, 20 Rebiyülahir 1169 (23 Ocak 1756).

⁷⁹⁶ GŞS 329-4a/1, 12 Cemaziyülahir 1167 (6 Nisan 1754).

⁷⁹⁷ GŞS 329-4b/2, 13 Cemaziyülahir 1167 (7 Nisan 1754).

⁷⁹⁸ Kara, s.162.

1.6.1. Sergiler ve Döşemeler

Galata evlerinde sergi amacıyla halı, halıçe,⁷⁹⁹ kilim,⁸⁰⁰ keçe, çul,⁸⁰¹ seccade,⁸⁰² hasır⁸⁰³ gibi işlemler mevcuttu. Hasır genellikle halı ve kilimin altına serilmek için kullanılırdı. Halı ve kilim ise Türk kültüründe köklü bir geçmişe ve yaygın bir kullanıma sahiptir.⁸⁰⁴ Özellikle XV-XVIII. yüzyıllarda yüksek kaliteli halılar dokunduğu bilinmektedir.⁸⁰⁵ Halı, halıçe, keçe, kilim, hasır ve seccade kullanıldığı yere göre boyutu da değişmekteydi. İplikten dokuma suretiyle değil yün veya kılın ısıtılarak dövülmesi yoluyla elde edilen keçe yere serilirdi.⁸⁰⁶ Keçe orta,⁸⁰⁷ yan,⁸⁰⁸ büyük orta keçesi, Viyana orta keçesi⁸⁰⁹ gibi isimlerle kayıtlarda yer almaktadır. Keçenin daha kalın haline kebe denirdi.⁸¹⁰ Beyaz kebe,⁸¹¹ Yanbolu kebesi,⁸¹² şal kebe⁸¹³ gibi farklı kebe türleri evlerde sergi olarak kullanılırdı.

Halı, halıçe ve kilimin Galata evlerinde kullanımının keçe kullanımına nispetle daha az olduğu görülmektedir. Halı fiyatlarının yüksek olması nedeniyle yaygın olarak kullanılmadığı düşünülebilir.⁸¹⁴ Halıçenin halıya oranla daha çok tercih edildiğini söylemek mümkündür. Halıçenin büyük ve küçük⁸¹⁵ olarak sınıflandırılmasına bakarsak kullanım alanına göre boyutunun değiştiği anlaşılmaktadır. Kilim, halının kullanıldığı kadar kullanılsa da az miktarda evde yer işgal etmekteydi.⁸¹⁶

Halı, halıçe, kilim ve keçe dışında seccadede evlerde sergi olarak kullanılan sergilerdendir. Genellikle Müslümanların üzerinde namaz kıldığı bir eşya olan seccadeler

⁷⁹⁹ GŞS 314-28a/2, 20 Receb 1163 (25 Haziran 1750); GŞS 329-5b/3, 18 Cemaziyülahir 1167 (12 Nisan 1754).

⁸⁰⁰ GŞS 326-1a/1, 13 Şevval 1166 (13 ağustos 1753); GŞS 326-29b/2, 9 Zilkade 1166 (7 Eylül 1753).

⁸⁰¹ GŞS 326-17a/2, 20 Muharrem 1167 (17 Kasım 1753).

⁸⁰² GŞS 313-84b/3, 10 Rebiyülevvel 1163 (17 Şubat 1750).

⁸⁰³ GŞS 337-61a/2, 4 Zilhicce 1169 (30 Ağustos 1756).

⁸⁰⁴ Demirel, "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.707.

⁸⁰⁵ Topkapı Sarayı Müzesi, *Türk El Sanatları*, YKY, İstanbul, 1969, s.10-11.

⁸⁰⁶ Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay., 1969, s.152

⁸⁰⁷ GŞS 314-79a/1, 17 Safer 1164 (15 Ocak 1751); GŞS 326-17a/2, 20 Muharrem 1167 (17 Kasım 1753).

⁸⁰⁸ GŞS 314-79a/1, 17 Safer 1164 (15 Ocak 1751); GŞS 314-28a/2, 20 Receb 1163 (25 Haziran 1750)

⁸⁰⁹ GŞS 326-22b/2, 29 Muharrem 1167 (26 Kasım 1753).

⁸¹⁰ Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.152.

⁸¹¹ GŞS 326-29b/2, 9 Zilkade 1166 (7 Eylül 1753).

⁸¹² GŞS 326-29b/2, 9 Zilkade 1166 (7 Eylül 1753).

⁸¹³ GŞS 334-62a/1, 24 Rebiyülahir 1169 (27 Ocak 1756).

⁸¹⁴ Kara, s.166.

⁸¹⁵ GŞS 326-1a/1, 13 Şevval 1166 (13 ağustos 1753).

⁸¹⁶ GŞS 326-29b/2, 9 Zilkade 1166 (7 Eylül 1753); GŞS 334-66a/1, 20 Rebiyülahir 1169 (23 Ocak 1756);

GŞS 334-65b/1, 5 Cemaziyülevvel 1169 (6 Şubat 1756).

de birçok evde vardı.⁸¹⁷ Müslümanların yanı sıra farklı devirlerde gayrimüslim terekelerinde seccadeye rastlanması⁸¹⁸ seccadenin aynı zamanda sergi olarak da kullanıldığını göstermektedir.⁸¹⁹ Sergi olarak kullanılan bir diğer eşya ihramdı. İhram özel anlamıyla Hacc'da hacıların giydikleri dikişsiz esvaba denilmektedir. Evlerde ise yere ya da minder üzerine yayılan bir tür sergiydi.⁸²⁰

Evler henüz kanepeler, sandalye, masa gibi mobilyalarla tanışmadığı için genellikle minder ve yastık ev içi dekorasyonda kullanılan eşyalardı. Minder üzerine oturmak için kullanılan, içi ot, yün, pamuk ile doldurulan çatma⁸²¹ ve makad⁸²² gibi işlemeli kumaşlarla örtülen şiltelere denirdi. Odalarda genelde pencere altında ve duvar kenarlarına serilirlerdi. Kerevet, sedir ya da divan üzerine konulana sedir minderi, doğrudan doğruya döşeme üzerine yere konulana yer minderi denilirdi.⁸²³ Kullanımı rahat ve taşınması kolay olan minderlere ve örtüsü olan makadlara, minderden daha ince içi yün, pamuk, çaput ya da otla dolu olan şiltelere Galata'da hemen her evde rastlamak mümkündü.⁸²⁴

Tablo 12: Sergi ve Döşemede Kullanılan Ev Eşyaları:

Seccade	Kebe	Şilte	Basma siyah yastık
Çuka seccade	Yanbolu kebesi	Kırmızı şilte	Boz yastık
Sağır seccade	Şal kebe	Çuka makad	Sağır yastık
Çul	Hasır	Kırmızı çuka makad	Beledi yastık
Haliçe	Mısır hasırı	Yemeni makad	Baş yastığı
Orta keçesi	Minder	Mai yastık	Çarşaf
Kebir keçe	Sağır minder	Yemeni yastık	İhram
Yan keçesi	Yüklü minder	Kadife yastık	Kapı perdesi
Viyana keçesi	Beledi minder	Çatma yastık	Ocak perdesi

⁸¹⁷ GŞS 314-2b/5, 6 Rebiyülahir 1163 (15 Mart 1750); GŞS 326-19b/4, 23 Muharrem 1167 (20 Kasım 1753); GŞS 334-66a/1, 20 Rebiyülahir 1169 (23 Ocak 1756); Demirel, "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.707.

⁸¹⁸ Edirne'de Müşkani bt. Hırısuskole isimli kadının terekesinde bir adet *haliçe seccadeye* rastlanmaktadır. Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri", *TTK Belgeler Dergisi* C.III, sayı: 5-6, 1966, s.349.

⁸¹⁹ Demirel "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.708.

⁸²⁰ Ş.Sami, *Kamus-i Türki*, s.77.

⁸²¹ Çatma sağlam dokunmuş, çiçekli ipek kadife kumaşa denirdi. Çatmalar elbise, örtü, perde yastık ve minder için ayrı ayrı ve çeşit çeşit dokunabilirdi. Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.68.

⁸²² Makat oturacak yer manasına geldiği gibi, minder üzerine örtülen çuha ve sair kumaşlardan yapılan saçaklı örtünün genel adıdır. Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.II, s.393

⁸²³ Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.II, s.536

⁸²⁴ GŞS 314-2b/5, 6 Rebiyülahir 1163 (15 Mart 1750); GŞS 326-29b/2, 9 Zilkade 1166 (7 Eylül 1753); GŞS 326-22b/2, 29 Muharrem 1167 (26 Kasım 1753); GŞS 326-20b/3, 4 Zilhicce 1166 (2 Ekim 1753); GŞS 326-20a/3, 8 Muharrem 1167 (5 Kasım 1753).

Kilim	Şık minder	İşleme yüz yastığı	Ocak yaşmağı
Alaca kilim			

1.6.2. Yatak Takımları

XVIII. yüzyılda Osmanlı evlerinde henüz karyola ya da Avrupa tarzı süslü yataklar bilinmiyordu. Yataklar, yorganlar, yastıklar, çarşaf lar duvarlardaki oyma dolaplarda muhafaza edilirdi. Geceleyin sofaya yahut varsa bir sedirin üzerine yataklar serilir, gündüz bu yataklar toplanarak dolaplara yerleştirilirdi.⁸²⁵ Yatak takımı olarak kullanılan eşyalar aslında sınırlıydı. Yüklüğe yerleştirilen eşyalardan fazla bir şey yoktu. Yorganlar ve döşekler genellikle beledi ya da yemeni işlemeli çarşaf larla geçirilirdi. Giysilerin muhafaza edilebilmesi için de sandıklar kullanılmaktaydı.

Tablo 13: Yatak Takımları ve Örtüler

Yorgan	Kutni yorgan	Sandık
Mai yorgan	Döşek	Sarı sandık
Mai astari yorgan	Beledi döşek	Sepet sandık
Kaplı yemeni yorgan	Çatma döşek	Ayaklı sandık
Kaplı yorgan	Baş yastığı	Tahta sandık
Yemeni yorgan	Yüz yastığı	Kırmızı yüklük
Kundak yorgan	Mai çarşaf	Bohça
Sandal yorgan	Çözme çarşaf	Yemeni bohça

1.6.3. Mutfakta Kullanılan Eşyalar

Avrupa'da kiler mutfaktan ayrı, mutfak yemek odasından ayrı, yemek odası salondan ayrı birer yapı oluşturuyordu.⁸²⁶ Osmanlı evlerinde mutfak bulunmakla birlikte sadece yemek pişirmek için kullanılıyordu. Yemek için ayrı oda bulunmazdı bu yüzden yemek yemek için evin herhangi bir odasına sofraya hazırlanırdı. Yemekler küçük sehpa lar üzerine konulan kalay ya da bakırdan yapılmış siniler üzerinde yerde yenilirdi. Sehpanın altına da sofraya için ayrı bez örtüler serilirdi.⁸²⁷ Siniler üzerindeki yemekler ortada yer alan kaptan yenilirdi.⁸²⁸

⁸²⁵ D'Ohsson, s.99-100.

⁸²⁶ Braudel, *Maddi Uygarlık*, C.I, s.281.

⁸²⁷ D'Ohsson, s.30.

⁸²⁸ Kara, s.164.

Kaplar genellikle mutfak ocağının etrafında bulunan gözlerde veya ahşap raflarda saklanırdı.⁸²⁹ Yemek tabaklarının, mutfak gereçlerinin ve yemeklerin konulduğu basit bir mobilya olan tabak dolabı Avrupa’da gösteriş aracıydı. Senyörlerin evlerinde, ikinci bir tabak dolabı yemek odasında bulunurdu. Altın, gümüş, yaldızlı tabaklar, leğenler, ibrikler, kupalar burada sergilenirdi.⁸³⁰

Sosyal yaşamdaki değişimin ve çeşitliliğin en güzel örnekleri aslında mutfak eşyalarında görülmektedir. Her evde bulunan tava, tencere, leğen, ibrik, sini, tas, maşrapa, sahan, lenger,⁸³¹ tepsi, gibi mutfak gereçlerinin yanı sıra bazı evlerde rastlanan kahve takımları (tepsi, ibrik ve fincan), salep güğümü, salep takımı, mangal sosyal statüyle ve kişinin iktisadi pozisyonu ile ilgilidir.

Tablo 14: Mutfak Gereçleri

Tencere ve kapak	Tava	Maşrapa	Kahve ibriği
Kebir tencere	Sağır tava	Fağfuri fincan	Salep ibriği
Sağır tencere	Sini	Tas	İbrik
Kazan	Sağır sini	Su tası	Bakraç
Sağır kazan	Kebir sini	Çorba tası	Sitil ⁸³²
Kebir kazan	Sağır tepsi	Gümüş tas	Güğüm
Sahan ve kapak	Kadayıf tepsisi	Hoşaf tası	Salep güğümü
Sağır sahan	Kahve tepsisi	Badya ⁸³³	Kepçe
Kebir sahan	Bakır tepsi	Çanak	Kevgir
Sağır lenger	Gümüş fincan takımı	Mermer havan	Bıçak
Kebir <i>kuzu?</i> lengeri	Gümüş maşrapa	Biberlik	

1.6.4. Evlerde Kullanılan Diğer Eşyalar

Galata evlerinin içinde bulunan ancak yukarıda sınıflandırmanın dışında kalan çeşitli türde eşyalar da mevcuttu. Ziynet eşyaları, kitaplar, silahlar, temizlik aletleri, ısınma ve aydınlanma aletleri sicil ve terekelerde kaydına rastlanan eşyalardandır.

Bu tür muhalefat tamamen kişinin sosyal statüsü ve ekonomik durumuyla ilgiliydi. Örneğin Galata’da Sarı Lütü Mahallesi’nde Seyyid Mehmed Reis’in terekesinde yer alan

⁸²⁹ Demirel, “Osmanlı Anadolu Ailesinde...”, s.711.

⁸³⁰ Bu dolabın, evin sahibinin mertebesini belirleyen sayıda rafı olurdu, unvan basamağı arttıkça, raf sayısı da artardı. Braudel, *Maddi Uygarlık*, C.I, s.276.

⁸³¹ Yayvan kenarlı büyük sahan. Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.II, s.358.

⁸³² Büyük bakraç. Zincirle asılır, gümüş ya da bakırdan mamül, kahve veya buhur mangalı. Ş.Sami, *Kamus-i Türki*, s.709.

⁸³³ Topraktan yapılan, ağzı yayvan, büyük su kabı. H. Remzi, *Lügat*, C.I, s.155.

piyade kayak,⁸³⁴ kazma, balta,⁸³⁵ Kasımpaşa'da El-hac Hasan Mahallesi'nden Ali Kaptan'ın muhalefatındaki kara bıçak, tüfenk, kılıç, dürbün, harita, gaddare⁸³⁶ her evde rastlayabileceğimiz eşyalardan değildi.⁸³⁷ Aslen Konyalı olup Beşiktaş'ta Yahya Efendi Mahallesi'nde vefat eden Hafız Süleyman'ın terekesinde ise çeşitli kitapların olduğunu görmekteyiz.⁸³⁸

Temizlik Osmanlı toplumunda önemli bir yere sahipti. İslam'ın bu konudaki hassasiyeti bunda etkiliydi. Bu noktada temizlik üç kısma ayrılırdı. Birincisi beden temizliği, ikincisi eşyaların temizliği, üçüncüsü mekân temizliği. Ev halkı beden temizliği ihtiyacını, aynı zamanda yüklük olarak kullanılan ve hamamlık da denilen bölmelerde gideriyordu.⁸³⁹ Ayrıca bazı evlerde hamam, bazı evlerde *magsil* olarak isimlendirilen yapılar banyo ihtiyacının giderildiği yerlerdi. Kayıtlarda hamam tası, hamam rahatı ve havlu gibi eşyalar banyo esnasında kullanılan eşyalardır. Ayrıca leğen, abdest leğeni, kebir abdest leğeni, ibrik abdest sırasında kullanılan gereçlerdendi. Kurulanmak için havlu, peşkir, makrama kullanılırdı. Farsça karşılığı peşkir,⁸⁴⁰ Arapça karşılığı makrama olan havluların kenarları işlemeli olurdu.⁸⁴¹ Eşyaların özellikle elbiselerin temizliği çamaşır kazanları ya da leğenlerde kil kullanılarak yapılırdı. Mekân temizliği ise süpürgeler ile yapılmaktaydı.⁸⁴²

Kayıtlarda silahlara sık rastlanmamakla birlikte hem ateşli hem kesici silahları bulunduranların aynı kişiler olduğu görülmektedir. Kasımpaşa'da Yeldeğirmeni Mahallesi'nde attar Hacı Mehmed'in muhalefatında tüfek, tabanca, kara kılıç bulunmaktadır.⁸⁴³ Yine Kasımpaşa'da El-hac Hasan Mahallesi'nde Ali Kaptan'ın terekesinde hem birkaç cins kılıç vardı, hem tüfek bulunmaktaydı.⁸⁴⁴ İslam hukukunda

⁸³⁴ Narin yapılı bir çeşit kayak olan piyade İstanbul ve civarında sık kullanılmaktaydı. Pakalın, *Tarih Terimleri*, C.I, s.779.

⁸³⁵ GŞS 334-62a/1, 24 Rebiyülahir 1169 (27 Ocak 1756).

⁸³⁶ Ağır ve iki tarafı keskin bir tür kılıç. Ş. Sami, *Kamus-i Türki*, s.962.

⁸³⁷ GŞS 334-66a/1, 20 Rebiyülahir 1169 (23 Ocak 1756).

⁸³⁸ GŞS 337-7b/2, 19 zilhicce 1169 (14 Eylül 1756).

⁸³⁹ Demirel, "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.714.

⁸⁴⁰ Pakalın, *Tarih Terimleri*, C.I, s.773.

⁸⁴¹ Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.167.

⁸⁴² Demirel, "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.714.

⁸⁴³ GŞS 329-62b/3, 8 Zilkade 1167 (27 Ağustos 1754).

⁸⁴⁴ GŞS 337-7b/2, 19 zilhicce 1169 (14 Eylül 1756).

gayrimüslimlerin silah bulundurması yasaktı.⁸⁴⁵ Ancak farklı devirlerde farklı bölgelerde silah bulunduran gayrimüslimler görülmüştür.⁸⁴⁶

Evlerde aydınlatma fener, şamdan ve mum aracılığıyla sağlanmaktaydı.⁸⁴⁷ Ne miktarda olduğu kayıtlardan anlaşılmasa da bazı evlerde birden fazla olabilirdi.⁸⁴⁸

Tablo 15: Terekelerde Yer Alan Diğer Eşyalar

Mushaf-ı Şerif	Kara bıçak	Bakır fener	Akçe kesesi
Kıta eş'ar mecmuası	Hançer	Fener	Kese
Şerh-i meddah	Kılıç	Şamdan	Tütün kesesi
Pend-i Şeyh Attar	Gaddare	Leğen ve ibrik	Ayna/Mirat
Beyaz mecmua	Kara kılıç	Hamam tası	Makas
Sihah-ı Acem	Tüfenk	Hamam rahatı	Gülabdan
Sarf cümlesi	Piştov karabina	Süpürge	Altın zihgir
Harita	Filinta tüfenk	Kebir abdest leğeni	Altın hatem
Kâğıt beyaz	Tabanca	Abdest leğeni	Altın bilezik
Fağfuri hokka	Balta	Peşkir	Altın küpe
Avsem(عوسم) saat	Kazma	İşleme peşkir	Altın gerdanlık
Saat	Kırba	Dokuma peşkir	Altın yüzük
Kalem	Saka şikemi	Makrama	Küpe
Dürbün	Kantar	Duvar makraması	Üçer ayaklı zümrüt küpe
Pusula	Terazi	Havlu	Birer ayaklı zümrüt küpe
Olta takımı	Bakır mangal	Tarak	

1.7. Giyim-Kuşam

Osmanlı'da din ve toplum çeşitliliği bir kıyafet birliği oluşturmaya engel olmuştur. Bu aslında giyim ve kuşamda çeşitliliği sağlamaktaydı. Bu çeşitlilik moda ya da zevk unsuruyla ilgili değildi. Tamamen muhtelif ırk ve dindeki insanları ayırmak ihtiyacından ileri geliyordu.⁸⁴⁹ Bu ihtiyaç geniş bir giyim-kuşam sanayiinin ve dokumacılığın gelişmesinde etkili olmuştur.⁸⁵⁰

Sicillerde ve tereke defterlerinde kişisel giyim kuşam eşyalarına çok sık rastlanmamaktadır. Bu durum insanların kullandıkları kişisel elbiselerini satma gereksinimi duymamalarından kaynaklanıyor olabilir. Bununla birlikte bazı giyim-kuşam

⁸⁴⁵ Demirel, "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.715.

⁸⁴⁶ Edirne'den Manol'un terekesinde kılıç bulunmaktadır: Barkan, "Edirne Askeri Kassamı...", s.90.

⁸⁴⁷ Demirel, "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.714.

⁸⁴⁸ GŞS 329-62a/2, 3 Zilhicce 1167 (21 Eylül 1754).

⁸⁴⁹ D'Ohsson, s.30.

⁸⁵⁰ Demirel, "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.717.

eşyalrı kayıtlarda zikredilmiştir. Genellikle gömlek,⁸⁵¹ entari,⁸⁵² ferace,⁸⁵³ kaftan,⁸⁵⁴ çakşır,⁸⁵⁵ şalvar,⁸⁵⁶ don,⁸⁵⁷ dolama,⁸⁵⁸ cübbe,⁸⁵⁹ fes ve sarık⁸⁶⁰ sicillerde karşımıza çıkan kıyafetlerdir.

Erkek giyimi başta fes ya da sarık, üstte gömlek ve kaftan, altta iç donu, şalvar ya da çakşır şeklinde olurdu. Fes Osmanlı topraklarında son yüzyılda yaygın bir kullanım alanı bulmuş olmakla birlikte sicillerde karşımıza çıkmasına bakarsak incelediğimiz yüzyılda da tanınan bir baş giysisiydi. XVI. ve XVII. yüzyıllarda sıklıkla denizcilerin başlarında rastlanılmaktaydı. Evliya Çelebi Kasımpaşa ahalisinden bahsederken bir kısmının kaptan ve azabân olduğunu cümlesinin Cezayir libası ve kırmızı fes giydiklerini söyler.⁸⁶¹ Baş giysilerinden sarık da İslam'ın bir gereği olarak Müslüman erkeklerin başında yüzyıllar boyunca yer almıştır. Sarık genellikle kavuk, külah, serpuş, fes üzerine dülbent, şal ya da benzeri bez sarmak suretiyle yapılırdı. Farsça karşılığı destardır.⁸⁶²

Kaftan, Arapça hılatın Türkçe karşılığıdır.⁸⁶³ Gömlek üstüne giyilen kaftanlar astarsız erkek entarisiydi. Osmanlı toplum hayatında sultandan reyaya kadar herkes kaftan giyebilirdi.⁸⁶⁴ Erkeklerin üste giydikleri elbiselerden, bir entari türü dolamada kayıtlarda mevcuttur. Dolama, çuhadan imal edilirdi, önü açık olan ve iliklenmeyen, kuşak kullanılarak bağlanan bir entari türüydü.⁸⁶⁵

Alta kuşanılan şalvar ve çakşır ise bir iç don üstüne giyilirdi. Şalvar hem erkekler hem de kadınlar tarafından giyilmekteydi. Erkek şalvarları genellikle yünlü kumaştan

⁸⁵¹ GŞS 326-17a/2, 20 Muharrem 1167 (17 Kasım 1753).

⁸⁵² GŞS 314-79b/1, 25 Safer 1164 (23 Ocak 1751).

⁸⁵³ GŞS 314-30b/2, 23 Receb 1163 (28 Haziran 1750).

⁸⁵⁴ GŞS 326-17b/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753).

⁸⁵⁵ GŞS 326-19b/4, 23 Muharrem 1167 (20 Kasım 1753).

⁸⁵⁶ GŞS 334-62a/1, 24 Rebiyülahir 1169 (27 Ocak 1756).

⁸⁵⁷ GŞS 326-17b/3, 22 Zilhicce 1166 (20 Ekim 1753).

⁸⁵⁸ KŞS 31-254/2, 12 Receb 1167 (5 Mayıs 1754).

⁸⁵⁹ GŞS 326-17a/2, 20 Muharrem 1167 (17 Kasım 1753).

⁸⁶⁰ GŞS 334-62a/1, 24 Rebiyülahir 1169 (27 Ocak 1756).

⁸⁶¹ Evliya Çelebi, s.423.

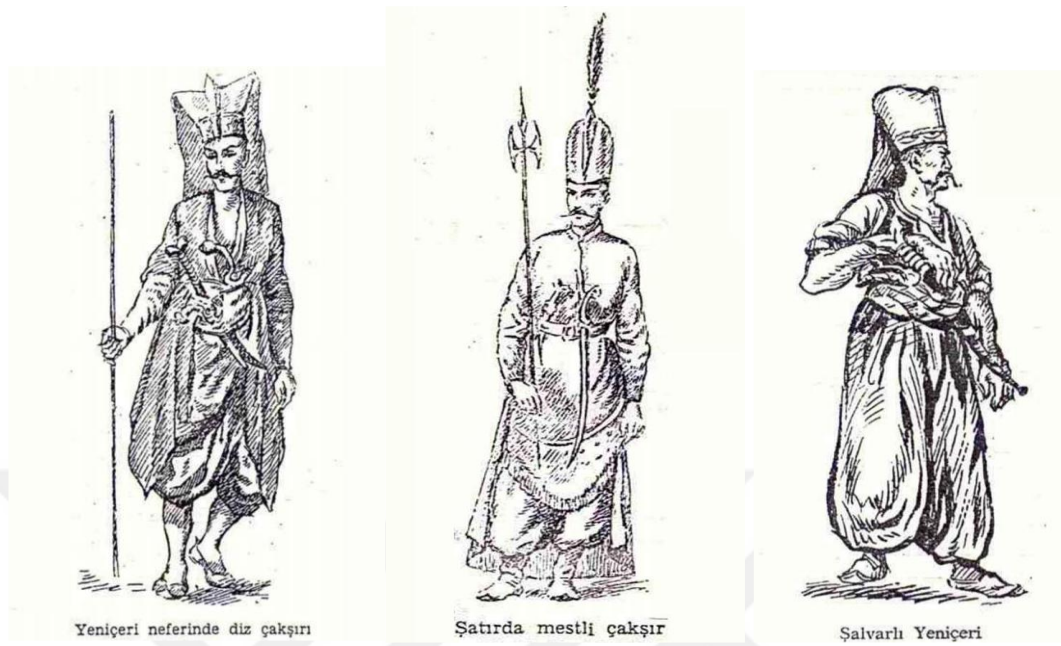
⁸⁶² Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.202.

⁸⁶³ Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.II, s.184.

⁸⁶⁴ Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.138.

⁸⁶⁵ Ş. Sami, *Kamus-i Türki*, s.906.

imal edilirken kadın şalvarları ipektendi.⁸⁶⁶ Çakşır daha çok genç erkekler, hizmet erleri, ocak nefer ve çavuşları ve daha başka devlet memurları tarafından giyilirdi.⁸⁶⁷

Şekil 6: Çakşır⁸⁶⁸ ve şalvar.⁸⁶⁹

Kadınların günlük giysilerini entari oluştururdu. Ferace ise genellikle dışarda üstlerine aldıkları bir giysiydi. Çarşafta kadınlar arasında kullanılan elbiseler arasında yer alırdı. Ancak burada çarşafıla ilgili önemli bir hususa kısaca değinmekte fayda vardır. Çünkü bir örtünme eşyası olarak çarşafın İstanbul'da ilk defa ortaya çıkması Sultan II. Abdülhamit döneminde olmuştur. Çarşafın kullanımı Abdülatif Suphi Paşa'nın (1818-1886) Suriye valiliği görevinden dönüşünde (1871) ailesinin çarşafıla Çamlıca'da sokağa çıkmasıyla başlamıştır.⁸⁷⁰ Çarşafın daha sonraki yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ülkesine girdiğini göz önünde bulundurursak terekelerde ismi geçen çarşafın bir giysi değil yatak örtüsü olduğunu düşünebiliriz. Feraceler bol kollu geniş bir cübbe şeklindeydi. Omuzdan etek ucuna kadar uzanan ve göğüsleri örten geniş bir yakası vardı.⁸⁷¹ Entari ise genellikle iki tarafı yırtmaçlı, geniş kollu, iç etekli uzun

⁸⁶⁶ Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.215.

⁸⁶⁷ Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.59.

⁸⁶⁸ Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.59.

⁸⁶⁹ Koçu, *Türk Giyim Kuşam...*, s.216.

⁸⁷⁰ Musahipzade Celal, s.133.

⁸⁷¹ Musahipzade Celal, s.130.

gömlerdi.⁸⁷² Entari basma ve patiska gibi ince kumaşlardan imal edilirdi.⁸⁷³ Erkek ve kadın giysilerinin tamamlayıcı unsuru kemer ve kuşaklardı. Kayıtlarda çeşitli işleme şekilleriyle geçen kuşaklar vücudun bel kısmını sıkacak şekilde elbisenin üzerinden sarılırdı.⁸⁷⁴

Şekil 7: Entari⁸⁷⁵ ve ferace.⁸⁷⁶

Tablo 16: Kullanılan Giyim Kuşam Malzemeleri

Sarık	Don	Elvan cedid çuka yelek	Çuka kablı kuzu kürk
Serpuş	Dolama	Cübbe	Kemer
Yeşil sarık	Gömlek	Çuka cübbe	Kuşak
Destar	Hama gömlek	Şalî cübbe	Peştamal
Yemeni fes	Acem gömlek	Siyah ferace	Sim başlı kuşak
Kebe fes	Bez gömlek	Beyaz cübbe	İnci kuşak
Yemini serpuş fes	<i>Celesan</i> (جلسان)?	Şeritli cübbe	Sağır inci kuşak
Kalpak	Entari	Kaftan	Sağır altın kuşak
Kavuk	Alaca kutni entari	Şam alacası kaftan	Sim kuşak
Kavuk sarık	Alaca entari	Kutni kaftan	Hıtai kuşak
Şal	Çuka entari	Alaca kutni kaftan	Şal kuşak
Mısırî şal	Kırmızı çuka entari	Kürk	Kemer kuşak
Yemeni	Şeritli entari	Yağmurluk	Mai çuka <i>nebeş</i> ?
Baş yemenisi	Beyaz entari	Su samuru kürk	Meneviş <i>nebeş</i> ?
İşleme dülbend	<i>Hünnabi</i> ? Entari	Küçük kürk	Çuka <i>nebeş</i> ?
Çakşır	Şalî entari	Sincap kürk	Al çuka <i>nebeş</i> ?

⁸⁷² Pakalın, *Tarih Deyimleri*, C.I, s.541.

⁸⁷³ Ş.Sami, *Kamus-i Türki*, s.171.

⁸⁷⁴ Demirel, "Osmanlı Anadolu Ailesinde...", s.717.

⁸⁷⁵ Musahipzade Celal, s.135.

⁸⁷⁶ Musahipzade Celal, s.132.

Çuka çakşır	Telli Hitayi entari	Çuka kaplı kürk	Çarık
Şalvar	Çiçekli atlas entari	Kablı samur kürk	Na'lin
Aba şalvar	Hitayi entari	Kunduz kürk	Paşmak
Alaca şalvar	Sade atlas entari	Kuzu kürkü	Pabuç
Dizlik	Ferace	Zerduva kürk	Beyaz yelek
Uçkur	Çuka ferace	Beyaz sade	Yelek
Uçkur makrama	Sof ferace	Kablı kuzu kafası kürk	Harçsız çuka yelek

2. Evlenme ve Aile Hayatı

Toplumun en temel birimi olan aile insanlığın başlangıcıyla var olmuş, insanoğlunun varlığının devam etmesinde, içinde bulunduğu toplumun ictimaî, iktisadi, dini ve siyasi hayatının düzenlenmesinde başlıca unsur olmuştur. Evrensel bir yapıya sahip olmasından dolayı zamana, topluma, din ve coğrafyaya göre çeşitli tanımlamalar ve sınıflamaları yapılmıştır. Sosyoloji literatüründe aile en basit tanımı ile karı-koca ve çocuklardan kurulu, devamlılık gösteren bir birlik olarak tanımlanmaktadır.⁸⁷⁷

Aile Osmanlı toplumunda birtakım farklılıklar barındırmaktadır. Osmanlı'da bir Müslüman ailenin sınırlarını İslamiyet belirlerdi.⁸⁷⁸ İslam kadını ve aileyi toplum hayatının temeli olarak kabul ettiği gibi onları korunması gereken temel unsular olarak görür. Bu yüzden aile kurumu Kur'an'dan ayetlerle koruma altına alınmıştır.⁸⁷⁹ Bunun yanı sıra büyük bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı ailesinde dini farklılıkların yanı sıra bölgesel ve etnik farklılıklarda söz konusuydu. Ayrı hukuk sistemleri olsa da Osmanlı coğrafyasındaki tüm ailelerde pek çok ortak yön mevcuttu.⁸⁸⁰

Evlilik ailenin ve dolayısıyla toplumun sürdürülebilirliği için gerekli bir olgudur. Bu kapsamda soyun korunabilirliği ve devamı için bir eşe ihtiyaç vardır. Nikâhlama yolu ile birleşme sağlanır ve çocuklar doğar.⁸⁸¹ Osmanlı toplumu farklı din ve kültürlerden oluşan bir milletler bütünü olsa da her din mensubu kendi şeriatına göre evlenme yoluyla birleşme yapmak zorundaydı. Gayrimeşru ilişkiler toplumda hoş karşılanmamaktaydı.

⁸⁷⁷ Kınalızade Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı* (Haz.: Ahmet Kahraman), Tercüman 1001 Temel Eser, tarihsiz, s.15; Ömer Demirel, Adnan Gürbüz, Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi C.I*, BAAK Yay., Ankara, 1992, s.97.

⁸⁷⁸ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi C.I*, BAAK Yay., Ankara, 1992, s.92.

⁸⁷⁹ Kur'an-ı Kerim, XXIV/2-20.

⁸⁸⁰ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.2.

⁸⁸¹ Kınalızade, s.14.

Evlenme, iki iradenin yani kadın ve erkeğin, birbirini uygun görme yoluyla ortaya koydukları bir sözleşmedir. Evlilik akdinde erkek tarafından *icab*, kadın tarafından *kabul* esastır.⁸⁸² İslam hukukunda bu sözleşmeye nikâh denirdi. Nikâh aynı zamanda birleşmeyi meşru kılmaktaydı.⁸⁸³ Evliliğin gerçekleşebilmesi için nikâhın en az iki şahidin tanıklığıyla kısılması gerekmekteydi.⁸⁸⁴ Bir şahidin tanıklığı⁸⁸⁵ ya da tesamu' yani iştirak ile şahitlik⁸⁸⁶ nikâhın geçerli olması için yeterli değildi. Ayrıca sosyal kontrolü sağlamak amacıyla nikâh işlemleri kadı ya da kadının vazifelendirdiği bir memur tarafından kısılirdı.⁸⁸⁷ Bu usul dini bir gereklilik olmamakla birlikte nikâhın hukuki yönünün veya şer'i hükümler çerçevesinde kontrolünün sağlanması ön şarttı. Şer'i hükümler hakkındaki bilgilerin gittikçe azalması ya da ulaşılabilirliğinin zorlaşması, nikâh akdinin yetkili bir elden yapılması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.⁸⁸⁸ Kadı huzurunda nikâh kısılması zorunlu olmasa da cami imamları bu iş için yetkili kişilerdendi. Hiçbir gelin adayı evlenmeden önce damadı göremezdi. Bu yüzden nikâh töreninde hazır bulunmazlardı. Cami imamı tarafından iki tarafın da tayin ettikleri vekiller ve şahitler huzurunda kısılirdı.⁸⁸⁹ Damat ve gelin adayının vekâleten nikâhlarının sahih olduğu fetvalarla sabittir.⁸⁹⁰ Fakat şahitlerin yine birden fazla olması icap etmekteydi.⁸⁹¹ Kadı, naip ya da imam her evlilik talebiyle kendilerine başvuran çiftin nikâhını kıyamazdı. Başvuru yapanların evlenmelerinde herhangi bir hukuki engel olmadığını gösteren izinnameleri olması gerekirdi.⁸⁹² Evlenmelerinde sakınca olmadığını bildiren izni ise mahkemede şahitler aracılığıyla alabilmekteydiler. Örneğin Galata'da Cami-i Kebir Mahallesi'nden

⁸⁸² "Ancak bu sözleşmede erkek tarafından sözleşmenin söz konusu olması durumun da kadın bu feshe muhalefet edemezdi." Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüt* C.I (Çev.: Baha Arıkan), DİR Yay., Ankara, 1955, s.199.

⁸⁸³ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1974, s.39

⁸⁸⁴ Kara, s.174.

⁸⁸⁵ "Zeyd Hindi tezvic ettik de Zeyd, Hind'den gayri ancak Amr hazır olsa akd-i mezbur sahih olur mu? El-cevap: Olmaz." Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi, *Feteva-yı Ali Efendi* C.I, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1311, s.26.

⁸⁸⁶ Düzdağ, s.37.

⁸⁸⁷ Kara, s.174.

⁸⁸⁸ Cin, s.138; M. Akif Aydın, "Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi* C.II, BAAK Yay., Ankara, 1992, s.437.

⁸⁸⁹ D'Ohsson, s.175; Olivier, s.74.

⁸⁹⁰ "Hind nefsinin Amr'a tezvic murat ettik de Amr'ın kavli Bekir'i tezvice tevkil edip Bekir dahi şahidin muhızlarında Hind'i Amr'a tezvic eylese akd-i mezbur sahih olur mu? El-cevap: Olur." Yenişehirli Abdullah, *Behcetü'l-Feteva ma'l-Nükül*, İstanbul, 1266, s.59

⁸⁹¹ "Zeyd Hind'i kendine tezvice Amr'ı tevkil edip Hind dahi babası Bekir'i tevkil etmekle Amr ve Bekir Zeyd ve Hind'in gıyablarında vekâleten akd-i nikâh ettiklerinde mezburlardan ma'da ancak Beşir hazır olup ahar kimesne olmasa akd-i mezbur sahih olur mu? El-cevap: Olmaz." Çatalcalı Ali Efendi, s.29.

⁸⁹² Aydın, "Osmanlılarda Aile Hukuku...", s. 438.

Zeyneb'in buluş çağına girdiğini, daha önce kimsenin nikâhında olmadığını ve bir kimseyle evlenmesinde şer'i bir engeli bulunmadığını mahkemede şahit olarak bulunan mahalleden ileri gelenler bildirmişlerdir. Zeyneb'in tasdiki ve şahitlerin şهادetiyle evlenmesine şer'an izin verilmiştir.⁸⁹³ Yine Galata Cami-i Kebir Mahallesi'nden başka bir kayıta daha rastlamaktayız. Aslen Anadolu Vilayeti Akçaşar kazasından olup Cami-i Kebir Mahallesi'nde Abide isimli kadının evinde sakin Fatma'nın evlenmesinde şer'an bir engel görülmemiş ve **otrakçı** Ali Beşe ile nikâhına izin verilmiştir.⁸⁹⁴ İzdivaç için mahkemeden izin alma durumunun gayrimüslimler içinde geçerli olduğunu görmekteyiz. Kasımpaşa'da Kete Horya Mahallesi'nde Hanım isimli gayrimüslim kadının evlenmesinde bir engel olmadığını Karabet ve Adanis zimmîler mahkemeye bildirmişlerdir. Hanım'ın evlenmesinde bir engel olmadığı anlaşılınca Hanım'ın Artin zimmîyle evlenmesine izin verilmiştir.⁸⁹⁵ Köle ve cariyelerin nikâhı hususunda da söz konusu durum aynıydı. İster azad edilmiş olsun ister köleliği devam ediyor olsun nikâh için izin almaları gerekmektedir.⁸⁹⁶ Örneğin Kasımpaşa'da Kulaksız (Ahmet) Mahallesi'nden El-hac Ahmet'in cariyesi iken mahkemeden 10 ay önce azat olunan Fatma'nın izdivaç izni için mahkemeye başvurduğunu görmekteyiz. Mahalleden Şeyh Mehmet Efendi ve Ömer Çelebi Fatma'nın evlenmesinde şer'an bir mani bulunmadığına şahitleridir. Fatma'nın da tasdikiyle evlenmesi için Fatma'ya izin verilmiştir.⁸⁹⁷

Eşinden daha önce boşanan ya da bir sebeple kocasını kaybeden kadınların tekrar evlenmesi için mahkeme tarafından şartların uygunluğu tespit edilip izin verilmesi gerekmektedir. Boşanan bir kadının üç ay⁸⁹⁸ ya da daha az bir süre beklemesi şarttı. Bu durum Kur'an'da belirtilmiş ve boşanan kadınların *üç ay hali* (hayız ya da temizlik müddeti) beklemeleri emredilmiştir.⁸⁹⁹ Kasımpaşa'dan Kulaksız Mahallesi'nde Rukiye hatunun durumu buna örnektir. Rukiye eşi Bostanî İsmail'den boşandığından beri 72 gün geçtiğini ve üç kez hayız olduğunu belirtmiştir. Rukiye'nin yemini ile hayız tasdik

⁸⁹³ GŞS 335-28b/4, 4 Zilhicce 1168 (11 Eylül 1755).

⁸⁹⁴ GŞS 330-63b/3, 28 Zilhicce 1167 (16 Ekim 11754).

⁸⁹⁵ Hanım Artin ile 2 bin akçe mehr-i müeccel mukabilinde nikâh eylediğini beyan etmiştir. GŞS 314-14b/4, 3 Cemaziyülahir 1163 (10 Mayıs 1750).

⁸⁹⁶ "Köle ya da cariyenin nikahları efendinin izni ile gerçekleşirdi. Eğer efendinin haberi ya da izni olmadan nikah akdedilirse nikah sahih olmazdı." Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* C.II, İÜ Yay., İstanbul, 1950, s.65.

⁸⁹⁷ GŞS 335-27a/4 23 Zilkade 1168 (31 Ağustos 1755).

⁸⁹⁸ İlber Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, 1980, s.38.

⁸⁹⁹ Kur'an-ı Kerim, II/228.

olunmuş ve mahkeme yeniden evlenmesine izin vermiştir.⁹⁰⁰ Aynı husus gayrimüslimler içinde geçerliydi. Kasımpaşa'da Yahya Kethüda Mahallesi'nden Arine'nin kocası mahkeme tarihinden 13 ay önce patrona tabir edilen gemide filikacı iken Midilli Adası'nda iken vefat etmiştir. Yeniden evlenmesinde bir sakınca olmadığına dair izin alabilmek için kasaba ahalisinden İsmail Beşe, Süleyman Beşe ve Hasan Arine'yi tasdik ve teyid etmişlerdir. Mahkeme Arine'nin evlenmesinde bir sakınca görmemiş ve izdivaç iznini vermiştir.⁹⁰¹ Bir başka örnek Galata'da Kara Mustafa Paşa Mahallesi'nde yaşayan Armarde'dir. Armarde daha önce kocası Yani tarafından boşanmış, daha sonra da Yani ölmüştür. Arifandan berber Mehmet Beşe ile Dimitri'nin tasdikleriyle Armarde'nin evlenmesinde şer'an bir engel olmadığı anlaşılmış ve Armarde'ye evlilik için izin verilmiştir.⁹⁰²

Burada kısaca taaddüd-ü zevcat yani poligami ya da bilinen ismiyle çok eşli evlilikten bahsetmek gerekir. Müslüman Osmanlı ailesinde çok eşli evlilikler bilinenin aksine az rastlanan bir olguydu. Galata sicil kayıtlarında rastlamadığımız çokeşli evliliğin hukuken bir engeli olmadığı gibi ahlakende bir sakıncası yoktu.⁹⁰³ Kur'an'da çokeşlilik *eğer adaletsizlik yapmayacaksanız ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın*⁹⁰⁴ şeklinde bir ayet bulunmaktadır. Buna rağmen çokeşlilik rağbet gören bir olgu değildi. Bu durum kişinin ekonomik ve sosyal statüsüyle ilgili olduğu kadar eşler arasında adaletli davranmakla alakalıydı. Ebussuud Efendi'nin fetvalarında aslında durum oldukça açık bir şekilde izah edilmiştir.⁹⁰⁵ XVI. yüzyılda Osmanlı topraklarında bulunan seyyahlardan Salomon Schweigger Müslüman Osmanlı toplumu içerisinde çokeşli evliliğin eskiden olduğu kadar sık olmadığından bahseder. Ona göre Türkler "*Hıristiyan ve Yahudilerin*

⁹⁰⁰ GŞS 335-69b/1, 22 Cemaziyülahir 1169 (24 Mart 1756).

⁹⁰¹ GŞS 314-36a/2, 14 Şaban 1163 (19 Temmuz 1750).

⁹⁰² Armarde evlilik için izin almasının ardından 600 akçe mehr-i müeccel mukabilinde Yorgi zimmî ile evlenmiştir. GŞS 314-32a/3, 2 Şaban 1163 (7 Temmuz 1750).

⁹⁰³ Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik...", s.37; İlber Ortaylı, "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek Şeriat ve Örf", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi* C.II, BAAK Yay., Ankara, 1992, s.460; Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.89.

⁹⁰⁴ "Eğer, yetim kızlar (ile evlenince onlar) hakkında adaletsizlik yapmaktan endişe ederseniz, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın.3 Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur." Kur'an-ı Kerim, IV/3.

⁹⁰⁵ "İki avretli olan Zeyd'in zevceleri bir evde sakine olmaktan imtina etseler her birine müstakil ev lazım olur mu? El-Cevap: Lazımdır, avluları dahi ayrı olmak lazımdır."

"Zeyd üç avretli olup daima Hind' varıp gayrilere varmasa şer'an ne lazım olur? El-Cevap: Cümlesine riayet etmek lazımdır, her birinde bir gece olmak gerektir." Düzdâğ, s.57.

aile yaşamlarını yakından tanıdıkça birkaç kadınla evli kalmanın aile düzenine getirdiği düzensizliği ve huzursuzluğu anlamışlardır". Bu yüzden tek kadınla evliliği sürdürmenin hem kolay hem de ekonomik bakımdan rahat olduğuna karar vermişlerdir.⁹⁰⁶ Örneğin İstanbul'da 1708-1740 yılları arasında 406 kayıttaki Müslümanlar arasında iki kadınla evli olan 10, üç kadınla evli olan 1, dört kadınla evli olan 2 erkek varken, gayrimüslimler arasında iki kadınla evli olan 2, dört kadınla evli olan 1 kişi bulunmaktadır. Üç kadınla evli olan gayrimüslim yoktur.⁹⁰⁷

İslam hukukunda ve Osmanlı toplum yaşantısında evlilikte önemli bir olgu da *mehir* adıyla erkek tarafının kız tarafına ödediği paradır. Mehir konusuna Kur'an'da özellikle Nisa Suresi'nde çeşitli ayetlerde mükerreren ve farklı konulara binaen zikredilmiştir. Esas olarak "...*mehir olarak yüklerle mal vermiş olsanız da geri almayın*" denilmektedir.⁹⁰⁸ Mehir İslam hukukunda yer alıyorsa da uygulama olarak geçmişi İslam öncesi devirlere kadar uzanmaktadır.⁹⁰⁹ İslam hukukunda herhangi bir Müslüman ile evlenen *kadın* mehire müstahak olurdu. Nikâh esnasında mehir zikredilmesede nikâh akdinden sonra vermek lazımdır.⁹¹⁰ Gayrimüslimlerde mehir uygulanan bir durum değildi. Üstelik özellikle Rumlar arasında mehir ya da daha doğru bir tabirle başlık parası tarzında bir uygulama mevcuttu. Başlık parasının Rumlar arasında ki ismi *drahoma*dır. Önemli bir farkla mehir uygulamasında tamamen ayrılmaktadır. *Drahoma* doğu ya da İslam toplumunda olduğu gibi erkeğin kadına verdiği para değil, kadın tarafının erkeğe verdiği paradır. Burada baba kızını güvence altına almak gayesiyle damada para öderdi.⁹¹¹ Ancak sicillere yansıdığı kadarıyla gayrimüslimler ya da Rumlar arasında bu tür bir uygulama bulunmamaktaydı. Bunun aksine İslam hukukuna ait olan mehir karşılığı evlenen kadınlara rastlamak mümkündü. Ancak gayrimüslimler arasında da mehir mukabilinde

⁹⁰⁶ Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581* (Çev.:Türkis Noyan), Kitap Yay., İstanbul, 2004, s.210

⁹⁰⁷ Kara, s.177.

⁹⁰⁸ Kur'an-ı Kerim, IV/20; II/229, 237; IV/4, 21, 24, 25.

⁹⁰⁹ Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik...", s.34-35; Ortaylı, "Osmanlı Aile Hukukunda...", s.456.

⁹¹⁰ Bilmen, *Kamus*, C.II, s.121.

⁹¹¹ Uğur Özcan-M. Gökhan Dalyan, "19. yy'da Rumlarda ve Arnavutlarda Evlilik Müessesesinin Başlık Uygulamaları", *History Studies* 3/3, 2011, s.320-321.

nikâh söz konusuydu.⁹¹² Örneğin Galata'da Sultan Bayezid Mahallesi'nde Marya eski eşi Üstiyani ile 10 kuruş mehr-i müeccel⁹¹³ mukabilinde yeniden evlenmiştir.⁹¹⁴

İslam hukukunda bir kadın evlendikten hemen sonra öldüğünde, kadına ödenen mehir fazlasıyla ya da kıymetiyle kocasına kalırdı.⁹¹⁵ Gayrimüslimler nikâh için Müslümanlara başvurduklarında nikâhları da İslamî hükümler çerçevesinde kıyılırdı.⁹¹⁶ Bir ilam kaydında Haçador oğlu Hristo'yu, Varteres'in kız kardeşi Maryem ile evlendirmek için malından 12 kuruş vermiştir. Ancak nikâhın hemen ardından hem Hirosta hem de Maryem vefat etmiştir. Haçador, harcadığı meblağın Varteres'in zimmetinde kalmasıyla 12 kuruşu Varteres'ten talep etmektedir. Varteres meblağı aldığını kabul etmekle birlikte kız kardeşi Maryem'in işlerine harcadığını söylemiştir. Ancak söylediklerini ispata kadir olmadığı için 12 kuruşu Haçador'a teslim etmesi tenbih edilmiştir.⁹¹⁷ Kayıta harcanan tutarın *drahoma* olması mümkün değil, zira *drahoma* kız tarafının erkek tarafına ödediği tutardır. Mehir olarak da zikredilmemiştir. Ancak Haçador'un ifadesiyle *bit-tariki'l-rüşve*⁹¹⁸ olarak belirtilmiştir. Bu yüzden bu tutarın evlilik için harcanan herhangi bir tutar olduğunu söyleyebiliriz. Müslüman ahali arasında da bu tarz anlaşmazlıklar olduğu görülmektedir. Gerçi örnekte ölen bir taraf ya da ödenen mehir hatta bir nikâh bile söz konusu değildir. Yine de taraflardan Ali, Hatice'yle izdivaç için 100 kuruş harcama yaptığı iddiasında bulunmuştur. Ali mahkemede Hatice ile evlenebilmek için geri ödemek koşuluyla 100 kuruş harcama yapmasına rağmen Hatice'nin kendisiyle izdivaç istemediğini ileri sürmüştür. Bu yüzden harcadığını iddia

⁹¹² “Bir gayrimüslim, bir gayrimüslimeyi bila-mehr tezevvüç edince bakılır: Eğer mensup oldukları dinde mehirsiz nikâh caiz ise nikâhtan sonra tekarrüb, talak veya vefat vuku bulsun bulmasın mehr lazım gelmez. Binaenaleyh bu hususta İslam memleketlerinden birine mürâfaa için müracaat edilse mehrin lüzumuna hükmedilmez. Çünkü İslam tabiiyetini kabul eden gayrimüslimler, kendi dini akideleri terk edilirler. Hatta bade'n-nikâh zevç ile zevceden her biri İslamiyet'i kabul etse de mehir icab etmez. Zira Müslümanlar arasındaki nikâhta mehir, ibtidaen şart ise de bakaen şart değildir. İmam-ı Azam'a göre bu hususta gayrimüslimlerin zimmî, müste'men ya da harbi olmaları arasında fark yoktur.” Bilmen, *Kamus C.II*, s.122.

⁹¹³ “Mehr-i müeccel; nikâhtan sonra verilmesi kararlaştırılan mehirdir. Vakti belirlenmemişse erkeğin vefatında veya boşanma halinde verilir.” Düzdağ, s.230.

⁹¹⁴ GŞS 314-69a/3, 27 Zilhicce 1163 (27 Kasım 1750); gayrimüslim olanlara arasında mehr-i müeccel karşılığı evlilik yapanlarla ilgili diğer örnekler: GŞS 314-14b/4, 3 Cemaziyülahir 1163 (10 Mayıs 1750); GŞS 314-32a/3, 2 Şaban 1163 (7 Temmuz 1750).

⁹¹⁵ Bilmen, *Kamus C.II*, s.139.

⁹¹⁶ Bilmen, *Kamus C.II*, s.182.

⁹¹⁷ GŞS 321-6a/1, 14 Safer 1165 (2 Ocak 1752).

⁹¹⁸ “Bir adama ameli mukabilinde verilen ücret.” H.Remzi, *Lugat*, C.I, s.591.

ettiği 100 kuruşu talep etmektedir. Ali iddiasını ispat edemediği için talebi reddedilmiştir.⁹¹⁹

Nikâhta vekâletin caiz olduğu, vekillerin icab ve kabülleri⁹²⁰ nikâh sözleşmesinin sahih olması için yeterliydi.⁹²¹ Farklı devirlerde vekâlet yoluyla nikâhın uygulanmasıyla ilgili çeşitli fetvalarda mevcuttu.⁹²² Görünen o ki gayrimüslimlerinde vekâlet yoluyla nikâhlarında bir sakınca görülmemiş ve bu yolla izdivaçlarına izin verilmiştir. Ancak vekil yoluyla nikâhlarda gelin ya da damadın bizzat kendilerinden kaynaklanan sorunlar olmasa bile tarafların yakınlarından kaynaklanan sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Galata'da Sultan Bayezid Mahallesi'nde Nekohi ile Dimitri Metro'yu vekil tayin etmek suretiyle 2 bin akçe mihr-i müeccel mukabilinde evlenmiştir. Ancak Nekohi bazı akrabalarının tahrikiyle vekâleti ve nikâhı inkâr etmiştir. Nekohi'ye mahkemede sorulduğunda Dimitri'nin nikâhlı eşi olduğunu tekrar itiraf ve kabul etmiştir.⁹²³ Böylece sorun çözülmüştür.

2.1. Evli Çiftler Arasındaki Bazı Anlaşmazlıklar

İslam hukukunda erginler ya da herhangi bir sebeple ehliyet sahibi bulunmayan kimseler velayet altında kabul edilirler.⁹²⁴ Velayette ya akrabalık (kurbiyet) ya da mülkü hâkimiyet esastır.⁹²⁵ Galata'da velayet yoluyla yapılan evliliklerde bazı sorunlar çıktığı gözlemlenmiştir. Örneğin Kasımpaşa'da Kulaksız Mahallesi'nden Saliha, mahkeme tarihinden bir yıl önce Ali isimli birisinin kendisini Mehmet Emin'e 26 kuruş mehr-i müeccel mukabilinde nikâhlanmıştır. Saliha 14 yaşına yeni girdiğini, mahkemeden 8 gün önce buluğa erdiğini belirtmiş bu yüzden Mehmet Emin ile yapılan nikâh akdinin feshini talep etmiştir. Ancak Saliha'nın talebi sahih görülmemiş ve reddedilmiştir.⁹²⁶

Fındıklı'da Molla Çelebi Mahallesi sakinlerinden ve daha önce vefat eden ticaret gemisi kaptanlarından Hacı Hüseyin'in kızı Selime'de velayet yoluyla evlenmiştir. Selime'nin babası öldüğü için velayeti akrabasından Halil Hoca isimli şahıstadır. Hoca

⁹¹⁹ GŞS 331-62b/2, 24 Muharrem 1168 (10 Kasım 1754).

⁹²⁰ İcab ve kabul için bkz.: Ahmed Cevdet, s.50-51.

⁹²¹ Bilmen, *Kamus C.II*, s.60.

⁹²² Yenişehirli Abdullah, s.59; Çatalcalı Ali Efendi, s.29; Düzdağ, s.41.

⁹²³ GŞS 321-62a/2, 15 Muharrem 1166 (22 Kasım 1752).

⁹²⁴ Cin, s.70.

⁹²⁵ Nikahta velayet hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: Bilmen, *Kamus C.II*, s.46-51.

⁹²⁶ GŞS 321-17b/5, 14 Cemaziyülahir 1165 (29 Nisan 1752).

Halil, Hacı Hüseyin hayatta fakat başka bir beldede iken kızı Selime'yi Hacı Hasan isimli birisine nikâhlanmış olduğunu, ancak Selime'nin henüz baliğ olmadığını ve 11 yaşında olduğunu belirtmiştir. Hoca Halil, Selime'nin velayetinin kendisinde olmasına binaen nikâh için izninin alınmadığını söylemiştir. Hacı Hasan, Selime'nin velayetinin Hoca Halil'de olduğunu ikrar etmiş, ancak Selime'nin 11 yaşında değil 14 yaşında olduğunu bu yüzden Kaptan Mustafa vekâletiyle nikâhlarının kıyıldığını iddia etmiştir. Selime ve Hoca Halil, Hacı Hasan'ın iddialarını kabul etmemişlerdir. Selime'nin yaşının 11 olduğu, kimseye nikâh ve izdivacının sahih olmayacağı anlaşılmıştır. Bu yüzden Hacı Hasan'ın talebi ret, nikâhı men edilmiştir.⁹²⁷ Daha sonraki bir kayıttan Hacı Hasan Selime ile 400 kuruş mehr-i muaccel⁹²⁸ ve 500 kuruş mehr-i müeccel mukabilinde nikâh kıydığını söylemiştir. Hacı Hasan 400 kuruş mehr-i muaccel ile beraberinde verdiği bir tel çekme duvak, kadife kaplı bir nişan sandığı, bir şeker kutusu, bir gümüş kuşak, birer adet sade ve pirinçten rügan, Hint setri ile kendi giysi ve esvabının aynılarını Selime'nin anası Ayşe'nin vekili Mustafa kaptandan aldığını görmekteyiz.⁹²⁹ Bu tür küçük yaşta evlenme vakalarında, kadınlar yaşça büyük fakat ebeveyn olmayan birisinin gözetimine verilerek kişisel haklarının korunması sağlanmaktaydı.

Evliliklerden sonra çiftler arasında ya da aileler arasında bazı anlaşmazlıklar göze çarpmaktadır. Galata'da Sultan Bayezid Mahallesi'nden Nekohi'nin birtakım eşyaları evlendikten sonra annesi Meryem'in evinde kalmıştır. Mahkemede Nekohi'nin annesi Meryem'e Ana vekâlet etmektedir. Nekohi annesi Meryem'in eşyaları kendisine teslim etmesini söylemesi için Ana'ya tenbihte bulunulmasını istemiştir. Vekil Ana hususu inkâr etmekle birlikte müddei Nekohi iddiasını ispatlayamamıştır. Buna rağmen mahkemeden Mehmet Necip Efendi vazifelendirilerek Meryem'in Sultan Bayezid Mahallesi'ndeki evine varıp Meryem'e sorduğunda İncil ve İsa üzerine yemin ederek hakkı olmadığını bildirmiştir.⁹³⁰

Bazı evli çiftler arasında ise evden taşınmama sebebiyle birtakım anlaşmazlıkların çıktığı görülmektedir. Özellikle kadının razı olması için koca mahkemeye başvurmaktaydı. Örneğin Odabaşı Hüseyin eşi Ayşe Galata haricinde Çatma Mescit

⁹²⁷ GŞS 314-28a/3, 17 Receb 1163 (22 Haziran 1750).

⁹²⁸ *Mehr-i muaccel; nikâh sırasında peşin olarak verilen mehr*. Düzdağ, s.230.

⁹²⁹ GŞS 314-28b/2, 25 Receb 1163 (30 Haziran 1750).

⁹³⁰ GŞS 321-63a/6, 19 Muharrem 1166 (26 Kasım 1752).

Mahallesi'nde birlikte yaşamaktadırlar. Hüseyin bu mahallede rahatı olmadığı için Galata dâhilinde bir mahalleye taşınmak istemiş, bu yüzden Ayşe'nin mehr-i muaccelini dahi kullanmıştır. Ancak eşi Ayşe evden taşınmak istememekte ve buna engel olmaktadır. Mahkeme huzurunda Ayşe Hüseyin'in söylediklerinin doğru olduğunu kabul edince kendisine eşi ile birlikte hareket etmesi ve hangi mahalleye taşınacaklarsa beraber gitmesi tenbih edilmiştir.⁹³¹ Bu husustaki başka bir anlaşmazlık Cafer ile eşi Ayşe arasında yaşanmıştır. Çatma Mescit Mahallesi'nde sakin bu çiftten Cafer, Galata dâhilinde Alaca Mescit Mahallesi'nde kiraladığı eve taşınmak istemektedir. Cafer Ayşe'nin mehr-i muaccelisini bu işin masrafları için kullanmıştır. Ayşe Cafer'in söylediklerini kabul ve tasdik edince, Cafer'in kiraladığı eve taşınması için tenbihte bulunulmuştur.⁹³² Daha ileriki bir kayıta bu kez Ayşe'nin mahkemeye bir şikâyetle geldiği görülmektedir. Eşi Cafer'in annesi Âmine hatunun Çatma Mescit Mahallesi'ndeki evlerine her gün gelerek ahval ve fiilleriyle kendisini rahatsız ettiğini, oğlu ve eşi Cafer'in ise buna müsaade ettiğini belirterek emniyet ve rahatının olmadığını söylemiştir. Ayşe'nin eşi Cafer anası Âmine'yi evlerine getirmemesi konusunda uyarılmış kendisi de bu hususta bir daha yapmayacağına dair taahhütte bulunmuştur. Ayşe'de Cafer ile iyi geçineceğine dair söz vermiştir.⁹³³ Bu iki kayıt arasındaki süre üç ayı geçmektedir. Buna rağmen Cafer'in söylediği gibi başka bir mahalleye taşınma gerçekleşmemiş, çift arasındaki farklı bir olay açığa çıkmıştır. Galata'da Cami-i Cedid Mahallesi'nden bir çiftinde taşınma konusunda anlaşmazlığa düştüğünü görmekteyiz. Âlâtçı Hasan Ağa eşi Hatice ile kaldıkları Cami-i Cedid Mahallesi'ndeki evlerinden, yine Galata'da Bereketzade Mahallesi'nde yeni satın aldığı eve taşınmak istemektedir. Hatta Hasan Ağa bir miktar eşyanın naklini dahi gerçekleştirmiştir.⁹³⁴ Ancak Hatice Hasan'ın taşıdığı eşyaların ve bir Arap cariye'nin kendi mülkü olduğunu iddia edince Hasan Hatice'yi darp etmek suretiyle yaralamıştır. Üstelik ağza alınmayacak sözler söyleyerek Hatice'ye sövmüştür. Daha sonra Cami-i Cedid Mahallesi'ndeki evlerini kiraya vermişler, kira bedelinin Hatice tarafından alınması kararlaştırılınca Hatice evden çıkmaya razı olmuştur.⁹³⁵ Galata Bab

⁹³¹ GŞS 331-50a/5, 4 Zilkade 1167 (23 Ağustos 1754).

⁹³² GŞS 321-5a/4, 8 Safer 1165 (27 Aralık 1751).

⁹³³ GŞS 321-19b/6, 26 Cemaziyülevvel 1165 (11 Nisan 1752).

⁹³⁴ Taşınan eşyalar şunlardır: 9 yorgan, 1 yorgan ambarı, 2 beledi döşek, 2 penbe yastık, 13 yastık, 10 köhne yastık, 1 yemeni yastık, 2 köhne Mısır hasırı, 1 Kırım keçesi, 1 makad, 3 minder bir Frenk kılıcı, sağır ve kebir 4 pirinç şamdan, 2 mangal, 4 abdest leğeni ve ibrik, 4 güğüm, 1 kebir kazan, 5 tencere, 2 tava, 3 tas, 5 çorba tası, 1 sefer tası, 37 sahan, kebir ve sağır 3 sini, 1 kadayıf tepsisi, 1 kahve tepsisi, 2 maşrapa.

⁹³⁵ GŞS 314-78b/2, 4 Safer 1164 (2 Ocak 1751).

Mahkemesine başvuran Hasan ise eşi Ümmügülsüm'ün babası Mehmet'in evinde kaldığını kendisiyle kalmaktan imtina ettiğini belirtmiştir. Ümmügülsüm kendi rızasıyla Hasan'ın anası ile birlikte kaldığı evde kalacağını taahhüt etmiştir.⁹³⁶

Bedreddin Bey Mahallesi'nden kayda geçen olay diğer kayıtlardan bir yönüyle farklıdır. Mahalleden Seyyid Ahmet Çelebi, İmam Seyyid Ahmet Efendi'nin kızı Rukiye ile evlenmiştir. Ahmet Çelebi Rukiye ile ayrı bir eve çıkmak istediğinde ise kayınbabası imam Ahmet Efendi buna engel olmuştur. Bu sebeple Ahmet Çelebi eşi Rukiye'nin kendisine teslim edilmesini ve müstakil bir eve çıkma hususunda Ahmet Efendi'ye engel olmaması için tenbihte bulunulmasını istemiştir.⁹³⁷

Çiftler arasındaki anlaşmazlıkların kimisinin kayınvalide ve kayınpederden kaynaklandığı görülmektedir. Bazı kayıtlarda ise şikâyet konusu bizzat kayınvalide ve kayınpeder olabilmektedir. Örneğin Pirinççi Hacı Süleyman Galata'da Cami-i Kebir Mahallesi'nde kiraladığı evde üvey kaynatası İsmail ve eşinin kaldığını ancak emniyet ve huzuru olmadığı hakkında şikâyette bulunmuştur. İsmail Süleyman'ının söylediklerini doğrulayıp, ev ile bir alakası olmadığını kabul edince İsmail'e başka bir eve taşınması tenbih edilmiştir.⁹³⁸ Beşiktaş'ta Vişnezade Mahallesi'nde İbrahim, eşi Ayşe ve kendi annesi ile ikamet etmektedir. Ancak İbrahim'in kaynatası *kızımı senin anan ile bir evde iskân ettirmem* diyerek Ayşe'yi alarak Fındıklı'daki kendi evine götürerek saklamıştır. Bunun üzerine İbrahim, eşi Ayşe ile ayrı eve çıkmak gayesiyle Azab iskelesi yakınlarında müstakil bir ev kiraladığını, eşi Ayşe'nin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Kaynatası Hacı Mehmet damadı İbrahim'i tasdik edince kendisine kızı Ayşe'yi İbrahim'e teslim etmesi tenbih olunmuştur.⁹³⁹

Evli çiftler arasındaki başka birtakım anlaşmazlıklarda ise eşle arasında vuku bulan borç ilişkileri ve mehir hususu rol oynamaktadır. Galata'da Bereketzade Mahallesi'nden İbrahim, Yolcuzade Mahallesi'nde eşi Havva'nın tasarrufunda bulunan *bir bab vakıf menzilin* tamiri için eşine geri ödemek şartıyla malından 183 kuruş verdiğini iddia etmekte ve geri istemektedir. Havva ise 80 kuruş harcadığını kabul etmekte kalan kısmı

⁹³⁶ GŞS 321-34b/6, 14 Şaban 1165 (27 Haziran 1752).

⁹³⁷ GŞS 321-13a/2, 16 Rebiyülahir 1165 (3 Mart 1752).

⁹³⁸ GŞS 321-42b/3, 11 Şevval 1165 (22 Ağustos 1752).

⁹³⁹ GŞS 321-32a/2, 27 Receb 1165 (10 Haziran 1752).

ise inkâr etmektedir. İbrahim fazla verdiği miktarı ispat edemediği için talebi reddedilmiştir.⁹⁴⁰ Kasımpaşa'da Piiyale Paşa-yı Sağır Mahallesi'nden Hacı Süleyman'da eşine verdiği borcun edası için eşi Hatice'yi dava etmiştir. Süleyman hala eşi olan Hatice'ye 55 kuruş borç verdiğini, Ali Çelebi ve Mehmet Çelebi'nin şahitlikleriyle ispat etmiştir. Hatice'ye borcu olan 55 kuruşu Süleyman'a ödemesi için tenbihte bulunulmuştur.⁹⁴¹

Anlaşmazlığa sebep olan bir diğer hususta kadın tarafından eşinden mehrin talep edilmesiydi. Örneğin Kasımpaşa'da Tahta Kadı Mahallesi'nden Ayşe, mahkemedен 10 gün evvel eşi Seydi Ali tarafından darp edilmek suretiyle şiddet görmüş bu yüzden 2500 akçe mehrini talep etmektedir. Ancak Ayşe iddiasını ispata kadir olamadığı için talebi reddedilmiştir. Bununla birlikte aralarının düzelmesi, kavga ve nizadan uzak durmaları ve iyi geçinmeleri hususunda ikisine de tenbihte bulunulmuştur.⁹⁴² Tophane'de Hüseyin Ağa Mahallesi'nden Âmine'de hala eşi olan Seyyid Mustafa'dan mehrini talep etmektedir. Âmine eşi Mustafa zimmetinde 38 kuruş mehr-i müecceli olduğunu ancak 30 kuruşunu kendisine teslim ettiğini söylemiştir. Mustafa'nın zimmetinde kalan 8 kuruştan 30 kuruşu aldığı için vazgeçtiğini bildirmiştir.⁹⁴³

2.2. Boşanma

Boşanma eşler arasında bağın çözülmesiyle karı ve kocanın birbirinden ayrılması anlamına gelmektedir ve ıstılahta ise *müfarekat* terimiyle karşılanmaktadır.⁹⁴⁴ İslam hukukunda boşanma üç ana başlık altında toplanmıştır: *Talak, muhalaa ve tefrik*. Talak, kocanın tek taraflı gerçekleştirdiği, kadının rıza göstermek zorunda olduğu boşanmaydı. Muhalaa tarafların anlaşarak boşanmasıydı. Bu boşanma türünde kadının eşinde olan haklarından vazgeçmesi esastı. Tefrik ise mahkeme tarafından gerçekleştirilirdi ve kazaî boşanmada denirdi.⁹⁴⁵ Boşanmada da evlilikte olduğu gibi kadın birtakım imkânlar sunulmak suretiyle Kur'an'da koruma altına alınmıştır.⁹⁴⁶ Gayrimüslimlerinde boşanmak

⁹⁴⁰ GŞS 333-61a/3, 4 Rebiyülevvel 1169 (8 Aralık 1755).

⁹⁴¹ GŞS 317-40a/4, 9 Muharrem 1163 (19 Aralık 1749).

⁹⁴² GŞS 321-31b/1, 22 Receb 1165 (5 Haziran 1752).

⁹⁴³ GŞS 335-5b/4, 14 Receb 1168 (26 Nisan 1755).

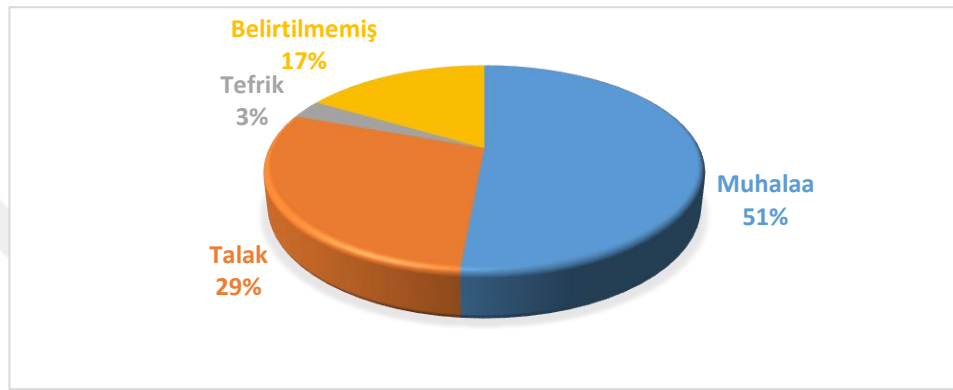
⁹⁴⁴ Bilmen, *Kamus* C.II, s. 184.

⁹⁴⁵ Aydın, "Osmanlılarda Aile Hukuku...", s.440. Boşanmayla ilgili daha detaylı bilgiler için bkz.: Bilmen, *Kamus* C.II, s. 183-419.

⁹⁴⁶ Kur'an-ı Kerim, II/227, 232, 236, 237, 241; XXXIII/49, LXIII/1-7.

için mahkemeye başvurdukları gözlenmiştir. İncil’de bu konuyla ilgili “kim karısını boşarsa ona boş kâğıdını versin”⁹⁴⁷ denilmektedir. Ayrıca zina dışında başka bir sebep için kadının boşanmaması istenilmektedir. İncil’de ilerleyen bölümlerde ise zinadan başka bir sebep ile karısını boşayıp başka bir kadınla evlenenin zina etmiş olacağına hükmedilmiştir. Devam eden ayetlerdeki hükümlerden anlaşıldığına göre Yahudilikte de boşanana *boş kâğıdı* adı altında bir belge verildiği anlaşılmaktadır.⁹⁴⁸

Tablo 17: 1750-1755 Yılları Arasında Boşanmanın Türlerine Göre Oranı

Galata’da 1750-1755 yılları arasındaki sicil kayıtlarında toplam 103 boşanma davası vardır. Bunlardan 29’u talak, 53’ü muhalaa ve 3’ü tefriktir, kalan 17 adet dava ise boşanan eşler arasında cereyan eden nafaka talepleri ile ilgili olduğu için genellikle *zevce-i sabık* yani *eski eşi* şeklinde belirtildiğinden ne tür bir boşanma söz konusu olduğu anlaşılmamaktadır.

2.2.4. Talak

Talak yoluyla boşanmada herhangi bir sebep gerekmediği gibi çiftler arasında uygulanması için bir mahkeme kararına da ihtiyaç yoktu. Kocanın karısına *seni boşadım, üç talak boş ol* gibi sözleri boşanmanın meydana gelmesi için yeterliydi.⁹⁴⁹ Bunun

⁹⁴⁷ İncil-i Şerifyahut İsa Mesih’in Yeni Ahit Kitabı, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1976, Matta 5:31

⁹⁴⁸ “... Ve Ferisiler onu (İsa’yı) deneyerek gelip dediler: Her sebeple karısını boşamak caiz midir? İsa cevap verip dedi: Başlangıçtan yaratan onları erkek ve dişi yarattığını ve: “Bunun için insan babasını ve anasını bırakacak ve karısına yapışacaktır ve ikisi bir beden olacaktır,” dediğini okumadınız mı? Şöyle ki onlar artık iki değil fakat bir bedendirler. İmdi Allah’ın birleştirdiğini insan ayırmamasın. Onlar İsa’ya dediler: Öyle ise Musa niçin bir boş kâğıdı vermeyi ve kadını boşamayı emretti? Ve ben size derim: kim zinadan ötürü olmayıp karısını boşar ve başkası ile evlenirse, zina eder; boşanmış olanla da evlenen zina eder.” İncil, Matta 19:3-9.

⁹⁴⁹ M. Akif Aydın, “Osmanlı Hukukunda Kazai Boşanma «Tefrik»”, *Osmanlı Araştırmaları* C.V, 1986, s.1.

dışında bir koca bir başka memlekete gittiğinde koca eğer muayyen süre içinde dönmezse eşinin kendisinden boşanması yolunda şart koşabilirdi.⁹⁵⁰ Örneğin Tophane’de Karabaş Mahallesi’nden Hatem, eşi kahveci Halil’in mahkeme tarihinden üç ay önce bir husus için Diyarbakır’a giderken “iki ay içinde dönmezsem zevcem benden boş olsun” diyerek kendisini boşadığını ileri sürmektedir. Halil’in *zevciyet muamelesinde* bulunmasının men olunmasını, ayrıca zimmetinde bulunan 500 akçe mehr-i müeccelini ve nafakasını Halil’den talep etmektedir. Ancak Halil Hatem’in eşi olduğunu kabul etmekte fakat kendisini boşadığını inkâr etmektedir. Hatem iddiasını ispat edemediği için mahkeme tarafından talebi reddedilmiştir.⁹⁵¹ Kasımpaşa’da Seferikoz Mahallesi’nden Âmine’nin eşi Mehmet Çelebi’de başka diyarda iken karısını boşamıştır. Mahkeme tarihinden 8 ay önce Mehmet Çelebi, İzmir’de Küçük Ali isimli şahsın kahvesinde iken Ahmet Beşe ve Hasan Beşe yanında olduğu halde “zevcem Âmine benden talak-ı bain ile mutlaka” olsun diyerek eşi Âmine’yi boşamıştır.⁹⁵²

Başka bir diyardan mektup yoluyla da boşanmanın geçerli olduğu görülmektedir.⁹⁵³ Kasımpaşa’da İbadullah Mahallesi’nden İbrahim eşi Fatma’yi Karadeniz sahilinde Azkara İskelesi’nde iken, mahkemeden beş yıl önce gönderdiği bir mektupla talak ile boşamıştır. Fatma, hala İbrahim’in zimmetinde 30 kuruş mehr-i müecceli bulunduğunu belirtmekte ve mehrini talep etmektedir. İbrahim iddiayı ispata kadir olamadığı için Fatma’nın talep ettiği 30 kuruşu edaya tenbih olunmuştur.⁹⁵⁴

Tek taraflı olarak gerçekleşen bu boşanma türünün hukuken bir gerekliliği bulunmamasına rağmen çeşitli sebeplerle mahkeme kayıtlarına geçtiği görülmektedir. Kayda alınmasında ki başlıca sebep mehir ve iddet nafakasının⁹⁵⁵ tespitini, ödenip ödenmediğinin kontrolünü sağlamaktır.⁹⁵⁶ Genel itibariyle kadın mahkemeye başvurarak talak ile boşandığını, bildirip boşandığı kocasından mehir ve nafaka talep ederdi ya da

⁹⁵⁰ Kara, s. 178.

⁹⁵¹ GŞS 321-58a/5, 22 Zilhicce 1165 (31 Ekim 1752).

⁹⁵² GŞS 314-65a/1, 5 Zilhicce 1163 (1 Kasım 1750).

⁹⁵³ “Zeyd diyar-ı ahara gittikten sonra zevcesi Hind ma’nun ve mersum-u mektup yazıp vusul-ü mektupta benden boş ol deyü tahrir ve mektubu Hind’e irsal eylese Hind kendine mektup vusulünde Zeyd’den boş olur mu? El-cevap: Olur.” Yenişehirli Abdullah, s.80.

⁹⁵⁴ GŞS 331-61a/2, 15 Muharrem 1168 (1 Kasım 1754).

⁹⁵⁵ “İddet kadının kocasından boşanmasından tekrar evlenmesine kadar geçen süreye denirdi.” Düzdağ, s.226; “İddet nafakası ise bu süre zarfında bekleyen kadının ayrıldığı kocasından almaya hak ettiği masraftı.” Düzdağ, s.233.

⁹⁵⁶ Aydın, “Osmanlılarda Aile Hukuku...”, s.442.

aldığı mehir ve nafakanın kaydını düşürdü. Örneğin Galata'da Şahkulu Mahallesi'nden Âmine kendisini talak ile boşayan eşi Hasan'ın 9 kuruş mehr-i mücceli ve nafaka için tayin olunan 360 akçeyi kendisine teslim ettiğini kaydettirmiştir.⁹⁵⁷ Fındıklı'da Perizat Hatun Mahallesi'nden Ayşe'de talak ile boşandığı eşi Ahmet Beşe'den 8 kuruş mehir ve 3 kuruş nafaka olmak üzere toplam 11 kuruş aldığını bildirmiştir.⁹⁵⁸

Kadınlar mehir ve nafaka talebiyle mahkemeye boşanmanın hemen ardından geldikleri gibi uzun bir süre sonra da gelebiliyorlardı. Örneğin Kasımpaşa El-hac Ferhad Mahallesi'nden Fatma eşi Hüseyin'in boşamasından üç gün sonra,⁹⁵⁹ Galata Bab Mahkemesi'ne müracaat eden Âmine eşi Mustafa'nın boşamasından 10 sene sonra,⁹⁶⁰ Tophane'de Güğümbaşlı Odaları'nde sakin Fatma eşi Ahmet'in boşamasından 50 gün sonra,⁹⁶¹ Beşiktaş'ta Atik Sinan Paşa Mahallesi'nden Emetullah eşi İbrahim Ağa'nın boşamasından bir ay sonra⁹⁶² mehrini talep etmiştir.

Tophane'de Cihangir Mahallesi'nde kayda geçen boşanmada mahalle ahalisinin müdahalesini görmekteyiz. Mahalleli Hasan Beşe eşi Hatice'yi talak-ı selase ile boşamış olduğunu duymuşlardır. Hasan Beşe İmam Seyyid İsmail, müezzın Molla Ömer ve Ömer Beşe'nin huzurunda talakını yenilemiştir. Hatice'nin artık Hasan Beşe ile karı-koca hukuku kalmamıştır. Bu yüzden Hasan Beşe'nin Hatice'ye yaklaşması ve kocalık

⁹⁵⁷ GŞS 314-33b/3, 24 Receb 1163 (29 Haziran 1750).

⁹⁵⁸ GŞS 314-5a/3, 16 Rebiyülahir 1163 (25 Mart 1750).

⁹⁵⁹ Fatma Hüseyin'in zimmetinde olan 16 kuruş 80 akçe mehr-i müccelini, 65 kuruşa sattığı evinin parasının ve bir inci kuşaktan 30 kuruş payı ile toplam 111 kuruş 80 akçe hakkı olduğunu iddia etmektedir. Hüseyin'in 111 kuruştan 35 kuruşu aylık sürecinde kendisi için sarf etmekle kalan 76 kuruş 80 akçeyi Hüseyin'den talep etmektedir. Ancak Hüseyin cevabında Fatma evi *evlilik şartı ile* sattığınsan meblağın tamamının yanı sıra 23 kuruşta kendi malından Fatma için sarf ettiğini savunmuştur. Aralarında niza ve anlaşmazlık meydana geldiğinden her ikisi de dava ve taleplerinden vazgeçmişlerdir. GŞS 321-2b/2, 27 Muharrem 1165 (16 Aralık 1751).

⁹⁶⁰ Fatma Mustafa'nın kendisini mahkmeden 10 sene önce talak ile boşadığını 3000 mehr-i müccelinden 720 akçesini teslim ettiğini kalan 2280 akçeyi talep etmektedir. Ancak Mustafa Beşe cevabında mehr-i müccelin yalnız 2000 akçe olduğunu ve 720 akçesini kendisine teslim ettiğini kalan miktarı Ayşe'nin, kendi zimmetine bıraktığını şahitleriyle birlikte ispat edince Ayşe'nin talebi reddedilmiştir. GŞS 321-1b/3, 26 Muharrem 1165 (15 Aralık 1751).

⁹⁶¹ Fatma eşi Ahmet'in kendisini mahkmeden 50 gün önce üç talak ile boşadığını zimmetinde 15 kuruş mehr-i mücceli ve nafakası bulunduğunu ileri sürmüştür. Ancak Ahmet Fatma'nın iddiasını reddetmekle birlikte, Fatma'da iddiasını ispatlayamadığı için talebi reddedilmiştir. GŞS 321-36b/7, 23 Şaban 1165 (6 Temmuz 1752).

⁹⁶² Emetullah eski eşi İbrahim zimmetinde bulunan 4 bin akçe mehir ve 1200 akçe olarak tayin olunan nafakası ki toplam 5200 akçeyi talakından bir ay sonra almıştır. GŞS 314-87a/1, 24 Rebiyülevvel 1163 (20 Şubat 1751).

iddiasında bulunması meşru olmayacağı için bu tür bir talepte bulunması yasaklanmıştır.⁹⁶³

Hıristiyan şeriatında boşanma hoş karşılanmamaktaydı. Ancak genellikle İslam ahkâmı üzere evlendikleri için boşanmaları da İslam fihına göre olmaktadır. Bu sebeple gayrimüslimler arasında özellikle Hıristiyanlarda boşanmalar genellikle talak yoluyla gerçekleşmekteydi.⁹⁶⁴ Eğer aralarında mehir akdedilmişse mehir, yoksa mal ve meta cinsinden eşya, talaktan sonra koca tarafından boşadığı karısına verilmekteydi.⁹⁶⁵ Her gayrimüslim çift arasında mehir olduğunu söylemek doğru olmaz. Örneğin Galata'da Kete Horya Mahallesi'nden Bağdad iyi geçinemedikleri sebebiyle eşi Kabril tarafından bain-i talak ile tatlik edilmiştir. Akitlerinde mehir olmamakla ve iddet lazım gelmediğini bildirerek müfarekat eylediklerini yani ayrıldıklarını bildirmişlerdir.⁹⁶⁶

2.3.2. Muhalaa/Hul'

Muhalaa ya da hul' kadının kocasına bir miktar para ya da mal vermek suretiyle boşanma talebinde bulunmasıydı. Burada söz konusu para genellikle kadınının mehr-i müeccelinin bir kısmı ya da tamamını kapsamaktaydı.⁹⁶⁷ Kayıtlarda kadınlar boşanma sebebi olarak genellikle *beynimizde hüsn-ü muaşeretimiz olmamakla/’adem-i hüsnü muaşeretten naşi* şeklinde muğlak bir ifade kullanılmıştır. Kadınların mahkemede boşanma sebebini açıklamış olmalarıyla birlikte sicillerde kullanılan standart ifadelerin dışına çıkılmak istenmemiş olması muhtemeldir.⁹⁶⁸ İslam aile hukukunda yüksek

⁹⁶³ GŞS 317-9b/4, 18 Şaban 1163 (18 Temmuz 1750).

⁹⁶⁴ Kasımpaşa'da İbrahim Efendi Mahallesi'nden Margarita, eşi Torbifu'nun kendisini bain-i talak ile boşadığını, aralarında evlilik hukuku kalmadığını, her biri alacaklarından karşılıklı olarak vazgeçtiklerini bildirmişlerdir. GŞS 314-86b/4, 20 Rebiyülevvel 1164 (16 Şubat 1751).

⁹⁶⁵ Galata'da Kamer Hatun Mahallesi'nde Kalore eşi Çako tarafından tatlik edilmiştir. Kalore ve Çako arasında mehir bulunmamaktadır. Kalore bu yüzden kendi malından Çako'ya verdiği 13 miskal bir altın bilezik, bir altın yaldızlı gümüş kuşak, üç gümüş zarf, 15 kuruş değerinde gümüş kahve tepsisi, on üç Leh basması makad, üç yastık, bir minder, iki yorgan, dokuz pencere perdesi, iki yemeni bir hare bohça, iki ihram, bir leğen, bir ibrik, iki tas, bir hamam tası, gülabdan, iki şamdanı Çako'dan teslim almıştır. GŞS 313-85a/3, 13 Rebiyülevvel 1163 (20 Şubat 1750). Başka bir örnek; GŞS 321-15a/4, 4 Cemaziyülevvel 1165 (20 Mart 1750).

⁹⁶⁶ GŞS 330-61a/2, 5 Zilhicce 1167 (23 Eylül 1754). Başka bir örnek; GŞS 314-67a/1, 18 Zilhicce 1163 (18 Kasım 1750).

⁹⁶⁷ Kasımpaşa'da Tozkoparan Mahallesi'nden Hatice muhalaa için mehir ve iddet nafakasından vaz geçmiştir. Ayşe eşi Ahmet Beşe ile aralarında olduğundan mahkemeye başvurarak hul'e talip olduğunu bildirmiştir. Hatice hul' karşılığında zimmetinde bulunan 2500 akçe mehr-i müeccel ve nafaka-i iddeti kocası üzerine, meunet-i sükna kendi üzerine olmak kaydıyla boşanmışlardır. GŞS 330-107a/2, 2 Cemaziyülevvel 1168 (14 Şubat 1755)

⁹⁶⁸ Kara, s.181.

miktarda mehir ödeyen bir kocayı, eğer kocanın bir kusuru yoksa kadın terk edemezdi. Eğer koca kusurluysa ve kadını hul'e mecbur bıraktıysa, kocanın kadından bir bedel alması mekruhtu.⁹⁶⁹

Burada önemli bir nokta da kocanın hul'e razı olmasıydı. Kadının tek taraflı hul' talebi boşanma için yeterli değildi.⁹⁷⁰ Ancak çoğunlukla erkeğin, kadının boşanma talebine razı olduğu anlaşılmaktadır.

Bazı kadınların muhalaa talebini anneleri aracılığıyla bildirdikleri görülmektedir. Galata'da Alaca Mescit Mahallesi'nden Amine'nin anası Hatice mahkemeye başvurarak kızını 35 kuruş mehr-i müeccel karşılığında Süleyman Beşe ile nikâhlanmış olduğunu, ancak iyi geçinemedikleri için kızının hul'e talip olduğunu bildirmiştir. 35 kuruş mehir ve nafaka-i iddet Süleyman Beşe üzerine, meunet-i sükna Âmine üzerine olmakla muhalaa olmuşlardır.⁹⁷¹

Kur'an'da ehl-i kitap olan kadınlarla Müslüman erkeğin evlenebileceği yönündeki ayet⁹⁷² doğrultusunda bu tür evliliklere rastlamak mümkündür. Örneğin Kasımpaşa'da Kulaksız Mahallesi'nden Mustafa Beşe ve Artin kızı Kaziye isimli Ermeni kadının bu türden bir evlilik yaptıkları, ancak evliliklerinin iyi gitmediği görülüyor. Kaziye mahkemeye başvurarak Mustafa Beşe ile aralarında şiddetli geçimsizlik olduğu için hul'e talip olduğunu bildirmektedir. Muhalaa karşılığında 30 kuruş mehr-i müeccelinden ve nafaka-i iddetinden vazgeçmiştir. Ayrıca Mustafa Beşe'ye kendi malından verdiği 11 kuruşu da kendisine bırakmıştır.⁹⁷³

Gayrimüslimler arasında boşanma genellikle talak yoluyla olmaktadır ancak nadiren hul' yöntemiyle boşananlarında var olduğu görülmektedir. Bereketzade Mahallesi'nden Sarkiz kızı Ana mahkemeye başvurarak eşi terzi Adanis ile iyi

⁹⁶⁹ Hamza Aktan, "İslam Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi* C.II, BAAK Yay., Ankara, 1992, s.412.

⁹⁷⁰ Aydın, "Osmanlı Hukukunda...", s.1.

⁹⁷¹ GŞS 330-3a/2, 17 Cemaziyülevvel 1167 (12 Mart 1754).

⁹⁷² "... Daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir." Kur'an-ı Kerim, V/5.

⁹⁷³ GŞS 314-1a/2, 17 Rebiyülevvel 1163 (24 Şubat 1750).

geçinemediklerini ve boşanmak istediğini bildirmiştir. Ana, Adanis'in zimmetinde bulunan 2000 akçenin 1000 akçesinden vazgeçerek Adanis'ten boşanmıştır.⁹⁷⁴

2.3.3. Tefrik/Kazaî Boşanma

Tefrik ya da kazaî boşanma Galata'da en az rastlanan boşanma türüydü. Tefrikte eşlerden birisi mahkemeye başvurarak eşinden boşanma talep ederdi. Kazaî boşanmayı hul'den ya da talaktan ayıran özellik karşılıklı rıza olması şartı aranmamasıydı. Burada karı ya da kocanın iradesi değil hâkimin hükmü ön plandaydı.⁹⁷⁵ İncelediğimiz dönem içerisinde hul' ve talaka oranla tefrik yöntemine Galata'da sadece üç kez rastlayabildik. Üç kayıta da boşanma sebebi kadınların *ihida* etmesiydi yani Müslüman olmalarıydı. Kayıtlar ilam olduğu için biri dışında diğer ikisinin hangi mahallelerde gerçekleştiği bilinmiyor. Yolcuzade Mahallesi'nden Ayşe mahkeme tarihinden iki yıl önce İslam'ı kabul ederek Müslüman olmuştur. Eşi Aslan'a İslam tebliğ edildiğinde kabul etmeyince mahkeme boşanmalarına hükmetmiştir.⁹⁷⁶ Diğer bir kayıta da Yako isimli Yahudi'nin eşinin İslam'ı seçerek Ayşe ismini almıştır. Mahkemeye getirilen Yako'ya İslam'ı seçmesi halinde eşi Ayşe'den ayrılmayacağı bildirilmiştir. Ancak Yako İslam'ı kabul etmeyince mahkeme Yako ile Ayşe'nin boşanmalarına karar vermiştir. Ayrıca Ayşe mehrini ve eşyalarını Yako'dan tamamen aldığı söylemiştir. Ayşe İslam'ı seçerek mühtedi olduğu için İslam hukukuna göre iddet gerektiği kendisine tebliğ edilmiştir.⁹⁷⁷ İslam'ı seçerek Hatice ismini alan kadınla eşi Nikola'ya da Yako olayında olduğu gibi önce İslam'ı seçmesi istenmiştir. Ancak Nikola İslam'ı kabul etmeyince Hatice ile tefrik edilmişlerdir. Hatice 1000 akçe mehr-i muaccelinin tamamını Nikola'dan aldığı gibi 1000 akçe mehr-i müccelinin tamamından da vazgeçmiştir.⁹⁷⁸

⁹⁷⁴ GŞS 335-21b/1, 23 Şevval 1168 (2 Ağustos 1755).

⁹⁷⁵ Aydın, "Osmanlı Hukukunda...", s.1-2.

⁹⁷⁶ Ayşe mahkemeye Aslan zimmî zimmetinde bulunan 25 kuruş mehr-i mücceli ve eşyalarını talep etmek için başvurmuştur. Ayşe, toplam 7 kuruş kıymeti bulunan üç beledi yastık, üç yemeni yorgan, bir tahta sandığını Aslan talep etmektedir. Aslan cevabında Ayşe'nin 25 kuruş mehri olduğunu kabul etmekte ancak eşyası olduğunu inkâr etmektedir. Mehirinden de kendisine olan 18 kuruş borcu karşılığında vazgeçtiğini söylemiştir. Aslan iddiasını şahitler ile ispat edince Ayşe'nin talebi reddedilmiştir. GŞS 321-55a/4, 2 Zilhicce 1165 (11 Ekim 1752).

⁹⁷⁷ GŞS 321-37a/4, 26 Şaban 1165 (9 Temmuz 1752).

⁹⁷⁸ GŞS 321-41b/5, 6 Şevval 1165 (17 Ağustos 1752).

SONUÇ

Galata, İstanbul ile olan yakınlığı, coğrafik konumu ve limanının elverişliliği nedeniyle gerek Bizans döneminde gerek Osmanlı döneminde ticari ve sosyal anlamda canlı bir kent olmuştur. Akdeniz ve Karadeniz arasında bir geçiş noktasında bulunması limanın işlekliliğinde göz ardı edilmeyecek bir etkindir. Gerçekten limanın elverişli oluşu ticarî canlılığa vesile olduğu gibi Osmanlı başkentinin bu banliyösünü Avrupalıların nazarında bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Kente yakıştırılan *Osmanlı Frengistan*'ı tabiri deyim yerindeyse Galata'nın üzerine yapışmış gibidir. Fatih'in tarihçisi Tursun Bey Galata için *Frengistan tasarrufundan olagelmıştır*⁹⁷⁹ derken, Fatih bizzat kendisi bir gazelinde Galata'daki Frenklerden bahsetmektedir.⁹⁸⁰ Yaygın ve kalıplaşmış bu kanı Galata'nın tamamen bir kâfir kenti olarak anılmasına sebep olmuştur. Yerli Frenk, Rum, Ermenilerin yanı sıra Avrupalı ecneblerin de kentte ki varlığı, liman yanaşan Avrupalı gemi tayfalarının ihtiyaçları doğrultusunda meskûkât ve meyhanelerin bol miktarda bulunması gibi sebeplerle Galata *Frengistan* ismi ile bütünleşmiştir Buna batılı seyyahların ve yerli Ermeni müelliflerin anlattıkları da eklenince bu durum kaçınılmazdı.

Galata'da Avrupalı tüccar ve elçilerin *kefaf-ı nefsleri için* yani kendilerine yetecek kadar içki temin etmeleri sicillere kaydedilen fermanlardan anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra gayrimüslimlerin yoğun olduğu mahallelerde ve özellikle limana yakın yerlerde meyhaneler olduğu inkâr edilemez. Ancak burada yaşayan gayrimüslimlerin meskûkâta düşkünlükleri Galata'nın bir Frenk kenti olduğu görüşü için yeterli olmamalıdır. Bu konuyla ilgili XVI. yüzyıl müellifi Latifi'nin Galata'dan *işrethâne-i dünya ve mahall-i 'ayş ü işret* olarak bahsetmesi, *mey ü mahubda* bensesiz⁹⁸¹ olduğunu söylemesi de yine Galata'nın ilk dönemleri için geçerli olmalıdır. Çünkü şehrin yapısının bu dönemde artık

⁹⁷⁹ Tursun Bey, s.43.

⁹⁸⁰ “Bağlamaz firdevse gönülini Kalâtâyı gören
 Servi aîmaz anda ol serv-i dil-ârâyı gören
 Bir Firengî şîvelü 'İsâyî gördüm anda kim
 Lebleri dirisidür dir idi 'İsâyı gören
 Akl ü fehmin dîn ü imânın nice zabt eylesün
 Kâfir olur hey müslemanlar o tersâyı gören
 Kevseri aîmaz ol içdüğü mey-i nâbi içen
 Mescide varmaz o varduğı kilisâyı gören
 Bir Firengî kâfir olduğun bilürdi 'Avnîyâ
 Belüñ ü boynuñda zünnâr ü çelîpâyı gören.” Fatih Sultan Mehmet, *Fatih Divanı ve Şerhi* (Haz.: M.Nur Doğan), TYEKB Yay., İstanbul, 2014, s.446.

⁹⁸¹ Latifi, s.57.

tamamen Müslüman bir kimliğe büründüğünü söylemek mümkündür. Şehirdeki değişimi mahallelerden de takip etmek mümkündür. Fethin ardından 1455'te yapılan tahrirde Galata'da 22 mahalle bulunuyordu. Mahallelerin isimlerinden birçoğunda İtalyanların ikamet ettiği söylenebilir. 1472 yılındaki bir kayıttan mahalle sayısı 22'den 21'e düşmüş görünmektedir. Ancak önceki sayımda tamamı Türk ve Müslüman olmayan mahalle isimleri artık Türk ve Müslüman isimleri taşımaktaydı. 1481'de ki bir kayıta ise mahalle sayısı 58'e kadar yükselmiştir ve mahalle isimlerinde bir hayli yabancı kökenli isim vardır. Ancak XVI. ve XVII. yüzyıllarda durum tamamen değişmiştir. Bu yüzyıllarda toplam 51 mahalle mevcuttu. Ayrıca buna ek olarak Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiden 300 köy, 44 nahiye, Kasımpaşa, Tophane, Beşiktaş, Fındıklı gibi Haliç'in karşı kıyısında bulunan kasabalarda Galata'nın idari sınırları içerisinde kalmaktaydı. Bu yüzden mahalle sayılarındaki azalmayı diğer kasabalara yakın mahallelerin bu kasabaların idaresi altına girdiği şeklinde düşünebiliriz. Örneğin Galata ait şer'iyeye sicillerinde Galata'ya bağlı olarak gösterilen Şahkulu Mahallesi Tophane'ye ait şer'iyeye sicillerinde Tophane kasabasına bağlı olarak gösterilmektedir. Bu duruma özellikle Fındıklı ve Tophane'ye bağlı mahalleler arasında sık rastlanmıştır. Kısaca belirtmek gerekirse XV. ve XVI. yüzyılda rastlanılan kilise, aziz ya da Rum ve İtalyan isimli mahalleler XVIII. yüzyılda artık görülmemektedir. Bu bakımdan gayrimüslim ve Müslümanların ayrı ayrı yaşadığı mahalleler nerdeyse yok gibidir. Müslümanların olmadığı, yalnızca gayrimüslimlerin yoğun olduğu birkaç dış mahalle bulunmaktadır.

Osmanlı hukuk sisteminde zimmiler için cemaat mahkemeleri bulunurdu. Bu mahkemeler evlilik, boşanma, nafaka, vakıf gibi davalara bakarlardı. Buna rağmen zimmîler, Müslümanlarla yaşadıkları anlaşmazlıklar bir kenara, kendi aralarındaki anlaşmazlıklar, alım satım, boşanma, nafaka hatta evlenme işlemleri için dahi kadı mahkemelerini en az Müslümanlar kadar aktif kullanmaktaydılar. Bu durum Galata gibi kozmopolit yapısı, devletin diğer kentlerine oranla fazla olan bir şehirde hoş bir çeşitlilik sunmaktadır. Bu çeşitlikte Ceneviz bakiyesi olan zimmîler bir yana batılı Hıristiyanlar ile doğulu gayrimüslimlerin evliliklerinden doğarak Osmanlı tabiiyeti alan ve *tatlı su Frengi* denilerek alaya alınan *Levantenlerin* de payı büyüktür.

Galata'da belirtilmesi gereken bir diğer husus şehrin idarecileridir. Bizans döneminde Galata'da Ceneviz'den tayin edilen bir *podesta* şehrin idaresinden

sorumluydu. Sultan II. Mehmet fetihten sonra Galata'ya bir kadı ile subaşı tayin etmişti. XVIII. yüzyılda artık subaşı voyvoda denilen amirin altında bir memuriyet olarak bulunuyordu. Osmanlı idari yapısı içerisinde XVI. yüzyılda bilindiği anlaşılan voyvodalık, XVII. yüzyılda Galata'da subaşılık memuriyetinin yerini almıştır. Bu elbette subaşının tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemeli. Kayıtlardan subaşının artık voyvodaya bağlı bir memur olarak vazifesini sürdürdüğü görülmektedir.

Sultan II. Mehmet Galata'nın ticari potansiyelini kaybetmek istemiyordu. Bu yüzden İstanbul'u fethettiği zaman askerlerin Galata'yı yağma etmesini engelledi, şehirde meskûn ticaret ve sanat erbabının şehri terk etmesini önlemeye çalıştı. Bu sayede Galata işlek bir liman, canlı bir pazar olarak varlığını sürdürmüştür. Galata limanındaki iskelelerde ve çarşı ve pazarlarda özel teşebbüse dayalı esnaf grupları önemli bir yer tutmaktaydı. Galata'da esnaf halkın günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde ve *lonca* adı altında örgütlenirlerdi. Lonca kethüda ya da yiğitbaşının idaresindeydi. Esnafın seçimi ve kadının oluru ile göreve gelirlerdi. Esnaf kendi arasında belirlediği bir nizam çerçevesinde rekabet süslüne göre değil iç denetimi sağlayarak ticaret yapardı. Nizama uymayanlar, çarşıdan ya da esnafıktan ihraç istemiyle mahkemeye şikâyet edilirdi. Esnaf içerisindeki bu tür insanlar genellikle *kötü hal üzere* bilinirlerdi ve önce tenbih yoluyla kendisini düzeltmesi istenirdi. Eğer tenbihleri görmezden gelirse gerekiyorsa esnafıktan ihracı dahi istenebilirdi. Esnaf arasındaki diğer bir yapılanma gedik ismi verilen usuldü. Kısaca esnaf arasında icra edilen mesleğin nişanesi olarak tarif edebileceğimiz, yapılan işin taşınır ve sabit araç gereçlerine denilen gedik aynı esnaf grubu içerisinde devredilir ya da satılırdı. Galata'da iskele ve çarşı esnafı arasında mahkemeye intikal eden davalarda sık sık gedik satışlarına rastlanmaktadır. Bu usul esnaf loncasına dâhil olan Müslüman ve gayrimüslim tüm çarşı esnafını kapsamaktaydı. Ayrıca kethüda seçimlerinde de esnaf nizamına riayet etmede de Müslüman-gayrimüslim farklı bulunmazdı. Esnaf arasında rastlanan dikkate değer bir durum da mal ve sermaye ortaklığına dayalı şirketlerin varlığıdır. Müslüman ya da gayrimüslim fark etmeksizin tüm esnaf kendi arasında bir iştirak oluşturabilirdi. Avrupalı tüccarlarında sık sık Galata mahkemesini kullandıkları görülmektedir. Bu tüccarlar genellikle yerli halk ile olan anlaşmalar ya da anlaşmazlıklar çerçevesinde mahkemeye başvurmaktaydılar.

Günlük yaşam mahallelerde komşuluk ilişkileri içerisinde gelişmekteydi. Klasik Osmanlı taşra teşkilatlanmasında mahallenin idaresi imamlardaydı. Mahallede hal ve tavırlarından rahatsızlık duyulan kişi mahalleli arasında, esnaf içerisinde olduğu gibi, *kötü hal* ile bilinirdi. Bu tür kişiler genellikle evlerine mahallelinin yabancı olduğu kişileri alırlar, içkili ve bazen müzikli eğlenceler tertip ederlerdi. Böyle bir durumda mahalleli önce bu kişiden hareketlerine dikkat etmesini isterdi. Aynı hareketlere devam ettiğinde kadıya başvurularak mahalleden ihracı istenirdi. Mahalleden ihraç talebinin sonuçları kayıtlarda belirtilmemiştir. Ancak bazılarının bu talep doğrultusunda mühlet isteyerek çıkacağına dair taahhütte buldukları gözlenmemiştir. Mahalleden önemli başka bir konu ise *mahalle baskını*dır. Mahalleden bir erkek ya da kadının evine yabancı kimseler davet etmesi hoş karşılanmamaktaydı. Bu sebeple evinde gizli buluşmalar ayarlayan kişilerin evlerine imam önderliğinde toplanan mahalleli baskınlar yapardı. İhraç taleplerinde bu durum da göz önünde bulundurulurdu. Bunların yanı sıra mahallelerde komşular arasında birtakım anlaşmazlıklar yaşanabilirdi. Bazen kavga, yaralama, darp gibi adi suçlar ile bazen cinayet ile sonuçlanan bu anlaşmazlıkları genellikle İslam ceza hukuku çerçevesinde değerlendirme yolunu tercih ettik. Bu kapsamda Galata'da cinayet, darp ve adam yaralama davalarının genellikle diyet ve sulh yoluyla çözüldüğü görülmektedir. Galata'daki kozmopolit yapıya rağmen bu tür davalarda davacı ya da davalı fark etmeksizin gayrimüslim halk ve müste'menler mahkemede Müslüman halkın gördüğü muameleden farklı bir muamele görmüyorlardı.

Halkın özel alanlarını oluşturan evlerde de yine Müslüman ya da gayrimüslim farklı gözetilmemekteydi. Müslümanların oturduğu evlerde gayrimüslimler, gayrimüslimlerin oturduğu evlerde Müslümanlar oturmaktaydı. Evlerin mimarisinde ya da planında gözle görülür bir fark bulunmamaktaydı. Galata'nın sivil mimarisi için yangın görüş İtalyan tesirinde gelişen bir Doğu Akdeniz tarzı olduğudur. Ancak bunu söylemek devletin diğer şehirlerinde olduğu kadar gelişen klasik Osmanlı mimarisini inkâr etmek anlamına gelir. Buradaki evler İstanbul kadar Osmanlı mimari tarzını yansıtmaktaydı. Evler bahçeli ya da avlulu, genellikle iki katlı, birinci katı evin ihtiyaçlarına göre değişen yapılardan oluşmaktaydı. Bu yapılar yerine göre odunluk ya da ahır olabilirken yerine göre mahzen, depo ya da dükkân olabilirdi. Galata'ya tabi Marmara adalarında da, Beşiktaş, Kasımpaşa, Fındıklı, Tophane gibi yakın banliyölerde durum aynıydı. Bu iddia Galata'nın kendi bünyesinde bulunan kasaba, köy ve

mahallelerle mukayese edilerek ne ölçüde tutarlı olduğuna bakılabilir. Evlerin içerisinde kullanılan sergi ve döşemeler, mutfak eşyaları, yatak odası eşyaları, giyim kuşam malzemelerinin de yine Müslüman ya da gayrimüslimler arasında bir fark görülmemektedir.

Son olarak Galata'da genelinde evlilik ve boşanmaya bakıldığında kadılık kurumunun Müslümanlar kadar gayrimüslimler tarafından da sık sık kullanıldığı görülmektedir. Evlilik konusunda Osmanlı toplumu için genellikle çok eşli evliliğin yaygın bir durum olduğu kanısı hâkimdir. Ancak bakıldığında durumun öyle olmadığı görülmektedir. 1708-1740 yılları arasında incelenen sicillerde İstanbul'da 406 kayıta 13 Müslüman, 3 gayrimüslim vardır.⁹⁸² İncelediğimiz dönem olan 1750-1755 yılları arasında ise Galata'da incelemesini yaptığımız sicillerde çok evli eşliliğe rastlamak mümkün olmamıştır. Gayrimüslimlerin boşanma konusunda kadı mahkemelerini sık sık kullandıkları görülmektedir.

Netice itibariyle şunu rahatça söyleyebiliriz ki Galata sanıldığı gibi Osmanlı Frengistan'ı değildi. Bu yakıştırma fethin ilk dönemi için geçerli olabilir. Ancak sonraki yüzyıllarda bu durumun değiştiği görülmektedir.

⁹⁸² Kara, s. 177.

KAYNAKÇA

1.1. Şerhiye Sicilleri

GŞS 313, 1162-1163 (1748-1750)

GŞS 314, 1163-1164 (1749-1751)

GŞS 317, 1163-1165 (1749-1752)

GŞS 321, 1165-1166 (1751-1753)

GŞS 326, 1166-1167 (1752-1754)

GŞS 329, 1167-1168 (1753-1756)

GŞS 330, 1167-1168 (1753-1756)

GŞS 331, 1167-1168 (1753-1756)

GŞS 333, 1168-1169 (1755-1757)

GŞS 335, 1168-1169 (1755-1757)

GŞS 337, 1169-1170 (1756-1758)

KŞS 034, 1168-1169 (1755-1757)

KŞS 035, 1169-1170 (1756-1758)

TŞS 150, 1168 (1755-1756)

İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 5, 7, 15, 20, 32, 37, 46, 65, 90 Numaralı Siciller (H.983-1053/M.1575-1644) C. 32-40, İSAM Yay., İstanbul, 2011.

1.2. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA, AE.SMHD.I. 137.10140. 1, (2 Rebiyülahir 1167 (27 Ocak 1754).

BOA, AE.SMHD.I. 16. 954. 1, (9 Receb 1169/9 Nisan 1756).

BOA, AE.SMHD.I. 23.1394.1, (28 Safer 1168/14 Aralık 1754).

BOA, İE.HR.17.1599, (29 Zilkade 1170/15 Ağustos 1757).

BOA, TSMA.E.533/57-1, (29 Receb 1168/11 Mayıs 1755)

1.3. Milli Kütüphane

Resmî-i Kayseri, *Seyahatnâme*, Milli Kütüphane Yazmalar A.4277/2.

2. Araştırma Eserleri

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirler Toplum Hayatı*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1995.

Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1300.

Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931.

Ahmet Refik, *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1988.

Arslantaş Nuh, *Ortaçağda İki Yahudi Seyyahın İslam Dünyası Gözlemleri –Tudelalı Benjamin ve Ratisbonlu Petachia-*, İFAV Yay., İstanbul, 2009.

Ak, Mahmut, *Menâzirü'l-Avâmil (Tahlil Metin)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

Akbulut, İlhan, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi C.52 sayı: 1, 2003, 167-181.

Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi C.I*, Tekin Yayınevi, Ankara, 1979.

Aksoy, Ömer Asım -Dehri Dilçin (Haz.), *Tarama Sözlüğü C.V*, TDK Yay., Ankara 2009.

Aktan, Hamza, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi C.II*, BAAK Yay., Ankara, 1992, 396-433.

- Ali Seydi, *Resimli Kamus-i Osmanî* C.II, Matbaa ve Kütübhane-i Cihan, İstanbul, 1330.
- Amicis, Edmondo de, *İstanbul -1874-*, (Çev.: Beynun Akyavaş), TTK Yay., Ankara, 2013.
- Anagnostopolu, Athanasia, “Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi – Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim-” 19. *Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler*, (Ed.: Pinelopi Stathis, Çev.: Foti ve Stefo Benlisoy) (ss.1-35), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- Aydın, M. Akif, “Osmanlı Hukukunda Kazai Boşanma «Tefrik»”, *Osmanlı Araştırmaları* C.V, 1986, 1-12.
- Aydın, M. Akif, “Borç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.VI, TDV Yay., İstanbul, 1992, 285-291.
- Aydın, M. Akif, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi* C.II, BAAK Yay., Ankara, 1992, 434-455.
- Aydın, Mehmet, “Farklı Din Mensuplarının Ahenk İçinde Yaşadığı Bir Şehir Olarak İstanbul”, *7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler I İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul 5-10 Ekim 2009* (ss.181-200), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Konya, 2012.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevami'* C.II, Matbaa-i Amire, 1281.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1958.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)* C.IV, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul, 1989.
- Bardakoğlu, Ali, “Diyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.IX, TDV Yay., İstanbul, 1994, 473-479.
- Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XVII, TDV Yay., İstanbul, 1998, 384-396.

Barkan, Ömer Lütfi, “Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi” *İÜEF Türkiyat Mecmuası*, X (1951-1953), 1-26.

Barkan, Ömer Lütfi, “Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri”, *TTK Belgeler Dergisi*, C.III, sayı 5-6, 1966, 1-479.

Barkan, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Esnaf Cemiyetleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası*, 1985, Cilt: 41, Sayı: 1-4, 39-46.

Barkan, Ömer Lütfi, “Avarız”, *İslam Ansiklopedisi* C.II, MEB Basımevi, İstanbul, 1979, 13-19.

Bayındır, Abdülaziz, “Bey’ bi’l-Vefa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.VI, TDV Yay., İstanbul, 1992, 20-22.

Baykal, Bekir Sıtkı, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., 1981.

Beydilli, Kemal, “Stephan Gerlach’ın Ruznamesinde İstanbul”, *Tarih Boyuna İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler* (ss.83-105.), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989.

Beydilli, Kemal, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Pınar Yay., İstanbul, 2018.

Bilgiç, A. Timur, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 2012.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* C.II, İÜ Yay., İstanbul, 1950

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* C.IV-VI, Bilmen Yay., İstanbul, tarihsiz.

Bulunur, Kerim İlker, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2013.

Bülbül, Zekeriya, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Nobel Yayın, Ankara, 2009.

Bozkurt, Gülnihal, “İslam Hukukunda Zimmilerin Hukuki Statüleri”, *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/1-4, 1988, 115-135.

Bozkurt, Gülnihal, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, TTK Yayınları, Ankara, 1996.

Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.I (Çev.: M.Ali Kılıçbay), Eren Yayıncılık, İstanbul, 1989.

Braudel, Fernand, *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar C.I – Gündelik Hayatın Yapıları-* (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yay., İstanbul, 1993.

Carim, Fuat (Çev.), *Kanunî Devrinde İstanbul*, Yeni Savaş Matbaası, İstanbul, 1964.

Celal Esad, *Eski Galata ve Binaları*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1329.

Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmaniyye, *Lügat-ı Tıbbiyye*, Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane Matbaası, 1290.

Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1974, s.39

Clavijo, Ruy Gonzales de, *Anadolu, Orta Asya ve Timur* (Çev.: Ömer Rıza Doğrul), Ses Yay., İstanbul, 1993.

Çetin, Firdevs, *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2012.

Dağcı, Şamil, “Kıyas”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.XXV, TDV Yay., İstanbul, 2005, 488-495.

Dalsar, Fahri, “Selim I.’in Dobrovnik Cumhuriyeti ile Yaptığı Muahede”, *Tarih Vesikaları Dergisi*, C.II sayı:12, 1943, 410-414.

Demirel, Ömer-Adnan Gürbüz-Muhiddin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi C.I* (ss.97-161), BAAK Yay., Ankara, 1992.

Demirel, Ömer -Muhiddin Tuş-Adnan Gürbüz, “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam (XVI-XIX Yüzyıllar)”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi C.II* (ss.703-755), BAAK Yay., Ankara, 1992.

Demirel, Ömer, *Osmanlı Döneminde Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*, Sivas Belediyesi Kültür Yay., Sivas, 1998.

Demirtaş, Mehmet, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza İstanbul Örneği H.110-1200/M.1688-1786*, Birleşik Yay., Ankara, 2010.

Derschwam, Hans, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (Çev.: Yaşar Önen), Kültür Bakanlığı Yay., Mersin, 1992.

Develi, Hayati (Haz.), *XVIII. Yüzyıl İstanbul'a Dair Risale-i Garibe*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 2010.

Dirimtekin, Feridun, “Ecnebi Seyyahlara Göre XVII. Yüzyılda İstanbul'un Medeni ve İctimai Hayatı”, *İstanbul Enstitüsü Mecmuası C.V*, Baha Matbaası, 1959, 56-98.

Dionysios Byzantions, *Boğaziçinde Bir Gezinti* (Çev.: M. Fatih Yavuz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Dukas, *Bizans Tarihi*, (Çev.: Vlademir Mirmiroğlu), İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956.

Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1972.

Eken, Galip, *Fizikî, Sosyal ve İktisadî Açıdan Divriği (1775-1845)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993.

Eldem, Sedad H., *Türk Evi Plan Tipleri*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1954.

Enderunlu Fazıl, *Zenanname (Defter-i Aşk içinde ss.56-111)*, Ali Rıza Efendi Matbaası, İstanbul, 1286.

Evliya Çelebi, *Seyahatname* C.I (Tab': Ahmed Cevdet), İkdam Matbaası, İstanbul, 1314.

Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları* C.IV, İstanbul, 1984, 69-88.

Eş-Şazeli, Hasan Ali, "Cirâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.VIII, TDV Yay., İstanbul, 1993, 24-25.

Eyice, Semavi, "Arap Camii" İstanbul Ansiklopedisi C.II, İstanbul, 1959, 936-947.

Eyice, Semavi, "Galata", *Türk Ansiklopedisi* C.XVII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969, 116-118.

Eyice, Semavi, "İstanbul (Galata)", *İslam Ansiklopedisi*, C.V/2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1214/147-1215/157.

Eyice, Semavi, "Arap Camii", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi* C.III, TDV Yay., İstanbul, 1991, 326-327.

Eyice, Semavi, "Bedesten", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.V, TDV Yay., İstanbul, 1992, 302-311.

Eyice, Semavi, "Galata – Bizans Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* C.III, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, 348-349.

Faroqhi, Suraiya "Krizler ve Değişim 1590-1699" (Ed.: H. İnalcık&D. Quartert; Çev.: Ayşe Berktaş vd.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* C.2 (ss.545-758), Eren Yay., İstanbul, 2004.

Faroqhi, Suraiya *Orta Halli Osmanlılar-17. Yüzyılda Ankara ve Kayseri'de Ev Sahipleri ve Evler*-(Çev:Hamit Çalışkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014.

Fatih Sultan Mehmet, *Fatih Divanı ve Şerhi*, (Haz.: M.Nur Doğan), TYEKB Yay., İstanbul, 2014.

Freely, Brendan-John Freely, *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*, (Çev.: Yelda Türedi), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

Fresne-Canaye, Philippe du, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi -1573-*, (Çev.: Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.

Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul, 2010.

Goffman, Daniel, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700* (Çev.: Ülkün Tansel), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.

Goffman, Daniel, “Rönesans Devletleri ile Müzakere Etmek: Osmanlı İmparatorluğu ve Yeni Diplomasi” (Ed.: Daniel Goffman, Virginia H. Aksan), *Erken Modern Osmanlılar – İmparatorluğun Yeniden Yazımı-* (ss.87-104), Timaş Yay., İstanbul, 2011.

Gökyay, Orhan Şaik, “Risale-i Mimariyye –Mimar Mehmet Ağa- Eserleri”, *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan* (ss.113-215), TTK Yay., Ankara, 1976.

Grelot, Guillaume-Joseph, *Relation Nouvelle Dun Voyage de Constantinople*, Paris, 1680.

Gyllus, Petrus, *The Antiquities of Constantinople*, London, 1729.

Hammer, Joseph von, *İstanbul ve Boğaziçi C.I*, (Çev.: Senail Özkan), TTK Yay., Ankara, 2011.

Hammer, Joseph von, *Constantinopolis und der Bosphoros –Örtlich und Geschichtlich Beschrieben- B.II*, Pesth, 1822.

Hammer, Joseph von, *Devlet-i Osmaniye Tarihi C.VII* (Çev.: Mehmed Ata), Artin Asadoryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul, 1332.

Han, Ayhan, “İstanbul ve Galata Hendeklerinde Kentsel Toprak Kullanımı”, *Tarih Dergisi*, Sayı 64 (2016 / 2), İstanbul, 27-71.

Heberer, Michael, *Osmanlı'da Bir Köle Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588* (Çev.: Türkis Noyan), Kitap Yay., İstanbul, 2003.

Hinz, Walther, *İslam'da Ölçü Sistemleri* (Çev.: Acar Sevim), MÜ Yay., İstanbul, 1990.

Hoçi, Yanko İskender, “Galata’nın Osmanlılara Teslimi”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası cüz: 25*, 1330, 49-53.

Hovhannesyanyan, Sarkiz Sarraf, *Payitaht İstanbul’un Tarihçesi* (Çev.: Elmon Hançer), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

Hüseyin Remzi, *Lügat-ı Remzi C.I-II*, Matbaa-i Hüseyin Remzi, İstanbul, 1305.

İnalcık, Halil, “Tarihi Perspektif İçinde Arab-Türk İlişkileri (1280-1914)” (Çev.: Oktay Özel), *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, yıl 1988, 205-214.

İnalcık, Halil, “Galata –Osmanlı Dönemi-“, *Diünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi C.III*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, 349-354.

İnalcık, Halil, “İstanbul: Bir İslam Şehri”, (Çev.: İbrahim Kalın), *İslam Tetkikleri Dergisi C.IX*, 1995, 243-268.

İnalcık, Halil, “Ottoman Galata 1453-1553”, (Halil İnalcık), *Essays in Ottoman History* (ss.275-376), Eren Yay., İstanbul, 1998.

İnalcık, Halil, “İstanbul –Türk Devri-”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.XXIII*, TDV Yay., İstanbul, 2001, 220-239.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* (Çev.:Ruşen Sezer), YKY, İstanbul,2009.

İnalcık, Halil, *Osmanlılar -Fütuhat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler-*, Timaş Yay., İstanbul, 2010.

İnalcık, Halil, “Türk-Hollanda İlişkilerinin Başlangıcı” (Haz.: Mehmet Tütüncü), *Düşünce ve Tarih*, Ağustos 2016, 35-39.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi C.I*, (Çev.: Halil Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017.

İncicyan, P. Gugios, *XVIII. Asırda İstanbul* (Çev.: Hrand D. Andreasyan), İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956.

Kaptan(Arkan), Özdemir, *Beyoğlu –Kısa Geçmişi, Argosu-*, İletişim Yay., İstanbul, 1993.

Kara, Tuğba, *III. Ahmed Devrinde İstanbul'da Sosyal ve Kültürel Hayat*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2014.

Karaçay Türkal, Nazire, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Kazıcı, Ziya, “Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri”, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, V/3, 1982, 29-36.

Kazıcı, Ziya, “Hisbe –Osmanlı Devleti-“, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XVIII, TDV Yay., İstanbul, 1998, 143-145.

Kazıcı, Ziya, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul, 2009.

Kenanoğlu, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi –Mit ve Gerçek-*, Klasik, İstanbul, 2012.

Kılıç, Davut, “Dini İlişkiler Bakımından İstanbul Ermeni Patrikhanesi” (Haz. Metin Hülagü vd.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler* C.I (ss.559-574), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 2007.

Kınalızade Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı* (Haz.: Ahmet Kahraman), Tercüman 1001 Temel Eser, tarihsiz.

Kıvrım, İsmail, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, 8 (1), 231-255.

Kitab-ı Mukaddes, *İncil-i Şerif yahut İsa Mesih'in Yeni Ahit Kitabı*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1976.

Koçu, Reşat Ekrem, “Bedestan, Bedesten –Galata Bedesteni-“, *İstanbul Ansiklopedisi* C.V, İstanbul Ansiklopedisi Neşriyatı, İstanbul, 1961, 2361-2362.

Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay., 1969.

Koçu, Reşat Ekrem, “Galata Kalesi, Surları ve Hendeği”, *İstanbul Ansiklopedisi C.XI*, Koçu Yayınları, İstanbul, 1971, 5899-5901.

Koçu, Reşat Ekrem, “Galata”, *İstanbul Ansiklopedisi C.XI*, Koçu Yayınları, İstanbul, 1971, 5882-5886.

Koçu, Reşat Ekrem, *Tarihte İstanbul Esnafı*, Doğan Kitap, İstanbul, 2003.

Kuban, Doğan, “Mahalleler –Osmanlı Dönemi-“, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi C.V*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1994, 242-246.

Kuzucu, Serhat, “Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri”, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.35/S.59, 2006, 63-83.

Küçük, Cevdet, “Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yayınları, 1985, 1007-1024.

Kömürciyan, Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi-XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

Kuban, Doğan, *Osmanlı Mimarisi*, YEM Yay., İstanbul, 2007.

Kur'an-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2011.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yay., İstanbul, 1983.

Lâtîfî, *Evsaf-ı İstanbul* (Haz.: Nermin Suner), Baha Matbaası, İstanbul, 1977.

Launay, Marie de, “Notice sur les Fortifications de Galata” [Galata Surları Hakkında Notlar], *Journal de Constantinople*, 1 Decembre 1864, no: 4538, 1.

Lewis, Bernard, *İslam Dünyasında Yahudiler* (Çev.: Bahadır Sina Şener), İmge Kitabevi, İstanbul, 1996.

Lütfi Paşa, *Asafname* (Haz.: Ahmet Uğur), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Maksim, Mihail, “Voyvoda”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.XXXLIII, TDV Yay., İstanbul, 2013, 127-129.

Mardin, Şerif, *Türkiye’de Din ve Siyaset-Makaleler 3*, (Der.: M. Türköne-T.Önder), İletişim Yay., İstanbul, 1991.

Mantran, Robert, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* C.I-II (Çev.: M.A. Kılıçbay-Enver Özcan), TTK Yayınları, Ankara 1990.

Mantran, Robert, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul’ da Gündelik Hayat* (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yayınları, İstanbul, 1991.

Mehmed Raif, *Mir’at-ı İstanbul* C.I, Âlem Matbaası, İstanbul, 1314.

Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi –Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Asar-ı Bakıyesi-* C.II, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

Meriç, Rıfki Melûl, “Birkaç Mühim Arşiv Vesikası”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi* C.III, 1957, 33-42.

Mirmiroğlu, Vlademir, *Fatih’in Donanması ve Deniz Savaşları*, İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul, 1946.

Molho, Rena, “Tanzimat Öncesi ve Sonrasında İstanbul Yahudileri”, (Ed.: Pınelopi Stathis, Çev.: Foti ve Stefo Benlisoy), *19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler*, (ss.78-85), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Musahipzade Celal, *Eski İstanbul Yaşayışı*, Türkiye Yay., İstanbul, 1946.

Mübahat S. Kütükoğlu, “Ahidnameler ve Ticaret Muahedeleri”, *Osmanlı Ansiklopedisi* C.III, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, 329-341.

Müller, Georgina Max, *İstanbul’dan Mektuplar*, (Çev.: Afife Buğra), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1978.

Nasuhü’s-Silahi (Matrakçı), *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn* (Haz.: Gazi Yurdaydın), TTK Yay., Ankara, 2014.

Nerval, Gerard de, *Doğuya Yolculuk*, (Çev.: Muharrem Taşçıoğlu), TC Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Olivier, G. A., *Tùrkiye Seyahatnamesi*, (Çev.: Oğuz Gökmen), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.

Orhonlu, Cengiz, “Osmanlı Türkleri Devrinde İstanbul’da Kayıkçılık ve Kayık İşletmeciliği”, *İÜEF Tarih Dergisi*, C.16, sayı: 21, 109-134.

Ortaylı, İlber, “İstanbul’un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış” *Amme İdaresi Dergisi*, sayı:10 yıl:2, Haziran 1977, 77-97.

Ortaylı, İlber, “Osmanlı Şehirlerinde Mahkeme”, *Prof. Dr. Bülent N. Esen’e Armağan* (ss.245-264), AÜ Hukuk Fakùltesi Yay., Ankara, 1977.

Ortaylı, İlber, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, 1980, 33-40.

Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğunda Millet”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yayınları, 1985, 996-1001.

Ortaylı, İlber, “XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata”, *Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler* (ss.131-138.), Edebiyat Fakùltesi Basımevi, İstanbul, 1989.

Ortaylı, İlber, “Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek Şeriat ve Örf”, *Sosyo-Kùltürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi C.II* (ss.456-467), BAAK Yay., Ankara, 1992.

Ortaylı, İlber, “Galata”, *Tùrkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.XIII*, TDV Yay. İstanbul, 1996, 303-307.

Ortaylı, İlber, “Kadı – Osmanlı Devletinde Kadı”, *Tùrkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.XXIV*, TDV Yay., İstanbul, 2001, 69-73.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yay., İstanbul, 2001.

Ortaylı, İlber, *Tùrkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008.

Ortaylı, İlber, *Avrupa ve Biz –Seçme Eserler I-*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010.

Ortaylı, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yay., İstanbul, 2016.

Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-u Belediye C.I*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1338 (1922).

Özcan, Uğur-M. Gökhan Dalyan, “19. yy’da Rumlarda ve Arnavutlarda Evlilik Müessesesinin Başlık Uygulamaları”, *History Studies* 3/3, 2011, 319-336.

Özkaya, Hatice Gökçen, “Osmanlı Evleri Üzerine Yeniden Düşünmek: 18. Yüzyıldan Dahliyeli-Hariciyeli Beş İstanbul Evi Örneği”, *Middle East Technical University Journal of Faculty Architecture*, 35:1, 2018/1, 243-262.

Özkaya, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s.207.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C.I-II-III*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim Yay., İstanbul, 2009.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, TVY Yay., İstanbul, 2012.

Pertusi, Agostino, *İstanbul'un Fethi C.I-Çağdaşların Tanıklığı*-(Çev.: Mahmut H. Şakiroğlu), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul, 2004.

Poş, Abdullah, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus'ta Müslim-Gayrimüslim İlişkileri” *U.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.17, Sayı: 2, 2008, 593-619.

Pulaha, Selami - Yaşar Yücel, “I. Selim Kanunnamesi (1512-1520) ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları”, *Belgeler* C.XII, sayı: 16, 1987, 1-99.

Sahillioğlu, Halil, “Avarız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.IV, TDV Yay., İstanbul, 1991, 108-109.

Sakaoğlu, Necdet, “Bekâr Odaları”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* C.II, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1994, 123-124.

Safvet, “Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti”, *Tarihi-i Osmani Encümeni Mecmuası cüz: 17*, 1328, 1061-1070.

Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüt* C.I (Çev.: Baha Arıkan), DİR Yay., Ankara, 1955.

Schiuraberger, Gustave, *İstanbul'un Muhasarası ve Zabtı* (Çev.: M.Nahid), Kitabhane-i İslam ve Askeri, İstanbul, 1330.

Schweigger, Salomon, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581* (Çev.: Türkiş Noyan), Kitap Yay., İstanbul, 2004.

Sıdkı, *Gedikler*, Tanin Matbaası, İstanbul, 1325.

Sivrioğlu, Ulaş Töre, “Bizans İmparatorluğunda Yahudiler (M.S.330-1453)”, *History Studies* 7/2 2015, 99-132.

Süleyman Sudî, *Defter-i Muktesid* C.II, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1307.

Şakiroğlu, Mahmut H., “Fatih Sultan Mehmed’in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri”, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV/ 1983, 211-219.

Şehsuvaroğlu, Haluk Y., “İstanbul’da Yeniden İmar Edilen Tophane”, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 181/Şubat 1957, 3-5.

Şemseddin Sami, *Kamusü'l-Âlâm* C.V, Mihran Matbaası, İstanbul, 1314.

Şemseddin Sami, *Kâmus-i Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 2006.

Çatalcalı Ali Efendi, *Feteva-yı Ali Efendi* C.I, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1311.

Şişman, S., “İstanbul Karayları”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi* C.III, 1957, 97-102.

Tabakoğlu, Ahmet, “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi* C.I (ss.92-96), BAAK Yay., Ankara, 1992.

Thévenot, Jean, *1655-1656'da Türkiye* (Çev.: Nuray Yıldız), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1978.

Topkapı Sarayı Müzesi, *Türk El Sanatları*, YKY, İstanbul, 1969.

Tournefort, Joseph de, *Tournefort Seyahatnamesi C.II*, ((Ed. Stephanos Yerasimos, Çev.: Teoman Tunçdoğan), Kitap yayınevi, İstanbul, 2013.

Tursun Bey, *Fatih'in Tarihi -Tarih-i Ebul Feth-* (Haz.: Ahmet Tezbaşar), Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz.

Tutel, Eser, "Limanlar -Osmanlı Dönemi-, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi C.V*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1994, 215-217.

Uluçay, M. Çağatay, *XVII. Yüzyıl'da Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1942.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "İstanbul ve Bilad-ı Selase Denilen Eyüp, Galata ve Üsküdar Kadınlıkları", İstanbul Enstitüsü Dergisi, III, 1957, 25-32.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara, 1988.

Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yay., İstanbul, 2012.

Yel, Ali M., -M. Sabri Küçükbaşçı, "Mahalle", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.XXVII, TDV Yay., İstanbul, 2003, 323-327.

Yenişehirli Abdullah, *Behcetü'l-Feteva ma'l-Nükûl*, İstanbul, 1266.

Yi, Eunjeong, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Lonca Dinamikleri* (Çev.: Barış Zeren), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2018.

Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

Yüksek, Alparıslan, *Galata Mahkemesine Ait 141 No'lu Şeriye Sicilinin (H.1098-1099) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Muhammet Servet İpek
Doğum Yeri ve Tarihi	Sivas 30.01.1990
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	servet58ipek@gmail.com
Tarih	